

ONDERZOEK &
ADVIES

ONDERZOEK RUIMTE VOOR TOERISME EN RECREATIE IN VLAANDEREN

EINDRAPPORT

BESTEK TVL/P&O/2005/02. IN OPDRACHT VAN TOERISME VLAANDEREN

JANUARI 2007

INHOUDSTAFEL

1. INLEIDING.....	5
1.1. Voorwerp van de onderzoeksopdracht.....	5
1.2. Opbouw van het onderzoek	5
1.3. Structuur van het eindrapport.....	6
2. DEFINITIE VAN DE ACTIVITEITEN TOERISME EN RECREATIE.....	9
2.1. Bestaande uitgangspunten bij de definitie van toerisme en recreatie	9
2.2. Naar een operationele definitie van toerisme en recreatie: aanbodzijde.....	11
2.2.1. Toerisme en recreatie als continuüm	11
2.2.2. Selectie van bepalende aanbodelementen van het toeristisch- recreatief systeem	12
2.2.3. Typologie en classificatie van de aanbodelementen van het toeristisch-recreatief systeem	12
2.2.4. Ruimtelijk voorkomen van de elementen van het toeristisch-recreatief systeem	18
3. INVENTARIS VAN DE TOERISTISCH-RECREATIEVE AANBODELEMENTEN	25
3.1. Opbouw van de ruimtelijke inventaris.....	25
3.1.1. Algemene methodologische bespreking.....	25
3.1.2. Bespreking van de opbouw en werkwijze van de inventaris per aanbodelement	27
4. HET TOERISTISCH-RECREATIEF AANBOD IN VLAANDEREN: ECONOMISCHE BETEKENIS EN BELANG	33
4.1. Inleiding.....	33
4.2. Tewerkstelling, omzet en investeringen in de toeristisch-recreatieve sector in Vlaanderen	33
4.3. Belang van het verblijftoerisme in Vlaanderen	34
4.4. Vakantiegedrag van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen.....	36
5. TRENDS IN DE TOERISTISCH-RECREATIEVE SECTOR.....	39
5.1. Situering van de trendanalyse in het onderzoek.....	39
5.2. Demografische trends	40
5.2.1. Macrotrends.....	40
5.2.2. Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag	41

5.3.	Economische trends	43
5.3.1.	Macrotrends.....	43
5.3.2.	Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag	45
5.4.	Sociaalculturele trends	49
5.4.1.	Macrotrends.....	49
5.4.2.	Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag	50
5.5.	Ecologische trends	51
5.5.1.	Macrotrends.....	51
5.5.2.	Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag	52
5.6.	Vertaalslag van de trends naar de ruimtelijke ontwikkelingsscenario's in Vlaanderen	53
5.6.2.	Overzicht van door trends geïnduceerde ruimtelijke ontwikkelingsscenario's	59
6.	BESPREKING VAN DE TOERISTISCH-RECREATIEVE AANBODELEMENTEN: BESTAANDE TOESTAND EN TOEKOMSTBEELD.....	63
6.1.	Inleiding: opbouw van de bespreking	63
6.2.	Overzicht van de besproken aanbodelementen	64
7.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	173
7.1	Ruimteboekhouding voor toerisme en recreatie	173
7.1.1	Feitelijke oppervlakte ingenomen door toerisme en recreatie.....	173
7.1.2	Ruimteboekhouding: huidig verband met de planologische bestemmingen	174
7.1.3	Ruimteboekhouding: toekomstige ruimtevraag	182
7.2.	Verkenning van algemene beleidsstrategieën	184
7.3.	Aandacht voor specifieke beleidstrategieën ten aanzien van de afzonderlijke aanbodelementen.....	188
8.	BRONNEN EN REFERENTIES	193

9. BIJLAGEN	197
9.1. Lijst aanbodelementen	199
9.2. Overzicht van de resultaten van de enquête (multifunctionele) openluchtrecreatieve terreinen	211

1. INLEIDING

1.1. Voorwerp van de onderzoeksopdracht

De opdracht bestaat uit het bepalen van een onderbouwd ruimtelijk wensbeeld voor toerisme en recreatie, het inschatten en gebiedsgericht in kaart brengen van de toekomstige ruimtebehoefte voor toerisme en recreatie in Vlaanderen, en het formuleren van ruimtelijke beleidsaanbevelingen hieromtrent. Dit alles moet gebeuren met het oog op de onderbouwing van het eigen beleid van Toerisme Vlaanderen inzake toerisme en recreatie, enerzijds, en de opmaak van het nieuwe Ruimtelijke Structuurplan Vlaanderen met een planhorizon tot 2020 (RSV 2020), anderzijds. Het inschatten en beschrijven van de toekomstige ruimteclaims door de toeristisch-recreatieve sector wordt, voor zover mogelijk, gedaan per provincie en per toeristische regio.

Het hoofddoel van de studie is een inzicht te krijgen in de toekomstige ruimtebehoefte van de toeristisch-recreatieve sector in Vlaanderen die vertaald moet worden in een ruimtelijk wensbeeld van de sector toerisme en recreatie. In tweede instantie gaat het onderzoek in op de vrijwaring van de positie van de sector toerisme en recreatie in verhouding tot het recreatief medegebruik.

1.2. Opbouw van het onderzoek

In eerste instantie werd gestart met een beschrijving van de elementen van het toeristisch-recreatief product waarvoor een ruimtelijk wensbeeld zal bepaald worden en in het bijzonder de afbakening van de toeristische en recreatieve activiteiten waarvoor de ruimtebehoefte zal begroot worden.

Daarnaast werd nader ingegaan op de aspecten van 'Recreatief medegebruik'. Zie tussentijds rapport van 13 december 2005.

De onderzoeksvraag werd dus opgesplitst in twee delen of onderzoekssporen.

In **deel I** onderzochten we de **toekomstige ruimtebehoefte en het ruimtelijk wensbeeld van de sector toerisme en recreatie**. De hiervoor gevolgde onderzoeksaanpak omvatte drie fasen:

- we begonnen met een definitie, screening en selectie van de toeristische en recreatieve activiteiten en objecten waarvan we de ruimtelijke vraag zullen begroten. Als ingang voor het onderzoek werd dus expliciet gekozen voor de analyse van de aanbodzijde van toerisme en recreatie in Vlaanderen. Dit betekende evenwel dat een bruikbare inventaris van deze elementen (de ruimtelijke voorzieningen) diende opgemaakt te worden. Binnen deze inventaris werden deze aanbodelementen geselecteerd die als 'ruimtelijk entiteiten' werden herkend. Het betreft aanbodelementen van een zekere omvang, geografisch af te bakenen, met een recreatieve of toeristische functie;
- vervolgens bekeken we voor deze geselecteerde activiteiten en objecten het huidig ruimtegebruik. Bij gebrek aan beschikbare en bruikbare geografische data is in deze fase een originele inventaris opgebouwd. Waar mogelijk werden de ruimtelijke kenmerken kwantitatief en kwalitatief beschreven en kengetallen vanuit de bestaande toestand en voorbije evolutie gedetecteerd;
- in de derde en laatste fase omschreven we vanuit aanvaardbare geachte ruimtelijke ontwikkelingsscenario's de mogelijke toekomstige ruimtebehoefte en het ruimtelijk wensbeeld voor deze activiteiten.

Om deze laatste stap te kunnen zetten werd vanuit een analyse van de trends aan de vraagzijde van de markt van toerisme en recreatie de relevante ruimtelijke impact nagegaan. Deze mogelijke ontwikkelingen werden getoetst aan:

- bestaand wetenschappelijk en beleidsvoorbereidend onderzoek met betrekking tot deelsectoren van toerisme en recreatie;
- concrete beleidsprogramma's en (normatieve) ontwikkelingsperspectieven voor deelsectoren van toerisme en recreatie;
- bevraging van bevoorrechte getuigen, projectontwikkelaars, beleidsverantwoordelijken, bedrijfsleiders in deelsectoren van toerisme en recreatie en leden van de begeleidende werkgroep van deze studie;
- gerichte enquëtering bij ruimtebehoevende en economisch belangrijke deelsectoren van toerisme en recreatie.

In het onderzoeksspoor van **deel II** werd inzicht verworven in de **problematiek van het recreatief medegebruik**. Hier werd op twee wijzen gewerkt. In de eerste plaats werd een algemene probleemnota inzake het recreatief medegebruik opgemaakt en besproken in de werkgroep. Hiervoor werd ook overleg gepleegd met het Steunpunt Toerisme en Recreatie. De problematiek van recreatief medegebruik werd verder uitgediept voor deze toeristisch-recreatieve aanbodelementen die niet als structurerende ruimtelijke entiteiten werden herkend.

1.3. Structuur van het eindrapport

In **hoofdstuk 2 en 3** van het eindrapport wordt het onderwerp van het onderzoek afgebakend. De begrippen toerisme en recreatie worden geduid naar een operationele definitie in **hoofdstuk 2**. We geven aan welke elementen van het toeristisch-recreatief systeem relevant zijn voor de verdere uitwerking. Hiervoor zijn we vertrokken van een brede lijst van recreatieve aanbodelementen. Deze lijst is opgenomen als bijlage 9.1. Aan deze longlist hebben we een structuur toegekend die toelaat een typologische classificatie naar aard van aanbodelement te maken. Naast het kenmerk 'aard van het aanbodelement' zijn de elementen verder naar ruimtelijk voorkomen onderscheiden. Hiervoor werd een onderscheid gemaakt tussen de elementen die we als 'ruimtelijke entiteiten' herkennen en deze die als 'ruimtelijk verweven' begrepen worden.

In **hoofdstuk 3** wordt op basis van de typologische indeling de opmaak van de ruimtelijke inventaris toegelicht. Het doel van de inventarisatie is een inzicht te verwerven in het ruimtelijk voorkomen van de aanbodelementen van het toeristisch-recreatief systeem en de grootte van de ruimte-inname te bepalen. De inventarisatie is in de eerste plaats gericht op deze aanbodelementen die als 'ruimtelijke entiteit' herkend worden. In hoofdstuk 3 wordt aangegeven welke aannames gemaakt zijn om deze inventaris uit te voeren. Met aannames bedoelen we **praktische selectiecriteria voor de ruimtelijke inventaris**. Om deze aannames te onderbouwen en te duiden is **een conceptueel model** opgesteld van aanbodelementen inzake toerisme en recreatie en dit op basis van ruimtelijk voorkomen. Hierbij is aandacht voor zowel de aanbodelementen die als ruimtelijke entiteiten voorkomen en deze die als recreatief medegebruik zijn opgevat. In de rapportage zijn aldus de onderzoekswerkzaamheden van deel I en deel II geïntegreerd besproken. De resultaten van deze inventaris worden per aanbodelement in detail beschreven in hoofdstuk 6.

Hoofdstuk 4 geeft op hoofdlijnen de (ruimtelijke) betekenis en het (economisch) belang van de huidige situatie inzake toerisme en recreatie in Vlaanderen.

Voor de raming van de toekomstige ruimtebehoefte voor toerisme en recreatie in Vlaanderen worden er ruimtelijke ontwikkelingsscenario's opgesteld per aanbodelement. In **hoofdstuk 5** wordt op basis van de verkenning van de trends aan de vraagzijde een inschatting gemaakt van trendmatige uitgangspunten die kunnen meegenomen worden in de inschatting van de toekomstige behoefte. In hoofdstuk 5 wordt de trendanalyse ook vertaald naar de ruimtelijke dimensie van de toeristische-recreatieve activiteiten om deze vervolgens te koppelen aan de toeristisch-recreatieve voorzieningen (aanbodelementen). Ten slotte worden per onderscheiden aanbodelement de mogelijke ruimtelijke ontwikkelingsscenario's genoteerd. Deze worden verder toegelicht en uitgewerkt in hoofdstuk 6.

Hoofdstuk 6 is het **kernhoofdstuk** van de onderzoeksrapportage. Hier wordt **per aanbodelement een notitie** gegeven van de bestaande toestand en ruimtegebruik, de mogelijke ruimtelijke ontwikkelingsscenario's, de ingeschatte ruimtevraag (indien van toepassing) en de relevantie naar het ruimtelijk beleid van noden en vragen van de sector. Het inschatten van de ruimtevraag is gebaseerd op een confrontatie van de trendmatig onderbouwde ruimtelijke ontwikkelingsscenario's met de sectorspecifieke evoluties en behoefte ingeschat door de ondernemers en een aantal bevoorrechte getuigen.

Hierboven is in de bespreking van de onderzoeksaanpak onderscheid gemaakt, conform het bestek van aanbodelementen die zich ruimtelijk manifesteren als 'ruimtelijke entiteiten' enerzijds en als 'verweven elementen' anderzijds. Omwille van de samenhang, zowel naar type als naar ruimtelijk voorkomen, van deze aanbodelementen werden deze gezamenlijk besproken in **hoofdstuk 6**. Er werd telkenmale aangegeven welke respectievelijk de effecten zijn, in het kader van het ruimtelijk beleid, op de ruimteboekhouding (voor de ruimtelijke entiteiten) en de regelgeving inzake recreatief medegebruik (voor de verweven elementen).

Hoofdstuk 7 geeft **een samenvatting van de ruimteboekhouding en de gewenste ruimtevraag**. In hoofdstuk 7 wordt geconcludeerd over de nood aan bijkomende ruimte voor toerisme en recreatie. Onderscheid wordt gemaakt tussen de nood aan feitelijke ruimte enerzijds en 'planologische ruimte' anderzijds. Ten slotte worden een aantal beleidsaanbevelingen meegegeven.

2. DEFINITIE VAN DE ACTIVITEITEN TOERISME EN RECREATIE

2.1. Bestaande uitgangspunten bij de definitie van toerisme en recreatie

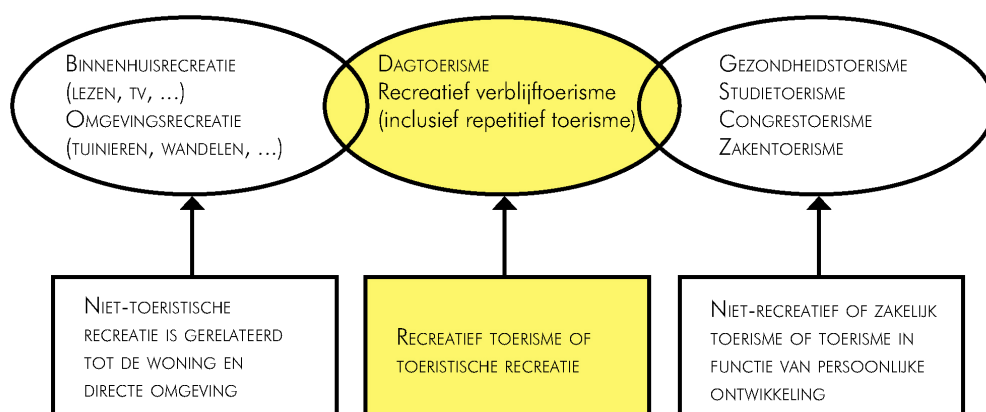
Recreatie wordt meestal gedefinieerd als deze activiteiten van mensen die gericht zijn op eigen verlangens inzake fysieke (sport, spel, ...) en geestelijke (cultuur, hobby, ...) ontspanning en die plaatsvindt binnen de vrije tijd. Meestal wordt verondersteld dat deze recreatieve activiteiten kunnen ontplooid worden binnen de eigen woonomgeving¹.

Als we even abstractie maken van het zakentoeisme is toerisme een vorm van vrijetijdsbesteding die we als 'ontspanningsactiviteit' onderscheiden van recreatie omdat het gepaard gaat met een verplaatsing naar en een tijdelijk verblijf in een andere dan de alledaagse leefomgeving². Wanneer men dit verder gaat operationaliseren dan poogt men de 'afstand' die men aflegt naar de plaats van recreatie en de 'tijd' die men er wenst te spenderen te bepalen. Boerjan en Lowyck (1995) gaven bijvoorbeeld aan dat er van toerisme kan gesproken worden vanaf het moment dat men zich met recreatieve doeleinden ten minste 20 km verplaatst en er 2 uren verblijft.

Toerisme kan in functie van de duur verder onderverdeeld worden in dagtoerisme (géén overnachting) en verblijftoeisme (minstens één overnachting) en in functie van het doel van het verblijf in ontspanningstoerisme (ontspanningsdoeleinden) en zakelijk toerisme (de zogenaamde MICE-markt en de klassieke verplaatsingen omwille van beroepsredenen).

Figuur 1 illustreert de onderlinge verhouding van de begrippen toerisme en recreatie.

Figuur 1
Klassieke positionering van de begrippen recreatie en toerisme

¹ YZEWIJN, D., Toerisme, recreatie, economie: de provincie Antwerpen als voorbeeld; NRIT, Definiëring van begrippen op het gebied van toerisme en recreatie; AROL - Planologische Dienst (ministerie van de Vlaamse gemeenschap), Sectorstudie recreatie Vlaanderen, Belgroma, 1987.

² BOERJAN, P. en LOWYCK, E., Basisbegrippen recreatie en toerisme, Tobos, Brussel, 1995.

In deze klassieke benaderingswijze is toerisme **een vorm van vrijetijdsbesteding** die op verschillende wijze en in verschillende mate gepaard gaat **met recreatieve activiteiten**. In dit onderzoek richten we ons op het toerisme dat hoofdzakelijk gericht is op recreatieve beleving.

Toerisme en recreatie kan vanuit deze invalshoek gedefinieerd worden vanuit het aanbod aan recreatieve voorzieningen die beschikbaar zijn (aanbodzijde).

Een voorbeeld van belangrijke recreatieve activiteiten is gegeven in tabel 1¹.

Tabel 1
Een overzicht van belangrijke recreatieve activiteiten

Recreatieve activiteiten	
Wandelen	Sportbeoefening/sportieve recreatie
Fietsen	Kamperen
Skaten	Museumbezoek
Zonnen/zwemmen/picknicken	'recreatief' winkelen
Zeilen/varen/kanoën/vissen	Uitgaan: horeca
Attractiepunten/evenementen	...

In de wetenschappelijke literatuur wordt opgemerkt dat op basis van deze indeling een praktische methode kan ontwaard worden om vast te stellen wie in een bepaalde activiteit participeert, wanneer, waar en voor hoelang. Op deze basis kunnen classificaties afgeleid worden afhankelijk van de gekozen parameters (tijd en afstand). Dit leidt dan tot een classificatie die alle vormen van recreatieve vrijetijdsbesteding oplijst, vergelijkbaar met de positionering in figuur 1. Een dergelijke vorm van classificatie is dankbaar bij het opstellen van normen en regels in bijvoorbeeld een ruimtelijk beleid (zonerings).

Een volgende belangrijk aspect bij het onderscheiden van toerisme en recreatie is gerelateerd aan het gedrag van de consument. Bij toeristisch gedrag is er de bewuste motivatie tot het beleven van deze recreatieve activiteiten buiten het dagdagelijkse ritme, het **intentioneel aspect**.

Hieraan is **een temporeel en geografisch aspect** verbonden: van toerisme is sprake wanneer zich dit voor een bepaalde tijd buiten de dagelijkse leefomgeving voordoet. We vragen ons wel af in welke mate 'tijd' en 'afstand' als criteria sluitend werken om toeristische activiteiten te selecteren. Deze kenmerken, gebonden aan het gedrag van mensen, vervagen immers omwille van effecten van toegenomen individuele mobiliteit en het verder ruimtelijk uiteenleggen van de functies van de samenleving. In Vlaanderen leven we meer en meer in een 'netwerkstad' waar individuen en gezinnen de beschikbare voorzieningen op tal van verschillende plaatsen aanspreken. We recreëren of shoppen niet alleen meer in de plaats waar gewoond of gewerkt wordt, of zelfs niet alleen in het dichtst gelegen stedelijk centrum. Toegenomen mobiliteitsmogelijkheden en bredere individuele voorkeuren laten ons zeer veel kriskrasbewegingen uitvoeren over grotere afstanden. Voor een zaterdagmiddag funshoppen in een overdekt winkelcentrum of een historische binnenstad zijn mensen bereid meerdere tientallen kilometers af te leggen.

¹ BAKKER H.G. & VAN DER VOET J.L.M., Inleiding 'Vrije Tijd en Recreatie', in planologische kengetallen, november 2002, blz. 5000-21.

Op basis van de intentionele benadering van de begrippen toerisme en recreatie is er eerder een conceptuele scheiding tussen toerisme en recreatie, een onderscheid dat praktisch moeilijk operationeel te maken is. Belangrijk is wel dat de nadruk ligt op het 'belevingsaspect', de subjectieve kant van de consument, en dat op deze basis eveneens beleidsrelevante indelingen te maken zijn (bijvoorbeeld voor een toeristisch kwaliteitsbeleid).

2.2. Naar een operationele definitie van toerisme en recreatie: aanbodzijde

2.2.1. Toerisme en recreatie als continuüm

In de vorige paragraaf is vanuit een lezing van de klassieke benaderingen van de begrippen toerisme en recreatie gebleken dat verschillende invalshoeken hanteerbaar zijn bij het opstellen van definities voor beide begrippen en de hieraan gekoppelde classificaties. Uit de lezing begrijpen we ook dat een éénduidige classificatie niet mogelijk is en dat de beide begrippen, toerisme en recreatie, ook niet sluitend (exclusief) ten opzichte van elkaar kunnen gedefinieerd worden. Toerisme gaat gepaard met recreatieve activiteiten. We spreken dan ook beter van een continuüm van toeristische en recreatieve voorzieningen als deel van een toeristisch-recreatief systeem.

Voor een operationele selectie komt het er op aan in **het continuüm van de activiteiten 'toerisme en recreatie'** een set te kiezen die beleidsrelevant is voor de opbouw van het ruimtelijk wensbeeld 'toerisme en recreatie'. Het Steunpunt Toerisme en Recreatie geeft hiervoor de voorzet: *"de essentie van toerisme ligt in de motivatie van consumenten om zich te verplaatsen uit de dagelijkse leefomgeving, om plaatsen te bezoeken en activiteiten te ontplooien die een recreatieve belevingswaarde bieden"*.

Om een wensbeeld op niveau van Vlaanderen te bepalen is het van belang over deze **elementen te spreken die structurerend zijn voor het toeristisch-recreatief systeem op niveau Vlaanderen**¹. Het betreft dan deze toeristisch-recreatieve elementen (afzonderlijk of in combinatie) die ten aanzien van de consument aanleiding geven tot verplaatsing buiten de dagelijkse leefomgeving en die ruimtelijk structuurbepalend en gedragbepalend zijn naar de consument. Met deze benadering doet een hiërarchisch aspect zijn intrede. We hebben het over voorzieningen die minstens ook een zekere bovenlokale reikwijdte hebben.

¹ Dit is vergelijkbaar met de selectie die is uitgewerkt in de provinciale ruimtelijke structuurplannen. Deze ruimtelijke beleidscategorisering is uitgewerkt op het provinciaal bestuursniveau omwille van taakafspraken.

2.2.2. Selectie van bepalende aanbodelementen van het toeristisch-recreatief systeem

Om de selectie van een beleidsrelevante set van bepalende elementen voor het toeristisch-recreatief systeem te realiseren, zijn we vertrokken van een brede en ongewogen opsomming van recreatieve elementen (met abstractie van sportactiviteiten). Deze **longlist** hebben we afgeleid uit bestaande literatuur, classificaties, beleidscategorieën van provinciale ruimtelijke structuurplannen, objecten zoals attracties, verblijfsvormen enz. beschreven in strategische toeristische plannen en toeristische beleidsdocumenten. Daarmee is duidelijk gemaakt dat de ingang van het onderzoek de **aanbodzijde** is.

Aan deze longlist hebben we een structuur toegekend die toelaat **een typologische classificatie** naar aard van aanbodelement te maken.

Op hoofdlijnen bestaat deze typologische classificatie uit een onderscheid tussen aantrekkingselementen enerzijds en ondersteunende en logistieke infrastructuur anderzijds. Op deze wijze waren we in staat het aanbod van het toeristisch-recreatief systeem in Vlaanderen te klasseren. Dit wordt beschreven in hoofdstuk 4.

Daarnaast geven we ook de aard van het **ruimtelijk voorkomen** aan. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen deze elementen die voorkomen als enerzijds, **ruimtelijke entiteiten** en, anderzijds, deze elementen die **ruimtelijk verweefbaar** zijn. Dit onderscheid is van belang voor het aangeven van de wijze waarop binnen ruimtelijke plannen met deze elementen kan worden omgegaan. Finaal betekent dit dat we op basis van een set van criteria de longlist van aanbodelementen filteren met als doel een **shortlist** van activiteiten op te stellen waarvoor een ruimtelijke begroting kan worden gemaakt in functie van een ruimtelijk wensbeeld 'toerisme en recreatie'.

2.2.3. Typologie en classificatie van de aanbodelementen van het toeristisch-recreatief systeem

A. Aard van de elementen van het toeristisch-recreatief systeem

In de vigerende strategische toeristische planning in Vlaanderen wordt veelal vertrokken vanuit het begrip 'het toeristisch product'. Dit toeristisch product, in de brede zin van het woord en op het niveau van een toeristische bestemming, is het geheel van alles wat een toerist en recreant consumeert vanaf zijn vertrek thuis tot aan de bestemming. Het consumeren van dit product is een activiteit die buiten het dagelijks activiteitenpatroon valt. In het kader van het voorwerp van het onderzoek spreken we over het toeristisch-recreatief product.

Het 'toeristisch-recreatief' product bestaat uit:

- **aantrekkingselementen** (die de kern van het product uitmaken);
- (logistieke en recreatieve) **infrastructuur en dienstverlening**.

In tabel 2 zijn een aantal voorbeelden gegeven.

Tabel 2

Voorbeeld van aantrekkingselementen en (logistieke en recreatieve) infrastructuur van een toeristisch-recreatief product

Aantrekkingselementen	natuur en landschap, cultuurhistorisch erfgoed, musea, bezoekerscentra, attracties, groendomeinen, bosgebieden, ...
Infrastructuur: logies-accommodatie	hotels, vakantiewoningen, campings, vakantieparken, jeugdlogies, tweede verblijven, ...
Overige toeristisch-recreatieve infrastructuur	congresinfrastructuur, fun shopping mogelijkheden, multipurpose complexen, water, ...

Het toeristisch-recreatief product wordt verder gekenmerkt door:

- een bepaalde bereikbaarheid;
- zijn imago;
- en prijsniveau.

In termen van management van een toeristische bestemming is de kennis van dit toeristisch-recreatief product zeer belangrijk omdat dit consequenties heeft voor de manier waarop de toeristische overheid of private sector met de bestemming omgaat en omdat het de basis vormt van de ontwikkeling, beheer en marketing van het toeristisch-recreatief product.

In het kader van deze studieopdracht concentreren we ons op de aantrekkingselementen en de ondersteunende infrastructuur, meer bepaald op deze aspecten die een herkenbaar 'ruimtelijk voorkomen' hebben. Het zijn de **aantrekkingselementen en (logistieke en recreatieve) infrastructuur** die dus het toeristisch aanbod van een bestemming bepalen. Deze voorzieningen kunnen we verder typologisch opdelen.

Aantrekkingselementen van het toeristisch-recreatief product

Aantrekkingselementen zijn deze aspecten van het product die voor de toerist en recreant de aanleiding vormen om zich te verplaatsen naar de bestemming. Een aantrekkingselement heeft een natuurlijke, landschappelijke, cultuurhistorische of economische oorsprong.

In het kader van dit onderzoek concentreren we ons op die aantrekkingselementen die ruimtebehoevend zijn en voor zover ze in Vlaanderen gelegen zijn. Dit betekent concreet dat bijvoorbeeld het roerend cultureel erfgoed zoals waardevolle kunstcollecties, theatervoorstellingen, ... niet opgenomen zijn in de longlist omdat er geen direct verband is met ruimte. Er is wel een impliciete verwijzing omdat deze zaken ondergebracht zijn in 'gebouwen' zoals musea en theaterhuizen die wel aanwezig zijn in de longlist.

De **aantrekkingselementen** kunnen verder opgedeeld worden. In de literatuur vinden we bijvoorbeeld indelingen op volgende wijze:

- niet-geplande (resource-based) en geplande (man-made) aantrekkingselementen (natuur, cultuur en historie enerzijds en commerciële attracties en recreatieve elementen anderzijds);
- plaats waar het doorgaat (openlucht, besloten);
- eigendomsvorm (publiek, privaat);
- functie (extensieve of intensieve recreatie).

Aantrekkingselementen zijn zeer divers en doen zich voor in een continuüm van natuurlijke (natuurgebieden en landschappen) tot door de mens gecreëerde aantrekkingselementen (bijvoorbeeld attractieparken). Vele aantrekkingselementen zijn nooit opgezet met de bedoeling bezoekers te trekken of als een toeristische trekker te fungeren¹. Het onderscheid tussen aantrekkingselementen met een toeristisch hoofd- of nevengebruik hangt nauw samen met de kenmerken van de ontstaansgeschiedenis, de eigendom- en beheervorm, de capaciteit, de organisatie van het onthaal en de toegankelijkheid, het markt bereik en de economische effecten.

In deze studie worden de toeristisch-recreatieve aantrekkingslementen ingedeeld op basis van de 'oorsprong' van de voorziening: geplande en niet-geplande elementen.

De (logistieke en recreatieve) infrastructuur van het toeristisch-recreatief product

Wat de (logistieke en recreatieve) **infrastructuur** betreft, gaat onze aandacht eerst uit naar het logies of de accommodatievormen waarin kan overnacht worden op kortlopende of langlopende basis (doch niet permanent), individueel of in groep. Het doel van het verblijf is hetzij toeristisch-recreatief, hetzij toeristisch-zakelijk.

De classificatie van de logiesvormen gebeurt naar analogie met de huidige en ook de toekomstige wetgeving. Met de toekomstige wetgeving bedoelen we het Vlaamse Koepeldecreet voor logiesvormen dat momenteel opgemaakt wordt.

Daarnaast onderscheiden we de overige toeristisch-recreatieve ondersteunende infrastructuur. Het zijn faciliteiten die ervoor zorgen dat een aantrekkingselement toeristisch-recreatief exploiteerbaar is. Het heeft vooral te maken met fysieke infrastructuur (hardware) en met dienstverlening (software).

Ook hier houden we enkel rekening met deze zaken die ruimtebehoevend zijn, voor zover ze in Vlaanderen gelegen zijn en direct toewijsbaar zijn aan het toeristisch-recreatief product Vlaanderen. Dit betekent concreet dat we bijvoorbeeld geen rekening houden met reiskantoren als object van dienstverlening omdat dit in grote mate te maken heeft met uitgaand toerisme.

B. Inleidende bespreking van de aanbodelementen

▪ Niet-geplande toeristisch-recreatieve aantrekkingselementen

Het gaat hier over aantrekkingselementen die niet zijn opgezet met de bedoeling bezoekers aan te trekken of als een toeristische trekker te fungeren.

¹ SWARBROOKE J. (1999), *The Development and Management of Visitor Attractions*, 2^e Edition, Butterworth-Heinemann, Oxford, 406 p. geciteerd in Brouwers E. en Jansen-Verbeke M. (2003), *De toeristische definitie van attracties. Basis voor de inventarisatie van aanbod en vraag in Vlaanderen*, *Toerisme Research Papers* Nr. 2, Steunpunt Toerisme en Recreatie, blz. 2.

▪ Natuur, bos en landschap

De aantrekkingselementen van bossen, natuur en landschap vormen de "van nature voor recreatie en toerisme aantrekkelijke gebieden". Gebruikswaarden van natuur en landschap zijn in belangrijke mate verbonden aan de belevingswaarde van deze elementen (aantrekkelijkheid van het uitzicht, de rustgevende omgeving, het natuurlijke karakter, ...) en vormen bij uitstek een ontspanningsruimte waar de 'verstedelijkte' Vlaming zijn vrije tijd wil doorbrengen.

Activiteiten die daarmee gepaard gaan, bevinden zich in de sfeer van de actieve vrije tijdsbesteding (recreatievormen zoals wandelen, fietsen, kanovaren, ...), jeugdgroepgebonden activiteiten (zoals bosspelen, ...), natuurbeleving en natuurwaarneming en verpozende activiteiten (bezoek aan of overnachting in een plattelandslogies).

De meeste van deze activiteiten vergen over het algemeen geen specifieke eigen infrastructuur en maken gebruik van de bestaande basisinfrastructuur in het landelijke gebied (landelijke wegen en voetwegen, dorpsvoorzieningen, toegankelijke bossen, ...). Het beleid inzake de ontsluiting van deze toeristische mogelijkheden is daarbij vooral gericht op het verhogen van de toegankelijkheid door middel van het uitstippelen van wandel- en fietsroutes, infopanelen, kijkhutten en observatieplaatsen in natuurgebieden, ...

Daarnaast worden gebiedsspecifieke inrichtingen voorzien, die op de schaal van het landelijk gebied, als ondersteunende infrastructuur inzake recreatief medegebruik kunnen begrepen worden: parkeerplaatsen, picknick- en uitrustplekken langsheen wandelparours, aanleg van recreatieve fiets- en wandelpaden, ... Ondersteunende toeristische verblijfsinfrastructuur is te vinden in landelijke herbergen en hotels, gastenkamers op de boerderij en kampeerterrainen.

▪ Culturele en cultuurhistorische voorzieningen

De **culturele en cultuurhistorische voorzieningen** bezitten naast hun historische, artistieke, wetenschappelijke, volkskundige, industrieel-archeologische of sociaal-culturele waarde een zeer groot toeristisch potentieel voor het aantrekken van binnen- en buitenlandse bezoekers. Op marketingtechnisch vlak en qua commercialisering van het toeristisch product Vlaanderen en in het bijzonder voor het macro-product 'Kunststeden' zijn deze publiekstrekkingen belangrijk omdat ze het toeristisch imago van Vlaanderen bepalen. Het zijn meestal elementen die niet zijn ontworpen en ontwikkeld met een toeristisch-recreatief doel.

Het **openbaar domein** of de **publieke ruimte** vervult een belangrijke rol in het stedelijk weefsel als toeristisch product. Samen met het architecturaal patrimonium en de monumenten bepaalt de vormgeving van de publieke ruimte de beleving en de sfeer van de stad.

De inrichting van de publieke ruimte kan de beleving en het gebruik ervan zodanig oriënteren dat een "thema" of "karakter" eenduidig wordt aangegeven, de zogenaamde thematisering van de publieke ruimte. Een voorbeeld hiervan is Brugge waar de aanleg van de publieke ruimte het historische, "middeleeuwse" karakter van het stadsweefsel onderstreept.

Publieke ruimte is in de uitbouw van de stedelijke omgeving als een toeristisch belevingsproduct ook een strategische component. In tegenstelling tot de bebouwde omgeving is de openbare ruimte het gebied bij uitstek waar de overheid kan sturen. Met een goede vormgeving van het openbaar gebied bepaal je eigenlijk voor een groot deel het beeld van de stad¹.

Het is met andere woorden een instrument dat de overheid strategisch kan aanwenden om de beleving van de stad verder te versterken of uit te bouwen. Voorbeeld bij uitstek hiervan is Barcelona, waar na een intensieve opwaarderingscampagne (negentiger jaren) van de publieke ruimte gebleken is dat de toeristische aantrekkingskracht van de stad aanzienlijk is toegenomen. Niet alleen nam het aantal toeristen toe, ook de waardering van de toerist blijkt zeer hoog te zijn in het bijzonder voor de architectuur. Dit is een duidelijk voorbeeld van hoezeer de verbetering van het stedelijk weefsel, door de herinrichting van publieke ruimten, een cultureel aanbod kan creëren dat dan weer tot voordeel strekt van de economische activiteit².

▪ Geplande toeristisch-recreatieve aantrekkingselementen

De geplande toeristisch-recreatieve aantrekkingselementen zijn door de mens gemaakt met als doel zoveel mogelijk recreanten en toeristen aan te trekken.

De primaire functie van de **geplande toeristisch-recreatieve aantrekkingselementen (attractieparken, themaparken, dierenparken, openluchtrecreatieve aantrekkingspolen, retailparken en leisurecentra, ...)** is het aantrekken van toeristen en recreanten. Deze aantrekkingselementen kunnen ingedeeld worden naargelang de openingsperiode (tijdelijk of permanent), naar schaalgrootte (grootschalig of kleinschalig qua oppervlakte en naar bezoekersaantallen), naar indoor- of outdooractiviteit en naar diverse andere kenmerken. Veelal hebben zij een groot aantal bezoekers per oppervlakte-eenheid, we noemen dit 'intensieve recreatie'. Naar herkomst van de bezoekers hebben zij vooral een bovenlokale aantrekkingskracht. De exploitatie van deze man-made aantrekkingselementen gebeurt hoofdzakelijk door privaat initiatief. In tegenstelling tot de culturele voorzieningen waar de verwevenheid met de omliggende ruimte veelal hoog is, dienen we hier eerder te spreken over meer geïsoleerde elementen, het gaat om niet-verwevenheid met het omliggende gebied.

Logistieke en recreatieve infrastructuur

De logistieke en recreatieve infrastructuur betreft in de eerste plaats de logiesaccommodatie en de voorzieningen die ondersteunend zijn in het toeristisch product.

Logies in hun verschillende vormen kunnen onderscheiden worden en zijn een zeer belangrijke ondersteunende activiteit die door hun omvang beeldbepalend en structurerend kunnen zijn voor de omgeving. Aan de Vlaamse Kust zijn bijvoorbeeld tweede verblijven zeer manifest aanwezig.

¹ A.A.B. VAN LAAR en V. SCHEFFENER naar I. Nio in 'Het werking van het beeldkwaliteitplan' uit Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, 78e jaargang, nummer 1, 1997.

² Naar J. FARRANDO in 'Publieke ruimten, waarom?' uit ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 'Publieke ruimte - een andere aanpak', Brussel, 2001.

Als ondersteunende voorziening is de recreatieve infrastructuur van belang (bijvoorbeeld jachthavens, routestructuren maar ook sportrecreatieve voorzieningen) naast dienstverlening zoals restaurants en cafés,

De **routestructuren**, beschouwen we als een specifieke ondersteunende voorziening binnen het aantrekkingselement bos, natuur en landschap. Ze vormen op heden een belangrijk element in de commercialisering van het toeristisch product in Vlaanderen. Ze hebben voldoende potentie om als toeristische trekker te fungeren. Fietsen en wandelen zijn populaire ontspanningsvormen die door een groot deel van de populatie, individueel of in groep, beoefend worden. Routestructuren kunnen ook opgevat worden als een ondersteunende infrastructuur van het toeristisch product van een bepaalde streek of plaats.

Onderstaande tabel geeft de indeling van de verschillende types toeristisch-recreatieve aanbodelementen in Vlaanderen.

Tabel 3
Indeling van toeristisch-recreatieve aanbodelementen

Typologische indeling		Geselecteerde aanbodelementen
Aantrekkingselementen		
▪ Niet-geplande aantrekkingselementen	▪ Natuur en landschap	▪ Wandel- en stadsbossen
	▪ Culturele en cultuurhistorische voorzieningen	▪ Natuurgebieden (al dan niet met bezoekerscentra)
▪ Geplande aantrekkingselementen	▪ Attracties en aantrekkingspolen	▪ Historische binnensteden, openbaar domein en parken
		▪ Openlucht- en (water-) recreatieve aantrekkingspolen
	▪ Retailparken en leisurecentra	▪ Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken
		▪ Retailparken en leisurecentra
(Logistieke en recreatieve) infrastructuur		
▪ Logiesaccommodatie	▪ Logies voor doelgroepen	▪ Verblijven voor volwassen (Toerisme voor allen)
	▪ Hotels, gastenkamers en vakantiewoningen	▪ Verblijven voor jeugdtoerisme
	▪ Openlucht recreatieve verblijven	▪ Hotelzones
▪ Overige infrastructuur	▪ Tweede verblijven	▪ Plattelandstoerisme
	▪ Ondersteunende recreatieve infrastructuur	▪ Kampeerterreinen, kampeerverblijfparken, vakantieparken en kampeerautoterreinen
	▪ Ondersteunende logistieke infrastructuur zoals streekbezoekerscentra en infokantoren	▪ Fiets- en wandelnetwerken en ruitersporen
		▪ Golfsterreinen
		▪ Jachthavens

Golfsterreinen zijn in deze studie niet verder onderzocht gelet op bestaand onderzoek en beleid (Vlaams Golfmemorandum) en omwille van hun 'sport'-karakter. Tweede verblijven werden omwille van het 'vastgoed'-karakter van deze ontwikkeling en de veelal onbeschikbaarheid als toeristische logiesaccommodatie ook niet verder onderzocht als toeristisch-recreatief aanbodelement.

Van de geselecteerde elementen schetsen we hun plaats in het bestaande toeristisch-recreatief systeem in Vlaanderen en schatten we hun betekenis in voor de toekomst.

2.2.4. Ruimtelijk voorkomen van de elementen van het toeristisch-recreatief systeem

Binnen de opvatting van de ruimtelijke planning in Vlaanderen, zoals uitgewerkt in de bestemmingsplannen (plannen van aanleg), wordt gewerkt met een gezoneerde sturing van het grondgebied. Dit betekent dat aan goed afgebakende deelgebieden (zones) een functionele bestemming wordt toegekend waaraan kwaliteitseisen, beperkingen en randvoorwaarden en ontwikkelingsmogelijkheden worden gekoppeld (bestemmingsvoorschriften). Afhankelijk van de omvang (grootte op vlak van oppervlakte en volume) wordt een aanbodelement van het toeristisch-recreatief systeem omschreven als:

- een **ruimtelijke entiteit**: dit zijn goed definieerbare en duidelijk geografisch omschrijfbaar elementen van het toeristisch-recreatieve systeem waarvan het ruimtegebruik eenvoudig kwantificeerbaar is zoals vakantieparken en vakantie dorpen, bungalowparken, attractieparken, ... Deze elementen onderscheiden zich meestal ook door de formele aard van het ruimtegebruik. Ze zijn meestal gesitueerd in daarvoor specifiek bestemde gebieden op de plannen van aanleg en/of ruimtelijke uitvoeringsplannen en kunnen omwille van hun specifieke oorsprong (bewuste aanleg) en aard meestal omschreven worden als 'monofunctionele' elementen.
- een **verweefbaar element**: dit zijn elementen die omwille van hun omvang niet als een afzonderlijke ruimtelijk entiteit te herkennen zijn of die omwille van hun toeristisch-recreatieve functie ten opzichte van de andere functies als medegebruik kan beschouwd worden. Het is dus een element dat omwille van zijn schaal en functie perfect integreerbaar is in een omgeving, zonder het functioneren van deze omgeving en de andere functies in deze omgeving in het gedrang te brengen. Voor deze elementen van het toeristisch-recreatief systeem is het moeilijk een relevante ruimtebegroting te maken. Op formeel vlak zijn deze elementen (zoals hotels, restaurants, bezoekersinfrastructuur, ...) opgenomen in een bestemming waarvan de hoofdfunctie toeristisch noch recreatief is.

Voor dit onderscheid kijken we dus vanuit het aspect **ruimtelijke impact** van een plek. Het betreft de effecten die uitgaan van een plek die voor toeristisch-recreatieve activiteiten is ingericht. Het gaat bijvoorbeeld over de beeldbepalendheid ten opzichte van de omgeving, de ruimte-inname, de verkeersgeneratie, de aantrekking van overige toeristisch-recreatieve structuren. Samengevat gaat het over het ruimtelijk structurerend karakter van het toeristisch-recreatief element als ruimtelijke entiteit. Uiteraard kunnen ook afzonderlijk verweefbare elementen in een hoge dichtheid en diversiteit voorkomen dat ze aan een gebied een toeristisch-recreatieve karakter geven (bijvoorbeeld een aantrekkelijke historische binnenstad).

A. Selectie van aanbodelementen als 'ruimtelijke entiteiten'

Probleemstelling 'ruimtelijke entiteiten'

In functie van de onderzoeksvraag dienen we deze elementen van het toeristisch-recreatief systeem te selecteren waarvoor een ruimtebegroting wordt opgemaakt. Hier raken we de kern van het onderzoek aan: de bepaling van de ruimtevraag voor toeristisch-recreatieve elementen.

We selecteren deze toeristisch-recreatieve elementen die structuurbepalend zijn voor het toeristisch-recreatief systeem van Vlaanderen en die ruimtelijk als een entiteit af te bakenen zijn (zie tabel 4). Omwille van de selectie dient rekening gehouden te worden met het feit dat de begroting van het bestaand ruimtegebruik slechts een deel, niettemin het grootste deel, van de ruimte die door toerisme en recreatie wordt ingenomen in Vlaanderen in beeld brengt. Niet geselecteerd is bijvoorbeeld de grote ruimte-inname door tweede verblijven (bijvoorbeeld aan de kust of in tweede verblijfparken in het binnenland, verblijfparken die niet vallen onder de regelgeving inzake de openluchtrecreatieve verblijven).

Tabel 4

Criteria voor de selectie van structuurbepalende elementen van het toeristisch-recreatief systeem als ruimtelijke entiteiten

criterium	Exclusief karakter
Geografisch aspect (plaatsbepaling)	Het aantrekkingselement heeft een geografische reikwijdte (markt bereik) die minstens van bovenlokale aard is.
Temporeel aspect	Het aantrekkingselement wordt nagenoeg permanent gebruikt en is niet tijdelijk van aard. Permanent betekent minstens gedurende een aaneensluitende periode van enkele maanden (zes maanden) en tijdens opeenvolgende jaren.
Hoofd- of nevengebruik	Het aantrekkingselement wordt uitsluitend of in belangrijke mate gebruikt als toeristisch-recreatief aanbodelement.
Formeel ruimtelijk aspect	Het aantrekkingselement is ruimtelijk omschrijfbaar: terrein met een eigen ruimtelijke inrichting, afbakening en op deze ruimte geënte organisatiestructuur (toegangspoort, ...).
Ruimtelijke impact	De ruimtelijke impact kan zich vertalen in de zichtbaarheid van het element (beeldbepalend), het verkeersgenererend aspect, de invloed op nabije functies, ...

De selectie wordt uitgevoerd tegen de achtergrond van volgende overwegingscriteria:

Een eerste en uitsluitend criterium heeft te maken met het gebruik van een plaats voor een toeristisch-recreatieve activiteit. We hebben het dan over **hoofd- of nevengebruik (1)**. We onderstellen dat een plaats in belangrijke mate voor een toeristisch-recreatief doel gebruikt moet worden.

Het criterium afstand kunnen we, vanuit het oogpunt van de aanbodzijde, herformuleren vanuit de **geografische reikwijdte of markt bereik (2)**, bijvoorbeeld een attractie op Vlaams niveau die consumenten aantrekt uit geheel Vlaanderen. Hieraan is een hiërarchisch aspect gekoppeld. In dit onderzoek bekijken we de structuurbepalende elementen van het Vlaamse toeristisch-recreatief systeem, deze hebben dus minstens een bovenlokaal belang (reikwijdte).

De benaderingswijze vanuit de plek laat toe te identificeren of een plek hoofdzakelijk is ingericht en gebruikt wordt voor een toeristisch-recreatieve activiteit. Aan een dergelijke plek is meestal ook een specifieke organisatievorm gekoppeld (beheer, gebruiksreglement, bestemming inzake ruimtelijke ordening). De plek wordt ook als dusdanig beheerd. We noemen dit een **formeel-ruimtelijk of organisatorisch aspect (3), dat weliswaar een fysisch-ruimtelijke component heeft**. Het is niet eenvoudig om hieraan de discussie verweven of niet-verweven te koppelen. Dit heeft immers te maken met het schaalniveau waarop gekeken wordt. Daarom hanteren we beter een criterium, namelijk het identificeren van een goed afgebakende zone, dat aan het fysisch-ruimtelijk aspect verbonden is.

Tijd wordt niet bekeken vanuit de tijdsbesteding van de consument maar wel vanuit de **tijdsinvulling van de plek (4)** zelf ten behoeve van een toeristisch-recreatieve activiteit. We richten ons op plaatsen met een quasipermanente inrichting en gebruik.

Vanuit ruimtelijk standpunt kan ook het reeds genoemde aspect **ruimtelijke impact (5)** van een plek bekeken worden.

Een overzicht van de geselecteerde aanbodelementen die beschouwd worden als ruimtelijke entiteiten is weergegeven in paragraaf 3.1.4 als tabel.

B. Omschrijving van de aanbodelementen als vormen van recreatief mede- of nevengebruik

Klassieke begripsomschrijving

Het begrip recreatief medegebruik wordt klassiek omschreven als **'die vormen van openluchtrecreatie die plaatshebben in een omgeving met een niet-recreatieve hoofdfunctie, waarbij het medegebruik onder- of nevengevoerd is aan de hoofdfunctie en het hoofdgebruik'**¹.

Het begrip medegebruik duikt in Nederland voor het eerst op in de Derde Nota over de ruimtelijke ordening, deel 3 Nota landelijke gebieden. In deze nota wordt gesteld dat bij een verdere regionale uitwerking van het ruimtelijk ordeningsbeleid zal moeten worden aangegeven of het accent ligt op specifiek voor recreatie ingerichte projecten of op bevordering van de mogelijkheden tot medegebruik (ministerie van VROM, 1979)². De aandacht voor het concept recreatief medegebruik heeft veel te maken met de toenmalige beleidsmatige belangstelling voor extensieve openluchtrecreatie. Bij een extensieve wijze van recreëren gaat het vooral om de beleving van het landschap of bepaalde aspecten daarvan. Er zijn relatief weinig mensen per oppervlakte-eenheid in een gebied met weinig of geen recreatieve voorzieningen. Bij deze wijze wordt dan ook vooral gedacht aan recreatievormen zoals wandelen, fietsen, vissen, kamperen of verblijven op een boerderij, ... Deze recreatievormen vinden veelal plaats in landelijke gebieden met een andere hoofdfunctie dan recreatie (meestal landbouw of natuur). De Stichting Recreatie (1981) in Nederland herhaalt deze definitie: 'Recreatief medegebruik heeft betrekking op die vormen van openluchtrecreatie die plaatshebben in een omgeving met een niet-recreatieve hoofdfunctie, waarbij medegebruik in principe ondergeschikt is aan de hoofdfunctie en het hoofdgebruik'. Ook Boerjan (1995) schikt zich in de benadering dat het gaat over een 'ondergeschikte functie' ('Bij recreatief medegebruik van een gebied of van een faciliteit is de recreatieve activiteit steeds ondergeschikt aan andere activiteiten die het hoofdgebruik ervan vormen.')

¹ Ministerie van Landbouw en Visserij, ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1985. Structuurschema Openluchtrecreatie, regeringsbeslissing, Den Haag, Staatsuitgeverij.

² Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1979. Derde Nota over de ruimtelijke ordening, deel 3 Nota landelijke gebieden. Den Haag, Staatsuitgeverij.

Deze begripsomschrijving werkt nog altijd door. Nemen we als voorbeeld de omschrijving zoals opgenomen in het Ruimtelijk Structuurplan voor de provincie Limburg. Recreatief medegebruik heeft er betrekking op 'de **vormen van openlucht recreatie** die plaatsvinden in een omgeving met een niet-recreatieve functie en waarbij het medegebruik ondergeschikt is aan de hoofdfunctie en het hoofdgebruik' (Informatief gedeelte, blz. 80).

De begripsomschrijving van het **Ruimtelijk Structuurplan voor de provincie West-Vlaanderen** daarentegen plaats de activiteit in een specifiek 'kader', met name het 'landschap' en **vermijdt de 'ondergeschikte positie'**: 'Een vorm van recreatie waarbij het landschap wordt benut voor recreatieve doeleinden als informele recreatieruimte en waarbij de gegevens van het landschap als recreatieve voorziening fungeren.' (Richtinggevend gedeelte, Begrippenlijst, blz. 281).

Bij recreatief medegebruik van het buitengebied gaat het dus in het algemeen over:

- **vormen van verblijfoerisme binnen 'landelijke' gebouwen** en/of aansluitend bij plattelandsactiviteiten (hoevetoerisme, kamers in landelijke herbergen, kastelen, ...) of verblijfrecreatie (zoals kamperen) in natuurgebieden;
- **openlucht recreatie in het landelijke (agrarische) gebied** op aangelegde en/of georganiseerde wandelpaden en fietsroutes waarbij faciliteiten horen (parkeerplaatsen, fietsenstalling, rustplaatsen en schuilhutten). Hierbij hoort ook het gebruik van waterplassen, rivieren en kanalen;
- **openlucht recreatie in bossen en natuurgebieden** zijn voor de hand liggende vormen van recreatie waaraan een groot deel van de bevolking deelneemt. Deze vormen van openlucht recreatie (zoals wandelen, mountainbiken en spelen) zijn specifiek onderworpen aan randvoorwaarden van bos- en natuurbeheer. Op het eerste zicht niet echt een voorwerp van deze onderzoeksopdracht, behalve wanneer de activiteit gepaard gaat met ondersteunende elementen (bijvoorbeeld parkings) of randactiviteiten zoals plattelandslogies of een cafetaria van een openlucht recreatief domein.

Uit ervaringen met medegebruik voor recreatiefuncties is het opvallend dat men de vrijetijdsactiviteit meestal in een ondergeschikte positie ten opzichte van het hoofdgebruik (bijvoorbeeld het agrarisch gebruik in het buitengebied) plaatst. In het verleden zijn hiervoor wel verschillende concepten en ideeën ontwikkeld. **Zonering in tijd en ruimte** is daarvan de meest toegepaste vorm.

- **Ruimtelijk** betekent dit meestal het plaatsen van een activiteit binnen een bestaand gebouwenpatrimonium (bijvoorbeeld een verblijfaccommodatie in een hoeve) of de daarbij onmiddellijk aansluitende omgeving (bijvoorbeeld een speelruimte op het erf). Zonering in ruimte gaat ook over het scheiden van de verschillende paden voor vormen van recreatief gebruik.
- **Temporeel** betekent dit bijvoorbeeld het toelaten van een activiteit gedurende een vooraf bepaalde beperkte periode (seizoensgebonden toegang tot een natuurgebied of een zomerfestival op een weiland).

Recreatief (mede)gebruik en meervoudig ruimtegebruik in de stedelijke context

Recreatief medegebruik is een begrip dat weinig wordt toegepast in een stedelijke context. Historische binnensteden lenen zich, omwille van het erfgoedkarakter, uitermate tot vormen van recreatief (mede)gebruik. Daarnaast ligt in de stad de nadruk op winkelen en vertoeven.

Het openbaar domein in de stad is een belangrijke drager van het recreatief medegebruik. Globaal merken we bij de 'belevings specifieke' inrichting van de openbare ruimte een toenemende invloed van de private sector. Naast het 'vrij toegankelijke openbare domein' in het klassieke winkel-wandelhart van de steden verschuift het accent ook naar specifiek meer 'besloten leisureruimten', zoals winkelcentra en shoppingmalls, in de stad of in de periferie ervan. Deze komen voor in verschillende bestemmingszones.

Verblijfaccommodatie in binnensteden is meestal verweven met andere functies en juridisch-planologisch afgewogen als een toelaatbare activiteit in het woongebied (zie de hotels in historische binnensteden).

Nieuwe vormen van recreatief medegebruik of meervoudig ruimtegebruik?

Diverse nieuwe vormen van recreatief medegebruik dienen zich aan, meestal in de lijn van het zeer gediversifieerde karakter van vrijetijdsvormen. In plaats van recreatief medegebruik is hier misschien eerder sprake van nevengebruik of meervoudig ruimtegebruik. Denk hierbij aan grootschalige leisureprojecten, die in en aan de rand van stedelijke gebieden of bij reconversie van oude industriële sites ontstaan en, door groeiende automobilititeit, ook op steeds meer willekeurige locaties in het landelijk gebied. Bij dit soort projecten worden verschillende vormen van recreatief vermaak gecombineerd. Hier zoekt men mogelijkheden om hotels te integreren in grote vastgoedprojecten, zoals winkelcentra, bioscoopcomplexen, ... Deze komen voor in verschillende bestemmingszones (woongebied, zone voor grootwinkelbedrijf, zone voor dienstverlening, recreatiegebied, ...).

Ten slotte dient opgemerkt dat vele toeristisch-recreatieve aanbodelementen bovendien nooit zijn opgezet met de bedoeling bezoekers te trekken of als een toeristische trekker te functioneren (Swarbrooke, 1999)¹. Dit zal meewegen in de discussie over medegebruik. Het onderscheid tussen attracties met een **toeristisch hoofd- of medegebruik** hangt nauw samen met de kenmerken van de ontstaansgeschiedenis, de eigendom- en beheersvormen, de capaciteit, de organisatie van het onthaal, het markt bereik, ... en niet in het minst met de economische effecten. Vele attracties, die nu een toeristische functie hebben, zijn immers, vanuit historische redenen, verweven met andere maatschappelijke functies.

Voorbeeld van een expliciete planologische aanpak van verweving: mogelijkheden tot een recreatieve functiewijziging binnen een bestemmingszone van een RUP

¹ Geciteerd in: BROUWERS, E., JANSEN-VERBEKE, M. (2003), De toeristische definitie van attracties, Leuven Steunpunt voor Toerisme en Recreatie.

Bij het gewestelijk RUP voor de afbakening van het grootstedelijk gebied Gent (definitief vastgesteld door de Vlaamse Regering op 16 december 2005) is voor de groenpool Kastelensite een bijzonder stedenbouwkundig voorschrift opgemaakt (Art. 4 Kasteelparkgebied), dat voorziet in functiewijzigingen van (hoofdzakelijk vergund geachte) gebouwen naar andere functies (met inbegrip van socioculturele voorzieningen en horeca) of (hoofdzakelijk vergunde) landbouwbedrijfsgebouwen naar wonen of verblijfrecreatie voor groepen of thuisverkoop van eigen landbouwproducten.

De mogelijkheid wordt voorzien in verhouding tot de ontwikkeling van de groenpool waarbij de draagkracht van het gebouw en de omgeving niet overschreden wordt en de bestaande erfgoedwaarde niet in het gedrang wordt gebracht.

De beoordeling van de toelaatbaarheid wordt niet in strikte regels en parameters uitgewerkt maar er wordt verwezen naar een door de initiatiefnemer op te maken, zogenaamd, 'reconversierapport'. Dit rapport wordt opgemaakt in functie van de aanvraag tot het bekomen van een stedenbouwkundige vergunning of attest voor functiewijziging van de gebouwen, verbouwingen, uitbreidingen, nieuwbouw of aanpassingen in het kader van de recreatieve infrastructuur.

Een overzicht van de geselecteerde aanbodelementen waar het toeristisch en recreatief gebruik beschouwd wordt als medegebruik is weergegeven in de volgende tabel.

C. Vergelijkend overzicht van toeristische en recreatieve aanbodelementen als hoofdgebruik of als mede- en nevengebruik.

Typologische indeling		Geselecteerde aanbodelementen	Ruimtelijke entiteiten behoeve van ruimtebegroting (a)	Toeristisch of recreatief medegebruik
▪ Niet-geplande aantrekkings-elementen	▪ Natuur en landschap	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wandelbossen, speelbossen en stadsbossen ▪ Natuurgebieden 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wandelbossen, stadsbossen en speelbossen ▪ Natuurgebieden met bezoekerscentra 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Natuurgebieden
	▪ Culturele en cultuurhistorische voorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ (Historische) binnensteden, openbaar domein en parken 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ (Historische) binnensteden, openbaar domein en parken
▪ Geplande aantrekkings-elementen	▪ Attracties/aantrekkingspolen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Openlucht- en (water-)recreatieve aantrekkingspolen ▪ Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Openlucht- en (water-)recreatieve aantrekkingspolen ▪ Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Musea en overige attracties in stedelijk weefsel of een specifieke omgeving (bijvoorbeeld een sterrenwacht)
	▪ Retailparken en leisurecentra	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Retailparken en leisurecentra (b) 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Retailparken en leisurecentra (b)
▪ Logies-accommodatie	▪ Logies voor doelgroepen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Verblijven voor volwassenen ▪ Verblijven voor jeugdtoerisme 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Verblijven voor volwassenen (Toerisme voor allen) ▪ Verblijven voor jeugdlogies ▪ Hotelzones 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Verblijven voor jeugdtoerisme ▪ Hotels in het stedelijk weefsel
	▪ Hotels, gastenkamers en vakantiewoningen en appartementen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hotels, gastenkamers en vakantiewoningen ▪ Plattelandstoerisme 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Plattelandstoerisme 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Plattelandstoerisme
	▪ Openluchtrecreatieve verblijven	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kampeerreinen, kampeerverblijfparken, vakantieparken 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kampeerreinen, kampeerverblijfparken, vakantieparken en kampeerautoterreinen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kampeerautoterreinen
				<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jachthavens
▪ Overige infrastructuur	▪ Ondersteunende recreatieve infrastructuur	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fiets- en wandelroutes/netwerken en ruiterspaden ▪ Golfterreinen (d) ▪ Jachthavens 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fiets- en wandelroutes/netwerken en ruiterspaden ▪ Passantenhavens

(a) Selectie voor ruimtelijke inventaris en begroting van bestaand ruimtegebruik van de sector toerisme en recreatie (verwerking in GIS).

(b) Deze elementen zijn voorwerp van een afzonderlijk onderzoek met inbegrip van een ruimtebehoefte door het departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed (Vlaamse overheid). Het zijn entiteiten met een eigen ruimtelijke afbakening waar recreatie als medegebruik naar voor komt.

(c) Operationele omschrijving volgens ruimtelijk voorkomen, zie verder.

(d) Niet uitgewerkt in deze studie.

3. INVENTARIS VAN DE TOERISTISCH-RECREATIEVE AANBODELEMENTEN

3.1. Opbouw van de ruimtelijke inventaris

Een probleemstelling bij de start van het onderzoek betrof de noodzaak om inzicht te verwerven in de bestaande ruimte-inname en ruimtelijke spreiding van de toeristische en recreatieve voorzieningen, met andere woorden het bestaand ruimtegebruik.

Voor de hierboven onderscheiden types van aanbodelementen werd een ruimtelijke inventarisatie uitgevoerd. Hierna wordt beschreven op basis van welk bronmateriaal en op welke wijze gewerkt werd.

3.1.1. Algemene methodologische bespreking

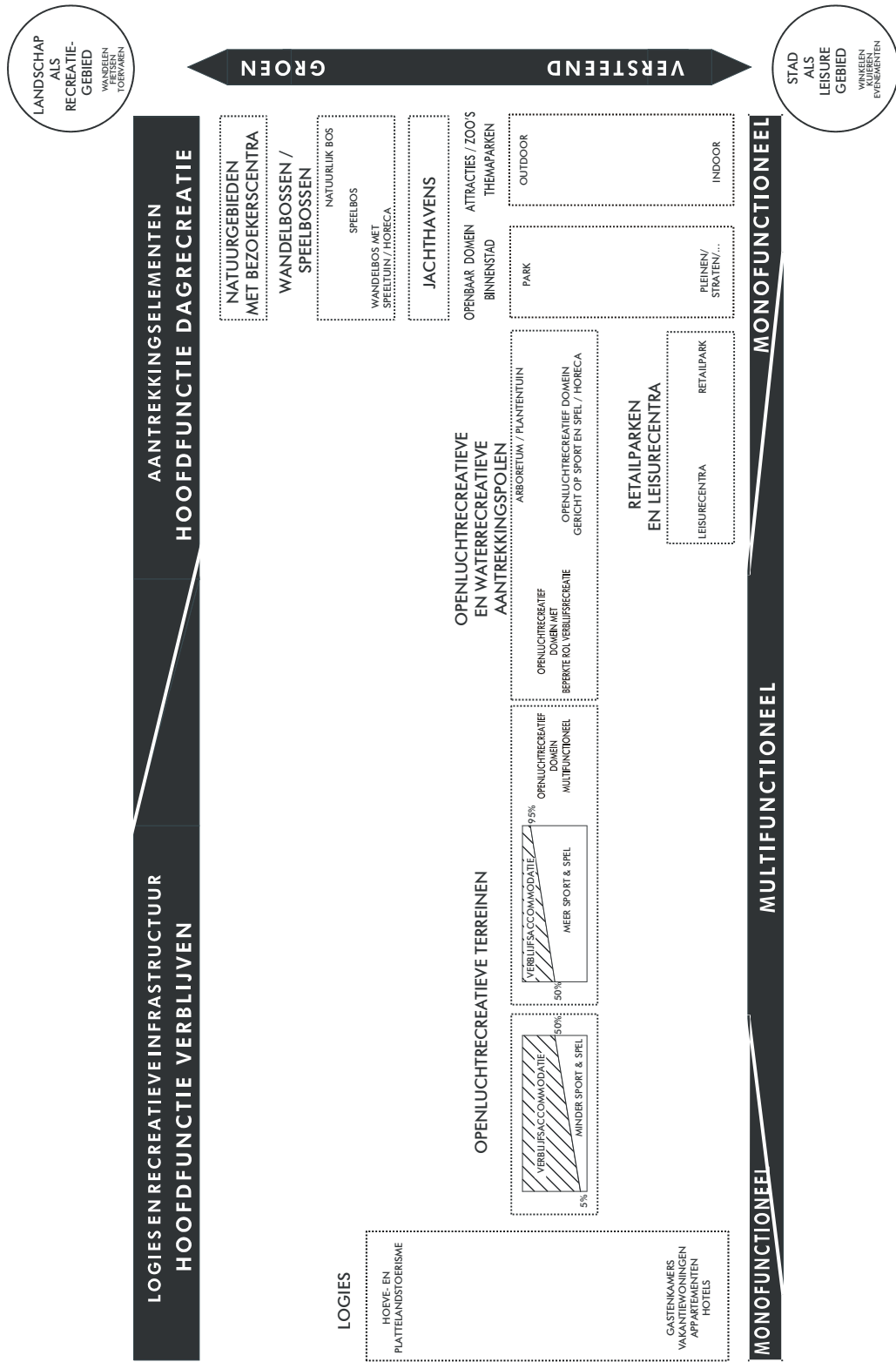
Het doel van de inventarisatie was inzicht te verwerven in het ruimtelijk voorkomen van de aanbodelementen van het toeristisch-recreatief systeem en de grootte van de ruimte-inname te omschrijven. De inventarisatie was in de eerste plaats gericht op deze aanbodelementen die als **'ruimtelijke entiteiten'** herkend worden, dit omwille van de opdracht inzake de opmaak van een ruimtebegroting. Daarnaast is waar mogelijk ook ruimtelijke data verzameld van aanbodelementen die voorkomen als recreatief neven- en medegebruik.

Om in de ruimte-inventaris dubbeltellingen van toeristisch-recreatieve voorzieningen te vermijden is elk aanbodelement toegekend aan één ruimtelijke entiteit. Figuur 2 geeft een schema weer van de beschouwde ruimtelijke entiteiten. De plaats van de entiteiten in het conceptueel model is gebaseerd op volgende criteria: monofunctionele/multifunctionele elementen, groene/versteende elementen, logies en recreatieve infrastructuur/aantrekkings-elementen.

Zo maken logies (hotels, gastenkamers, vakantiewoningen en -appartementen), campings en vakantieparken deel uit van de logistieke en recreatieve infrastructuur. Toch zijn de meeste logies en campings eerder monofunctioneel qua karakter, terwijl vakantieparken gekenmerkt worden door een multifunctioneel karakter. Hier worden **'multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen'** gedefinieerd als terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven met een belangrijk aandeel sport en spel (50%). De openluchtrecreatieve terreinen met een ruimte voor sport en spel lager dan 50% worden hier gedefinieerd als **'openluchtrecreatieve terreinen'**. Sommige multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen hebben omwille van de aanwezigheid van infrastructuur voor sport en spel (bijvoorbeeld een indoorzwembad) zelfs een betekenis voor dagrecreatie. Terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven en andere logies kunnen zowel in een groene als in een zeer versteende omgeving voorkomen. Jachthavens en fiets- en wandelpaden horen ook bij de logistieke en recreatieve infrastructuur.

Bij de aantrekkings-elementen worden volgende ruimtelijke entiteiten onderscheiden: openlucht- en (water)recreatieve aantrekkingspolen, wandel- en speelbossen, natuurgebieden met bezoekerscentra, openbaar domein/binnenstad, retailparken en leisurecentra, attracties en themaparken, zoo's en dierenparken. Ook hier kan een onderscheid gemaakt worden tussen eerder monofunctionele elementen (bijvoorbeeld wandelbossen, natuurgebieden en bezoekerscentra, jachthavens, ...) en eerder multifunctionele gehelen (bijvoorbeeld openluchtrecreatieve domeinen) en deze komen voor in eerder groene (wandelbossen, ...) of versteende omgeving (retailparken en leisureparken).

Figuur 2
 Conceptueel model van ruimtelijke voorzieningen inzake toerisme en recreatie

3.1.2. Bespreking van de opbouw en werkwijze van de inventaris per aanbodelement

Enkel elementen die beantwoorden aan de vijf criteria (geografisch aspect, temporeel aspect, hoofd- of nevengebruik, formeel ruimtelijk aspect en ruimtelijke impact) zijn weerhouden in de ruimte-inventaris. Logiesvormen (hotels, gastenkamers, ...) zijn niet als entiteit geïnventariseerd in de ruimte-inventaris omwille van de beperkte ruimtelijke omvang. Openbaar domein en de fiets-, wandel- en ruitersporen zijn niet geïnventariseerd omwille van het formeel ruimtelijk aspect: het aantrekkingsselement is moeilijk ruimtelijk omschrijfbaar of af te bakenen. De grotere volwassenlogies werden wel ruimtelijk begroot. Retailparken/leisurecentra werden niet opgenomen omdat deze het onderwerp vormen van een onderzoek uitgevoerd door het departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed.

▪ **Overzicht ruimte-inventaris**

Volgende ruimtelijke entiteiten zijn weerhouden in de ruimte-inventaris en ruimtelijk begroot:

▪ **Niet-geplande aantrekkingsselementen**

- wandelbossen;
- een selectie van natuurgebieden met bezoekerscentra;

▪ **Geplande aantrekkingsselementen**

- attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken;
- openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen;

▪ **Logiesaccommodatie (openluchtrecreatieve verblijven)**

- openluchtrecreatieve terreinen;
- multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen;

▪ **Overige recreatieve infrastructuur**

- jachthavens.

▪ **Bespreking operationele definities voor de ruimte-inventaris**

Wandelbossen

Wandelbossen zijn aantrekkingsselementen met een betekenis voor dagrecreatie die voornamelijk uit bos bestaan.

Vertrekbasis voor de opbouw van het databestand vormde de inventaris van het Steunpunt Toerisme en Recreatie. Deze werd aangevuld met de selectie van openluchtrecreatieve groene domeinen in de provinciale structuurplannen zodat alle elementen die structurerend zijn op Vlaams of provinciaal niveau zijn opgenomen in de ruimte-inventaris. De contouren zijn ingetekend op basis van de actuele bosinventaris (toestand 2006) van het Agentschap Natuur en Bos, eventueel gecorrigeerd op basis van informatie verkregen via de provincie (recent aangekochte gebieden).

Een overzicht van de wandelbossen opgenomen in de ruimte-inventaris, is weergegeven in bijlage 9.1. Wandelbossen opgenomen in de inventaris variëren van natuurlijke toegankelijke bossen tot wandelbossen met een beperkte ondersteunende infrastructuur (parkeervoorziening, horeca, bosmuseum, ...).

De grootte van de domeinen varieert van **3,5 ha** (Rodenberg) tot circa **2.400 ha** (Zoniënwoud).

Natuurgebieden met bezoekerscentra

Natuurgebieden met bezoekerscentra zijn aantrekkingselementen met een betekenis voor dagrecreatie die gericht zijn op natuureducatie of die een recreatieve inrichting hebben.

Vertrekbasis voor de opbouw van het databestand vormde de inventaris van het Steunpunt Toerisme en Recreatie (categorie natuurreservaten met bezoekerscentra). Deze werd aangevuld met de selectie van openluchtrecreatieve groene domeinen in de provinciale structuurplannen zodat alle elementen die structurerend zijn op Vlaams of provinciaal niveau zijn opgenomen in de ruimte-inventaris. De contouren zijn ingetekend op basis van informatie van de voormalige afdeling Natuur van AMINAL.

Een overzicht van de elementen opgenomen in de ruimte-inventaris, is weergegeven als bijlage 9.1. Elementen opgenomen in de inventaris variëren van bezoekerscentra met een relatief kleine ruimte-inname (bijvoorbeeld De Kaaihoeve) tot uitgestrekte natuurgebieden (Kalmthoutse Heide).

De grootte van de elementen varieert van **3,5 ha** (De Kaaihoeve) tot circa **2.000 ha** (Kalmthoutse Heide).

Attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken

Vertrekbasis voor de opbouw van het databestand vormde de inventaris van het Steunpunt Toerisme en Recreatie (rubrieken attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken). Het onderscheid tussen deze twee categorieën is meegenomen in de ruimte-inventaris (subcategorieën attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken). Enkel elementen met een oppervlakte groter dan 0,5 ha zijn weerhouden in de ruimte-inventaris.

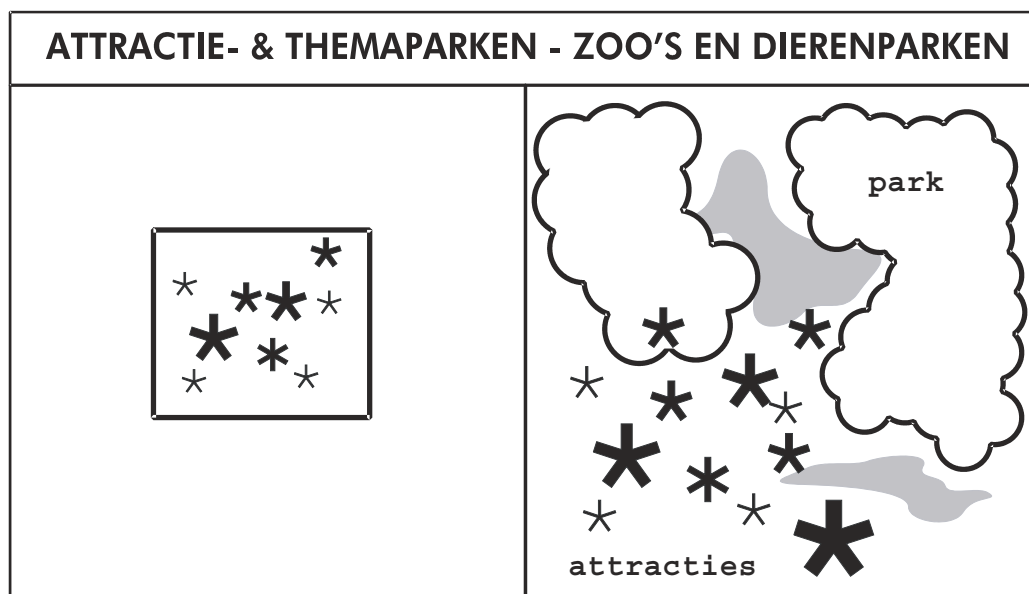
De contouren zijn ingetekend op basis van informatie uit de schriftelijke enquête bij uitbaters (zie kaart 1).

Een overzicht van de elementen opgenomen in de ruimte-inventaris, is weergegeven als bijlage 9.1. Voor beide subcategorieën variëren de elementen van indoorfaciliteiten met een relatief beperkte ruimte-inname tot grotere parkachtige domeinen met een groter ruimtegebruik.

De grootte van de elementen in de subcategorie attractie- en themaparken varieert van **0,5 ha** (Europlanetarium) tot **47 ha** (Bellewaerde Park). De grootte van de elementen in de subcategorie zoo's en dierenparken varieert van **1 ha** (Sealife Center) tot **43 ha** (Dierenpark Planckendael).

Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken kunnen ofwel voorkomen als duidelijk afgebakende ruimtelijke entiteiten (met omheining en formele toegang) in bijvoorbeeld een omgeving zonder overige toeristisch-recreatieve infrastructuur. Deze elementen kunnen ook als clusters voorkomen in een bijvoorbeeld beboste omgeving, waar de omgeving deel is van het attractieve.

Kaart 1

Openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen

Openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen zijn aantrekkingselementen met een betekenis voor dagrecreatie. Het zijn domeinen (vaak provinciale domeinen) met recreatieve elementen zoals een vijver voor waterrecreatie, een speeltuin, horeca-faciliteiten, een zwembad, een parkachtige omgeving, een wandel- of speelbos, ... In de ruimte-inventaris zijn de domeinen als één ruimtelijk geheel opgenomen, ook als ze naast recreatieve elementen sportinfrastructuur omvatten. (Provinciale) domeinen aan de rand van een stedelijk gebied omvatten vaak ook sportinfrastructuur, maar functioneren als één ruimtelijk geheel. In sommige gevallen is er ruimte voor kamperen (zoals dit het geval is in Oost-Vlaanderen in het Domein Puyenbroek of De Gavers).

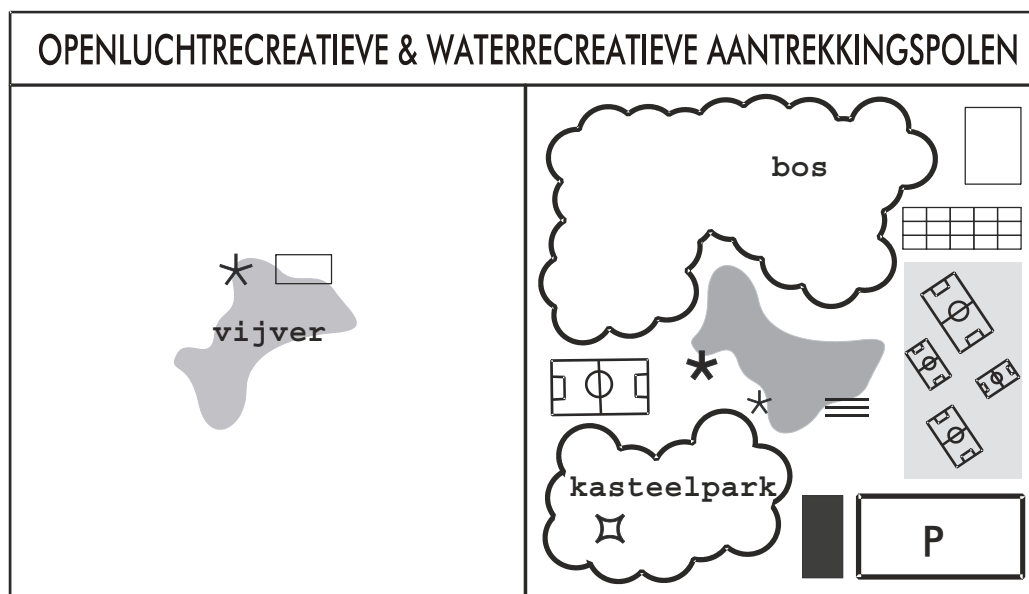
Vertrekbasis voor de opbouw van het databestand vormde de inventaris van het Steunpunt Toerisme en Recreatie. Deze werd aangevuld met de selectie van openluchtrecreatieve groene domeinen in de provinciale structuurplannen zodat alle elementen die structurerend zijn op Vlaams of provinciaal niveau zijn opgenomen in de ruimte-inventaris.

De contouren zijn ingetekend op basis van informatie uit de schriftelijke enquête bij de uitbaters, aangevuld met GIS-data voor provinciale domeinen als die beschikbaar waren bij de provincies (kaart 2). Net als bij de vorige categorie zijn openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen soms een geïsoleerd element bij een vijver of in één bos; soms zijn ze geclusterd met andere elementen.

Een overzicht van de aantrekkingspolen opgenomen in de ruimte-inventaris, is weergegeven als bijlage 9.1. Domeinen opgenomen in de inventaris variëren van kleinere relatief intensief gebruikte (en bebouwde) domeinen tot grotere groendomeinen met een vrij groot aandeel parkachtige omgeving of wandelbos.

De grootte van de domeinen varieert van **3,5 ha** (Kluisbos) tot **525 ha** (Provinciaal Domein Puyenbroek).

Kaart 2

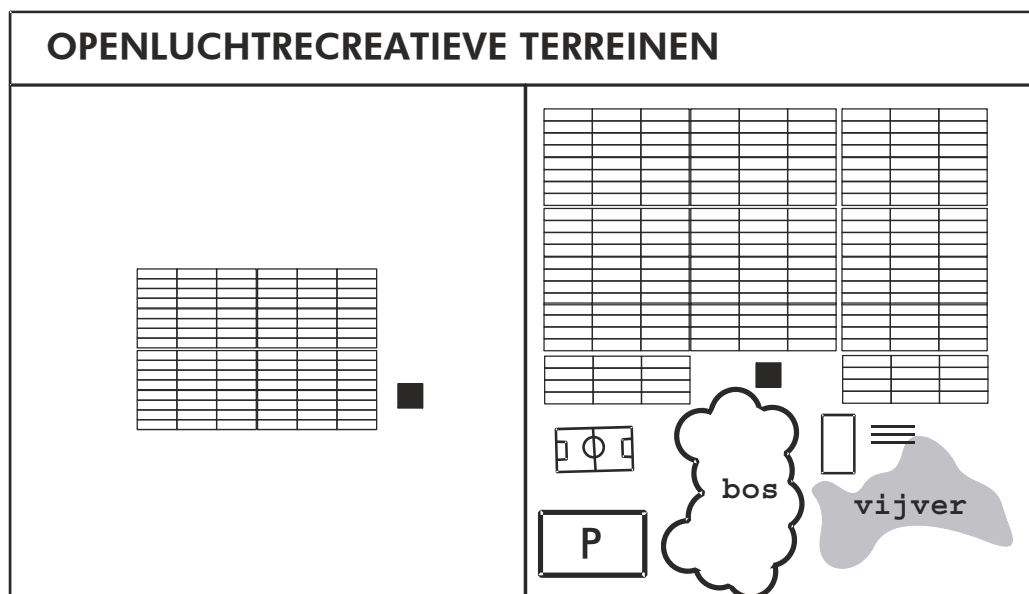
Openluchtrecreatieve terreinen (vergunde en niet-vergunde)

De inventaris van wat we in operationele termen 'openluchtrecreatieve terreinen' noemen is gebaseerd op de digitale inventaris van Toerisme Vlaanderen die ook in een GIS beschikbaar is (databestand met contouren van ieder terrein). De inventaris omvat een groot deel van de kampeertreinen, kampeerverblijfparken en vakantieparken. In het bestand wordt een onderscheid gemaakt tussen vergunde en niet-vergunde terreinen. Dit onderscheid wordt ook in de ruimte-inventaris meegenomen. Niet-vergunde terreinen zijn bestaande inrichtingen die niet voldoen aan de normen van het kampeerdecreet of terreinen die moeten sluiten omdat ze planologisch niet correct gezoneerd zijn.

De laag is gecorrigeerd op basis van informatie die verkregen is uit de bevraging van de sector door middel van een enquête. Voor ieder terrein is een luchtfoto met de enquête meegestuurd met daarop de contouren van het terrein ingetekend volgens de data van Toerisme Vlaanderen. Aan de beheerder werd gevraagd om de juistheid van de contouren na te kijken. Vervolgens zijn de contouren van het databestand gecorrigeerd op basis van de informatie verkregen uit de schriftelijke enquête bij de uitbaters (kaart 3). Openluchtrecreatieve terreinen komen als afzonderlijke entiteit voor of geclusterd met andere attractieve elementen.

Het databestand van Toerisme Vlaanderen is verder opgedeeld in ruimtelijke categorieën (in functie van de ruimtelijke inrichting van de terreinen). Inrichtingen met minder dan 50% ruimte voor sport en spel zijn toebedeeld aan de data laag 'openluchtrecreatieve terreinen'. Het zijn terreinen met een relatief intensief ruimtegebruik, waarbij de inrichting vooral gericht is op het aanbieden van verblijfaccommodatie. Inrichtingen met meer dan 50% ruimte voor sport en spel zijn toebedeeld aan de data laag 'multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen'.

Een overzicht van de elementen opgenomen in de ruimte-inventaris is weergegeven als bijlage 9.1. De grootte varieert van **0,2 ha tot 47 ha**.

Multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen

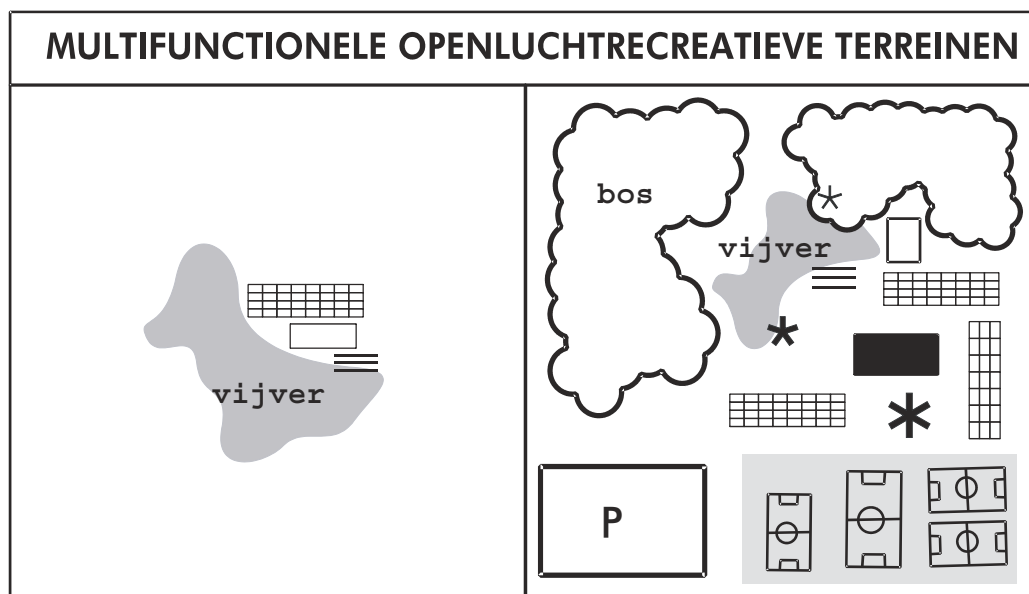
De vertrekbasis voor de opbouw van het databestand is dezelfde als dat van de openluchtrecreatieve terreinen: het GIS-bestand van Toerisme Vlaanderen. Aan deze laag zijn de inrichtingen (kampeerterreinen, kampeerverblijfparken, vakantieparken) toebedeeld **met meer dan 50% ruimte voor sport en spel**. Het zijn over het algemeen grotere terreinen met een extensiever gebruik en een groener karakter. Vaak is een waterpartij aanwezig of een zwembad voor waterrecreatie. Andere ondersteunende infrastructuur zijn sportterreinen, een speeltuin, een kinderboerderij, ... Sommige elementen hebben ook een betekenis voor dagrecreatie (bijvoorbeeld een zwembad dat gebruikt wordt door dagrecreanten).

Ook voor deze data laag zijn de contouren gecorrigeerd op basis van informatie uit de enquête (kaart 4). Ruimtelijke analyse toont aan dat multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen meestal geclusterd voorkomen met andere attractie-elementen, in een omgeving die als attractief wordt beschouwd.

Inrichtingen met slechts een zeer beperkte oppervlakte voor verblijfaccommodatie (minder dan 5%) en meer dan 95% ruimte voor sport en spel en die als hoofdfunctie dagrecreatie hebben (bijvoorbeeld Provinciaal Domein Puyenbroeck), zijn toebedeeld aan de data laag openluchtrecreatieve aantrekkingspolen (zie hiervoor).

Een overzicht van de elementen opgenomen in de ruimte-inventaris is weergegeven als bijlage 9.1. De grootte varieert van **2 ha tot bijna 300 ha** (Hengelhoeve).

Kaart 4

Jachthavens

De ruimte-inventaris van jachthavens omvat alle infrastructuur gericht op vaartoerisme, gaande van een relatief kleine passantenhaven tot goed uitgeruste jachthavens met ondersteunende infrastructuur (horeca, scheepsherstelling). De inventaris is gebaseerd op de aanduiding van jachthavens en passantenhavens in de toeristische vaargidsen 'West-Vlaanderen/Oost-Vlaanderen/Vlaams-Brabant/Brussel/Waals-Brabant/Henegouwen/Nord - Pas de Calais' en 'Land van Maas en Schelde'.

Een overzicht van de elementen opgenomen in de ruimte-inventaris, is weergegeven als bijlage 9.1. Elementen opgenomen in de inventaris variëren van relatief kleine passantenhavens (300 m²) tot relatief grote jachthavens (Eurojachthaven in Nieuwpoort - **63 ha**).

4. HET TOERISTISCH-RECREATIEF AANBOD IN VLAANDEREN: ECONOMISCHE BETEKENIS EN BELANG

4.1. Inleiding

Om een goed inzicht te verkrijgen in het belang van het domein van toerisme en recreatie in Vlaanderen schetsen we de sector op hoofdlijnen. Onderstaande analyse geeft kernachtig volgende onderwerpen weer:

- tewerkstelling, omzet en investeringen in de toeristisch-recreatieve sector in Vlaanderen;
- belang van het verblijftoerisme in Vlaanderen;
- vakantiegedrag van de recreatieve verblijftoerist in Vlaanderen.

4.2. Tewerkstelling, omzet en investeringen in de toeristisch-recreatieve sector in Vlaanderen

De directe toeristisch-recreatieve werkgelegenheid wordt berekend op basis van de werknemers opgenomen in de sociale zekerheid voor de toeristische en recreatieve sector. Statistische data hierover zijn afkomstig van de RSZ.

In 2002 werkten 102.120 personen in de toeristisch-recreatieve sector in het Vlaamse Gewest. Voor het Vlaamse Gewest is dit een stijging van 14% voor de periode 1999-2002. De gegevens inzake de transportsector zijn hier niet in vervat. Deze worden afzonderlijk weergegeven en een niet onbelangrijk aandeel hiervan kan ook gerekend worden tot de toeristisch-recreatieve sector. Er wordt verondersteld dat ongeveer 30% van de tewerkstelling in de vervoersector kan toegeschreven worden aan de toeristisch-recreatieve sector. Wanneer de directe toeristisch-recreatieve tewerkstelling uitgebreid wordt met de toerisme gerelateerde tewerkstelling in de transportsector, komen we op een totaal in het Vlaamse Gewest in 2002 van 110.513 personen.

De toeristisch-recreatieve sector behoort tot de sterkst groeiende sectoren qua tewerkstelling. In de periode 1999-2002 is de tewerkstelling in deze sector gestegen met meer dan 12.500. Ongeveer 5,6% van alle werknemers is tewerkgesteld in de toeristisch-recreatieve sector, dit is meer dan sectoren zoals de chemische nijverheid, de financiële diensten en de ziekenhuizen en overige gezondheidszorg (zie tabel 5).

Tabel 5

Loontrekkende werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector in het Vlaamse Gewest

	1999	2000	2001	2002	Trend '99-'02
Kleinhandel in sport- en kampeerartikelen, souvenirs, ambachtelijke producten en dergelijke	1.641	1.636	1.557	1.689	+2,9%
Hotels en motels	7.248	7.385	7.853	8.138	+12,3%
Overig logies voor kortstondig verblijf	3.463	3.608	3.811	4.068	+17,5%
Restaurants, fastfoodzaken, snackbars, frituren	33.318	32.597	35.914	39.059	+17,2%
Cafés, discotheken, dancings en dergelijke	10.885	10.659	11.140	10.355	-4,9%
Catering, uitzendkoks en verzorgen van feesten en recepties	7.973	8.995	10.333	9.058	+13,6%
Overig vervoer van personen te land	2.986	3.064	3.167	3.152	+5,6%
Reisbureaus, touroperators, reisbegeleiders en -gidsen, V.V.V.'s en dergelijke	4.396	4.491	4.934	4.239	-3,6%
Verhuur van sport- en kampeerartikelen	139	112	103	148	+6,5%
Organisatie van salons, tentoonstellingen en beurzen	402	506	592	673	+67,4%
Vertoning van films	517	485	567	588	+13,7%
Productie, exploitatie, beheer en diensten scheppende en uitvoerende kunst	4.119	4.589	4.997	5.480	+33,0%
Kermisattracties, pretparken en overig amusement	449	779	858	735	+63,7%
Musea en monumentenzorg, botanische tuinen, dierentuinen en dergelijke	2.618	3.090	3.558	3.539	+35,2%
Beheer en exploitatie van sportcentra en overige activiteiten in verband met sportbeoefening	7.219	9.344	9.200	9.511	+31,7%
Kansspelen, recreatieparken en overige activiteit in verband met recreatie	2.006	1.776	1.876	1.688	-15,9%
Totaal	89.379	93.116	100.460	102.120	+14,3%

BRON: Beleidsnota Toerisme 2004-09.

In de bovenstaande cijfers is geen rekening gehouden met de zelfstandigen actief in de toeristisch-recreatieve sector. Het statistisch basismateriaal over het aantal zelfstandigen laat niet toe een exacte berekening te maken van het aantal personen actief in de toeristisch-recreatieve sector.

De som van de categorieën horeca en gemakkelijkheden, geeft ons wel een indicatie van het belang van de toeristisch-recreatieve sector. Voor het Vlaamse Gewest komt dit op een totaal aantal zelfstandigen in hoofdberoep van bijna 25.000.

Dat de economische betekenis van de toeristisch-recreatieve sector in Vlaanderen aanzienlijk is, blijkt niet enkel uit de tewerkstellingscijfers. In 2003 werd in de toeristisch-recreatieve sector een omzet van ruim 10 miljard euro gerealiseerd. In 2002 vertegenwoordigde de toeristisch-recreatieve sector goed 4% van de totale investeringen in Vlaanderen.

4.3. Belang van het verblijftoerisme in Vlaanderen

De omvang van het verblijftoerisme in Vlaanderen kunnen we beschrijven aan de hand van de overnachtingsstatistieken zoals die gemeten worden door het ADS. ADS telt maandelijks per logiesinstelling het aantal verblijvende personen en het aantal nachten dat men verblijft. Dit meetsysteem heeft betrekking op alle commerciële logiesvormen: dit zijn alle logiesvormen waar men moet betalen voor een overnachting. Het ADS-systeem geeft dus geen inzicht in de omvang van de toerismestromen die gegenereerd worden in private (al dan niet tweede) verblijven of in de overnachtingen van personen die verblijven bij familie, vrienden of kennissen. Volgende logiesvormen vallen onder de ADS-statistiek: hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via immo-kantoren.

In 2005 telde het ADS 22,9 miljoen overnachtingen voor recreatieve en zakelijke doeleinden in het Vlaamse Gewest. Gemiddeld verblijven de toeristen er 3,4 nachten. Het zwaartepunt van de overnachtingen is terug te vinden aan de kust, in Antwerpen, Brugge en de Limburgse Kempen (vakantieparken in Lommel en Peer). Daarnaast trekken onder andere ook de Antwerpse Kempen, andere delen in Limburg en de stad Gent veel overnachtingen aan.

Tabel 6
Aantal overnachtingen naar logiesvorm in het Vlaamse Gewest, 1998-2005

Logiesvorm	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005
Hotels	6.921.812	7.070.798	7.512.698	7.514.725	7.741.637	7.573.556	7.563.753	7.685.929
Campings	2.438.265	2.235.611	2.195.565	1.876.686	2.038.486	2.042.613	2.054.192	1.947.299
Vakantiecentra	1.241.371	1.263.171	1.275.723	1.131.895	1.196.276	1.188.187	-	-
Vakantiedorpen	3.880.775	4.023.983	3.653.813	3.627.700	3.575.143	3.482.605	-	-
Vakantieparken	-	-	-	-	-	-	3.542.885	3.582.280
Logies voor doelgroepen	2.709.383	2.751.226	2.916.159	3.042.518	3.014.650	3.060.147	3.855.272	3.821.053
Huurlogies	6.759.699	6.285.095	6.616.062	6.449.854	6.421.462	6.436.754	6.323.428	5.909.099
Totaal	23.951.305	23.629.884	24.170.020	23.643.378	23.987.654	23.783.862	23.339.530	22.945.660

BRON: Toerisme in cijfers, 1998-2005.

*Opgelet: gewijzigde definities vanaf 2004

De hotels nemen met een derde van de overnachtingen in 2005 het grootste aandeel voor hun rekening, gevolgd door het huurlogies met 26%. De vakantieparken en het logies voor doelgroepen realiseren elk ruim 15%. Het kleinste aandeel van de overnachtingen is voor de campings (8%).

Ongeveer 60% van de overnachtingen in het Vlaamse Gewest zijn binnenlandse overnachtingen. Binnenlandse verblijftoeristen overnachten gemiddeld 4,3 nachten per verblijf. De binnenlandse markt situeert zich vooral aan de kust, en in tweede orde in de Antwerpse en Limburgse Kempen en andere gemeenten in Limburg. Ook de kunststeden kennen veel belangstelling bij de Belgen.

Vlaanderen telt in 2005 13,7 miljoen buitenlandse overnachtingen. De toeristen uit het buitenland verblijven gemiddeld 2,6 nachten in Vlaanderen. De buitenlandse overnachtingen zijn veel meer dan de binnenlandse geconcentreerd in de kunststeden Antwerpen, Brugge en Gent. De belangrijkste buitenlandse markten voor Vlaanderen zijn de buurlanden en de Verenigde Staten.

De overnachtingscijfers van het ADS geven ook een inzicht in het reismotief van de toerist. Men maakt een onderscheid tussen volgende motieven: ontspanning en vakantie, conferenties, congressen en seminaries en andere beroepsdoeleinden. In het Vlaamse Gewest is het aandeel van de overnachtingen voor ontspanning veruit het grootst (87%). Conferentie, congres en seminarie is goed voor 8% van de buitenlandse overnachtingen en andere beroepsdoeleinden vertegenwoordigt 13%.

4.4. Vakantiegedrag van de recreatieve verblijftoerist in Vlaanderen

Toerisme Vlaanderen heeft een diepgaand onderzoek gedaan naar het profiel en vakantiegedrag van de recreatieve verblijftoerist in Vlaanderen in 2005. Hiervoor werden bijna 8.500 recreatieve toeristen die in Vlaanderen een vakantie doorbrachten geënquêteerd. Aangezien het profiel en vakantiegedrag voor de verschillende macroproducten verschilt, werd voor elk macroproduct een afzonderlijk onderzoek gevoerd. Wel werd erover gewaakt dat de resultaten onderling vergelijkbaar zijn. We geven hierna enkele vaststellingen mee.

Profielbeschrijving

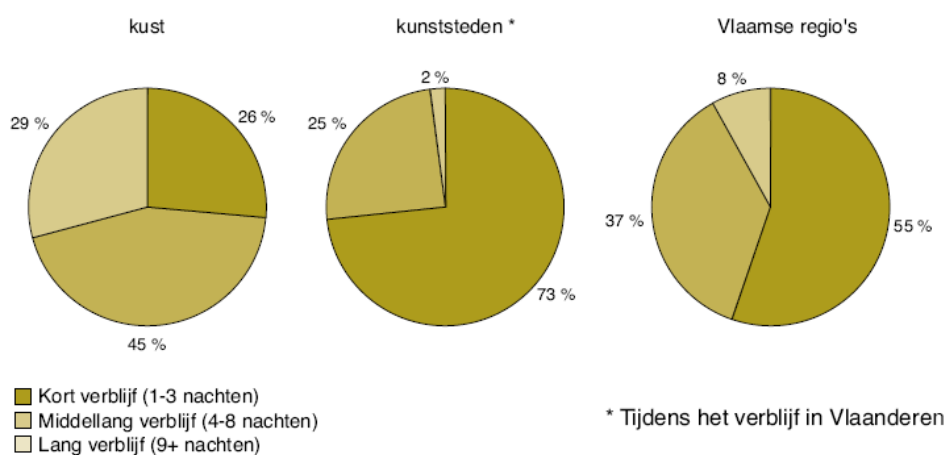
De leeftijdscurve van de vrijetijdstoerist in de Vlaamse regio's wordt gedomineerd door de groep van de 35- tot 44-jarigen. Ook de hierbij aansluitende leeftijdsgroepen zijn sterk aanwezig. De leeftijdscurven van de Vlaamse Kust en de Vlaamse kunststeden zijn meer gelijk verdeeld. Zoals voor de Vlaamse regio's, zij het minder uitgesproken, komen aan de kust de 35- tot 44-jarigen het vaakste voor. De kust kan in vergelijking tot de andere regio's meer vijfenzestigplussers aantrekken. De kunststeden kunnen de jongeren meer charmeren.

Kenmerken van de trip

De gemiddelde grootte van het reizend gezelschap bedraagt drie personen aan de kust, 2,4 personen in de kunststeden en 4,5 personen in de Vlaamse regio's. Ongeveer de helft van de reisgezelschappen in de Vlaamse regio's is op vakantie met kinderen. In de kunststeden is dit slechts 10% en aan de kust zijn er voor 38% van de reisgezelschappen ook kinderen aanwezig.

De gemiddelde verblijfsduur is het langst aan de kust (9 nachten). In de kunststeden verblijft men gemiddeld 2,9 nachten en in de Vlaamse regio's 4,5 nachten. Figuur 3 geeft de verblijfstructuur weer van de recreatieve verblijftoerist in Vlaanderen.

Figuur 3
Verblijfstructuur van de recreatieve verblijftoerist in Vlaanderen

Activiteiten

Het gekozen product bepaalt in grote mate de activiteiten die tijdens het verblijf zijn ondernomen, al lijkt 'wandelen' de rode draad doorheen de drie macroproducten.

Wandelen staat aan de kust voorop gevolgd door restaurant- en cafébezoek en winkelen. Pas daarna volgen de kustspecifieke activiteiten zoals zonnen en zwemmen.

In de kunststeden is 'wandelen in de binnenstad en op die manier de stad bezichtigen' het meest vernoemde antwoord. In dezelfde lijn ligt de tweede meest geliefde activiteit: 'het bezoeken van monumenten, historische gebouwen en andere bezienswaardigheden'. Verder zijn terrasjes doen, iets eten en winkelen ook veelgedane activiteiten.

In de Vlaamse regio's scoren de buitenactiviteiten het hoogst met als belangrijkste activiteit 'wandelen' en 'fietsen'. Een bezoek aan een terras of een café is zeer populair. Anderen zoeken er rust en kalmte (uitrusten, relaxen en niets doen: 54%). Zwemmen is ook een belangrijke activiteit, hoofdzakelijk bij de toeristen die in een vakantiepark of een camping logeren.

Tevredenheid

Het verwachtingspatroon van de verblijftoeristen in Vlaanderen komt goed overeen met wat ze ervaren. In de kunststeden, de Vlaamse regio's en aan de kust vindt de overgrote meerderheid van de ondervraagden zijn of haar verblijf 'zoals verwacht'. Ongeveer één op drie in de kunststeden en de Vlaamse regio's spreekt in superlatieven en vindt het verblijf 'beter' of zelfs 'veel beter dan verwacht'. De kust scoort lager op vlak van tevredenheid: slechts één op vijf vindt het verblijf (veel) beter dan verwacht.

Voor het 'product kunststad' heeft de tevredenheid eerst en vooral te maken met het feit dat de kunststeden nog mooier waren dan verwacht. Daarnaast zijn de belangrijke pluspunten:

- interessante, goed onderhouden architectuur;
- vriendelijke, hartelijke, gastvrije en meertalige bevolking;
- mooi weer;
- afwisselend, veel animatie/evenementen, veelzijdig.

De grote tevredenheid van de recreatieve verblijftoerist in de Vlaamse regio's wordt vooral bepaald door:

- comfort en netheid van het verblijf;
- gastvrijheid van de bevolking;
- mooi landschap en mooie omgeving;
- mogelijkheden om een actieve vakantie, of een rustige en ontspannende vakantie door te brengen;
- het eten en de streekgastronomie.

De belangrijkste redenen waarom het verblijf aan de kust (veel) beter wordt ervaren dan verwacht zijn: het weer (37%), de tevredenheid over de logiesaccommodatie (16%) en de totaalbeleving van het kustlandschap (9%).

5. TRENDS IN DE TOERISTISCH-RECREATIEVE SECTOR

5.1. Situering van de trendanalyse in het onderzoek

Het doel van dit hoofdstuk is de detectie van trendmatige uitgangspunten die kunnen meegenomen worden in de inschatting van de toekomstige ruimtebehoefte. Waarom vertrekken van trends in de markt? Het is een feit dat niemand de toekomst exact kan voorspellen, maar de ideeën die we er nu op nahouden over hoe onze toekomst er zou kunnen uitzien hebben wel degelijk een invloed op de verwachtingen en beslissingen die bedrijven en klanten nemen. Het goed doorgronden van trends is cruciaal om te begrijpen hoe het consumentengedrag nu in elkaar zit en welke gevolgen dit morgen zal hebben. Hierbij moet er evenwel rekening gehouden worden dat er bij iedere trend een tegentrend optreedt. Niet alle trends lopen in dezelfde richting en trends gelden niet voor alle doelgroepen en zeker niet voor iedereen.

Wie goed naar trends kijkt, kan zich een voorstelling van de toekomst maken. De ingrediënten daarvoor zijn voldoende kennis over trends en ontwikkelingen en genoeg verbeeldingskracht om de mogelijkheden en de onmogelijkheden voor de toekomst te zien. Bij het maken van voorstellingen - toekomstverhalen voor de langere termijn - zijn maatschappelijke trends het uitgangspunt. Langetermijntrends die nu op hun hoogtepunt zijn, zullen immers nog geruime tijd van invloed zijn. Maatschappelijke trends die het begin van een nieuwe ontwikkeling aangeven, zullen nog decennialang onze maatschappij en ons leven beïnvloeden¹. Al deze trends zullen het toerisme niet van vandaag op morgen compleet veranderen. Trendonderzoek heeft aangetoond dat toekomstige ontwikkelingen in de meeste gevallen tot stand komen via een geleidelijke ontwikkeling en niet als een revolutie.

In dit hoofdstuk worden de trends die we relevant achten voor de toeristisch-recreatieve ontwikkelingen in Vlaanderen op een rij gezet. Als tijdshorizon wordt 2020 voor ogen gehouden.

We gingen hierbij als volgt tewerk. De trends worden eerst beschreven op macroniveau. Daarna wordt gekeken hoe deze macrotrends doorwerken op de toeristisch-recreatieve vraag. We gaan in op de trends op demografisch, economisch, sociaal-cultureel en ecologisch vlak.

Vervolgens wordt de vertaalslag gemaakt van de toeristisch-recreatieve vraag trends naar de ruimtelijke impact van de toeristische aanbodelementen in Vlaanderen. Hiertoe groeperen we eerst de meest courante toeristisch-recreatieve activiteiten (= de vraag) in vijf activiteitenclusters. Binnen elk van deze clusters geven we aan welke vraag trends van toepassing zijn en welke toeristisch-recreatieve voorzieningen gebruikt worden binnen elke cluster. Tenslotte worden binnen elke cluster de ruimtelijke impact genoteerd.

De ruimtelijke ontwikkelingsscenario's worden ingegeven door maatschappelijke trends aan de ene kant en door de gedetailleerde analyse van de sectorspecifieke evoluties zoals die uit de bevragingen voortvloeien aan de andere kant. De ruimtelijke ontwikkelingsscenario's brengen met andere woorden samenhang in de maatschappelijke trends en de specifieke sectorgebonden evoluties in Vlaanderen.

¹ ROOTHART, H., Zien, Trends van vandaag, markten van morgen, Business contact, 2005.

5.2. Demografische trends

5.2.1. Macrotrends

Op het vlak van de demografische trends tekenen zich voornamelijk twee hoofdevoluties af: de vergrijzing/ontgroening en de nieuwe gezinsstructuren.

Vergrijzing en ontgroening

In 2020 zullen de oudere bevolkingsgroepen overal in West-Europa in de meerderheid zijn en zullen de kinderen en jongeren een relatief kleine groep vormen. Tegen 2020 zal bijna een derde van de Westeuropese bevolking ouder zijn dan vijftig¹.

Uit de bevolkingsprojecties van het ADS blijkt dat de veroudering van de bevolking in het Vlaamse Gewest voortschrijdt². Dit betekent dat de top van de bevolkingspiramides nog zwaarder wordt en de basis nog smaller. Er treedt dus een verdergaande vergrijzing en ontgroening op. De volkrijkste leeftijdsklasse in 2020 is naar verwachting de leeftijdsgroep 55-59 jaar. Ter vergelijking, in 2003 was dit nog de leeftijdsgroep van 40-44 jaar. Van de drie gewesten zal het Vlaamse Gewest de meest verouderde leeftijdsopbouw vertonen.

Het aandeel van de vijftenzestigplussers in de bevolking in Vlaanderen wordt verwacht toe te nemen van 17% in 2003 tot 22% in 2020. De vergrijzing is het sterkst uitgesproken onder de vrouwelijke bevolking. Niet alleen neemt de vergrijzing toe, maar ook de levensverwachting van de bevolking. Dit heeft tot gevolg dat men ouder wordt en tegelijkertijd zich veel langer jong voelt.

Ook de ontgroening manifesteert zich verder in Vlaanderen. Het aandeel jongeren in de leeftijdsgroep van 0-19 jaar bedroeg in 2003 22%. De verwachting is dat het belang van deze groep daalt tot 20% in 2020. Vlaanderen blijft daarmee de meest ontgroende regio in België.

Nieuwe gezinsstructuren

Door de ontgroening en de vergrijzing zal het aantal personen per huishouden verder afnemen³. Daarnaast heeft het uitstellen van het huwelijk en het krijgen van kinderen op latere leeftijd een sterke invloed op de gezinsstructuren in heel West-Europa. In het Europa van 2020 zijn meer singles en minder gezinnen met kinderen. Ten gevolge van het toenemend aantal scheidingen wordt het aandeel van de eenoudergezinnen groter. Door de kleiner wordende gezinskernen zal men voor bepaalde zorgtaken meer aangewezen zijn op familieleden die niet tot hetzelfde huishouden behoren. Hierdoor zal het belang van de multigeneration family groeien. Met multigeneration family verwijst men naar het familienetwerk van ouders met kinderen, grootouders, ooms en tantes, overgrootouders.

¹ David BOSSHART & Karin FRICK, The future of leisure travel - Trend survey, GDI for economic and social studies, 2006.

² PELFRENE, E., Ontgroening en vergrijzing in Vlaanderen 1990-2050, Verkenning op basis van de NIS-bevolkingsvooruitzichten, Stativaria 36, Oktober 2005.

³ Tourism Trends for Europe, European Travel Commission, March 2004.

5.2.2. Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag

De **dynamisering van de vrije tijd** komt dus niet voor rekening van de jongeren, maar van de **ouderen**. De ouderen van de toekomst zullen langer en vitaler leven. Ze hebben minder belastend werk gehad dan de voorgaande generaties en hebben betere voeding en verzorging genoten. Zij zullen dus gezonder oud worden (men schat tot het vijftenzeventigste levensjaar) en hun omvangrijke vrije tijd een actieve invulling geven. Zij zijn gewend aan een actieve, afwisselende en kwaliteitsvolle vrijetijdsbesteding en het is aannemelijk dat ze hieraan zullen willen vasthouden. In principe zijn ze niet gebonden aan de werk- en schoolvakanties en kunnen ze hun activiteiten spreiden doorheen het jaar en doorheen de week. De realiteit is ook zo dat deze leeftijdsgroep zijn vakantie wenst te nemen als iedereen met vakantie is, kwestie van het gevoel 'erbij te horen'!

Aan de andere kant van de leeftijdspiramide blijven de **jongeren** een interessante doelgroep van de toeristisch-recreatieve industrie. Wat de laatste tijd wel veranderde is de afbakening van deze groep. Enerzijds worden kinderen op steeds jongere leeftijd aangesproken als consument en anderzijds laten mensen in de middelste leeftijdscategorieën zich ook graag aanspreken als jeugd. In beide marges liggen kansen voor de toeristisch-recreatieve sector.

Uit een grootschalig onderzoek in **Nederland**¹ blijkt dat de Nederlandse toeristische sector het komende decennium vooral groeipotentie heeft op de ouderenmarkt. Tot **2015** komen er een miljoen vijftigplussers bij, terwijl de groep van de jongeren even groot blijft als nu. Naar verwachting zijn er dan twee keer zoveel vakanties door senioren als door jongeren.

In het onderzoek ging men na hoe de vakantie- en de vrijetijdsbeleving van twee specifieke doelgroepen, met name de **vijftigplussers en de jongeren tussen 25 en 29 jaar**, er in 2015 zal uitzien. Hierna geven we de voornaamste resultaten van dit onderzoek weer. We zijn er ons van bewust dat het om onderzoek op de Nederlandse markt gaat, maar ongetwijfeld zijn een aantal trends ook van toepassing op bredere schaal.

Men kwam tot de vaststelling dat er een groot verschil is tussen de eisen die jongeren en ouderen stellen aan vakantie en vrije tijd. Bij jongeren gaat het voornamelijk om status terwijl bij ouderen beleving centraal staat. Senioren consumeren voor het 'zijn'. Ze zijn de fasen van consumeren voor het 'hebben' en de macht gepasseerd. Ze geven pas geld uit aan toeristisch-recreatieve producten als er een meerwaarde aan verbonden is en als de beleving en het plezier centraal staan.

De groep van de senioren heeft meer te besteden, heeft meer vrije tijd en gaat steeds vaker op vakantie. De oudere vakantieganger van de toekomst durft meer en is bereid om te betalen voor een goed product. Men heeft becijferd dat 80% driemaal per jaar op vakantie gaat en hun vakantiepatroon blijft ongewijzigd tot ongeveer hun zeventigste. Ondanks het feit dat ze relatief veel te besteden hebben, moeten ze ervan overtuigd worden dat het aanbod zijn geld waard is. Bovendien moet de vakantieomgeving overzichtelijk en niet te grootschalig zijn. Omdat senioren in toenemende mate een rol in de opvoeding van de kleinkinderen spelen, moeten aanbieders voorwaarden scheppen waar senioren en kleinkinderen samen dingen kunnen beleven.

¹ Future Developments, Future Generations, De vakantie- en vrijetijdsconsument van 2015, TNS Nipo, Eindrapport/B9194/november 2005.
Trends, In 2015 revolutie in vakantiegedrag, Groeipotentie op seniorenmarkt, NRIT-magazine, jaargang 15, maart 2006.

Uit een Duits onderzoek blijkt dat mensen hun vakantiegedrag niet veranderen omdat ze zestig of vijftig geworden zijn of omdat ze met pensioen gaan¹. Wat bepalend is voor hun vakantiegedrag zijn de vakantiegewoonten die ze verworven hebben tot het midden van hun leven. De senioren zullen binnen vijftien jaar nog actiever zijn dan de senioren van vandaag. Op toeristisch-recreatief vlak zal zich dat uiten in meer vakanties met een diverse inhoud.

Het zal er voor de toeristisch-recreatieve sector op aankomen om binnen de groep ouderen een differentiatie aan te brengen. De volkrijtse klasse in 2020 in Vlaanderen, de leeftijdsgroep 55-59 jaar die ook wel de medioren worden genoemd, zijn een zeer interessante doelgroep en zullen een ander gedrag vertonen dan de vijftigplusers (de babyboomers van vandaag).

Het nieuwe aanbod zal op de gedifferentieerde seniorenmarkt moeten inspelen door het bieden van ruimte, kwaliteit, combinatie van rust en actie evenals mogelijkheden voor verzorging en medische begeleiding.

Het Nederlandse onderzoek stipt verder aan dat het consumentengedrag van de jongeren gebaseerd is op materiële motieven. De toekomstige jongere generatie van 25 tot 29 jaar zal naar verwachting uiteenvallen in twee groepen: de ambitieuzen en de gezelligheidszoekers. Voor de ambitieuzen is het van belang de schaarse vrije tijd zinvol en onderscheidend te beleven. Voorwaarde voor deze groep is dat het vakantieproduct minstens even luxueus is als thuis. Ook belangrijk zijn: efficiënt oriëntatie- en boekingsproces, unieke ervaringen. Voor de gezelligheidszoeker staat zekerheid, veiligheid en een omgeving waarmee hij zich kan identificeren centraal. Naar toerisme vertaald: zekerheid over de boeking, over de kwaliteit van de accommodatie, over de vlucht en over het feit dat bij onverwachte gebeurtenissen alles goed geregeld is.

Jonge gezinnen met kinderen hechten veel belang aan logistieke ondersteuning met betrekking tot kinderen. Jonge ouders willen samen met de kinderen vakantie- en vrije tijd doorbrengen maar hebben ook behoefte aan zelfontplooiing. Daarnaast hebben gezinnen met kinderen minder te besteden dan die zonder kinderen en zijn ze dus meer op prijs gericht.

In Vlaanderen stelt men vast dat er een sterke groei is van de groep jongeren van 12-18 jaar die actief is in de jeugdbeweging, met een groeiende behoefte aan jeugdverblijfsaccommodatie tot gevolg.

Impact van de demografische trends op de toeristisch-recreatieve sector:

- groeiende vraag van de bevolkingsgroep vijftigplus;
 - grotere vraag naar kwaliteit en luxe waarvoor men bereid is te betalen,
 - meer nadruk op gemak/comfort en veiligheid van accommodatie en transport,
 - grotere vraag naar faciliteiten voor ontspannend vertier,
 - grotere vraag naar producten gericht op gezondheid (bijvoorbeeld wellness, zie ook sociaal-culturele trends),
 - potentieel meer spreiding van de vraag doorheen het jaar en bijgevolg meer vraag in het laagseizoen voor zover het klimaat dit toelaat;
- doelgroep van kinderen en gezinnen met kinderen neemt af, maar vraagt wel meer logistieke ondersteuning;
- meer éénoudergezinnen met specifieke verwachtingen naar logistieke ondersteuning,

¹ LOHMANN, M., New Demand Factors in Tourism, 2004.

- meer singles, het merendeel is vrouw, versterkt de vraag naar toeristisch-recreatieve producten gericht op één persoon. Het groeiend aantal singles creëert tevens nieuwe vormen van netwerken: vriendengroepen, groepjes van singles, ... die er samen op uittrekken;
- multigeneration family wordt een groeiende doelgroep, met een duidelijke impact op het type van accommodatie.

5.3. Economische trends

5.3.1. Macrotrends

Op het vlak van de economische macrotrends vinden we in de geraadpleegde literatuur een zestal hoofdtrends terug: economische groei en globalisering, beleveniseconomie, versnipperd gebruik van gelijkblijvende vrije tijd, polarisering van inkomens, liberalisering en privatisering en booming Azië.

▪ Economische groei en globalisering

Economen voorspellen voor het komende decennium een wereldwijde economische groei die hand in hand gaat met verdergaande globalisering. De globalisering, waarbij de regels en het beleid tussen landen zo op elkaar worden afgestemd dat het voeren van handel en het zich verplaatsen van personen makkelijker wordt, veroorzaakt een **toenemende competitiviteit en prijsdruk**. Bodemprijzen worden gemeengoed en de neerwaartse prijsdruk verkleint de winstmarges.

▪ Beleveniseconomie

Het herkennen van 'experiences' als een element in het economisch aanbod levert volgens de principes van de beleveniseconomie de sleutel van toekomstige economische groei¹. Bedrijven die erin slagen experiences aan te bieden, zullen een plaats in het hart van de consument veroveren en zullen hierdoor meer omzet genereren.

Experiences worden omschreven als **belevissen of ervaringen** die persoonlijk zijn en enkel voorkomen bij mensen die op emotioneel, fysisch, intellectueel of spiritueel niveau betrokken zijn. Een beleving is voor geen twee mensen dezelfde. Elke experience vloeit voort uit de interactie tussen de gebeurtenis (al dan niet in scene gezet) en de mentale toestand van de persoon. Er worden vier belevingsdomeinen onderscheiden:

- entertainment: je vermaakt je, passief meemaken, bijvoorbeeld bioscoop;
- education: je steekt er iets van op, actieve deelname, bijvoorbeeld bezoek zeeaquarium;
- escapism: je gaat erin op, actieve deelname en hoge mate van participatie, bijvoorbeeld dagje funshopen;
- esthetics: je wordt erin ondergedompeld, bijvoorbeeld je gaat op in de natuur.

We gaan er hierbij vanuit dat hoe meer alle vier de belevingsdomeinen aangesproken worden, des te memorabeler de 'experience' is.

¹ PINE, J. and GILMORE, J., The Experience Economy, Work is theatre and every business a stage, 1999, HBS Press.

Volgens de klassieke gedachtengang van de beleviseconomie vertegenwoordigen belevissen een **nieuwe bron van waardencreatie**. Steeds vaker worden producten door consumenten eerder gekozen voor hun symbolische dan voor hun gebruikswaarde. Experiences zijn eigenlijk overal aanwezig voor consumenten en bedrijven maar werden altijd bij de dienstverlenende sector op één hoop gegooid. Experiences zijn een 'fourth economic offering', na grondstoffen, goederen en diensten¹. Wanneer een klant een experience koopt, betaalt hij om tijd te spenderen aan het genieten van memorabele gebeurtenissen die een bedrijf op touw zet om hem op een persoonlijke manier te betrekken.

In deze benadering van de beleviseconomie wordt geredeneerd vanuit het bedrijf. Er worden verhalen verteld door het bedrijf aan de klant, er worden belevissen gecreëerd door het bedrijf voor de klant waarbij de klant gezien wordt als een passief doel van het bedrijf. De intentie is steeds: hoe kunnen we meer omzet creëren maar nu via experience? In de **nieuwe generatie experience economy** wordt de **dialogo tussen organisatie en individuele consument** de basis voor de cocreatie van gepersonaliseerde belevissen en ervaringen². Dit is mogelijk door de toegenomen beschikbaarheid van informatie waardoor consumenten in staat zijn beter onderbouwde beslissingen te nemen. Consumenten zijn niet enkel op zoek naar 'georganiseerde beleving'³, maar verlangen eveneens authenticiteit. **Authenticiteit** gaat niet alleen over traditioneel vakmanschap of het terugverlangen naar vroeger. Authenticiteit gaat over het herontdekken van waarden en tradities en het interpreteren daarvan op een nieuwe manier. Dit sluit aan bij de trend 'back to basics'. De Westerse mens houdt weer van dingen die eenvoudig zijn, onaf, onverpakt.

▪ Versnipperd gebruik van gelijkblijvende vrije tijd

Afgelopen decennium blijkt de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur weinig te zijn gewijzigd. Er is wel een evolutie naar meer flexibilisering van de arbeid met deeltijds werk enerzijds en meer lange werkdagen anderzijds, en dit zowel voor mannen als voor vrouwen. Maar we kunnen niet spreken van een duidelijke neergang van de arbeidsduur. Bijgevolg is ook de **totale vrije tijd relatief weinig gewijzigd**. Wel stellen we vast dat in onze hyperactieve samenleving de vrije tijd steeds **intensiever** wordt gebruikt. Men onderneemt meer verschillende vrijetijdsactiviteiten (zapgedrag) en binnen eenzelfde hoeveelheid beschikbare vrije tijd neemt de tijd besteed per activiteit af.

Een groeiend deel van de vrijetijdsbesteding vindt **buitenshuis** plaats waarbij steeds meer wordt gebruikgemaakt van het **commerciële aanbod**. Het budget dat uitgegeven wordt aan vrijetijdsbestedingen kent dan een stijgend verloop. Dit is vooral zo voor bepaalde bevolkingsgroepen die veel te besteden hebben zoals de medioren en in mindere mate voor de groep van de actieven.

¹ Een experience is een onderscheidend economisch voordeel waarvoor men bereid is een prijs te betalen. Bijvoorbeeld: de prijs van een koffieboon is verwaarloosbaar, een kopje koffie zelf gemaakt van een pak koffie uit de supermarkt kost € 0,20, een kopje koffie in een café kost € 2, een koffie met versnaperingen in een chicque restaurant kost al gauw € 10 en de ultieme koffie-experience, een expresso bij Café Florian op het San Marcoplein in Venetië kost € 17. Het gaat niet om het product op zich, maar om de beleving rond het product en/of de dienst.

² BOSWIJK, A. et al, Een nieuwe kijk op de experience economy, betekenisvolle belevissen, Pearson Prentice Hall, 2005.

³ Dit wordt ook wel 'staged experiences' genoemd.

Naar de verdere toekomst toe (2020) wordt verwacht dat het optrekken van de pensioenleeftijd een vermindering van de beschikbare vrije tijd tot gevolg zal hebben.

▪ **Polarisering van inkomens**

Tengevolge van het verdwijnen van de industrie naar lageloonlanden zullen de **middenklasse-inkomens** in West-Europa **stagneren**. De middenklasse zal geen andere oplossing hebben dan meer en langer te werken, met op termijn een nefaste invloed op de vrije tijd. Deze trend vertaalt zich eveneens in de verdere toename van tweeverdienersgezinnen. Aan de andere kant neemt het aantal rijken toe.

▪ **Liberalisering en privatisering**

In de vrijemarkteconomie treedt een verschuiving op van de rol van de overheid naar de vrije markt. Meer overheidsdiensten worden vercommercialiseerd.

▪ **Booming Azië**

In de komende jaren grijpt een enorme verschuiving plaats van rijkdom en welvaart in oostelijke richting. Er ontstaat een snelgroeiende middenklasse in China en India. De wereldwijde consumptie wordt sterk aangewakkerd.

5.3.2. Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag

▪ **Economische groei en globalisering**

De World Tourism Organisation (WTO) schat de wereldwijde totale jaarlijkse groeivoet van het toerisme over de periode 1995-2020 op 4,1% (met de grootste groeivoeten in het Midden-Oosten (ruim 7%) en in Azië (ruim 6%)¹). Binnen Europa is West-Europa de meest bezochte subregio in Europa. Tegen 2020 schat WTO het aantal internationale aankomsten in West-Europa op 185 miljoen². West-Europa ontving 131,4 miljoen internationale bezoekers in 1998. Men verwacht met andere woorden dat het **internationaal toerisme** over de periode 1995-2020 in West-Europa zal **groeien** met gemiddeld **1,9% per jaar**. Deze groei in het aantal vakanties (zogenaamde 'aankomsten') zal zich eveneens vertalen in stijgende bestedingen.

De groei van de toeristische sector in West-Europa zal het komende decennium ongetwijfeld onder druk komen te staan van de verdere globalisering. De traditionele toeristische bestemmingen krijgen **sterke concurrentie** te verduren van nieuw opkomende bestemmingen. Van alle regio's in Europa wordt de jaarlijkse groeivoet voor de internationale aankomsten in de periode 1995-2020 het laagst ingeschat voor West-Europa (1,9% per jaar). WTO voorspelt dat West-Europa **marktaandeel zal verliezen** vooral ten opzichte van **Centraal- en Oost-Europa**. Centraal- en Oost-Europa zou een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van meer dan 4% halen over de periode 1995-2020 of in 2020 reeds 40 miljoen aankomsten meer boeken dan West-Europa.

¹ Tourism 2020 Vision, Europe, Volume 4, WTO, 2000.

² Onder West-Europa rekent WTO volgende landen: Oostenrijk, België, Frankrijk, Duitsland, Liechtenstein, Luxemburg, Monaco, Nederland en Zwitserland.

Ten gevolge van de globalisering treedt een **prijddruk** op die zich zeker op toeristisch vlak zal manifesteren. Toeristen verwachten meer voor minder geld. Reisorganisaties die zich richten op de markt van de discountreizen winnen aan belang. Met goedkope arrangementen trekken ze nieuwe groepen van consumenten aan¹. Hierbij horen ook de effecten van low-cost-carriers en hogesnelheidstreinen. Op korte tijd kunnen tegen aanvaardbare prijzen ruimere gebieden bestreken worden.

De verregaande globalisering maakt het voor toeristen mogelijk om landen te bezoeken die vroeger moeilijk of niet toegankelijk waren voor het toerisme. Toch verwacht men dat de ervaren reizigers in de toekomst in toenemende mate naar het bekende zullen zoeken. De eigen regio wordt steeds attractiever want onbekende bestemmingen zijn er niet meer. De ervaren West-Europese vakantieganger heeft vrijwel alles al ontdekt en ervaren (been there, done that, got the t-shirt) en zoekt rust en ruimte in de eigen regio. De verwachting is dat steeds meer mensen vakantie zullen nemen in eigen regio, vaak samen met de familie.

▪ Beleveniseconomie

In de vrijetijdsbeleving gaat men steeds meer op zoek naar intensieve en betekenisvolle belevingen en ervaringen.

De toekomstige vrijetijdsbesteding zal tot stand komen door de wisselwerking van vraag en aanbod. Drukbezette mensen met weinig tijd voelen zich aangetrokken tot een aanbod dat zonder veel informatie- en planningskosten toch een leuke ervaring inhoudt (**convenience experience**). Ook ouderen met veel tijd willen wat beleven zonder daarbij op al te veel ongemakken te stuiten. De vrijetijdsaanbieders van hun kant streven ernaar hun aanbod een passend gevoel mee te geven. Uiteenlopende vakantieproducten zoals stadstrips, plattelandsarrangementen, cultuurtoerisme, wellnessweekends, ... lijken aan deze verwachtingen te voldoen. Ook de vrijetijdsindustrie speelt in op de consumentenbehoefte naar meer beleving door het aanbieden van allerlei voorzieningen met belevingswaarde (skipistes, shopping malls, megabioscopen, ...).

Het belang van de beleviseconomie in de vrije tijd gaat ook verder. Producenten, detailhandelaars en stadsbesturen zoeken nieuwe ankerpunten bij de consument en vinden die in de koppeling van producten, winkels en stadscentra aan vrijetijdservaringen, bijvoorbeeld door het organiseren van themamarkten, dag- of weekendevenementen in een hiervoor 'aangekleed' stadscentrum. De gedachte is dat de geboden of de gesuggereerde beleving de aanbieder een competitief voordeel verschaft boven andere aanbieders.

¹ Een voorbeeld is het nieuwe vliegvakantiemerk "Splash Travel" dat in februari 2006 door Jetair werd gelanceerd. Splash Travel richt zich op vakantiegangers met een bescheiden vakantiebudget. Zuiderse zomervakanties met het vliegtuig blijven het belangrijkste marktsegment voor de sector van de georganiseerde reizen. Jaarlijks gaat het in België om 2,9 miljoen vakanties. Uit een studie van WES naar het bestedingspatroon bleek dat het low-end segment (de vakantiegangers met een bestedingspatroon tot 550 euro) een kwart uitmaakt van de Zuiderse zomervakanties door de Belgen. De TUI-producten bereiken echter voornamelijk het hoger marktsegment. Met de lancering van Splash Travel wil TUI Belgium de doelgroep met bescheiden vakantiebudgetten beter kunnen benaderen.

Tegenover de vraag naar convenience experience in de vrijetijdsbeleving staat de zoektocht naar **authentieke toeristisch-recreatieve producten** die iets bijbrengen (ontdekking van lokale cultuur, de levensstijl van de lokale bevolking, ...). Toeristen en recreanten die zoeken naar authenticiteit schuiven in de meeste gevallen echter hun standaarden inzake comfort niet aan de kant (men wil bijvoorbeeld graag op het platteland in een authentieke hoeve verblijven, op voorwaarde dat men er hetzelfde basiscomfort zoals douche, comfortabele bedden, goede verwarming, ... vindt als thuis). Volgens een andere bron resulteert de 'back-to-basics' trend evenwel in het kiezen van een simpelere vakantie: bungalow in plaats van hotel, tent in plaats van caravan, ...

Het is een vaststelling dat **artificieel en authentiek** in de toeristische en vrijetijdsindustrie **steeds meer in elkaar overlopen**¹. Door de snelheid van onze samenleving en de veranderingen in onze omgeving ontstaat bij velen een nostalgie naar vroeger, of naar het beeld dat we hebben van hoe het vroeger was. Mensen gaan tijdens hun vakantie op zoek naar de landbouwersidylle, ook al is de moderne landbouw gewoon een industrie geworden. Toch blijft men verwachten dat het landbouwgebied aan het geromantiseerde beeld beantwoordt, maar liefst zonder de onaangename neveneffecten (agro-industriële gebouwen, geur, ...). Ook in de zoektocht naar authenticiteit in het cultureel erfgoed schuilt het gevaar dat artificialiteit wordt gegenereerd. Dit geldt vooral voor het cultureel erfgoed dat zichzelf probeert veilig te stellen door een aantrekkelijke toeristisch-recreatieve bestemming te worden. Een volledig 'in scene plaatsen' van een historische site kan de authenticiteit verstoren.

De opgang van de experience economy zal op een gegeven moment op grenzen stuiten en door een andere ontwikkeling gevolgd worden. De spiraal van verwachtingen van consumenten en beloftes van aanbieders zal eens een andere richting inslaan. Maar momenteel lijkt aan dit actie-reactieproces geen einde te komen. De hooggespannen verwachtingen over hoe men zijn vrije tijd invult, blijven bestaan.

▪ Versnipperd gebruik van gelijkblijvende vrije tijd

Door het versnipperd gebruik van de vrije tijd heeft elke eenheid vrije tijd een grotere waarde voor de consument. De toerist-recreant zal streven naar tijdsbesparing door directe reservering en boeking, door het clusteren van diverse activiteiten op één plaats (bijvoorbeeld sport en shopping) en/of door het kiezen van vrijetijdsactiviteiten op gemakkelijk bereikbare locaties.

Het versnipperd gebruik van de vrije tijd kan betekenen dat men tevens minder op lange vakantie gaat en dat diverse korte(vakantie)activiteiten ondernomen gespreid over het jaar aantrekkelijker worden.

¹ METZ, T., Pret! Leisure en landschap, Nai uitgevers, 2002.

▪ **Polarisering van inkomens**

Door de stagnerende koopkracht van de **middenklasse** stabiliseert het totale vrijetijdsbudget van de middenklasse. Enerzijds wordt ingeschat dat de beschikbare vrije tijd op eenzelfde niveau blijft of naar de toekomst een eerder dalende trend zal vertonen. Anderzijds kan van het toegenomen aanbod en gebruik van meerdere commerciële vormen van recreatieve tijdsbesteding verwacht worden dat er meer budget zal nodig zijn per recreatieve activiteit. Op deze basis wordt een daling van het vakantiebudget van de middenklasse verwacht. Mensen zullen minder lang op vakantie gaan, maar de behoefte om er geregeld eens uit te zijn zal toenemen. Korte (city)breaks zitten dan ook in de lift.

Aan de andere kant zullen vakanties voor de **rijken** meer dan ooit de manier zijn om zich te onderscheiden. Er is immers geen betere immateriële weg om zijn financieel succes te etaleren dan de manier waarop men zijn vakantie doorbrengt. De vraag zal zich dus polariseren en er wordt verwacht dat 'high-end luxevakanties' zullen toenemen.

▪ **Liberalisering en privatisering**

Uit onderzoek naar de vrijetijdsbesteding van de Vlamingen blijkt een toename van de commerciële vrijetijdsbestedingsvormen. De vrije markt speelt een steeds grotere rol in het vrijetijdsaanbod¹. De overheid die fungeerde als bewaker van het verzorgingsstaatsmodel, ruimt baan voor het private initiatief.

▪ **Booming Azië**

Tegen 2020 zullen 120 miljoen Chinezen buitenlandse reizen maken. Hun gebrek aan talenkennis zorgt er evenwel voor dat ze bij voorkeur in groep reizen. Hierdoor ontstaat een behoefte aan grotere hotels vooral in de kunststeden.

Impact van de macro-economische trends op de toeristisch-recreatieve sector:

- globale groei: de toeristisch-recreatieve sector zal doorgroeien en zal meer bestedingen genereren voor de bestemmingen. Tegelijkertijd groeien de concurrentie en de prijsdruk met als gevolg meer vraag naar goedkope arrangementen en naar betere prijs-kwaliteitverhouding;
- gevolgen van de prijscompetitie voor de aanbodzijde: standaardisatie van toeristisch-recreatieve producten, steeds sterkere competitie tussen bestemmingen en dalende winsten;
- beleveniseconomie: in de aanbodgestuurde beleveniseconomie wordt veel tijd gependend in commercieel uitgebete toeristisch-recreatieve accommodaties. Daartegenover zoekt de consument ook meer authentieke toeristisch-recreatieve belevenissen (een trend die op gespannen voet staat met de vorige, door prijscompetitiviteit aangedreven trend);
- vrije tijd blijft status quo met een eerder dalende trend in de verdere toekomst. Er wordt meer geld besteed aan meerdere vrijetijdsactiviteiten. De vrijetijdsbesteding verloopt efficiënter door het combineren van verschillende activiteiten op één plaats die gemakkelijk bereikbaar is. De duur van de lange vakanties neemt af en het aantal korte vakanties neemt toe;

¹ BOLLAERT et al, Toerisme, recreatie en vrijetijd in Vlaanderen anno 2000, Syntheserapport, VUB, 1999.

- stagnerende middenklasse-inkomens en meer aanbod aan vrijetijdsactiviteiten veroorzaken dalende uitgaven aan reizen. Dit resulteert in geregelde korte breaks. Tegelijkertijd treedt een polarisering van de vraag op: enerzijds is men prijsbewuster en zoekt men naar goedkope vakanties, anderzijds willen meer mensen exclusieve vakanties;
- liberalisering en privatisering van de toeristisch-recreatieve sector genereren groeiende consumptie van commercieel toeristisch-recreatief aanbod;
- het opkomen van nieuwe economieën in Azië creëert nieuwe markten: nood aan groepspakketten en grote ketenhotels voor deze specifieke markten.

5.4. Sociaalculturele trends

5.4.1. Macrotrends

▪ Toenemende individualisering

De vrije tijd is sinds de jaren tachtig een steeds grotere rol gaan spelen in de individuele identiteit. Men beschikt nu over een zeer grote vrijheid (los van culturele, religieuze patronen en minder afhankelijk van economische beperkingen) bij het invullen van de vrije tijd en men ontleent er voor een deel zijn identiteit aan.

▪ Hogere opleiding

Het gemiddelde opleidingsniveau van de bevolking vertoont een stijgende tendens (ook nog in West-Europa).

▪ Groeiend gezondheidsbewustzijn

Goede gezondheid wordt gezien als de absolute voorwaarde voor geluk. Gezondheid is een uitermate belangrijke markt, waarbij de nadruk in de toekomst zal verschuiven van de zogenaamde **hardware naar software**. Hiermee wordt bedoeld dat er meer aandacht komt voor emotionele en spirituele zorg en in mindere mate voor zwembaden, sauna's en fitness. De gezondheidsindustrie van de toekomst zal zich dus vooral richten naar wellness in de brede zin van het woord.

Het belang dat aan gezondheid wordt gehecht, stijgt met het ouder worden van de bevolking. De vele jonggepensioneerden van vandaag horen tot de generatie van 'je bent zo oud als je je voelt'. Vijftigers en zestigers doen al het nodige om zo lang mogelijk jong, gezond en fit te blijven.

▪ Meer gericht zijn op waarden en zekerheden

Een levensstijl waarbij duurzaamheid (ethische, sociale, ecologische, ... waarden) centraal staat, vormt een houvast voor een groeiende groep mensen.

Daarnaast is er ook een toenemende bevolkingsgroep die streeft naar zekerheden en houvast in het leven. Deze houding manifesteert zich onder meer door te investeren in vastgoed.

- **Feminisatie**

Meer vrouwen hebben een inkomen en verwerven hiermee een grote graad van onafhankelijkheid. De sociale en economische status van de vrouw evolueert in de richting van die van de man.

5.4.2. Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag

- **Toenemende individualisering**

Ondersteund door de gemakkelijke toegang tot informatie via het internet, zullen meer reizen zelf worden samengesteld. De interesse in individuele pakketreizen neemt af. Hiertegenover staat de groep vakantiegangers die meer service verwacht en een grotere behoefte heeft aan maatwerk bij het samenstellen van een vakantie. Hier ligt een rol voor de reisagent van de toekomst weggelegd. De toenemende individualisering uit zich ook door het kiezen van kleinschaligere logies.

- **Hogere opleiding**

Mensen met een hogere opleiding vertonen brede interesses in de lokale cultuur, geschiedenis, levensstijl van de lokale bevolking, natuur en milieu, ... De toeristen en recreanten van de toekomst gaan actief op zoek naar **informatie en duiding** bij wat ze doen en bezoeken. De verwachtingen ten aanzien van de gids of van andere interactieve middelen, nuttig bij de interpretatie en het verkrijgen van inzicht, worden steeds groter.

- **Groeiend gezondheidsbewustzijn**

Groeiende vraag naar 'gezonde' vakantiebestemmingen. Bestemmingen met mogelijke gezondheidsrisico's voortvloeiend uit vervuild water, vervuild strand, luchtvervuiling, risico op besmetting, ... zullen onder druk komen te staan. Dit geldt tevens voor bestemmingen die gebukt gaan onder een sterke **visuele pollutie** zoals bijvoorbeeld te sterk geconcentreerde bebouwing die niet in overeenstemming is met het natuurlijk landschap. Ook gaat men op zoek naar gezonde activiteiten (sport, wellness, spirituele activiteiten, ...) tijdens de vrijetijdsbesteding en op vakantie.

- **Meer gericht zijn op waarden en zekerheden**

Groei van vakanties met een betekenis voor mensen met gezonde, verantwoordelijke en op de natuur georiënteerde levensstijl (LOHAS, Lifestyle of Health and Sustainability). Deze consumenten zijn 'nature-and-outdoor' vakantiegangers die op een bewuste manier met consumptie omgaan. Zij zijn bereid om te betalen voor de toegang tot de natuur.

Het streven naar meer houvast en zekerheden in de onzekere wereld vertaalt zich in de wens om een tweede verblijf te bezitten.

▪ Feminisatie

Meer vakanties door vrouwen alleen of samen met andere vrouwen. Vooral vakanties met aandacht voor welzijn, wellness, schoonheid, mode, design, cultuur en opleiding zullen door deze doelgroep gekozen worden. Vrouwen van vijfenveertigplus zijn de trendsetters voor health-oriented vakanties.

Impact van sociaal-culturele trends op de toeristisch-recreatieve sector:

- de individualisering veroorzaakt meer behoefte aan zelf samengestelde reizen in plaats van pakketreizen;
- behoefte aan grotere variëteit, interpretatie, belevingswaarde in de vrijetijdsbeleving;
- grotere vraag naar gezonde vakantie- en vrijetijdsproducten in de brede zin van het woord (hard- en software);
- vermindering van de vraag naar bestemmingen die onder pollutie (ook visuele pollutie) lijden;
- behoefte aan beleving van natuur tijdens recreatie en vakantie;
- grotere behoefte aan tweede verblijven;
- meer nood aan vakantieproducten gericht op vrouwen.

5.5. Ecologische trends

5.5.1. Macrotrends

▪ Zeldzame natuur

De ongerepte natuur wordt zeldzamer en daardoor meer waardevol. De versnelde groei in Azië leidt tot groeiende consumptie van de natuurlijke rijkdommen en tot een groter milieubesef.

▪ Verkeerscongestie

De constructie van nieuwe transportroutes en –netwerken zal hopeloos achterlopen op de groei in trafiek. De files worden langer en de economische verliezen hierdoor veroorzaakt steeds groter.

▪ Zon als gevaar

De groei van het ozongat heeft voor gevolg dat de zon meer en meer als een gevaar voor de gezondheid wordt beschouwd.

▪ Watercrisis en klimaatwijziging

De beschikbaarheid van drinkbaar water is een groeiend probleem in veel landen.

De klimaatwijzigingen ten gevolge van de opwarming van de aarde hebben als gevolg dat bepaalde regio's warmer en droger worden, terwijl andere te kampen krijgen met overstromingen.

5.5.2. Gevolgen voor de toeristisch-recreatieve vraag

▪ Zeldzame natuur

Intact en ongerept platteland is een luxe en wordt meer en meer beschermd gebied. De vraag vanuit toerisme en recreatie voor ecologisch intacte gebieden en ongerepte landschappen groeit. De toegang tot nationale parken en world-heritage sites zal soms beperkt worden in aantal toeristen (visitor-management).

▪ Verkeerscongestie

De gebieden geteisterd door transportproblemen worden onaantrekkelijk als toeristische bestemming omdat erheen reizen een kwelling is. Hiertegenover zorgt de nog steeds toenemende mobiliteit ervoor dat de bereikbaarheid van de toeristisch-recreatieve bestemmingen verbetert. Alle plekken zijn vandaag bereikbaar voor gelijk welke vrijetijdsbehoefte, maar de behoefte aan een nabij en goed bereikbaar vrijetijdsaanbod speelt nog steeds een grote rol.

▪ Zon als gevaar

Strandvakanties zullen in de toekomst meer dan vandaag het label 'zonnen is gevaarlijk voor uw gezondheid' meekrijgen, maar zon- en zeevakanties blijven belangrijk. Wel combineert men zon- en zeevakanties steeds meer met diverse activiteiten.

▪ Watercrisis en klimaatwijziging

Waterverbruik in de toeristische sector is veelal hoger dan het gemiddelde verbruik van de lokale bevolking. De beschikbaarheid over proper water beperkt de groei van massatoerisme in bepaalde bestemmingen.

Door klimaatverandering ten gevolge van de opwarming van de aarde worden een aantal bestemmingen voor de toeristen minder interessant wegens te warm en te droog, terwijl een aantal voorheen onherbergzame streken nu wel interessant worden voor toerisme. Algemeen kan men stellen dat gebieden met een stabiel klimaat de winnaars zijn van morgen.

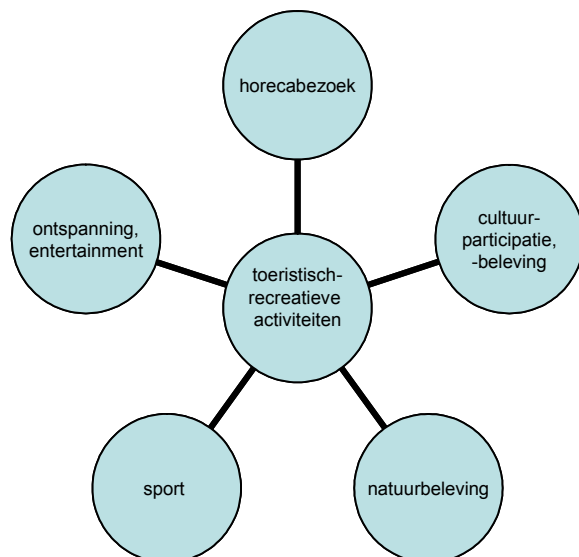
Impact van ecologische trends op de toeristisch-recreatieve sector:

- intacte en ongerepte natuur en platteland worden belangrijker voor toerisme en recreatie;
- bestemmingen die ten gevolge van files moeilijk bereikbaar worden, verliezen aan aantrekkingskracht;
- grotere mobiliteit vergroot de bereikbaarheid van toeristisch-recreatieve bestemmingen;
- zon- en zeevakanties met een actieve inslag blijven belangrijk;
- belangrijke voorwaarden om als toeristische bestemming te kunnen doorgroeien zijn zuiver water en een voldoende stabiel klimaat.

5.6. Vertaalslag van de trends naar de ruimtelijke ontwikkelingsscenario's in Vlaanderen

De beschreven tendensen beïnvloeden de behoeften en eisen die de consument aan toerisme en recreatie stelt, ook op ruimtelijk vlak. In deze paragraaf wordt de vertaalslag gemaakt van de toeristisch-recreatieve vraagrends naar de ruimtelijke impact in Vlaanderen. Hiertoe groeperen we eerst de meest courante toeristisch-recreatieve activiteiten (= de vraag) in vijf activiteitenclusters. Binnen elk van deze clusters geven we in tabel 7 aan welke vraagrends van toepassing zijn en welke ruimtelijke toeristisch-recreatieve voorzieningen gebruikt worden binnen elke cluster. Tenslotte wordt voor elke cluster de ruimtelijke impact genoteerd. Het inschatten van de te verwachten evoluties inzake ruimtebehoefte voor toerisme en recreatie in Vlaanderen worden ingegeven door de maatschappelijke trends aan de ene kant en door de gedetailleerde analyse van de sectorspecifieke evoluties zoals die uit het onderzoek en de bevragingen voortvloeien aan de andere kant.

5 clusters van toeristisch-recreatieve activiteiten

5.6.1. Invloed van trends op activiteitencuster

Tabel 7

Invloed van trends op activiteitencuster

Activiteitencuster	Trends van toepassing binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke voorziening binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's
<p>1. Horecabezzoek: Eten, drinken, verblijven, overnachten</p>	<p>DEMOGRAFISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ 50+: grotere vraag naar kwaliteit, luxe en comfort ■ 50+: vraagt meer faciliteiten voor ontspannend vertier (resorts) ■ 50+: grotere vraag naar producten gericht op gezondheid ■ 50+: spreiding van vraag doorheen het jaar ■ Kinderen en gezinnen met kinderen: dalende doelgroep die meer logistieke ondersteuning vraagt ■ Eenoudergezinnen: groeiende doelgroep met specifieke verwachtingen naar logistieke ondersteuning ■ Meer singles: nood aan producten gericht op één persoon ■ Multigeneration family: groeiende doelgroep <p>ECONOMISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Economische groei, meer vraag, meer bestedingen ■ Toenemende concurrentie en prijsdruk veroorzaakt grotere vraag naar goedkope arrangementen en betere prijs-kwaliteitsverhouding ■ Meer deelname aan diverse activiteiten in commercieel uitgebate toeristisch-recreatieve accommodatie ■ Meer versnipperde vrijetijdsactiviteiten ■ Meer vraag naar combinatie van recreatieactiviteiten op één plaats die makkelijk bereikbaar is ■ Zoektocht naar authentieke toeristisch-recreatieve belevingen (opportuniteit voor hoeve- en plattelandstoerisme) (beleviseconomie) ■ Duur lange vakanties neemt af en meer behoefte aan korte breaks ■ Toenemende vraag naar luxevakanties vanwege de rijkere bevolkingsgroep ■ Vraag naar groepspakketten en grotere logieseenheden voor de Aziatische markt <p>SOCIAAL-CULTUREEL</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Meer behoefte aan zelf samengestelde reizen ■ Behoeft aan variëteit, interpretatie, belevingswaarde tijdens de vrijetijdsbesteding ■ Stijgende vraag naar gezonde vakantie- en vrijetijdsproducten ■ Minder interesse voor bestemmingen die onder (visuele) pollutie lijden ■ Nood aan beleving van de natuur ■ Toenemende vraag naar tweede verblijven ■ Nood aan vakantieproducten gericht op vrouwen <p>ECOLOGISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Meer vraag naar ongerepte natuur en platteland voor toerisme en recreatie, gezonde vakantie, geen visuele pollutie, ... ■ Bestemmingen die moeilijk bereikbaar zijn omwille van files moeten in aan aantrekkingskracht ■ Grotere mobiliteit vergroot de bereikbaarheid van toeristisch-recreatieve bestemmingen ■ Zon- en zeevakanties met actieve inslag blijven belangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> ■ restaurants ■ café's ■ terrassen ■ logies voor doelgroepen ■ kampeerterreinen ■ kampeerverblijfparken ■ kampeerautoterreinen ■ hotels ■ gastenkamers ■ vakantiewoningen ■ appartementen ■ recreatieve complexen ■ tweede verblijven ■ ... 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Voorzichtige maar constante aangroei van overnachtingen, meer verspreid over het jaar, en van het aanbod logiesaccommodatie in Vlaanderen ■ Voorkeur naar meer luxeuze logiesaccommodatie (uit zich vooral in minder kamperen) ■ Meer ruimte per eenheid logiesaccommodatie (per eenheid grotere vraag aan rust, groen, ruimte) ■ Minder personen per eenheid logiesaccommodatie ■ Globale marktvraag voor campings is dalend (sterk dalend bij de Belgen, stijgende vraag voornamelijk uit Nederland), ■ Globale marktvraag naar verblijven op vakantieparken is dalend ■ Meer vraag naar tweede verblijven manifesteert zich ■ Tweede verblijven op campings kent een dalende trend ■ Toenemende behoefte bij kinderen voor verblijf in groep in het buitengebied ■ Vraag naar contact met de natuur voor jongeren (plattelandstoerisme, natuurkamperen, stijgende vraag naar jeugdverblijven) ■ Meer keuze voor all-inverblijfaccommodatie (meer faciliteiten voor ontspanning op 1 plek) ■ Vraag naar contact met de natuur (plattelandstoerisme, natuurtoerisme, ...) ■ Nood aan accommodatie voor singles, eenoudergezinnen

Tabel 7
Involed van trends op activiteitencuster (vervolg 1)

Activiteitencuster	Trends van toepassing binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke voorziening binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's
2. Cultuurparticipatie, -beleving: Cultuur bekijken, cultuur beleven	DEMOGRAFISCH <ul style="list-style-type: none"> ▪ 50+: vraagt meer faciliteiten voor ontspannend vertier ▪ 50+: spreiding van vraag doorheen het jaar ▪ Kinderen en gezinnen met kinderen: dalende doelgroep die meer logistieke ondersteuning vraagt ▪ Eenoudergezinnen: groeiende doelgroep met specifieke verwachtingen naar logistieke ondersteuning ▪ Meer singles, nood aan producten gericht op één persoon ECONOMISCH <ul style="list-style-type: none"> ▪ Economische groei, meer vraag, meer bestedingen ▪ Meer deelname aan diverse 'belevensactiviteiten' in commercieel uitgebode toeristisch-recreatieve accommodatie ▪ Zoektocht naar authentieke toeristisch-recreatieve belevingen ▪ Meer versnipperde vrijetijdsactiviteiten ▪ Meer behoefte aan korte breaks ▪ Meer bestedingen middenklasse aan diverse vrijetijdsactiviteiten ▪ Meer vraag naar geprivatiseerd/commercieel toeristisch-recreatief aanbod ▪ Toenemende vraag uit Azië, voornamelijk gericht op kunststeden 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ musea ▪ theaters ▪ bioscopen ▪ concertzalen ▪ festivals ▪ volkscultuur ▪ galerieën ▪ architectuur en bebouwde omgeving ▪ pleinen en boulevards ▪ monumenten ▪ dorps- en stadsgezichten ▪ stadsparken ▪ evenementen ▪ ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grotere deelname aan diverse belevensactiviteiten in min of meer commercieel uitgebode omgevingen en semigeprivatiseerd publiek domein ▪ Toenemende interesse voor culturele trips, citytrips ▪ Meer vraag naar combinatie van recreatieactiviteiten op één plaats die makkelijk bereikbaar is ▪ Verbetering van de beeldkwaliteit
SOCIAAL-CULTUREEL <ul style="list-style-type: none"> ▪ Behoeft aan variëteit, interpretatie, belevingswaarde tijdens de vrijetijdsbesteding ▪ Nood aan vakantieproducten gericht op vrouwen 	ECOLOGISCH <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bestemmingen die moeilijk bereikbaar zijn omwille van files boeten in aan aantrekkingskracht ▪ Grotere mobiliteit vergroot de bereikbaarheid van toeristisch-recreatieve bestemmingen 		

Tabel 7
Involed van trends op activiteitencuster (vervolg 2)

Activiteitencuster	Trends van toepassing binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke voorziening binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's
<p>3. Natuurbeleving: Wandelen, fietsen, verpozen, beleven in een natuurlijke setting</p>	<p>DEMOGRAFISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 50+: vraagt meer faciliteiten voor ontspannend vertier ▪ 50+: grotere vraag naar producten gericht op gezondheid ▪ 50+: spreiding van vraag doorheen het jaar ▪ Kinderen en gezinnen met kinderen: dalende doelgroep die meer logistieke ondersteuning vraagt ▪ Eenoudergezinnen: groeiende doelgroep met specifieke verwachtingen naar logistieke ondersteuning <p>ECONOMISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zoektocht naar authentieke toeristisch-recreatieve belevingen ▪ Meer versnipperde vrijetijdsactiviteiten <p>SOCIAAL-CULTUREEL</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Behoeft aan variëteit, interpretatie, belevingswaarde tijdens de vrijetijdsbesteding ▪ Stijgende vraag naar gezonde vakantie- en vrijetijdsproducten ▪ Nood aan beleving van de natuur <p>ECOLOGISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Meer vraag naar ongerepte natuur en platteland voor toerisme en recreatie ▪ Grotere mobiliteit vergroot de bereikbaarheid van toeristisch-recreatieve bestemmingen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wandelbossen en stadsbossen ▪ speelbossen ▪ openluchtrecreatieve domeinen ▪ fiets- en wandelroutes en -netwerken ▪ natuurbezoekerscentra ▪ landschappen ▪ zee en strand ▪ ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Globaal groeiende vraag naar recreatie in (nabij de steden gelegen) groene omgeving (ontspanning in vrije tijd en kortere verblijven) ▪ Groeiende nood aan speelruimte in natuur en bos waar kinderen in groep kunnen spelen en bivakkeren ▪ Nood aan beleving in en verkenning van de natuur voor stadskinderen ▪ Minimale dichtheid aan wandel- en fietsroutes vooral voor de vijfplusdoelgroep, met voldoende rustmogelijkheden, ondersteunende voorzieningen en met een goede bereikbaarheid ten opzichte van de bevolkingscentra ▪ Toenemende behoefte aan verblijven in natuurlijke/rustige omgeving

Tabel 7
Invloed van trends op activiteitencuster (vervolg 3)

Activiteitencuster	Trends van toepassing binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke binnen activiteitencuster	voorziening deze	Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's
4. Sport: Actieve sportdeelname, sport bekijken	<p>DEMOGRAFISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> 50+: grotere vraag naar kwaliteit, luxe en comfort 50+: vraagt meer faciliteiten voor ontspannend vertier <p>ECONOMISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> Economische groei, meer vraag, meer bestedingen Duur lange vakanties neemt af en meer behoefte aan korte breaks Toenemende vraag naar luxevakanties vanwege de rijkere bevolkingsgroep <p>SOCIAAL-CULTUREEL</p> <ul style="list-style-type: none"> Stijgende vraag naar gezonde vakantie- en vrijetijdsproducten Nood aan beleving van de natuur <p>ECOLOGISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> Grotere mobiliteit vergroot de bereikbaarheid van toeristisch-recreatieve bestemmingen 	<ul style="list-style-type: none"> Sportaccommodaties (golfbanen, indoor skipistes, kartingbanen, zwembaden, fitness clubs, stadions, ...) sportevenementen (georganiseerd in de sportaccommodaties of in de openbare ruimte: wielervedstrijden, triatlons, loopwedstrijden, ...) Toerevaren (jachthavens) 	<ul style="list-style-type: none"> Meer ruimte nodig voor jachthavens omwille van de toenemende interesse, hogere bestedingsmogelijkheden en de grotere, luxueuzere boten Minimale dichtheid aan waterwegen, voorzieningen 	

Tabel 7
Invloed van trends op activiteitencuster (vervolg 4)

Activiteitencuster	Trends van toepassing binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke voorziening binnen deze activiteitencuster	Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's
5. Ontspanning, entertainment: Recreëren, recupereren, vermaakt worden, jezelf amuseren, uitgaan, funshoppes	<p>DEMOGRAFISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 50+ : vraagt meer faciliteiten voor ontspannend vertier ▪ 50+ : spreiding van vraag doorheen het jaar ▪ Kinderen en gezinnen met kinderen: dalende doelgroep ▪ Eenoudergezinnen: groeiende doelgroep met specifieke verwachtingen naar logistieke ondersteuning ▪ Meer singles, nood aan producten gericht op één persoon <p>ECONOMISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Economische groei, meer vraag, meer bestedingen ▪ Concurrentie en prijsdruk ▪ Meer deelname aan diverse 'belevingsactiviteiten' in commercieel uitgebakte toeristisch-recreatieve accommodatie ▪ Meer versnipperde vrijetijdsactiviteiten ▪ Meer vraag naar combinatie van recreatieactiviteiten op één plaats die makkelijk bereikbaar is ▪ Meer behoefte aan korte breaks ▪ Meer bestedingen middenklasse aan diverse vrijetijdsactiviteiten ▪ Meer vraag naar geprivatiseerd/commercieel toeristisch-recreatief aanbod <p>SOCIAAL-CULTUREEL</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Behoeftes aan variëteit, interpretatie, belevingswaarde tijdens de vrijetijdsbesteding ▪ Nood aan vakantieproducten gericht op vrouwen <p>ECOLOGISCH</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bestemmingen die moeilijk bereikbaar zijn omwille van files boeten in aan aantrekkingskracht ▪ Grotere mobiliteit vergroot de bereikbaarheid van toeristisch-recreatieve bestemmingen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ retailparken en leisurecentra ▪ wellnesscentra ▪ discotheken ▪ casino's ▪ (water)recreatieve domeinen ▪ attractie- en themaparken ▪ zoo's en dierenparken ▪ ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Meer retailparken en investeringen in detailhandel ▪ Opkomst van multifunctionele leisurecentra ▪ Nood aan faciliteiten voor kinderen in retailparken en leisurecentra ▪ Thema- en attractieparken, zoo's en dierenparken staan onder sterke druk voor voortdurende vernieuwing: veeleisende consument en verzadigde markt (met verschuiving van investeringen naar nieuwe economische groeiregio's), maar ook nood aan complementaire activiteiten en bijgevolg uitbreidingsmogelijkheden bij bestaande parken (voor funshoppes, overnachten, ...)

5.6.2. Overzicht van door trends geïnduceerde ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Tabel 8

Trends	Demografische trends	Economische trends	Sociaal-culturele trends	Ecologische trends
Wandelbossen en stadsbossen	Vergrijzing geeft globaal een groeiende vraag naar recreatie in een (nabije) groene omgeving (toegankelijk bos en natuur) (stadsbossen) (DE1) .	Groeiende vraag naar ontspanning en (korte) vakanties in eigen omgeving en korte breaks (EN1)	Grotere aandacht voor authentieke en gevarieerde beleving in de natuur (onder andere avontuurlijke belevingsruimte in natuur voor kinderen) (SC1)	Meer aandacht voor verblijven en ontspanning in ongerepte natuur en platteland (groeiend plattelands- en natuurtoerisme) (EL1)
Natuurgebieden	Specifiek naar wandel- en fietsnetwerken resulteert dit in een vraag naar een fijnmazig netwerk met een dichte graad aan ondersteunende voorzieningen op een aanvaardbare afstand van centra. (DE2)	Vraag naar ondersteunende logistiek, infrastructuur (horeca) en dienstverlening bij ontspannende recreatie en verfier in buitengebied (EN2)	Toenemende behoefte bij kinderen voor verblijf in groep in het buitengebied (SC2)	
Fiets- en wandelroutes/-netwerken	Gezinnen met kinderen (vooral uit stedelijke leefomgeving) hebben specifieke verwachtingen naar meer speelruimte in natuur en bos (onder andere speelbossen en speelszones in bossen) (DE3)			
Openlucht- en (water)recreatieve aantrekkingspolen	Specifieke verwachtingen naar logistieke ondersteuning en dienstverlening bij gezinsrecreatie met kinderen in het algemeen en éénoudergezinnen in het bijzonder (DE4)			
Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken		Stijgende deelname aan de 'belevingsactiviteiten' in commercieel uitgebaate toeristisch-recreatieve accommodaties die onder grote druk staan om voortdurend te vernieuwen (veeleisende consument in een verzadigde markt) (EN3)	Behoeftte aan variatie en differentiatie in belevingswaarde van het toeristisch-recreatief aanbod (SC3)	
		Macro-economisch valt de groei van bestedingen op van de middenklasse voor diverse vrijetijdsactiviteiten (EN4)		

Tabel 8 (vervolg 1)

Trends	Demografische trends	Economische trends	Sociaal-culturele trends	Ecologische trends
(Historische) binnensteden, openbaar domein en parken	Grotere vraag van specifieke doelgroepen (50+, koopkrachtige middenklassen) naar gevarieerd ontspannend vertier (DE5)	Groeïende vraag naar ontspanning en korte verblijven en vakanties in eigen omgeving en korte breaks (EN1) Toenemend aantal groepsreizen naar kunststeden (bijvoorbeeld vanuit de Aziatische markt) (EN6)	Toenemende interesse voor culturele trips, citytrips (SC4)	
Retailparken en leisurecentra		Meer vraag naar een combinatie van recreatieve activiteiten op één plaats (meenvoudige leisurecentra) (EN4) Meer en meer investeringen in retailparken en detail-handelscentra als element van funshopping (EN5)	Grotere deelname aan diverse belevenisactiviteiten in min of meer commercieel uitgebate omgevingen en semigeprivatiseerd publiek domein (SC5)	
Kampeerterreinen, kampeerverblijfparken en kampeerautoterreinen		Groeïende vraag naar ontspanning en korte verblijven en vakanties in eigen omgeving en korte breaks (EN1) Constante maar voorzichtig groei van overnachtingen in Vlaanderen (onder meer in kunststeden)(EN7) Vraag naar meer luxeuze logiesaccommodatie, meer ruimte maar minder personen per logiesaccommodatie (EN8), maar in mindere mate voor kampeergelegenheden.		Meer aandacht voor verblijven en ontspanning in ongerepte natuur en platteland (groeïend plattelands- en natuurtoerisme) (EL1) Per eenheid op terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven is er een grotere vraag naar rust, groen, ruimte (EL2)
Hotels		Globale marktvraag voor campings is dalend (sterk dalend bij de Belgen, stijgende vraag voornamelijk uit Nederland), net als de globale marktvraag naar verblijven op vakantieparken (is dalend) (EN9) Meer vraag naar tweede verblijven manifesteert zich vooral aan de kust (EN10) Tweede woningen op campings kent een dalende trend (EN11)	Toenemende interesse voor culturele trips, citytrips (SC3)	
Hoeve- en plattelandstoerisme				Meer aandacht voor verblijven en ontspanning in ongerepte natuur en platteland (groeïend plattelands- en natuurtoerisme) (EL1)

Tabel 8 (vervolg 2)

Trends	Demografische trends	Economische trends	Sociaal-culturele trends	Ecologische trends
Verblijven voor volwassenen		Dalende belangstelling vanuit markt en beleid voor de bouw en exploitatie van grote centra voor dit type van groepstoerisme (EN12)		
Verblijven voor jeugdtoerisme	Groeiende vraag voor verblijfmogelijkheden voor jongeren (DE6)		Toenemende behoefte bij kinderen voor verblijf in groep in het buitengebied (SC2)	Vraag naar contact met de natuur voor jongeren (platte lands-toerisme, verblijven voor jeugdtoerisme) (EL3)
Jachthavens		Meer ruimte nodig voor jachthavens omwille van de toenemende interesse, hogere bestedingsmogelijkheden en de grotere, luxueuzere boten (EN13)		

Aan de ontwikkelingsscenario's is een code toegekend die verder in de teksten ook zal gehanteerd worden, wat de onderlinge verwijzing kan bevorderen.

6. BESPREKING VAN DE TOERISTISCH-RECREATIEVE AANBODELEMENTEN: BESTAANDE TOESTAND EN TOEKOMSTBEELD

6.1. Inleiding: opbouw van de bespreking

In dit hoofdstuk worden de geselecteerde aanbodelementen van toerisme en recreatie systematisch besproken, zowel wat betreft de huidige toestand als het mogelijke toekomstbeeld.

In de bespreking worden zowel de ruimtelijke voorzieningen die als 'ruimtelijke entiteit' als deze die als 'verweven' voorkomen besproken. Voor de voorzieningen die als ruimtelijke entiteiten voorkomen is een ruimtebegroting opgemaakt (bestaande en toekomst).

De bespreking per aanbodelement is meestal ruimer dan de eigen opgemaakte ruimte-inventaris. Dit heeft te maken met de beschikbaarheid van accurate ruimtelijke gegevens. Zo zal het aantrekkingselement 'natuurgebieden' een ruimer overzicht geven van beschikbare ruimte aan natuur in Vlaanderen. Daarnaast wordt er voor de recreatief belangrijke natuurgebieden met eigen gegevens gewerkt. Aangezien er geen gegevens zijn met betrekking tot natuurgebieden opengesteld en eventueel ingericht voor recreatie, werd in het kader van deze studie een lijst samengesteld met recreatieve natuurgebieden (enkel natuurgebieden met een bezoekerscentrum aangezien deze met zekerheid een recreatief-educatieve functie hebben). Deze natuurgebieden werden opgenomen in onze ruimte-databank teneinde hiervoor een ruimtebegroting te kunnen opmaken.

De bespreking per aanbodelement kent volgende onderdelen:

- **omschrijving:** definitie;
- **huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik:** beschrijving van de bestaande toestand met duiding van de elementen opgenomen in de ruimte-inventaris (GIS-bestand). Wanneer mogelijk, volgens beschikbare gegevens, wordt de spreiding van het ruimtegebruik besproken per toeristische regio (als bijlage opgenomen);
- **trends aan de vraagzijde:** samenvattend overzicht van relevante maatschappelijke trends (met verwijzing naar overzicht in hoofdstuk 5);
- **ruimtelijke ontwikkelingsscenario's:** overzicht van ruimtelijke impact van de maatschappelijke trends (met verwijzing naar overzicht in hoofdstuk 5), aangevuld met beleidsmatige ontwikkelingsscenario's en/of de ruimtevraag uit de bevraging van de sector (minimale en maximale scenario's);
- **ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie:** toekomstige ruimtevraag (indien van toepassing), duiding van de ruimtelijke bestemmingscategorieën en bestaande toestand van de ruimteboekhouding (cf. Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen) (minimale en maximale ruimtevraag);
- **overzichtkaart;**
- **basisregelgeving/richtlijnen:** verwijzing naar sectorregelgeving in verband met deze toeristisch-recreatieve sector;
- **verwante regelgeving/richtlijnen:** verwijzing andere regelgeving (onder andere ruimtelijke ordening).

6.2. Overzicht van de besproken aanbodelementen

Hierna staan de toeristisch-recreatieve aanbodelementen opgelijst die behandeld worden (zie selecties hoofdstuk 3). Belangrijkste ingang voor deze bespreking zijn deze ruimtelijke aanbodelementen die als ruimtelijke entiteiten kunnen begroot worden. Hiervoor kan de ruimtevraag 'kwantitatief' onderzocht worden. Per element wordt evenwel ook aangegeven welke aspecten 'recreatief medegebruik' zijn.

	Hoofdgebruik recreatie (ruimtebegroting)	Recreatie in mede- of nevengebruik
1. Niet-geplande aantrekkings-elementen		
1.1. Natuur en landschap		1.1.1. (Wandel)bossen en stadsbossen 1.1.2. Speelbossen en speelzones in bossen 1.1.3. Natuurgebieden met bezoekers-centra (toegankelijke natuur)
1.2. Culturele/cultuurhistorische voorzieningen		1.2.1. (Historische) binnensteden, openbaar domein en parken
2. Geplande aantrekkings-elementen		
2.1. Attracties en aantrekkingspolen	2.1.1. Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken 2.1.2. Openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen	
2.2. Retailparken en leisurecentra		2.2.1. Retailparken en leisurecentra (a)
3. Logiesaccommodatie		
3.1. Logies voor doelgroepen	3.1.1. Verblijven voor volwassenen 3.1.2. Jeugdlogies	
3.2. Openluchtrecreatieve verblijven	3.2. Kampeerterreinen, kampeerverblijfparken en vakantieparken (b)	
3.3. Hotels, gastenkamers, vakantiewoningen en appartementen	3.3.1. Hotels, gastenkamers en vakantiewoningen 3.3.2. Plattelandstoerisme	
4. Ondersteunende recreatieve infrastructuur		
	4.1. Jachthavens	
		4.2. Fiets- en wandelroutes/netwerken en ruitersporen

(a) Ruimtebehoefte wordt niet bepaald in dit rapport. Zie opmerking bij paragraaf 3.1.4.

(b) Onderscheiden in de ruimte-inventaris (zie paragraaf 3.2.2.) in openluchtrecreatieve terreinen en multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen.

1. Niet-geplande aantrekkingselementen

1.1. Natuur en landschap

1.1.1. (Wandel)bossen en stadsbossen

▪ Omschrijving

Onder wandelbossen verstaan we de bossen die toegankelijk zijn voor wandelrecreatie en beperkte vormen van zachte recreatie (picknicken, spelen, ...). In principe hebben we het hier over alle toegankelijke (openbare) bossen.

Stadsbossen zijn bestaande of nieuwe bossen nabij of aansluitend bij stedelijke agglomeraties waar naast de natuur- en landschapsfunctie vooral de zachte vorm van recreatie (vertoeven, wandelen, spelen, ...) een vooraanstaande rol speelt.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Ruimte-inname door bos

In Vlaanderen bedraagt **de totale bosoppervlakte 146.381 ha**. Dit komt overeen met een bosindex (= aandeel van de totale landoppervlakte) van 10,8%. Hiermee is Vlaanderen één van de bosarmste streken in Europa. Binnen de Europese Unie hebben alleen Ierland (8,6%), Nederland (10,0%) en het Verenigd Koninkrijk (10,3%) een lagere bosindex (bron: VN, 2000). De bosarmste provincie is West-Vlaanderen (bosindex = 2,3%), de bosrijkste provincie is Limburg (bosindex = 20,6%).

Ruimte-inname door toegankelijk bos

70% van het bos in Vlaanderen is in privébezit. Het aantal privéboseigenaars wordt geschat op 68.000. Het is waarschijnlijk dat 80% van de eigenaars bestaat uit kleine eigenaars (boseigendommen kleiner dan 2 ha). Deze groep van privé-eigenaars is zeer divers waardoor de toegankelijkheid van privébossen een moeilijke zaak is. Over het algemeen stelt een privéboseigenaar slechts uitzonderlijk zijn bos open voor het publiek.

13% van het bos in Vlaanderen is eigendom van het Vlaamse Gewest en 17% is eigendom van andere openbare eigenaars zoals provincies, gemeenten, OCMW's, kerkfabrieken en intercommunales. Het aandeel openbare bossen is procentueel het hoogst in de provincie West-Vlaanderen (53%) en het laagst in de provincie Oost-Vlaanderen (17%).

De openbare bossen worden tot de **toegankelijke bossen** gerekend, **in totaal 43.446 ha**.

Ruimtelijke spreiding van toegankelijke bossen

Tabel 9 geeft de ruimtelijke spreiding van bossen over het Vlaamse Gewest weer, per provincie.

Tabel 9
Overzicht per provincie van de ruimtelijke spreiding van bossen

Provincie	Bos (ha) eigendom van Vlaamse Gewest	Ander openbaar bos (ha)	Privébos (ha)	Totale bosoppervlakte (ha)	Bosindex (%)
Antwerpen	3.963	7.285	35.285	46.533	16,2
Limburg	6.151	12.709	31.229	50.088	20,6
West-Vlaanderen	1.587	2.258	3.477	7.322	2,3
Oost-Vlaanderen	1.308	1.525	14.136	16.969	5,6
Vlaams-Brabant	5.103	1.557	18.808	25.468	12,0
Vlaanderen	18.111	25.335	102.935	146.381	10,8

BRON: Agentschap voor Natuur en Bos (www.bosengroen.be).

Ruimte-inname door 'wandelbossen'

Wandelbossen onderscheiden zich als een bijzonder onderdeel van de toegankelijke bossen omwille van het specifiek beheer en promotie dat gericht is op recreatie. Zoals aangegeven in hoofdstuk 3 zijn wandelbossen deze aantrekkingselementen die een betekenis hebben voor dagrecreatie en voornamelijk uit bos bestaan. Het betreft in totaal **11.036 ha** (zie tabel 10 hierna).

Tabel 10
Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor wandelbossen

Provincie	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	1.949,9	17,7
Limburg	143,5	1,3
Oost-Vlaanderen	912,7	8,3
Vlaams-Brabant	5.543,3	50,2
West-Vlaanderen	2.486,8	22,5
Totaal	11.036,2	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

▪ Trends aan de vraagzijde

Nood aan (toegankelijk) bos in Vlaanderen

De trendanalyse geeft duidelijke indicaties dat de vraag naar vrijetijdsbesteding in bosomgeving (net zoals in andere meer natuurlijke omgevingen) groeiende is. Het grotere en groeiend aandeel actieve vijftigplussers in onze samenleving die daarenboven beschikken over meer vrije tijd, laten de vraag naar meer recreatie in een groene omgeving toenemen. Vooral de beschikking over voor wandelen toegankelijk bos (naast wandel- en fietsmogelijkheden in een landelijke omgeving en natuur) is hierbij van belang. **(DE1)**. Op deze wijze kan deels een antwoord gegeven worden op de vraag naar mogelijkheden voor ontspanning, korte verblijven en vakanties op een aanvaardbare afstand **(EN1)**, bijvoorbeeld kamperen in het bos.

De globale vraag naar recreatie in een nabije en toegankelijke groene omgeving wordt in de wetenschappelijke literatuur normatief ondersteund. Algemeen wordt aangenomen dat, alleen al om de sociaal-recreatieve functie te vervullen, 1 ha bos per 100 inwoners noodzakelijk is. In de verstedelijkte Vlaamse samenleving is er een duidelijke nood aan recreatief groen. Bos wordt genoemd als een belangrijke gewaardeerde factor bij het recreëren (wandelen), vooral in afwisseling met aantrekkelijke landschappen.

Nood aan stads- en speelbossen in Vlaanderen

De gesignaleerde behoefte aan meer toegankelijk bos heeft een duidelijk ruimtelijke dimensie. Het stijgend aandeel van de bevolking in stedelijke en verstedelijkte gebieden in Vlaanderen, samen met de vergrijzingstrend, vertaalt deze nood in goed bereikbaar en nabij de stedelijke bevolkingscentra gelegen toegankelijke bossen (DE1). Ook gezinnen met kinderen (vooral uit een stedelijke leefomgeving) hebben specifieke verwachtingen naar meer speelruimte in natuur en bos (onder andere speelbossen en speelszones in bossen) (DE3). Deze vraag is tevens gekoppeld aan de verwachtingen voor authentieke en gevarieerde beleving in de natuur (onder andere avontuurlijke belevingsruimte in natuur voor (stads)kinderen) (SC1).

Verwachtingen inzake onthaal van de recreant

Een goed onthaal (dienstverlening en logistieke ondersteuning) (DE3) (DE4) van de recreant is een duidelijke vraag en biedt een grote meerwaarde. Dit onthaal kan aan de hand van informatieve en aantrekkelijke infoborden op de belangrijkste toegangswegen.

▪ **Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's**

Beleidsmatig streven naar het verhogen van de bebossingsindex in Vlaanderen

Omdat over het geheel van Vlaanderen de norm inzake (toegankelijk) bos per inwoner niet gehaald wordt, heeft de Vlaamse overheid **een ontwikkelingsprogramma** opgezet inzake bosuitbreiding.

De bebossingsindex in Vlaanderen bedroeg in 1994 ongeveer 8%, maar kan afhankelijk van de gehanteerde definitie van bos volgens de MINA-raad ook oplopen tot 10 à 12%. Een bebossingsindex van 8% komt overeen met 105.600 ha. In het advies van de MINA-raad van 10 november 1994 wordt aangegeven dat de vooropgestelde doelstelling van 30% tegen 2100 misschien verdedigbaar is als sectorvisie, maar voor het overige wellicht problematisch.

De MINA-raad stelde daarom voor de doelstelling uit te drukken als **'een uitbreiding van het voor het beleid relevant bos met ongeveer 50.000 ha'**. Ook in het advies van de Vlaamse Hoge Bosraad wordt aangegeven dat een streven naar een bebossingsindex van 12% realistisch is in een eerste actieprogramma.

Deze doelstelling is in een meer realistische taakstelling geconcretiseerd in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Het RSV geeft inzake bosuitbreiding een kwantitatieve taakstelling mee (10.000 ha, ten opzichte van de 43.000 ha op de gewestplannen, situatie 2004), maar zegt niet waar deze nieuwe bossen concreet moeten gelokaliseerd worden. Op het kwalitatieve vlak geeft het RSV aan dat de 'ecologisch verantwoorde bosuitbreiding' vooral moet worden gerealiseerd aansluitend bij bestaande bossen, als buffer, in functie van natuurontwikkeling en -verbinding of in de nabijheid van stedelijke gebieden (bijvoorbeeld stadsrandbossen in bosarme streken).

Rekening houdend met het gewenste herstel van historische bosstructuren, de inhaalbeweging voor bosarme streken en de maatschappelijk vereiste stadsrandbossen, werd de gewestelijke taakstelling door de voormalige afdeling Bos en Groen (nu Agentschap voor Natuur en Bos) als volgt verdeeld over de vijf Vlaamse provincies:

Provincie	Planologische bosuitbreiding	Ontbossing (1994-2000)	Effectieve bosuitbreiding
West-Vlaanderen	2.500 ha	-59 ha	2.441 ha
Oost-Vlaanderen	3.000 ha	-416 ha	3.416 ha
Antwerpen	1.500 ha	-1.684 ha	3.184 ha
Vlaams-Brabant	1.500 ha	-385 ha	1.885 ha
Limburg	1.500 ha	-1.239 ha	2.739 ha
Totaal	10.000 ha	-3.665 ha	13.665 ha

Op langere termijn (realisatiehorizon 2040) kadert het Agentschap voor Natuur en Bos haar aankopen binnen het langetermijnplan bosbouw. Ze streeft hiermee de realisatie na van de gewenste bosstructuur. De ruimtelijke neerslag van deze doelstellingen zit vevat in de aankoopperimeters van het Agentschap voor Natuur en Bos. Deze aankoopperimeters moeten een goede ruimtelijke spreiding van de aankoopinspanningen garanderen, teneinde enerzijds tegemoet te komen aan de maatschappelijke en ecologische vereisten, en anderzijds te streven naar zinvolle functionele en structurele domeinbossen, die bovendien rationeel beheerbaar zijn.

Cijfermatig houdt het langetermijnaankoopscenario van het Agentschap voor Natuur en Bos in dat over een periode van 40 jaar (lange termijn) een uitbreiding van het areaal domeinbos met 25.000 ha, zijnde 5.000 ha per provincie, wordt beoogd. Dit komt neer op een gemiddeld aankoopritme van 625 ha per jaar.

Beleidsmatige realisatie van stadsbossen/wandelbossen in Vlaanderen

In het kader van het beleid inzake de aanleg van stadsrandbossen tekent zich een in de beleidsvoorbereidende praktijk gegroeide minimumoppervlakte af voor goed functionerende stadsbossen. In de langetermijnplanning bosbouw en groenvoorziening in Vlaanderen werd gemotiveerd dat voor een stadsrandbos **een oppervlakte van minimum 100 ha** vereist is en bij voorkeur meer opdat een dergelijk stadsbos een voldoende grote recreatieve draagkracht kan vertonen en opdat de andere functies van het bos niet onder de recreatieve druk zouden lijden.

Aangezien de genoemde norm van 1 ha bos per 100 inwoners vandaag absoluut niet wordt gehaald in Vlaanderen (berekende behoefte volgens het langetermijnplan bosbouw), heeft de Vlaamse overheid een prioriteit gemaakt van de ontwikkeling van stadsrandbossen. Het Agentschap voor Natuur en Bos heeft een ruimtelijke programmatie opgesteld om de ontwikkeling van stadsrandbossen te versterken nabij stedelijke gebieden waar een duidelijke nood is vastgesteld. Hierin is een kwantitatieve ruimtelijke opgave vertaald per provincie en per stedelijk gebied. Laatst drukt de beleidsmatige erkenning van de nood aan toegankelijke bossen uit.

- Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

Bossen komen in verschillende bestemmingscategorieën voor (zie tabel 11).

Tabel 11

Huidige bestemmingen wandelbossen volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode – overlay van verschillende GIS-lagen)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	6,4
Woongebied met landelijk karakter (0102)	1,4
Woonpark (0104)	4,5
Woonuitbreidingsgebied (0105)	0,1
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	3,1
Recreatiegebieden (0400)	19,7
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	15,2
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	17,0
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	32,2
Golfterrein (0431)	0,3
Parkgebieden (0500)	1.094,1
Bufferzones (0600)	3,7
Groengebied (0700)	35,6
Natuurgebied (0701)	4.503,5
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuureservaten (0702)	440,3
Speelbossen of speelweiden (0731)	0,1
Gebied voor natuureducatieve infrastructuur (0736)	0,2
Bosgebieden (0800)	3.897,6
Uitbreidingsgebied voor bos (0880)	0,4
Agrarische gebieden (0900)	123,9
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	447,2
Agrarische gebieden met ecologisch belang (0910)	180,0
Industriegebieden (1000)	0,2
Milieubelastende industrieën (1002)	1,3
Ambachtelijke bedrijven en KMO's (1100)	0,4
Ontginningsgebieden (1200)	11,9
Militaire gebieden (1400)	190,5
Bestaande autosnelwegen (1500)	0,1
Brussel (7770)	12,3
Totaal	11.043,2

BRON: Eigen gegevens (WES).

Stadsrandbossen komen in verschillende bestemmingscategorieën voor. Bij de laatste gewestplanwijzigingen werd bij besluit van de Vlaamse Regering de bestemmingscategorie 'bosuitbreidingsgebied' of 'uitbreidingsgebied voor bos' gedefinieerd. Deze categorie was niet in de oorspronkelijke gewestplannen opgenomen. In de recente gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen, worden deze ingetekend als bos- of bosuitbreidingsgebieden (als overdruk van agrarisch gebied) of als recreatief bosgebied (zie bespreking in 1.1.2.).

Vandaag nemen de wandelbossen 11.036 ha in. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorziet de gerichte realisatie (met planologische bestemmingswijziging) van **10.000 ha bos in Vlaanderen** in de planperiode tot 2007. In de periode 1998 tot 2005 is 13% van deze beleids optie voor 'planologische bosuitbreiding' gerealiseerd. Dit is 1.309 ha van de voorziene 10.000 ha (MINA-raad, februari 2006).

- **Overzichtkaart**

- **Basisregelgeving/richtlijnen**

Volgens het **Bosdecreet van 13 juni 1990** is elk bos toegankelijk voor voetgangers, maar dan enkel op boswegels. Voor de toegankelijkheid van een bos wordt een toegankelijkheidsreglement uitgewerkt bestaande uit een tekstgedeelte en een grafisch gedeelte (met andere woorden een kaart van het bos waarop boswegen en zones zijn aangeduid).

EG-Verordening 2080/92 bepaalt de mogelijkheden voor de bebossing van landbouwgronden. Het RSV rekt op een 10.000 ha te bebossen landbouwgrond. Deze verordening is opgevolgd door de plattelandsverordening nummer 1257/99 en vanaf 2007 geldt de nieuwe plattelandsverordening nummer 1698/05. De voormalige afdeling Bos en Groen heeft hiervoor een subsidieregeling uitgewerkt, maar hiervan wordt weinig gebruikgemaakt.

- **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Op bossen is ook de regelgeving van het Natuurdecreet van toepassing wanneer deze bossen de bestemming natuurgebied hebben. Bosuitbreidingen worden ook opgenomen in de VEN-afbakeningen.

1.1.2. Speelbossen en speelzones in bossen

▪ Omschrijving

Een bos is naast de boswegen ook toegankelijk voor de jeugd in de officiële speelzones. Elke activiteit waarbij de boswegen verlaten worden, is in de wetgeving benoemd met de term 'occasioneel gebruik'. De term 'speelbos' is een populaire benaming voor een speelzone, maar wordt niet gedefinieerd in het bosdecreet.

Een speelzone is een bepaald bosgedeelte, in enkele gevallen heel het bos, dat permanent of gedurende een vaste periode toegankelijk is voor -18-jarigen en hun begeleiders. De speelzones worden opgenomen in het toegankelijkheidsreglement en worden in het bos aangeduid met het speelzonebord van het Agentschap voor Natuur en Bos.

Er zijn vier soorten speelzones:

- een **permanente speelzone** is het gehele jaar toegankelijk, buiten de beperkingen die opgelegd worden in het toegankelijkheidsreglement (meestal bij nacht of bij storm);
- een **tijdelijke speelzone** is enkel toegankelijk gedurende een bepaalde periode van het jaar (bijvoorbeeld tijdens de schoolvakanties of niet tijdens het broed- en jachtseizoen);
- een **voorlopige speelzone** is eigenlijk een voorloper van een eventueel nog op een andere plaats open te stellen speelzone (bijvoorbeeld omwille van aanplantingen);
- **speelweiden** zijn open plaatsen in het bos waar gespeeld mag worden.

Buiten de speelzones moet er toestemming gevraagd worden aan de bevoegde boswachter om buiten de paden te spelen.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Ruimte-inname door speelbossen

Het Agentschap voor Natuur en Bos houdt een overzicht bij van de speelbossen en de speelzones in bossen. In totaal zijn er in Vlaanderen, volgens onze eigen berekeningen op basis van deze inventaris, op vandaag ongeveer **2.210 ha** (als deel van het geheel aan bossen) alsdusdanig afgebakend.

▪ Trends aan de vraagzijde

Nood aan speelruimte in het bos/verblijven in bosrijke omgeving

Er is een groeiende nood aan speelruimte waar kinderen 'in groep' kunnen spelen en nood aan natuurlijke belevingsruimte en mogelijkheden voor de verkenning van de natuur voor stadskinderen (**DE3**) (**SC1**). Deze nood aan speelruimte neemt toe door de stijgende behoefte bij kinderen voor verblijf 'in groep' in het buitengebied (**SC2**). Deze vraag wordt ingevuld door jeugdbivakampen (jeugdbewegingen) en talrijke andere groepsvakanties voor jongeren (sportkampen, jeugdverblijfkampen door mutualiteiten, taal- en sportvakanties, ...).

Er is een duidelijke vraag naar mogelijkheden om te verblijven in groene en bosrijke omgeving (EL1).

- **Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's**

Voorzien van lokale speelbossen

De behoefte aan **speelbossen** is in de eerste plaats een lokale afweging van het bestaande speelaanbod en de wensen van het lokale jeugdwerkbeleidsplan. De huidige lokale praktijk bij de inplanting van speelbossen laat zien dat meestal een speelbos van meer dan 2 ha wordt aangelegd of afgebakend, en bij voorkeur een bos tussen de 4 ha en 12 ha wordt voorzien¹. Als vuistregel neemt men aan dat een speelbos van 2 à 5 ha twee groepen van dertig kinderen kan huisvesten (www.bosspel.be).

Voorzien van speelzones in bossen

Daarnaast is de **behoefte aan speelmogelijkheden in bestaande bosstructuren** gekoppeld aan de vakantieperiodes en de georganiseerde jeugdbivakampen. In Vlaanderen tellen we ongeveer 500.000 vakanties en korte vakanties² van jongeren die met de jeugdbeweging op vakantie gaan. Vuistregel is dat per bivakperiode de jeugdgroepen enkele malen een bosspel moeten kunnen organiseren. Ook hier kan men bij benadering stellen dat er per groep van dertig kinderen een bosspeelruimte van minstens 2 ha ter beschikking moet zijn. Niet zozeer de oppervlakte van een speelzone is van belang, wel dat er best kan gestreefd worden naar een zo groot mogelijke oppervlakte voor spelen in het bos, rekening houdend met de ecologische draagkracht en de gevoeligheid van het bos in relatie tot het gevoerde beheer³. Naast de behoefte aan speelbossen is er ook de behoefte aan plaatsen in of nabij natuurdomeinen waar kinderen de gelegenheid krijgen om in de natuur te spelen. In Vlaanderen is er een achterstand op het vlak van afgebakende speelzones in bossen.

Kwalitatieve eisen wat speelbossen betreft kunnen betrekking hebben op de situering van deze speelmogelijkheden in een ruimere bosstructuur, de variatie aan speelmogelijkheden in de nabije omgeving van een kampplaats, de combinatie met open plekken in het bos of speelmogelijkheden in meer open natuuumgevingen. Bij natuurspeelplekken is variatie en afwisseling van belang. Bij de aanleg en inrichting van een speelbos of natuurspeelplek is het aan te bevelen het ontwerp zo uit te werken dat er een natuurlijke leeftijdzonering ontstaat. Daardoor kunnen kinderen van verschillende leeftijdsgroepen niet in elkaars vaarwater terecht komen (www.ecoplan.nl/speelbos.htm).

Samenvattend is het belangrijk dat er in de eerste plaats meer bossen komen, hierbinnen kunnen dan speelzones voorzien worden.

¹ De gemeente Zingem realiseert een speelbos van ongeveer 4,8 ha naast een 19 ha groot natuurgebied (met natuureducatief wandelpad) in de Scheldemeersen. De stad Kortrijk kiest dan weer voor de aanleg van een speelbos van 12,5 ha in de buurt van de wijk Marionetten.

² Bron: Reisgedrag van de Belgen 2004, WES.

³ In het 225 ha grote Provinciedomein Lippensgoed-Bulskampveld te Beernem wordt een speelzone van 8 ha voorzien voor jeugdverenigingen, waar ze zonder voorafgaande toestemming, speelactiviteiten kunnen organiseren. De zonering en gebruiksmaatregelen zijn onderwerp van het bosbeheerplan.

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

Speelzones in bossen hebben meestal geen aparte recreatieve bestemmingscategorie, maar bij de opmaak van ruimtelijke uitvoeringsplannen kunnen specifieke bepalingen opgenomen worden in de stedenbouwkundige voorschriften.

Speelbossen zelf zijn vaak als recreatief gebied ingekleurd, of zijn juist aangeplant in dergelijke gebieden.

(Lokale) speelbossen zijn, indien niet behorende tot een bestaande bestemmingscategorie bos, randstedelijk groen, park, ..., planologisch aan te duiden middels een ruimtelijk uitvoeringsplan. Afhankelijk van het gebied (kern in het buitengebied, niveau van het stedelijk gebied) en de betekenis van het speelbos (van lokaal of bovenlokaal niveau) zullen in de praktijk tussen de drie bestuursniveaus afspraken gemaakt worden over de opmaak van een gemeentelijk, provinciaal of gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan.

Er is geen inzicht in de specifieke behoefte aan speelbossen en speelzones in Vlaanderen. Deze aspecten zullen enerzijds lokaal moeten afgewogen worden waarbij telkens, bijvoorbeeld vanuit het jeugdwerkbeleidsplan, de behoefte (aantal jeugdverenigingen en leden) moet afgewogen worden ten opzichte van de aanwezige mogelijkheden, anderzijds zal (boven)lokaal een afweging moeten aangestuurd worden voor speelbossen in de omgeving van jeugdverblijven (op basis van het aantal bivakplaatsen).

De realisatie van speelbossen en speelzones in bossen moet enerzijds gekaderd worden in de beschikbare planologische ruimte aan (en voor) bossen in Vlaanderen. De ruimtelijke planologische mogelijkheden worden aangegeven door het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Anderzijds is de afbakening van speelzones in bestaande bossen een beheerprobleem (cf. bosdecreet). Hierna (tabel 12) vindt u een overzicht van de huidige bestemmingen speelbossen.

Tabel 12

Huidige bestemmingen speelbossen volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode - overlay van verschillende GIS-lagen)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	16,1
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,4
Woonpark (0104)	2,0
Woonuitbreidingsgebied (0105)	24,7
Pleisterplaats voor nomaden of woonwagenbewoners (0130)	0,8
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	29,0
Recreatiegebieden (0400)	172,3
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	64,7
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	74,6
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	0,1
Gebieden voor jeugdcamping (0430)	22,0
Golfterrein (0431)	1,8
Parkgebieden (0500)	142,6
Bufferzones (0600)	14,7
Groengebied (0700)	18,8
Natuurgebied (0701)	1.057,8
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuureservaten (0702)	27,2
Speelbossen of speelweiden (0731)	34,5
Groengebied met vissershutten (0733)	0,8
Bosgebieden (0800)	356,8
Bosgebieden met ecologisch belang (0810)	50,7
Agrarische gebieden (0900)	13,1
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	50,1
Agrarische gebieden met ecologisch belang (0910)	3,9
Industriegebieden (1000)	0,1
Milieubelastende industrieën (1002)	1,9
Ambachtelijke bedrijven en KMO's (1100)	0,3
Ontginningsgebieden (1200)	8,2
Uitbreidings- en ontginningsgebieden (1201)	1,9
Militaire gebieden (1400)	17,7
Bestaande autosnelwegen (1500)	0,3
Bestaande waterwegen (1504)	0,1
Totaal	2.210,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Momenteel nemen de speelbossen 2.210 ha in.

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

Het **bosdecreet** voorziet de opmaak van een bosbeheerplan waarin aspecten inzake het recreatief gebruik van delen van het bos (beperkt in ruimte en eventueel in tijd) kunnen opgenomen worden. Op deze wijze worden speelzones aangeduid. Binnen het bosbeheerplan kunnen ook voldoende wandelwegen voorzien worden.

Besluit van de Vlaamse Regering van 22 juli 1993 (BS 15/09/1993) betreffende de toegankelijkheid en occasioneel gebruik van bossen, gewijzigd op 24 januari 1996 (BS 30/04/1996) en 9 maart 1999 (BS 20/03/1996).

- **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Charter voor jeugd, natuur en bos (7 juli 2004)

Op 9 oktober 1998 werd een protocol afgesloten tussen de Vlaamse minister van Leefmilieu, de voormalige afdeling Bos en Groen, de Vlaamse Jeugdraad en toen nog de Vlaamse Bosbouwvereniging omtrent het bosvriendelijk spelen en het recreatief medegebruik van bossen door het jeugdwerk. Recent werd ook overlegd tussen het Steunpunt Jeugd, de Vlaamse Jeugdraad en Natuurpunt vzw over het recreatief medegebruik van natuurreservaten, waarvan de afspraken op 20 januari 2004 werden vastgelegd in een charter 'Jeugdwerking en Natuurbehoud'.

- **Stedenbouwkundige voorschriften**

Illustratief is het stedenbouwkundig voorschrift 'recreatief bosgebied' opgenomen in het ruimtelijk uitvoeringsplan voor de afbakening van het grootstedelijk gebied Gent (definitief vastgesteld door de Vlaamse Regering op 16 december 2005 (BS 19/01/2006)).

Het bestaande bos rond en met inbegrip van het jeugdverblijfcentrum Moerkensheide blijven behouden en worden ruimtelijk geïntegreerd in het randstedelijk woongebied. De bestaande recreatieve bebouwing van het jeugdverblijfcentrum kan behouden blijven en verder uitgebouwd worden.

Dit gebied is bestemd voor het behoud en de versterking van het bestaande bosgebied en voor het behoud van de bestaande recreatieve faciliteiten en bebouwing (jeugdverblijfcentrum).

Volgende werken, handelingen, voorzieningen, inrichtingen en functiewijzigingen - waarvoor volgens artikel 99 van het Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening een stedenbouwkundige vergunning vereist is - zijn vergunbaar:

- werken en handelingen in functie van natuur- en landschapsbehoud, -herstel en -ontwikkeling;
- bosbouw- en bosbeheerswerken;
- het aanbrengen van kleinschalige infrastructuur gericht op het al dan niet toegankelijk maken van het gebied voor het publiek (paden, toegangsconstructies, wegwijzers, wegafsluitingen);
- de afbraak van bouwwerken of constructies;
- het herstellen, heraanleggen of verplaatsen van bestaande openbare wegenis en leidingen, voor zover dit de bestaande natuurwaarden en de potenties voor natuurontwikkeling in het gebied niet in het gedrang brengt;
- werken en handelingen in functie van het geschikt maken en verder uitbouwen van het gebied voor recreatief gebruik (het bestaande jeugdverblijfcentrum).

1.1.3. Natuurgebieden met bezoekerscentra (toegankelijke natuur)

▪ Omschrijving

Door de stedelijke ontwikkeling en transformatie van het platteland, mede ook onder invloed van het toerisme, staan de natuurlijke structuur en natuurwaarden in Vlaanderen onder druk. Toch vormen zij nog steeds belangrijke aantrekkingselementen, zowel indirect omwille van de beeldbepalende waarde in een regio als direct omwille van de mogelijkheden tot natuurbeleving.

Natuurgebieden kunnen we omschrijven als deze gebieden waar op vandaag een beheer in functie van natuurbehoud wordt gevoerd. Het betreft specifieke planologisch bestemde gebieden met een duidelijke geografische afbakening. We kunnen volgende gebiedscategorieën onderscheiden:

- de terreinen in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos, aangewezen of (nog) niet aangewezen als Vlaams natuurreservaat;
- de terreinen in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos, aangewezen als Vlaams bosreservaat;
- de terreinen in beheer van terreinbeherende verenigingen, erkend of (nog) niet erkend als natuurreservaat;
- de terreinen in beheer van particulieren of lokale overheden, erkend als bosreservaat.

Voor het geheel van deze gebieden is geen informatie beschikbaar over de toegankelijkheid en recreatieve gebruiksmogelijkheden. Voor de analyse van de ruimte-inname zal gewerkt worden met een selectie: 'natuurgebieden met bezoekerscentra'.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Algemeen

In Vlaanderen bedraagt de totale oppervlakte met natuurbehoud als hoofdfunctie 29.663 ha. Het betreft de gebieden van de hierboven onderscheiden categorieën. De terreinen in beheer van gemeenten, provincies of particulieren zijn door gebrek aan cijfermateriaal en eenduidige omschrijving, niet inbegrepen.

Deze oppervlakte komt overeen met een index (=aandeel van de totale landoppervlakte) van 2,2%. Bijgevolg is de oppervlakte natuur- en bosreservaat in Vlaanderen veel geringer dan in naburige dichtbevolkte regio's. De natuurarmste provincie is Oost-Vlaanderen (index = 1,13%), de natuurrijkste provincie is Limburg (index = 4,19%).

Tabel 13 geeft de ruimtelijke spreiding van reservaten met natuurbehoud als hoofdfunctie per provincie en over het Vlaamse Gewest weer.

Tabel 13
Ruimtelijke spreiding van reservaten met natuurbehoud als hoofdfunctie

Provincie	Oppervlakte (ha) op 31/12/2004	Index (%)
Antwerpen	7.877	2,75
Limburg	10.148	4,19
West-Vlaanderen	3.816	1,21
Oost-Vlaanderen	3.363	1,13
Vlaams-Brabant	4.459	2,12
Vlaanderen	29.663	2,19

BRON: natuurindicatoren.be.

Van het areaal is 54,2% in beheer van terreinbeherende verenigingen, 45,8% in beheer van het Agentschap voor Natuur en Bos.

Op 31 december 2004 bedroeg de gemiddelde oppervlakte van een reservaat in Vlaanderen 32,3 ha. Deze oppervlakte hoeft daarom niet noodzakelijk een aaneengesloten geheel te zijn, maar omvat alle percelen die tot een reservaat behoren. De mediaan van de oppervlakte is slechts 10,5 ha, wat op veel kleine en weinig grote reservaten wijst.

Behalve gebieden met natuur als hoofdfunctie, bestaan in Vlaanderen ook gebieden met natuur als nevenfunctie. 'Multifunctionele natuurdomeinen' is een verzamelnaam voor de natuurterreinen die, naast een belangrijke recreatieve en economische functie, ook een evenwaardige ecologische functie hebben. Ze omvat de meeste provinciale en gemeentelijke natuurdomeinen en de domeinbossen, viswateren en andere terreinen die door het Agentschap voor Natuur en Bos worden beheerd. Op 1 januari 2004 bedroeg de oppervlakte multifunctioneel natuurdomein in beheer van de Vlaamse overheid 18.519 ha of 1,4% van Vlaanderen.

Volgens het Milieujaarprogramma 2005 telt Vlaanderen ongeveer 9.400 ha militair domein met natuurgericht beheer. Dat zijn gebieden die tevens een statuut van speciale beschermingszone hebben. De militaire functie blijft de hoofdfunctie.

Toegankelijkheid van natuurreservaten voor recreatief medegebruik

Volgens het natuurdecreet dient voor elk **Vlaams en erkend natuurreservaat** een beheerplan opgesteld te worden met de maatregelen voor het beheer en de inrichting van het gebied. In het beheerplan worden ook bepalingen met betrekking tot het recreatieve en educatieve medegebruik omschreven. De openstelling wordt geregeld in een toegankelijkheidsreglement dat in het beheerplan opgenomen wordt.

De openstelling gebeurt op basis van een beoordeling die gestoeld is op draagkracht van het gebied, maar ook op wetenschappelijke selectiecriteria, kostprijs en sociale vraag.

Erkende natuurreservaten kunnen sedert 1999 subsidies ontvangen voor openstelling van het gebied en voor onthaal van bezoekers (Besluit van de Vlaamse Regering van 29 juni 1999 (BS 18/09/1999)).

In natuurdomeinen van het Vlaamse Gewest die in technisch natuurbeheer zijn of zullen zijn, maar niet opgericht zijn als Vlaams natuurreservaat, zijn de bepalingen van artikel 35 van het Natuurdecreet niet van kracht en geldt slechts het private eigendomsrecht.

De voormalige afdeling Natuur, dat nu deel uitmaakt van het Agentschap voor Natuur en Bos, richt zich bij openstelling en toegankelijkheid op zachte en natuurgerichte recreatie- en sportvormen. In eerste instantie worden de wandel-, fiets- en ruitersport bedoeld. Elke vorm van intensieve en overlast veroorzakende recreatie wordt geweerd in Vlaamse natuurreservaten en natuurdomeinen.

De uitbreiding van toegankelijkheid van natuur- en bosgebieden wordt in het MINA-plan 3 gezien als een stimulerende maatregel die het maatschappelijk draagvlak vergroot. Concrete beleidsdoelstellingen werden nog niet geformuleerd.

Ruimte-inname en ruimtelijke spreiding van toegankelijke natuurreservaten (natuurgebieden met bezoekerscentra)

Actueel zijn (nog) geen kwantitatieve gegevens beschikbaar over de totale oppervlakte van toegankelijke natuurreservaten in Vlaanderen.

Omdat de Vlaamse natuur sterk versnipperd is en de meeste natuurgebieden bestaan uit kleine percelen, is het voor deze gebieden technisch en ecologisch niet mogelijk of weinig zinvol om ze toegankelijk te maken. Bij verdere aankopen kunnen deze gebieden wel uitgroeien tot grotere gehelen, waarmee dan de toegankelijkheid voor het publiek wel op de agenda komt te staan. Niet-toegankelijke gebieden zijn vaak wel zichtbaar vanop de aanpalende openbare wegen of dijken. Dit laat toe om deze gebieden op een landschappelijke manier te beleven. Waar mogelijk kan in het beheerplan een gedoseerde en voorwaardelijke doorfiets- of doorwandelroute afgewogen worden.

We hebben wel inzicht verworven in de voor het publiek actief **opengestelde natuurgebieden met bezoekerscentra** (zie hoofdstuk 3). Het betreft in totaal **4.776,5 ha** (zie tabel 14).

Tabel 14
Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor natuurgebieden met bezoekerscentra

Regio	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	2555,7	53,5
Limburg	350,8	7,3
Oost-Vlaanderen	321,5	6,7
Vlaams-Brabant	433,6	9,1
West-Vlaanderen	1114,9	23,3
Totaal	4776,5	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Recreatiedruk op toegankelijke natuurreservaten

Hoewel geen gebiedsdekkende gegevens over recreatiedruk of bezoekersaantallen voor het Vlaamse Gewest of per provincie beschikbaar zijn, kan het grote belang van natuur voor recreatie afgeleid worden uit de registratie van bezoekersaantallen in de bezoekerscentra en uit een aantal recreatiemonitoringsprojecten.

Bezoekerscentrum	Provincie	Aantal bezoekers	Aantal bezoekers die deelnamen aan een begeleide activiteit
De Vroente	Antwerpen	26.124	11.194
De Helix	Oost-Vlaanderen	18.837	11.827
De Nachtegaal	West-Vlaanderen	26.787	7.732
De Otter	West-Vlaanderen	9.829	4.992
De Watersnip	Limburg	13.371	9805
De Wissen	Limburg	7.194	3.688

Deze geregistreerde bezoekers vormen slechts een fractie van het totaal aantal recreanten dat de omgevende natuurgebieden bezoekt. Uit een recreatieonderzoek in het Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide bleek dat 16,7% van de bevroegde recreanten ook het bezoekerscentrum bezoekt. Het totale aantal bezoekers van het Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide, afgeleid uit deze gegevens, bedraagt 156.431 personen op jaarbasis. Door de coördinator wordt het totale aantal bezoekers op ongeveer 100.000 per jaar geschat (persoonlijke mededeling).

▪ Trends aan de vraagzijde

Vraag naar recreatie in een groene omgeving, beleving in de natuur. Nood aan (toegankelijke) natuur in Vlaanderen (EL1)

Uit het jaarlijks onderzoek naar 'sociaalculturele verschuivingen' van de Studiedienst van de Vlaamse Regering blijkt dat 18% van de zowat 1500 ondervraagde Vlamingen in 2005 (Bron: jaarlijkse survey 'sociaalculturele verschuivingen in Vlaanderen' door APS (www.aps.vlaanderen.be) aangeeft één of meerdere keren per maand een bos of natuurgebied te bezoeken. Het aandeel Vlamingen dat zegt nooit een natuurgebied te bezoeken neemt blijkbaar toe sinds 1997. Analyse van socio-demografische gegevens toont aan dat de aanwezigheid van natuur- en bosreservaten lijkt te leiden tot het bezoek ervan. Natuurbezoek blijkt in belangrijke mate gecorreleerd te zijn aan het opleidingsniveau en het inkomen. Er zijn ook indicaties betreffende de vraag naar kamperen in natuur en bos.

Inspelen op de veranderende behoefte van de recreant

De recreant formuleert de behoefte naar nieuwe vormen van recreatie, zoals GPS-wandelen, struinnatuur, laarzenpaden of kleine watersport zoals kanoën (SC1) (EL1). Avontuur blijkt een belangrijke drijfveer voor vrijetijdsbesteding. Binnen bepaalde natuurgebieden worden nu reeds inrichtingen voorzien voor nieuwe vormen van recreatie. Een belangrijke voorwaarde hierbij is dat de aanwezige natuurwaarden of overige functies van het reservaat niet in het gedrang komen. Daarnaast blijft het 'traditionele' aanbod van natuurbeleving, stilte, rust en ruimte van groot belang. Bij een recreatieonderzoek in het Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide was het genieten van rust en stilte door 74,3% van de bevroegde recreanten het motief om het gebied te bezoeken. Ook gezondheid en wellness sluiten hierbij aan.

Verwachtingen inzake onthaal van de recreant

Een goed onthaal (dienstverlening en logistieke ondersteuning) (DE3) (DE4) van de recreant is een duidelijke vraag en biedt een grote meerwaarde. Dit onthaal kan aan de hand van informatieve en aantrekkelijke infoborden op de belangrijkste toegangswegen. Door uitgestippelde routes kan de recreant het gebied vlot verkennen. Eventueel kunnen kleinere infoborden langs deze routes geplaatst worden. Ook bezoekerscentra met tentoonstellingen over de fauna en flora van het gebied en informatie over natuuractiviteiten, wandelexcursies en andere initiatieven, bieden een meerwaarde.

Volgens de dienstorder 'Openstelling en Toegankelijkheid' krijgen de Vlaamse natuurreservaten en beheerde terreinen die in of nabij de Vlaamse toeristische trekpleisters, stadscentra of woonkernen liggen betere voorzieningen en een aangepaste infrastructuur voor het opvangen en leiden van de bezoekers. De infrastructuur heeft enerzijds tot doel de natuurwaarden te beschermen en ze duurzaam te benutten in functie van natuurbeleving, anderzijds moet ze ook tegemoet komen aan de wensen van bepaalde doelgroepen.

Voldoende toegankelijkheid en voorzieningen voor diverse doelgroepen

Diverse doelgroepen appreciëren natuur als mogelijkheid tot recreatie. Toegankelijkheid voor deze doelgroepen vormt dan ook een belangrijk aandachtspunt (DE1) (DE3) (DE4). Voorzieningen voor onder meer een ouder publiek, gezinnen met kinderen, rolstoelgebruikers, blinden en slechtzienden, ... vormen een meerwaarde. Daarnaast kunnen ook activiteiten voor de verschillende doelgroepen voorzien worden. Ook naar groepen zoals scholen en verenigingen toe kunnen initiatieven genomen worden.

Het toegankelijkheidsreglement voor natuurgebieden voorziet in een zonerings die gedifferentieerd is in ruimte en tijd. Verschillende recreatievormen worden gebundeld waar mogelijk en gescheiden waar nodig. In dit reglement staat beschreven dat gebruikers steeds of tijdelijk toegang hebben tot de aangeduide paden en wegen, behalve in de vrij toegankelijke zone.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Beleidsmatig streven naar meer gebieden voor natuurbehoud en natuurontwikkeling

De langetermijndoelstelling van het MINA-plan 3 (p.189) (Bron: MINA-plan 3, Milieubeleidsplan 2003-2007, ministerie van de Vlaamse gemeenschap, 378 p.) stelt voorop 'Tegen 2010 het verlies van de biodiversiteit, met inbegrip van de genetische diversiteit, stopzetten door instandhouding, ontwikkeling en herstel van de natuur en het natuurlijk milieu en door het duurzaam gebruik van ecosystemen en soorten' te realiseren. Hiertoe wordt binnen de plandoelstelling van het MINA-plan 3 (p. 190) gestreefd naar 50.000 ha (3,7% van Vlaanderen) onder effectief natuurbeheer tegen 2007. In functie van die oppervlakte doelstelling wordt een jaarlijks aankoopritme van 3.000 ha natuur- en bosgebied voorzien. De totale oppervlakte natuur- en bosreservaat nam in 2004 slechts toe met 1.600 ha.

Het wereldwijd gehanteerde streefcijfer voor de oppervlakte beschermd gebied voor natuur- en biodiversiteitsbehoud bedraagt 10% voor elk 'bloom'¹. Deze doelstelling werd in de praktijk vertaald naar de verantwoordelijkheid van elk land om 10% van zijn oppervlakte te beschermen. De Vlaamse 3,7% is veel geringer dan deze mondiale norm. Het beleid inzake ruimtelijke ordening in Vlaanderen plant tegen 2007 ongeveer 240.000 ha groengebied (in de brede zin). Hiervan vertegenwoordigt natuurgebied waar natuur juridisch de hoofdfunctie is 150.000 ha of 11% van Vlaanderen.

Gezien de hoge bezoekersaantallen in bezoekerscentra en de hoge recreatiedruk in vele natuurgebieden, is er nood aan een grotere oppervlakte natuur enerzijds en meer toegankelijke natuur anderzijds. Zo kan tegemoet gekomen worden aan de recreatiebehoefte in natuur zonder de draagkracht van natuurgebieden te overschrijden.

Niet alleen een voldoende oppervlakte natuur vormt een ruimtebehoefte, maar ook kwalitatieve eisen worden geformuleerd. Kwalitatieve eisen wat natuur betreft, kunnen betrekking hebben op de toegankelijkheid, de combinatie met andere vormen van open ruimte of de aanwezigheid van voorzieningen (vogelkijkhut, picknickplaats, bezoekerscentrum, infoborden, ...).

Uitbouw van recreatief medegebruik

Politiek en maatschappelijk wordt in Vlaanderen een expliciete vraag gesteld naar openstelling van natuurreservaten in functie van recreatie, individuele en groepssporten.

Beheerders van natuurgebieden beschouwen recreatief medegebruik als een belangrijke mogelijkheid om een groter draagvlak voor natuur te ontwikkelen. Omdat de recreatiedruk in heel wat natuurgebieden actueel reeds hoog tot zeer hoog is, dient rekening gehouden te worden met de draagkracht van het gebied.

Voor 2006 wordt een nieuw toegankelijkheidsbesluit voorzien met als voornaamste doelstelling een identieke regelgeving inzake toegankelijkheid aan te bieden voor de Vlaamse natuurreservaten en bossen.

¹ Biomen zijn de belangrijkste levensgemeenschappen van de grote biogeografische regio's van de wereld.

- Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

Natuurgebieden met bezoekerscentra komen in verschillende bestemmingscategorïeën voor (zie tabel 15).

Tabel 15

Huidige bestemmingen natuurgebieden met bezoekerscentra volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode - overlay van verschillende GIS-lagen)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	7,6
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,4
Woonuitbreidingsgebied (0105)	0,6
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	20,4
Recreatiegebieden (0400)	1,5
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	0,9
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	1,0
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	15,0
Parkgebieden (0500)	6,8
Bufferzones (0600)	6,3
Natuurgebied (0701)	1.219,4
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten (0702)	3.175,0
Zone voor natuurontwikkeling (0710)	6,6
Gebied voor natuureducatieve infrastructuur (0739)	3,4
Bosgebieden (0800)	17,4
Agrarische gebieden (0900)	2,4
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	81,0
Agrarische gebieden met ecologisch belang (0910)	73,1
Valleigebieden (0911)	97,3
Reservegebied voor industriële uitbreiding (1080)	0,1
Ambachtelijke bedrijven en KMO's (1100)	0,5
Ontginningsgebieden (1200)	1,2
Ontginningsgebieden met nabestemming natuurontwikkeling (1212)	38,6
Bestaande waterwegen (1504)	2,4
Totaal	4.778,9

BRON: Eigen gegevens (WES).

Op vandaag nemen de opengestelde natuurgebieden met bezoekerscentra 4.776,5 ha in.

▪ Overzichtkaartje

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

De toegankelijkheid in natuurreservaten wordt geregeld in het **Natuurdecreet** (Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, gewijzigd op 18 mei 1999 en 19 juli 2002) via artikel (34 en) 35.

In natuurreservaten zonder goedgekeurd beheerplan hebben voetgangers slechts toegang tot de paden waarop meer dan één voetganger tegelijkertijd kan passeren. De paden zijn niet toegankelijk voor andere categorieën van weggebruikers.

In reservaten met een goedgekeurd beheerplan worden bepalingen inzake het recreatieve en educatieve medegebruik in het beheerplan beschreven. Recreatief en educatief medegebruik zijn mogelijk voor zoverre dit de doelstelling van het natuurreservaat niet in het gedrang brengt. Voetgangers kunnen ook toegang hebben tot de paden waarop slechts één voetganger tegelijkertijd kan passeren als deze paden in het beheerplan als toegankelijk zijn aangeduid. Daarnaast kunnen ook zones buiten de paden toegankelijk gesteld worden.

Andere categorieën van weggebruikers kunnen uitsluitend tot de wegen en paden toegelaten worden indien het goedgekeurde beheerplan dit uitdrukkelijk toelaat.

Het goedgekeurde beheerplan van een natuurreservaat kan bepalen dat het reservaat geheel of gedeeltelijk ontoegankelijk is en dat dit permanent, tijdelijk of binnen een bepaalde periode (bijvoorbeeld broedseizoen) geldt. Deze ontoegankelijkheid dient op een duidelijk zichtbare wijze te worden aangeduid langs de belangrijkste toegangswegen tot het reservaat of het ontoegankelijk gestelde reservaatgedeelte.

Het natuurdecreet artikel 35, paragraaf 2, formuleert tevens een aantal verbodsbepalingen binnen natuurreservaten. Het is onder meer verboden, behoudens ontheffing in een goedgekeurd beheerplan, individuele of groepssporten te beoefenen, gemotoriseerde voertuigen te gebruiken tenzij die nodig voor beheer en bewaking van het reservaat of voor hulp aan personen in nood, constructies te plaatsen, rust te verstoren, dieren en hun nesten, eieren, voortplantings-, rust- en schuilplaatsen of planten te beschadigen, vuur te maken en afval te storten.

Binnen het beheerplan kunnen ontheffingen geformuleerd worden op de tweede paragraaf van artikel 35, bijvoorbeeld op het verbod om individuele of groepssporten te beoefenen.

Het Besluit van de Vlaamse Regering van 19 juni 1999, gewijzigd op 27 juni 2003, houdende de vaststelling van de voorwaarden voor de erkenning van natuurreservaten en van terreinbeherende natuurverenigingen en houdende toekenning van subsidies, beschrijft mogelijkheden tot subsidiëring bij openstelling van natuurreservaten.

Het Agentschap voor Natuur en Bos (Vlaamse overheid) werkt ook met een dienstorder (2005-02) die de openstelling en toegankelijkheid van natuurreservaten bepaalt (Richtlijn van 4 mei 2005 - Recreatief medegebruik van Vlaamse natuurreservaten en (natuur)domein van het Vlaamse Gewest.) Het Agentschap voor Natuur en Bos richt zich bij de openstelling en toegankelijkheid op de zachte en natuurgerichte recreatie- en sportvormen, waarmee in eerste instantie de wandel-, fiets- en ruitersport bedoeld wordt. Het Agentschap voor Natuur en Bos gaat ervan uit dat zachte recreatie niet gemotoriseerd, individueel en niet op prestatie gericht is.

De openstelling wordt geregeld in een toegankelijkheidsreglement dat voorziet in een zonerings die gedifferentieerd is in ruimte en tijd. Verschillende recreatievormen worden gebundeld waar mogelijk en van elkaar gescheiden waar nodig. Bezoekers hebben (steeds of tijdelijk) toegang tot de aangeduide paden en wegen, behalve in de vrij toegankelijke zone.

▪ **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Recente stedenbouwkundige voorschriften in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen geven de voorwaarden aan om binnen de bestemming 'natuurgebied' recreatieve infrastructuur aan te brengen.

Een voorbeeld van een dergelijke bepaling:

In het Vlaams Decreet op de bescherming van de natuur en het natuurlijk milieu van 21 oktober 1997 in artikel 35 § 1 wordt gesteld dat in natuurreservaten de voetgangers toegang hebben tot alle wegen onder de bevoegdheid van de Vlaamse Regering. Zij hebben echter geen toegang tot de paden waarop slechts één voetganger tegelijkertijd kan passeren, tenzij die paden in het goedgekeurde beheerplan als toegankelijk zijn aangeduid. Andere categorieën van weggebruikers zijn uitsluitend toegelaten op de wegen en de paden indien het goedgekeurde beheerplan dit uitdrukkelijk toelaat.

Met betrekking tot recreatief medegebruik in groen-, natuur- en bosgebieden geldt zoals in alle andere gebieden het artikel 145 sexies §2 (Decreet houdende de organisatie op de organisatie van de ruimtelijke ordening 18 mei 1999, onder meer gewijzigd op 22 april 2005) waarin recreatief medegebruik met een beperkte impact mogelijk wordt gemaakt. Maar ook andere besluiten en decreten zijn van toepassing op de toegankelijkheid en recreatieve mogelijkheden van groen-, natuur- en bosgebieden. Volgens artikel 13 van het Koninklijk Besluit van 28 december 1972 zijn natuur- en groengebieden bestemd voor het behoud, de bescherming en het herstel van het natuurlijk milieu. In natuurgebieden mogen enkel jagers- en vissershutten gebouwd worden voor zover deze niet kunnen gebruikt worden als woonverblijf, al ware het maar tijdelijk. In natuurgebieden met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten zijn enkel de handelingen en werken toegestaan, welke nodig zijn voor de actieve of passieve bescherming van het gebied.

Daarenboven zijn volgens artikel 145 §1 zonevreemde vergunningen of functiewijzigingen niet toegestaan in groengebieden, natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde, natuurresevaten, natuurontwikkelings-gebieden, bosgebieden, valleigebieden en brongebieden, in de beschermde duingebieden en voor het duingebied belangrijke landbouwgebieden¹.

In diverse recente gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen wordt gezocht naar specifieke stedenbouwkundige voorschriften om recreatief gebruik van natuurgebieden te regelen, vooral in functie van toelaatbare constructies. Hierna is een typevoorbeeld gegeven.

Artikel 1. Natuurgebied

1.1. Algemene bepalingen

Het gebied is bestemd voor de instandhouding, de ontwikkeling en het herstel van de natuur en het natuurlijk milieu en van landschapswaarden. Het gebied heeft als hoofdfunctie natuur.

Volgende werken, handelingen, voorzieningen, inrichtingen en functiewijzigingen - waarvoor volgens artikel 99 van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening een stedenbouwkundige vergunning vereist is - zijn vergunbaar:

- 1° alle werken, handelingen, voorzieningen, inrichtingen en functiewijzigingen die nodig of nuttig zijn voor de instandhouding, het herstel en de ontwikkeling van de natuur en het natuurlijk milieu en van de landschapswaarden;
- 2° het aanbrengen van kleinschalige infrastructuur gericht op het al dan niet toegankelijk maken van het natuurgebied voor het publiek;
- 3° het aanbrengen van kleinschalige infrastructuur gericht op natuureducatie of recreatief medegebruik;
- 4° het aanleggen, inrichten of uitrusten van paden voor recreatief verkeer;
- 5° het herstellen of heraanleggen van bestaande openbare wegenis en nutsleidingen. Bestaande openbare wegenis en nutsleidingen kunnen verplaatst worden voor zover dit noodzakelijk is voor de kwaliteit van het leefmilieu, het herstel en de ontwikkeling van de natuur en het natuurlijk milieu, de openbare veiligheid of de volksgezondheid.

1.2 Gebiedsspecifieke bepalingen

Binnen dit natuurgebied zijn landbouw, bosbouw, landschapsontwikkeling, recreatief medegebruik en waterbeheersing ondergeschikte functies voor zover de hoofdfunctie natuur niet in het gedrang wordt gebracht.

¹ Aangewezen krachtens het Decreet van 14 juli 1993 houdende maatregelen ter bescherming van de kustduinen.

1.2. Culturele en cultuurhistorische voorzieningen

1.2.1. (Historische) binnensteden, openbaar domein en parken

▪ Omschrijving

Onze binnensteden herbergen een grote diversiteit aan vermaak, cultuurbeleving, ... Er is een toenemende belangstelling voor recreëren in de binnensteden, naast belangstelling voor wonen en werken. Bewoners en toeristen zijn aangetrokken door binnensteden, niet alleen omwille van de winkelmogelijkheden en horeca maar ook door het diverse aanbod aan culturele, cultuurhistorische, architecturale en andere attractieve vormen van vrijetijdsbeleving. In binnensteden betekent vrije tijd een veelheid aan mogelijkheden:

- recreatief winkelen of marktbezoek;
- bezoek aan horeca (café, restaurant, terras, ...), uitgaan en vermaakt worden;
- bezoek aan culturele voorzieningen (bioscoop, theater, opera, ...) en manifestaties (evenementen);
- musea, monumenten, ...

Naast dit gericht aanbod is ook de publieke ruimte van de stad een plaats om te bezoeken, te ontmoeten en te verblijven.

De stad als dusdanig heeft, naast andere functies, bij uitstek een toeristisch-recreatieve betekenis. In dit geheel vervult het openbaar domein of de publieke ruimte een belangrijke rol in het geheel van het stedelijk weefsel als toeristisch product. Samen met het architecturaal patrimonium en de monumenten bepaalt de vormgeving van de publieke ruimte de beleving en de sfeer van de stad.

De inrichting van de publieke ruimte kan de beleving en het gebruik van de publieke ruimte zodanig oriënteren dat een 'thema' of 'karakter' eenduidig wordt aangegeven, de zogenaamde thematisering van de publieke ruimte. Een voorbeeld hiervan is Brugge waar de aanleg van de publieke ruimte het historische, middeleeuwse karakter van het stadsweefsel onderstreept. Andere voorbeelden zijn de aanleg van de publieke ruimte als verkeersarme winkelwandelstraten of pleinen waar openbare of private manifestaties mogelijk zijn (markten, feesten, festivals, spektakels, ...).

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Niet van toepassing.

▪ Trends aan de vraagzijde

Aan de vraagzijde zijn vooral de wensen naar een kwaliteitsvolle belevingsomgeving te noteren: hoge beeldkwaliteit, comfort, properheid, ... van de stadsomgeving met een hoge diversiteit aan leisure-aspecten.

Diverse vragen van specifieke doelgroepen (vijftigplussers, koopkrachtige middenklasse, ...) richtte zich op de stedelijke recreatieve mogelijkheden. Zo is er een stijgende vraag naar een gevarieerd aanbod aan vertier (**EN2**) en korte **breaks** (**EN1**) gekoppeld aan de toegenomen interesse voor culturele trips en stadsbezoeken (**SC4**).

- **Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's**

Steden als toeristisch-recreatieve knooppunten

Steden zijn meer dan voorheen knooppunten in een ruimer netwerk (van steden onderling en tussen steden en buitengebied) en stedelijke recreatie wordt meer en meer gevat in een complex patroon van interacties en verplaatsingen. Hierbij zullen zich vooral twee bewegingen voordoen: een centripetale (naar de stad gericht) en een centrifugale (van de stad weg).

Centrumgerichte recreatie wordt gedragen door de aanwezigheid van een ruimtelijk geconcentreerd aanbod van stedelijke voorzieningen. Formele en informele recreatieactiviteiten worden mogelijk gemaakt door een waaier aan voorzieningen (verweven in het stedelijk weefsel), inclusief het gebruik van de openbare ruimte. Zo kan de stad een dichtheid aan vermaakmogelijkheden realiseren.

Publiek karakter van de openbare ruimte

Steden investeerden de laatste jaren veel in de herwaardering van de publieke ruimte. Hierbij ging veel aandacht naar kwalitatieve aanleg, representatieve vormgeving en materiaalkeuze en een lay-out die tijdelijke manifestaties kan dragen of quasipermanent commercieel gebruik mogelijk maakt (terrassen van horecagelegenheden) voor diverse vormen van vertier (**EN2**) (**DE5**). Dit gegeven wordt zeker versterkt door de stijgende deelname van de doelgroepen aan diverse 'belevensactiviteiten' in min of meer commercieel uitgebate omgevingen en semigeprivatiseerd publiek domein (**SC4**).

Ondanks deze aandacht en investeringen (die de komende jaren verder zullen gaan gelet op de inrichtingsachterstand, het blijvend onderhoud en de wijzigende eisen) blijft het gebruik van de publieke ruimte knelpunten vertonen. Verwacht wordt dat ook deze problemen aanleiding geven tot nieuwe investeringen. Het witboek over het stedenbeleid schetst probleempunten waaraan in de beleidsvorming meer aandacht zal moeten besteed worden zoals de verschraling en banalisering van de stedelijke publieke ruimte enerzijds en de privatisering van de publieke ruimte anderzijds.

Het ontwerpen en inrichten van de publieke ruimte zal maatwerk vergen, afhankelijk van het huidig gebruik, de schaal van de plek en de plaats in de stad. Zoeken naar een inrichting en materiaalgebruik met een hoge toekomstwaarde en flexibiliteit in gebruik, is de opgave.

- **Ruimteboekhouding en beleidscategorie**

Niet van toepassing.

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

Niet van toepassing.

▪ Verwante regelgeving/richtlijnen

De Wet van 22 juni 1960 voorziet in een wekelijkse rustdag voor de handels- en ambachtelijke sectoren waarvoor één of meer beroepsverenigingen dit gevraagd hebben. Krachtens die wet hebben talrijke sectoren de invoering van een verplichte wekelijkse rustdag gevraagd. Afwijkingen op de wekelijkse rustdag zijn mogelijk op plaatsen die door de minister van Middenstand erkend zijn als badplaatsen, kuuroorden of toeristische centra. Het college van burgemeester en schepenen kan dan een afwijking toestaan voor het hele jaar of voor een deel ervan.

De aanvraag voor erkenning van een plaats moet door het college van burgemeester en schepenen bij de minister van Middenstand worden ingediend en de periode preciseren waarvoor de afwijkingen worden toegestaan.

Indien het college van burgemeester en schepenen beslist om de periode waarvoor de afwijkingen werden toegestaan te wijzigen, moet het de minister van Middenstand hiervan op de hoogte brengen.

Om erkend te worden als badplaats, kuuroord of toeristisch centrum, moet aan de volgende criteria worden voldaan:

- badplaatsen (1 criterium): gelegen zijn op minder van 5 km van de kust;
- kuuroorden en toeristische centra (2 van de 3 criteria):
 - over hotels beschikken waarvan de meeste ten minste 6 maanden per jaar open zijn,
 - een aantal inwoners tellen dat aanzienlijk toeneemt tijdens bepaalde perioden van het jaar,
 - over in de hotelsector tewerkgesteld personeel beschikken dat gevoelig toeneemt tijdens bepaalde perioden van het jaar.

Op vraag van één of meer handelaars die in hun naam optreden of van een groep handelaars, kan het college van burgemeester en schepenen in bepaalde gevallen afwijkingen toestaan.

Bij bijzondere en kortstondige gelegenheden (wettelijke feestdagen, feesten, koopjesperiode, ...) of tijdens beurzen en markten kan het afwijkingen toestaan voor 15 weken per jaar voor eenzelfde gemeente of wijk. Het mag in geen geval individuele afwijkingen toestaan.

Recent werd een wetsvoorstel ingediend met betrekking tot objectieve criteria voor de erkenning van toeristische centra.

2. Geplande aantrekkingselementen

De geplande toeristisch-recreatieve aantrekkingselementen zijn door de mens gemaakt met als doel zoveel mogelijk recreanten en toeristen aan te trekken. In dit hoofdstuk maken we een onderscheid tussen enerzijds de attracties en aantrekkingspolen waarbij recreatie de hoofdfunctie is en anderzijds de retailparken en leisurecentra waarbij recreatie een mede- of nevengebruik is.

2.1. Attracties en aantrekkingspolen

▪ Omschrijving

Voor de concrete definiëring grijpen we terug naar de uitgave van het Steunpunt Toerisme en Recreatie over de 'Betekenis van attracties in Vlaanderen, een gevarieerde sociale activiteit met een belangrijke economische impact' (maart 2005) waarbij attracties worden gedefinieerd als 'alle sites die mensen aanzetten om zich te verplaatsen om alzo de betreffende site te bezoeken'.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

De primaire functie van de **attracties en aantrekkingspolen** is het aantrekken van toeristen en recreanten. Veelal hebben zij een groot aantal bezoekers per oppervlakte-eenheid, we noemen dit dan intensieve recreatie. Naar herkomst van de bezoekers hebben zij vooral een bovenlokale aantrekkingskracht. De exploitatie van de attractie gebeurt hoofdzakelijk door privaat initiatief. In tegenstelling tot de cultuurhistorische attracties of culturele voorzieningen, waar de verwevenheid (inbedding) met de omliggende ruimte veelal hoog is, dienen we hier eerder te spreken over ruimtelijk duidelijk herkenbare entiteiten.

De **attracties en aantrekkingspolen** kunnen als volgt verder worden ingedeeld:

- attractie- en themaparken (indoorattracties zoals technologische, thematische attracties en outdoorattracties met veel buitenruimte);
- zoo's en dierenparken (zowel in- als outdoor);
- openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen, sportparken (met zowel binnen- als buitenruimte en veelal watergebonden);
- diverse vormen van toeristische exploitatie en dienstverlening zoals bijvoorbeeld pleziervaart, boottochtenexploitanten, stoomtreinen, ...;

Musea zijn over het algemeen een stedelijk fenomeen. Vooral in de historische binnensteden zijn vele musea gehuisvest. Musea zijn meestal gelegen in het woongebied of gebied voor openbaar nut in de stedelijke agglomeraties. Ze zijn goed verweven met de omgeving waardoor ze geen aparte categorie in de ruimteboekhouding innemen.

In het buitengebied zijn kleine musea, gelegen in of aan de rand van een dorp, meestal gezondeerd in woongebied. Soms werd er in het verleden een bijzonder plan van aanleg opgemaakt om de realisatie mogelijk te maken.

In de volgende paragrafen bespreken we van het totale aanbod aan attractiepolen diegene die als een duidelijke 'ruimtelijke entiteit' kunnen beschouwd worden. Het betreft:

- attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken;
- openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen.

Recreatieve groendomeinen (die vooral op wandelen gericht zijn) en natuurreservaten worden besproken bij de paragrafen inzake openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen enerzijds en bos en natuur anderzijds.

2.1.1. Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken (attracties)

▪ Omschrijving

Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken zijn geplande aantrekkingselementen die zijn ingericht met het doel recreatief vermaak aan te bieden (in de brede zin van het begrip). Ze zijn ontwikkeld in ruimtelijk goed herkenbare gehelen meestal met een verschijningsvorm die eigen is aan de aard van de attractie.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken zijn niet meer weg te denken uit het hedendaagse vrijetijdsaanbod. Het zijn constructies met een intensieve recreatie.

In Vlaanderen zijn er achtentwintig attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken (situatie mei 2006) waarvan vijf parken, waaronder twee dierenparken, die jaarlijks meer dan 500.000 bezoekers aantrekken (zie figuur 5). De ruimte-inventaris betreft enkel die attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken die groter zijn dan 0,5 ha. Hierdoor worden er slechts 19 opgenomen voor de ruimte-inventaris. Deze attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken worden nominatief vermeld als bijlage 9.1. In deze tabel worden naast pret- en themaparken en zoo's en dierenparken ook themaparken opgenomen met een meer wetenschappelijk karakter alsook andere toeristisch-recreatieve "attracties"¹. In het kader van deze studieopdracht werden deze uitbatingen bevraagd. Bij de meeste attractie- en themaparken die onze vragenlijst beantwoordden, staat ontspanning en amusement op de eerste plaats, zoo's en dierenparken zijn voornamelijk natuurgeoriënteerd en hechten belang aan educatie.

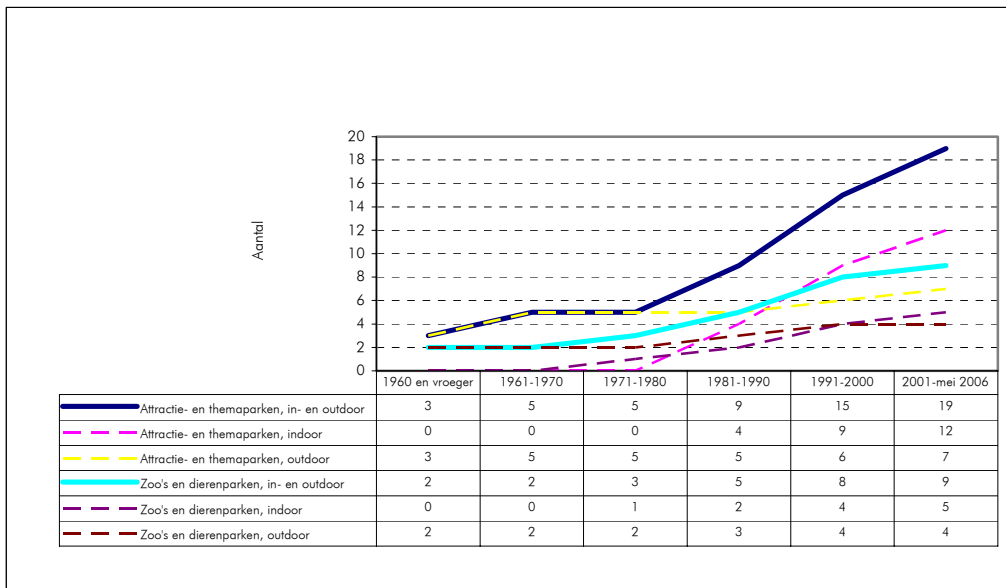
Naar herkomst van de bezoekers hebben zij vooral een bovenlokale aantrekkingskracht wat voor de grote parken reikt tot 150 km en verder. Voor de meesten zijn gezinnen met kinderen en groepen (scholen, verenigingen, senioren, ...) de belangrijkste doelgroepen.

Uit figuur 4 blijkt dat de oprichting van attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken sinds de jaren 80 stijgt. Deze stijging doet zich voornamelijk voor bij de indoorattracties en in de provincie West-Vlaanderen (kust).

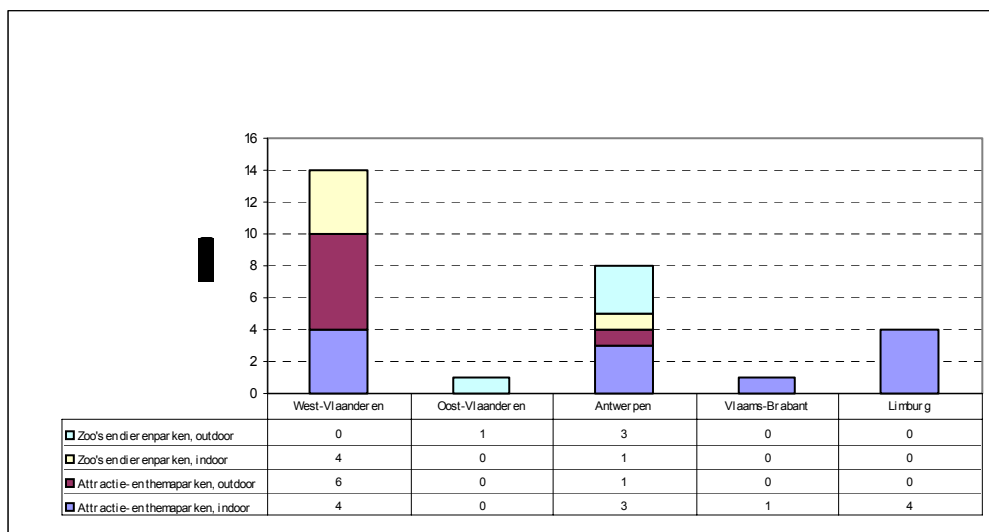
In 2006 werd een nieuwe attractie geopend in de provincie Vlaams-Brabant: Living Tomorrow 3 te Vilvoorde. Voor april 2007 is de opening van het Land van Ooit gepland in Tongeren. Deze twee zijn niet opgenomen in de ruimtelijke inventaris.

¹ De basis van de nominatieve lijst van attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken vormt de lijst van het Steunpunt Toerisme en Recreatie (papier en digitale versie) aangevuld met gegevens van websites en provinciale structuurplannen.

Figuur 4
 Evolutie in het aantal attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken, naar type, situatie mei 2006

Figuur 5
 Aantal attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken, naar provincie en type, situatie mei 2006

Ruimte-inname en ruimtelijke spreiding

Het ruimtegebruik van de attracties is heel divers. Afhankelijk van de eigenheid van een attractie heeft men ook meer of minder ruimte nodig. Zo is er bijvoorbeeld een minimaal vereiste oppervlakte nodig voor het dierenwelzijn in zoo's en dierenparken¹ maar is het ruimtegebruik beperkt bij een compacte attractie voor kinderen of een indoorattractie.

Van de 28 attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken opgenomen in de ruimte-inventaris nemen er 19 ongeveer **204 ha** in voor toerisme en recreatie bestemde ruimte² (zie tabellen 16 en 17). Afhankelijk van het soort thema- en dierenpark zijn volgende kerncijfers illustratief voor de grootte:

- een outdoorthema- of dierenpark met meer dan 500.000 bezoekers op jaarbasis heeft een gemiddeld ruimtegebruik van 30 ha;
- een indoorthema- of dierenpark heeft een gemiddeld ruimtegebruik van 1,7 ha.

Ook tijdens gesprekken werd dit ruimtegebruik reeds aangekaart. De grootte van het terrein bepaalt namelijk de capaciteit of draagkracht en bijgevolg de rentabiliteit, zo zal een outdoorattractie van 30 ha ongeveer 750.000 bezoekers op jaarbasis kunnen dragen, een indoorattractie van 12.000 m² ongeveer 3.000 bezoekers/dag.

Tabel 16

Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor attractie- en themaparken

Provincie	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	34,2	25,0
Limburg	5,5	4,0
West-Vlaanderen	97,4	71,0
Totaal	137,1	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Tabel 17

Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor zoo's en dierenparken

Provincie	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	62,4	93,4
Oost-Vlaanderen	3,3	4,9
West-Vlaanderen	1,1	1,7
Totaal	66,8	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

¹ Wetgeving in verband met de erkenning van dierentuinen en de minimumnormen voor het houden van zoogdieren, vogels en reptielen in dierentuinen, Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, Januari 2005.

² Deze oppervlakte heeft betrekking op negentien attractie- en themaparken, en zoo's en dierenparken die opgenomen zijn in GIS, het betreft entiteiten van meer dan 0,5 ha.

Tijdsgebondenheid van de recreatieve beleving

Vele attractietypes zijn sterk seizoengebonden. Dit geldt vooral voor outdoorattracties en sommige zoo's en dierenparken. Om de gebondenheid aan schoolvakanties te doorbreken, viseert men als doelgroep ook groepen/verenigingen (onder andere seniorenverenigingen) en bedrijven.

Daarnaast zijn er voorbeelden van openingen buiten het traditionele seizoen. Het betreft thematische openingen zoals de beslissing van het Bellewaerde Park om als eerste park ook tijdens de winter de deuren te openen, meer bepaald tijdens de kerstvakantie (winter 2005-2006)¹. Speciaal voor deze 'winteropening' kreeg het park, naast drie extra winterattracties, ook een 'aparte' aankleding met speciale winterdecoratie met sneeuw, kerstbomen en kerstmannen, een iglodorp, een sneeuwkwast en een minikerstmarkt.

Ruimtelijke spreiding en reikwijdte

Uit de vorige figuur 5 blijkt dat het aanbod niet evenredig verdeeld is over de verschillende Vlaamse provincies en de grootste concentratie terug te vinden is in West-Vlaanderen (voornamelijk aan de kust) en Antwerpen. Volgens gesprekspartners uit de sector is dit historisch gegroeid.

De meeste grote attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken bevinden zich buiten het stadscentrum. De geografische situering is eerder gebonden aan lokale (anekdotische) factoren, de ligging in een aantrekkelijk buitengebied illustreert ook wel de aandacht die er toen heerste voor een groen kader.

Er zijn een aantal uitzonderingen op de regel zoals de Zoo Antwerpen. Attracties die er sinds 2000 bijgekomen zijn, liggen ook in of in de nabijheid van het stadscentrum zoals Earth Explorer, Aquatopia, Technopolis en Plopsaland Indoor. Dit geldt ook voor de nieuwe investering in Tongeren (Land van Ooit). Dit illustreert een meer bewust vestigingsonderzoek (volgens beschikbare plaats in de markt en op goed bereikbare plaatsen in de stedelijke structuur).

In het WES-onderzoek naar de daguitstappen van de Belgen in 2004 hebben we vastgesteld dat er een duidelijk verband is tussen de woonprovincie en de attracties die men bezoekt. Dit verband toont aan dat het rekruteringsgebied van de meeste attracties relatief klein is. We komen bijvoorbeeld tot volgende vaststellingen:

- Bellewaerde, Boudewijn Seapark (Dolfinarium), Earth Explorer, Plopsaland en het Zwin trekken relatief veel bezoekers aan uit Oost- en West-Vlaanderen;
- Aquatopia, Bobbejaanland, Dierenpark Planckendael, Domein Bokrijk, Phantasia-land, Technopolis en de Zoo Antwerpen trekken dan weer relatief veel bezoekers aan uit de provincies Vlaams-Brabant, Antwerpen en Limburg.

De meeste attracties worden bezocht rechtstreeks vanaf het thuisadres. Het zijn enkel de attracties aan de Vlaamse kust die een relatief belangrijk deel van hun bezoekers (een vijfde tot een derde) halen uit de toeristen die reeds ter plaatse zijn.

Dit alles illustreert dat het bereik van de Vlaamse attractieparken beperkt is en dus eerder regionaal van karakter is. Een outdoorpark rekruteert binnen een straal van 100 kilometer en ligt in het buitengebied, een indoorpark rekruteert binnen een straal van 60 kilometer en ligt in een stadsomgeving.

¹ Volgens een persmededeling (De Standaard, vrijdag 2 december 2005, regio-nieuws West-Vlaanderen) kwam de winteropening er nadat werd vastgesteld dat gelijkaardige openingen in het buitenland goed scoorden.

- **Trends aan de vraagzijde**

Veeleisende consument en een verzadigde markt?

In het WES-rapport 'Bezoek aan attracties door de Belgen in 2004' zijn in totaal zesentwintig belangrijke attracties opgenomen en geanalyseerd. In dit onderzoek werden het totaal aantal Belgische unieke bezoekers aan deze attracties in 2004 geraamd. Van belang is de vaststelling dat de markt tendens eerder negatief gestemd is. In 1996 bezocht nog 36% van de Belgen minstens één attractie. Dit cijfer zakte tot ongeveer 30% in de volgende jaren. Deze bezoekerscijfers hebben evenwel betrekking op een aanbod dat deels buiten de grenzen van Vlaanderen en België gelegen is.

Als we de evolutie in het aantal unieke bezoekers voor de vermelde attracties in Vlaanderen bekijken, stellen we aanvankelijk eenzelfde negatieve tendens vast. Dit aantal daalde van 3,7 miljoen in 1996 tot ongeveer 3,2 miljoen in 1998 en 2000. Dit cijfer stijgt tot ongeveer 3,4 miljoen in 2002 en 2004. Deze stijging is enkel te danken aan de opening van enkele nieuwe attracties in deze jaren zoals Aquatopia, Earth Explorer en Technopolis.

Deze tendensen illustreren volgens deskundigen de snelle gewinning van de consument aan een bepaald aanbod, niet alleen binnen individuele attracties maar ook op het niveau van het aanbod in een regio. Wil men bezoekersaantallen minstens op peil houden, dan is een continue vernieuwing van het aanbod op beide niveaus een noodzaak.

Gelijklopend met deze dalende trend noemen deskundigen, ondanks de genoemde nieuwe attracties en met uitzondering van de zeer recente investeringen in Vlaams-Brabant en Limburg, de investeringen in attracties de laatste jaren eerder beperkt. Zij wijzen ook op een saturatie in de vraagmarkt en het relatief grote aanbod aan attracties tot op vandaag zowel in het binnenland als in de buurlanden.

Vraag naar combinatie van belevings- en educatieve waarden

De huidige consument is steeds op zoek naar beleving. Dit leidt tot de noodzaak van attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken tot het ontwikkelen van een interactief aanbod of een aanbod dat appelleert aan de belevingsbehoefte.

Sommige attracties zoals dierenparken en zoo's bieden rustgevende belevingswaarden aan (vooral wanneer ze gesitueerd zijn in een groene omgeving) in combinatie met informatieve en educatieve waarden betreffende natuurbehoud, dierenwelzijn en natuurwetenschappelijke kennis. Andere attracties hebben meer spectaculaire en sensationele attracties. Voor beide meerwaarden is er een duidelijk marktsegment van consumenten die hiernaar op zoek zijn.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

De ruimtebehoefte werd nagegaan bij attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken met een ruimtelijke omvang van meer dan 5.000 m² en gelegen buiten een stedelijke omgeving. Zij ontvingen een vragenlijst waarbij meer in detail werd ingegaan op het huidig en toekomstig ruimtegebruik. Van deze **eenentwintig** parken reageerden er **zeventien** waarvan de resultaten worden behandeld in de hiernavolgende punten, volgens een aantal te onderscheiden ruimtelijke ontwikkelingsscenario's.

Verdere geografische spreiding van attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken in Vlaanderen (niet-bediende regio's)

Deze **duidelijke profielmatige relaties** en de **beperkte ruimtelijke reikwijdte van attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken** tonen aan dat een goede geografische spreiding van een aanbod dat diverse leeftijds- en gezinsgroepen kan aanspreken van groot belang is om alle Vlamingen op dit vlak aan hun trekken te laten komen. Dit hangt samen met de groeiende vraag naar ontspanning en korte verblijven en vakanties in de eigen omgeving en de behoefte aan korte breaks (**EN1**)

Dit is ook de mening van de sector zelf. Als bezoekers moeite hebben om naar een attractie te komen (hoge prijzen of slechte toegangswegen), is de sector van mening dat men met de attractie naar de bezoekers toe gaat. Nieuwe attracties zullen zodoende voornamelijk in de omgeving van de doelmarkt liggen, idealiter net buiten het stedelijk gebied omwille van de goede bereikbaarheid zowel met de wagen als met het openbaar vervoer.

In dit verband kan uit de bestaande ruimtelijke spreiding van de attracties afgeleid worden dat met de recente investeringen in Limburg de spreiding en differentiatie van attracties over het geheel van Vlaanderen verbeterd is, met uitzondering van de attracties (voornamelijk in- en outdoorattractie- en themaparken) in de Vlaamse Ruit (de vierhoek Gent-Antwerpen-Leuven-Brussel).

Gelet op de gemiddelde grootte van de bestaande attractieparken in Vlaanderen, kan hier gerekend worden op minstens een grootte van **30 ha** voor een outdoorattractiepark en **3 ha** voor een indoorattractiepark. Evenwel is het moeilijk om deze observatie te koppelen aan concrete investeringsplannen vanuit de sector. Niettemin houden we rekening met de mogelijkheid van een nieuw attractiepark, zowel in- als outdoor en voorzien we **33 ha**.

Stabiele markt en voorzichtige investeringen?

Naar de toekomst toe verwachten de sectorale gesprekspartners geen spectaculaire stijging meer in het aanbod aan attracties in Vlaanderen. De meeste investeringen zullen gaan naar de inbreiding en beperkte uitbreiding van de bestaande attracties om zo te differentiëren en niet zozeer naar het openen van nieuwe attracties in Vlaanderen. Indien er nieuwe attracties zullen gecreëerd worden, zal dit volgens de sectordeskundigen voornamelijk bij een overname zijn van bestaande, kleinere familiale attracties.

Dit kan een voorzichtige en behoudende stellingname zijn van de huidige uitbaters die anders concurrentie vrezen.

Voortdurende vernieuwing en optimalisatie van de bestaande attracties

Voortdurend vernieuwen is kenmerkend binnen de sector van attracties. Dit hangt in grote mate samen met de vraag van de veeleisende consument naar steeds nieuwe attracties en belevingen (**EN3**) (**SC2**). Attracties proberen te vernieuwen voornamelijk door middel van inbreiding en het verbreden van het product met andere elementen. Dit houdt respectievelijk vernieuwing in de bestaande ruimte in en de organisatie van evenementen om onder andere het seizoen te verlengen. Bij indoorattracties ligt inbreiding evenwel moeilijk omdat er onvoldoende speling is met betrekking tot de ruimte. Vernieuwing bij indoorattracties kan leiden tot een nieuwe attractie op een andere locatie.

Deze optimalisaties (inbreiding, verbetering van toegangswegen, landschappelijke inpassing en parkeergelegenheid, ...) zullen eerder lokaal en beperkt zijn naar ruimtebeslag.

Bijkomend zijn mobiliteit (zoals filevorming en bereikbaarheid) en voldoende ruimte voor parkeergelegenheid een belangrijk aandachtspunt.

Uit de respons van de bevraging bij de Vlaamse attractie- en themaparken en zoo's en dierenparken (zeventien op eenentwintig) blijkt voornamelijk een behoefte aan vernieuwing van de attracties en de randinfrastructuur (parking) (elf op eenentwintig attracties wensen uit te breiden). De uitbreiding bevindt zich voor meer dan de helft van de gevallen in een nog te verwerven en planologisch niet geschikte zone (landbouwzone).

Uit de enquêtes blijkt volgende gesommeerde vraag naar uitbreiding. We onderscheiden een minimale vraag voor 17 van de 21 attracties van ongeveer **62,4 ha** en een bijkomende vraag na extrapolatie (waarbij we verhoudingsgewijs als extra de helft van de groeivraag rekenen) **van 7,4 ha**.

Gevraagde ruimte	Minimale oppervlakte (ha)	Maximale oppervlakte (ha)
Vernieuwing en uitbreiding van attracties	25,7	28,7
Parking	25,3	28,3
Omgevingsgroen	11,4	12,8
Totaal	62,4	69,8

Opkomst van nieuwsoortige multifunctionele attracties in verstedelijkte kerngebieden

Aangezien de consument nood heeft aan een nieuw aanbod dat inspeelt op meerdere behoeften, besteedt de sector meer aandacht aan het aanbieden van complementaire activiteiten naast het fungebeuren zoals overnachtingsmogelijkheden, recreatiemogelijkheden (lichamelijke beweging en sportrecreatie), maar ook winkelmogelijkheden, ... (**EN4**). Het is niet uitgesloten dat, in navolging van het buitenland, dergelijke ontwikkelingen rond bestaande attracties, of geïntegreerd in nieuwe attractiepolen, tot stand komen.

Er moet ook rekening gehouden worden met de sterke concurrentie vanuit de gehele vrijetijdssector. Door het opnemen van extra's binnen attractiepunten zoals winkels, een subtropisch zwembad, ... zorgt men ervoor dat een ervaring in een attractiepunt niet kan geëvenaard worden met een dagje winkelen, subtropisch zwemmen, ...

Het is aannemelijk dat dergelijke attracties, die zich ook richten tot een tijdsbesteding die beperkt kan zijn tot een halve dag of een avond, geografisch nauwer gaan aansluiten bij stedelijke concentratiegebieden. Dit ontwikkelingsscenario kan dan wel eens het vorige scenario (opvulling van niet-bediende regio's) versterken.

Nieuwe grootschalige attractie met internationaal bereik

Uit persoonlijke gesprekken is gebleken dat er niet echt een investeerder staat te trappelen om in Vlaanderen een omvangrijke nieuwe attractie (in de zin van een klassiek pret- of attractiepark) te ontwikkelen met een internationale reikwijdte.

Het is dan ook niet aannemelijk dat in Vlaanderen een zone (50 tot 100 ha) moet voorzien worden voor een grootschalige attractie met internationaal bereik.

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

De ruimteboekhouding van de attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken hebben we uitgewerkt voor deze parken die als een ruimtelijke entiteit kunnen beschouwd worden. Het betreft dus attracties en dergelijke met een ruimtelijke omvang van meer dan 5.000 m².

Samenvattend kan de ruimtebehoefte van de sector van attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken als volgt beschreven worden:

Soort behoefte aan ruimte	Oppervlakte
Ruimte voor optimalisatie en uitbreiding van de bestaande attracties	62,4 ha/69,8 ha (bestaande vraag) (min-max)
Ruimte voor nieuwe attracties in niet-bediende regio's	33 ha (langere termijn)
Totaal	95,4 à 102,8 ha

Thema-, pret- en dierenparken zijn binnen de gewestplannen meestal ingekleurd als een zone voor dagrecreatie (of gemeenschapsvoorzieningen zoals de Zoo Antwerpen). De aanverwante voorzieningen (parkeergelegenheid, horeca, ...) behoren ofwel tot dezelfde zone of zijn gelegen in woongebied of zonevreemd in agrarisch gebied.

Sommige attracties zijn gelegen in het buitengebied en zijn landschappelijk omkaderd door park- of bosgebieden met uiteenlopende bestemmingen.

Wanneer bepaalde attracties (bijvoorbeeld Volkssterrenwacht Beisbroek, Hindrodoo, ...) gelegen zijn in een ruimer park- en bosgebied komt het voor dat omgevende bos- en natuurgebieden, ook al zijn ze geen deel van de attractie, wel toegankelijk zijn voor wandelaars of voor andere vormen van recreatie. Aldus worden feitelijk **recreatieve complexen** gevormd. Een overzicht van de huidige bestemmingen attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken volgens ruimte-inventaris vindt u in tabel 18 en 19.

Tabel 18

Huidige bestemmingen attractie- en themaparken volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode - overlay van verschillende GIS-lagen)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	2,7
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,3
Woonpark (0104)	1,3
Gebied voor stedelijke ontwikkeling (0132)	0,1
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	5,8
Recreatiegebieden (0400)	30,2
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	69,1
Parkgebieden (0500)	3,2
Bufferzones (0600)	0,9
Natuurgebied (0701)	13,7
Agrarische gebieden (0900)	1,1
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	7,4
Industriegebieden (1000)	0,1
Gebied voor handelsbeursactiviteiten en grootschalige culturele activiteiten (1014)	1,2
Bestaande waterwegen (1504)	0,2
Totaal	137,3

BRON: Eigen gegevens (WES).

Tabel 19

Huidige bestemmingen zoo's en dierenparken volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode - overlay van verschillende GIS-lagen))

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	2,3
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,3
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	51,2
Agrarische gebieden (0900)	0,2
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	10,5
Ontginningsgebieden (1200)	2,3
Totaal	66,8

BRON: Eigen gegevens (WES).

Vandaag nemen de attracties 204 ha in. De ruimte voor optimalisatie en uitbreiding van de bestaande attracties kan volgens onze bevraging ingeschat worden op minimaal 62,4 ha en maximaal 69,8 ha. Daarnaast wordt er rekening gehouden met de mogelijkheid van een nieuwe attractie, zowel in- als outdoor en voorzien we hiervoor 33 ha.

▪ Overzichtkaart

Attractie- en themaparken

Zoo's en dierenparken

- **Basisregelgeving/richtlijnen**

Niet van toepassing.

- **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Op dit ogenblik bestaat er geen beleidskader inzake de uitbating van attracties in Vlaanderen. De uitbating wordt voornamelijk geregeld volgens de regelgevingen verbonden aan de inkleuring van de bestemming van de zone waarop de attractie zich bevindt.

Deze inkleuring brengt volgens de sector evenwel een aantal knelpunten met zich mee zoals:

- de aanvraag tot verandering van inkleuring van een zone is een arbeidsintensieve en tijdrovende zaak;
- diverse administraties moeten hiervoor gecontacteerd worden en men ziet het bos door de bomen niet meer;
- het onderscheid tussen dag- en verblijfrecreatie zou moeten ongedaan worden gemaakt en vervangen worden door de inkleuring recreatie.

2.1.2. Openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen

▪ Omschrijving

Naast de toegankelijke bossen en natuurgebieden zijn er voor openluchtrecreatie ook specifieke domeinen. Deze aantrekkingspolen beschikken over zowel binnen- als buitenruimte en zijn veelal watergebonden, maar niet altijd. Meestal zijn deze domeinen in beheer van provinciale of gemeentelijke overheden. Dit kenmerkt zich door:

- een duidelijk afgebakend en leesbaar gebied met mogelijkheden voor actieve en passieve recreatie zoals uitgestippelde wandel- en fietspaden, waterrecreatie en sport, speeltuinen, ... en ondersteunende faciliteiten (parkeergelegenheid, sanitair, horeca, ...);
- een doelstelling van publieksgerichte werking waarbij er gestreefd wordt naar een totaalaanbod (gratis of aan een billijke prijs) van actieve en passieve recreatie.

Uit de selecties van de provinciale ruimtelijke structuurplannen is een inventaris opgesteld van deze domeinen. Deze inventaris omvat domeinen waar op een georganiseerde wijze, binnen een welbepaald beheerkader, een openluchtrecreatieve beleving, overwegend als dagrecreatie, genoten wordt.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

In Vlaanderen zijn er eenendertig openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen (situatie mei 2006) waarbij ontspanning, recreatie en sport als aanbod meestal op de eerste plaats staan. Zestien domeinen staan onder provinciaal beheer, twaalf onder stedelijk of gemeentelijk beheer en drie domeinen zijn in privébezit.

Naar herkomst van de bezoekers hebben de provinciale domeinen vooral een bovenlokale aantrekkingskracht; stedelijke, gemeentelijke of privé-domeinen rekruteren grotendeels lokaal.

Ruimte-inname, spreiding en reikwijdte

Openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen nemen op vandaag ongeveer **3.073 ha** (zie tabel 20).

Tabel 20

Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen

Regio	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	591,3	19,2
Limburg	958,4	31,2
Oost-Vlaanderen	918,5	29,9
Vlaams-Brabant	328,5	10,7
West-Vlaanderen	276,5	9,0
Totaal	3.073,2	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Van deze eenendertig aantrekkingspolen nemen de volgende domeinen, grotendeels provinciale domeinen, meer dan 100 ha in beslag:

- Provinciaal domein Puyenbroeck (525 ha);
- Provinciaal domein Bokrijk (503 ha);
- Domein Kelchterhoef - De Plas (327 ha);
- De Gavers (Harelbeke) (184 ha);
- Provinciedomein Zilvermeer (148 ha);
- Rivierenhof (139 ha);
- Provinciaal Recreatiecentrum De Schorre (111 ha).

Tabel 21 geeft de ruimtelijke spreiding van openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen weer, per provincie en beheervorm. Opvallend is het relatief kleine aandeel van domeinen in West-Vlaanderen.

Tabel 21
Openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen per provincie en naar beheervorm

Provincie	Provinciaal beheer (in ha)	Stedelijk, gemeentelijk beheer (in ha)	Privé (in ha)	Totale oppervlakte openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen (in ha)
Antwerpen	546	45	0	591
Limburg	503	78	378	958
West-Vlaanderen	277	0	0	277
Oost-Vlaanderen	622	292	4	918
Vlaams-Brabant	198	130	0	328
Vlaanderen	2.146	545	382	3.073

BRON: Eigen gegevens (WES).

▪ Trends aan de vraagzijde

Vraag naar openluchtrecreatieve beleving

De vijftigplusdoelgroep en de groep van gezinnen met kinderen in stedelijke leefomgevingen hebben een groeiende vraag naar recreatie in een (nabije) groene omgeving (toegankelijk bos en natuur) (**DE1**) (**DE3**). Openluchtrecreatieve aantrekkingspolen (zoals de provinciale domeinen) bieden meestal ook binnen het domein goed toegankelijke, (bijvoorbeeld geschikt voor kinderwagens en rolstoelgebruikers) fijnmazige wandelmogelijkheden en voorzien meestal ook in ondersteunende infrastructuur (horeca). Dit is een aanbod waaraan een groeiende behoefte bestaat (**DE2**). Dit uit zich ook in de invulling van openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen. Dit divers aanbod komt tegemoet aan de verlangens van diverse doelgroepen (jong en oud) en de hedendaagse belevenisrecreant die op zoek is naar verscheidenheid.

Vraag naar verblijf in openluchtrecreatieve omgeving

Een minderheid van de openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen biedt op dit ogenblik logies aan bestaande uit trekkershutten, bungalows, kampeerplaatsen, ... en wenst dit ook naar de toekomst toe te bestendigen of uit te breiden om aan de vraag van consumenten hieromtrent een antwoord te bieden (**EL1**). Ook andere domeinen worden meer en meer geconfronteerd met de vraag naar verblijfmogelijkheden voornamelijk voor kampeerauto's.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Met het oog op de detaillering van het huidige en toekomstige ruimtegebruik van deze domeinen werd contact opgenomen met de respectievelijke verantwoordelijken van de zestien provinciale domeinen, werden persoonlijke gesprekken gevoerd met de verantwoordelijken van tien stedelijke of private domeinen en werden tenslotte vragenlijsten verstuurd naar de resterende domeinen. Wij beschikken zodoende over de resultaten van zesentwintig van de eenendertig openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen die worden behandeld in de hiernavolgende punten.

Optimalisatie en uitbreiding van de bestaande openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen

Uit de respons van de bevraging bij openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen zal **70% van de bevrage**de openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen in de komende vijftien jaar niet uitgebreid worden. Beheerders opteren eerder voor de kwalitatieve uitbouw van het domein binnen de bestaande ruimte. Dit houdt in dat, volgens de gesprekspartners, aandacht moet gaan naar een combinatie van actieve en passieve recreatie (de natuur respecterend) voor iedereen toegankelijk, een speeltuin/kinderboerderij, horeca, een onthaalfunctie, een waterpartij en verblijffaciliteiten. Bij de inplanting van nieuwe domeinen is de nabije ligging ten opzichte van bevolkingscentra, een goede bereikbaarheid (bijvoorbeeld met het openbaar vervoer) en een parking van belang.

Volgens de gesprekspartners kan een openlucht- en/of waterrecreatief aantrekkingspool kwalitatief uitgebouwd worden binnen een gemiddelde oppervlakte van ongeveer **30 ha** bij lokale rekrutering. Richt men zich bovenlokaal of verder zal dan meer ruimte moeten voorhanden zijn.

De resterende 30% heeft uitbreidingsvooruitzichten als openlucht- en/of waterrecreatief aantrekkingspool. De uitbreiding bevindt zich grotendeels in een nog te verwerven zone (door aankoop of onteigening). Sommige van deze zones hebben reeds de bestemming recreatie, andere zijn landbouwzones, groendomeinen of woongebieden. Een concrete invulling van de gevraagde ruimte is niet gekend maar omvat voornamelijk de uitbreiding van het recreatieve aanbod, parkeergelegenheden, horecafaciliteiten en omgevingsgroen.

De gesommeerde vraag naar uitbreiding resulteert in minimaal **242 ha** bij zesentwintig van de eenendertig openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen. Deze uitbreidingsplannen situeren zich voornamelijk in de provincie Oost-Vlaanderen (71%), Antwerpen (26%) en Vlaams-Brabant (3%) op de korte tot middellange termijn. We extrapoleren naar het totaal waarbij we verhoudingsgewijs de helft van de groeivraag toekennen. Dit geeft een bijkomende vraag van **23 ha**.

▪ Ruimteboekhouding en beleidscategorie

Tabel 22 geeft een overzicht van de huidige bestemmingen van openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen volgens ruimte-inventaris.

Tabel 22

Huidige bestemmingen openluchtrecreatieve domeinen en waterrecreatieve aantrekkingspolen volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode - overlay van verschillende GIS-lagen)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	17,4
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,8
Woonuitbreidingsgebied (0105)	2,5
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	34,0
Recreatiegebieden (0400)	97,0
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	413,0
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	451,5
Gebieden voor dag- en verblijfrecreatie (0403)	88,7
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	15,6
Recreatieve parkgebieden (0411)	3,0
Gebied voor recreatiepark (0412)	466,8
Golfterrein (0431)	35,3
Parkgebieden (0500)	426,9
Bufferzones (0600)	2,5
Natuurgebied (0701)	303,7
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten (0702)	138,4
Natuurgebied met bijzondere voorschriften voor de kleinijverheid (0738)	0,3
Bosgebieden (0800)	128,8
Uitbreidingsgebied voor bos (0880)	0,9
Agrarische gebieden (0900)	6,6
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	85,6
Industriegebieden (1000)	0,1
Milieubelastende industrieën (1002)	0,1
Reservegebied voor beperkte industriële uitbreiding ¹⁰⁸²	0,1
Ontginningsgebieden (1200)	171,5
Uitbreidings- en ontginningsgebieden (1201)	118,7
Militaire gebieden (1400)	61,3
Bestaande waterwegen (1504)	1,8
Totaal	3072,9

BRON: Eigen gegevens (WES).

Op vandaag nemen de openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen 3.073 ha in. **De ruimte voor optimalisatie en uitbreiding van de bestaande** openlucht- en/of waterrecreatieve aantrekkingspolen kan volgens onze bevraging ingeschat worden op minimaal **242 ha** en maximaal **265 ha**.

▪ **Overzichtkaart**

- **Basisregelgeving/richtlijnen**

Niet van toepassing.

- **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Niet van toepassing

2.2. Retailparken en leisurecentra

▪ Omschrijving

Veel vrijetijdsaanbod (of leisure) is veranderd van aanbod voor specifieke groepen in een breed aanbod met voor elk wat wils. Hierbij treedt de vrije tijd ook over de grenzen van voorheen gescheiden branches en ontstaan er relaties tussen het vrijetijdsaanbod (toerisme, recreatie, sport, cultuur) en andere functies (horeca, winkelen, kinderopvang, werk). **Complexen van recreatieve voorzieningen** worden hierdoor steeds groter en trekken grote aantallen bezoekers. Nieuw en steeds grootschaliger aanbod vindt immers niet altijd ruimte in de binnenstad. Goed bereikbare plekken aan de randen van de stad en op de knooppunten van vervoersstromen zijn dan in veel opzichten aantrekkelijker voor investeerders.

Typerende onderdelen van combinaties van vrijetijdsaanbod vormen meubelboulevards, nieuwe type voetbalstadions, megabioscopen, concertzalen en indoorsportcentra (type multifunctionele grootschalige vrijetijdsprojecten). Het aantal (overdekte) skipistes groeit waarbij borstelbanen om te skiën vervangen worden door 'echte' sneeuw. We denken ook aan **retailparken** die we omschrijven als een verzameling van baanwinkels op één site of recreatieve winkelcentra.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Ruimte-inname en ruimtelijke spreiding

In Vlaanderen kennen we sedert de jaren zeventig grootschalige shoppingcentra aan de rand van steden.

Gekende voorbeelden zijn:

- Ring Shopping Center (Kortrijk) met een vloeroppervlakte van 43.000 m². Dit centrum is onlangs nog grondig gerenoveerd;
- Waasland Shopping Center (Sint-Niklaas);
- Wijnegem Shopping Center, ...

In stedelijke centra zijn in dezelfde periode tal van winkelgalerijen en shoppingcentra ingericht, zoals: Grand Bazar Shopping Center en Century Center (Antwerpen), Shopping Center 1 en 2 (Genk), City Shopping Center Gent Zuid, Denderland Shopping Center (Geraardsbergen), Ninia (Ninove), Bouwcentrum Pottelberg (Kortrijk), ...

Naast deze 'klassieke' centra zijn er ook nog de zogenaamde 'factory outlet centra', waar ruimtelijk geclusterde fabriekswinkels hoogwaardige (merk-)producten verkopen in een sfeervolle omgeving. Het bekendste voorbeeld hiervan in Vlaanderen is 'Maasmechelen Village Outlet Shopping'. Vooral deze laatste vorm zijn detailhandelsvoorzieningen met een sterk toeristisch-recreatief profiel.

- **Trends aan de vraagzijde**

Opkomst van de belevingseconomie en het vervagen van grenzen tussen functionele tijdsbesteding en vrijetijdsbesteding.

In deze veranderende behoefte blijkt dat in de markt omzeggens 'alles als leisure' ervaren wordt. Dit kan in de toekomst de toeristisch-recreatieve sector een nieuw elan en een nieuwe dimensie geven. Er worden meer en meer themawinkelcentra gebouwd (woonmalls, winkelcentra gericht op specifieke doelgroepen zoals kinderen). Er worden ook meer combinaties gemaakt van voorzieningen voor winkelen, ontspanning, cultuur en horeca.

Voor de komende jaren worden nog meer investeringen verwacht in nieuwe vestigingen voor detailhandel. Tegenover deze uitbreiding van het winkelareaal kan evenwel een toename staan van leegstand van handelspanden op andere plaatsen en functieverandering. De winkelmarkt is een verdringingsmarkt, waarbij moderne winkels en nieuwe winkelgebieden de omzet van oudere winkels en winkelgebieden dreigen over te nemen.

Het succes van winkelgebieden valt of staat uiteraard met het aanbod. Ook de aanwezigheid van (nabijheid tot) horeca of ontspanning is sterk van invloed. De consument laat echter bij gelijkwaardige winkelgebieden de keuze sterker dan voorheen door 'dissatisfiers' bepalen. Bereikbaarheid, veiligheid en faciliteiten als toiletten, kinderspeelhoek en banken om uit te rusten, spelen een grotere rol bij de keuze dan voorheen.

- **Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's**

Opkomst van retailparken

Projectontwikkelaars, retailers en vastgoedmakelaars zien een groeiende markt in Vlaanderen voor **retailparken**. Vlaanderen volgt daarmee de trends zoals deze zich voordoen in bijvoorbeeld Nederland en Frankrijk, gelet op de consumentenmarkt die meer en meer vraagt naar combinaties van functionele recreatieactiviteiten op één plaats die makkelijk bereikbaar is (**EN4**).

Consumenten nemen meer en meer deel aan diverse belevenisactiviteiten in min of meer commercieel uitgebate omgevingen en semigeprivatiseerd publiek domein (**SC5**).

De meest actieve retailers uiten een grote wens tot hergroepering van winkelactiviteiten langs strategische verkeersaders. Ze zien daarin een middel om de kosten te drukken omwille van de standaardisering (omvang, aanbod en ligging) en het gemakkelijk bereiken van een kritische massa consumenten. Op basis van inschattingen van deskundigen in de sector zouden we ervan kunnen uitgaan dat voor het geheel van Vlaanderen in de komende tien jaar toch een tien- tot vijftiental grotere retailprogramma's mogelijk zijn¹. Sommige van deze programma's zullen ingepast worden in stedelijke centra (hernieuwing van bestaand patrimonium en reconversie van sites), andere zullen zeer zeker hun plaats zoeken in de stadsrand.

¹ Deskundigen zien in de komende tien jaar voor het geheel van België twintig tot dertig geïntegreerde commerciële parken tot stand komen (zie COULÉE, Ph., 2004, o.c., blz. 81).

De vloeroppervlakte van de commerciële delen van deze parken wordt ingeschat tussen de 15.000 m² en de 35.000 m²/45.000 m². Met parkeerfaciliteiten, verwante en ondersteunende functies, toegangswegen en omgevingsgroen kan per project gerekend worden op een oppervlakte tussen de 5 à 15 ha.

Een specifiek marktonderzoek zou voor Vlaanderen verder kunnen inschatten welke de te verwachten ruimtebehoefte is voor dit segment. Dit valt echter buiten het bestek van deze opdracht.

Opkomst van grootschalige en meervoudige leisurecentra

Een ander aannemelijk ontwikkelingsscenario is de opkomst van grootschalige en meervoudige **leisurecentra**¹. Hiermee wijzen we op doelbewust ingerichte omgevingen waar een veelheid aan vrijetijds mogelijkheden in combinatie met retail voorzien worden. Uiteraard zijn historische binnensteden (denk aan Brugge) en bestaande attractieparken of uitgebouwde (subtropische) zwembadcomplexen leisurecentra van het eerste uur. De ontwikkeling ligt nu echter in de schaalvergroting en de combinatie van leisurefuncties. Het is evenwel moeilijk om van deze ontwikkeling de marktevolutie (investeringsbereidheid) in te schatten en hier ook een ruimtebehoefte aan te koppelen.

Het is aannemelijk dat een aantal grotere attractieparken in Vlaanderen zich zouden kunnen lenen tot een dergelijke combinatie (op de bestaande site of op een nieuwe site). Bij de bespreking van de bestaande attractieparken (zie hiervoor) is dit aspect behandeld en kan een voorzichtige en op bevraging gebaseerde, indicatieve ruimtebehoefte aangegeven worden. Gelet op het marktpotentieel zal deze ruimtevrage overlappend zijn met ruimtevrage voor retailparken. In Vlaanderen zou er misschien nog vraag kunnen zijn naar nieuwe gecombineerde centra op nieuwe plaatsen.

Leisurecentra zullen in de toekomst ruimtelijk overwegend gesitueerd worden in stedelijke netwerken en dan vooral nabij grote stedelijke centra. Bij grootschalige retailparken is de nabijheid van grootstedelijke centra een must. Bij retailparken gekoppeld aan attracties of outlet centra is dit minder het geval. Een goed bereikbare plek in een netwerk is voldoende.

▪ **Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleids categorie**

Dit valt buiten de bestemmingscategorïeën voor recreatie en zal in het kader van de ruimteboekhouding waarschijnlijk gekoppeld moeten worden aan ruimtereserveringen voor nieuwsoortige ontwikkelingen in stedelijke gebieden en netwerken.

▪ **Basisregelgeving/richtlijnen**

Niet van toepassing.

▪ **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Niet van toepassing

¹ Veelbetekenend is bijvoorbeeld het voorstel van het project in Waals-Brabant waar tegenover het Walibi-attractiepark een retailpark van meer dan 25.000 m² geprojecteerd wordt.

3. Logiesaccommodatie

3.0. Algemeen

▪ Omschrijving

'Logies' kan in verschillende vormen onderscheiden worden en is een zeer belangrijke ondersteunende activiteit die door zijn omvang en structuur beeldbepalend kan zijn voor de omgeving. We onderscheiden: hotels, campings, vakantieparken, huurvakantiewoningen, kamers bij particulieren en logies voor doelgroepen.

In Vlaanderen zijn **logiesverstreckende bedrijven** alle toeristische handelsexploitaties met voor logies uitgeruste kamers. Deze bedrijven bieden service aan en verstrekken voor minstens één nacht logies. Vanaf het ogenblik dat een logiesverstreckend bedrijf over minstens vier kamers beschikt of voor ten minste tien personen slaapgelegenheid biedt, kan het slechts geëxploiteerd worden mits een vergunning. Kleinere accommodaties kunnen op vrijwillige basis een exploitatievergunning aanvragen. De regelgeving van de Vlaamse Gemeenschap bepaalt de indeling in categorieën en de mogelijke benamingen.

Onder de terreinen voor **openluchtrecreatieve verblijven (camping, kampeerverblijfpark, vakantiepark en kampeerautoterrein)** verstaat de Vlaamse regelgeving 'leder terrein waarop ten minste drie mobiele en/of vaste verblijfvormen staan die toeristisch worden uitgerust en die niet ontworpen zijn om permanent te verblijven maar wel om recreatief te verblijven'. Op een **kampeerterrein** is ten minste 15% van de staanplaatsen voorbehouden voor toeristische kampeerplaatsen en is ten hoogste 50% voorbehouden voor vaste constructies. Een **kampeerverblijfpark** is een terrein met minstens één toeristische kampeerplaats en waar voor het overige verbleven wordt in mobiele of vaste constructies (mobiel: tent, caravan, mobilhome, kampeerauto; vast: chalet, bungalow, huisje, paviljoen, ...).

Een **vakantiepark** is een terrein voor openluchtrecreatieve verblijven waarop uitsluitend vaste constructies voorkomen.

Een **kampeerautoterrein** is een afgebakend terrein waarop uitsluitend kampeerautoplaatsen voorkomen. Het huidige kampeerdecreet stelt dat een kampeerautoplaats een genummerd, afgebakend gedeelte van het kampeerterrein, kampeerverblijfpark of kampeerautoterrein betreft dat dient als standplaats voor kampeerauto's die als overnachtingsgelegenheid gebruikt worden. De afmeting van een kampeerautoplaats bedraagt minimaal 8 x 3 m.

Logies voor doelgroepen zijn verblijven die drempelverlagende inspanningen doen voor doelgroepen die niet of te weinig met vakantie kunnen gaan, zoals bijvoorbeeld jongeren en kinderen, personen met een handicap, personen die in armoede leven, ... Logies voor doelgroepen kan opgesplitst worden in twee categorieën: het jeugdlogies en de verblijven voor volwassenen. Het jeugdlogies wordt omschreven als verblijftoeristische accommodatie waar overwegend door jeugd gelogeed wordt. Verblijven voor volwassenen zijn (sociale) vakantiecentra en andere logiesmogelijkheden (kampeerterreinen, bezinningshuizen, ...) waar overwegend door volwassenen, in gezins- of groepsverband, gelogeed wordt.

Een **individuele huurvakantiewoning** is een vaste constructie zoals een chalet, villa, bungalow, huis, appartement of studio waar gelogeed kan worden en waar men zelf kan koken. Huurvakantiewoningen zijn meestal niet opgericht op een terrein dat als een integraal geheel beheerd wordt. De terreinen waarop in gezamenlijk beheer (en afgebakend) bungalows, zoals de zogenaamde vissershuisjes, worden aangeboden, worden beschouwd als terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven. De constructies worden gedurende het jaar voor twee maanden of meer te huur gesteld met toeristisch oogmerk.

Kamers bij particulieren zijn kamers die behoren tot de woning van de aanbieder. Er wordt een minimum aan service aangeboden en voor minstens één nacht logies verstrekt.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Bij de beschrijving van het aanbod van de logiesvormen in Vlaanderen wordt meestal uitdrukking gegeven aan de capaciteit in aantal personen (personencapaciteit). Voor campings is dit een minder gangbaar kengetal, omdat daar eerder in termen van aantal staanplaatsen wordt gesproken. Voor vakantieparken wordt de capaciteit uitgedrukt in verblijfeenheden. Het aantal staanplaatsen kan bij benadering omgerekend worden naar personen. Het aanbod kan ook beschreven worden volgens aantal logiesaanbieders.

Uit gegevens van het Steunpunt Toerisme en Recreatie kan voor de toestand op 1 juli 2004, volgend beeld gereconstrueerd worden (zie tabel 23).

Tabel 23
Aantal logiesaanbieders en capaciteit naar logiesvorm in Vlaanderen (1 juli 2004) (exclusief huurvakantiewoningen aan de Kust, waardoor het totaal onvolledig is)

Logiesvorm	Aantal inrichtingen	Aantal kamers/ staanplaatsen/ eenheden	Aantal personen
Hotelinrichtingen	1.142	28.618	62.916
Campings	284	63.548	255.018
Vakantieparken	10	4.241	21.205
Verhuringen	1.246	2.754	6.751
▪ individuele huurvakantiewoningen (a)	652	1.425	3.738
▪ kamers bij particulieren	594	1.329	3.013
Logies voor doelgroepen	510	7.921	45.754
▪ jeugdverblijfcentra	386	3.773	30.660
▪ jongerenherbergen	20	413	1.992
▪ logies voor ander jeugdtoerisme	42	741	3.498
▪ logies voor andere doelgroepen (onder andere logies voor volwassenen)	62	2994	9.604
Totaal	3.192	107.082	391.644

(a) Exclusief huurvakantiewoningen via particulieren aan de Vlaamse Kust.

BRON: Steunpunt toerisme en recreatie.

Uit deze cijfers blijkt dat de grootste logiescapaciteit in Vlaanderen aangeboden wordt door openluchtrecreatieve terreinen (284 kampeerterreinen of kampeerverblijfparken). Het grootste aantal instellingen vinden we bij de hotels (1.142). Op 1.246 plaatsen kan men terecht voor een kamer bij particulieren of een individuele vakantiewoning. Daarnaast zijn er 510 logiesverblijven voor doelgroepen (386 jeugdverblijfcentra, 20 jongerenherbergen, 42 logies voor ander jeugdtoerisme en nog eens 62 logies voor andere doelgroepen).

Bij deze cijfers inzake logieseenheden hoort enige nuancering. Slechts ongeveer 15% van de totale campingcapaciteit bestaat uit toeristische staanplaatsen of plaatsen voor kortetermijnverhuur.

Ruimtelijke spreiding van de logiesvormen in Vlaanderen

Er is in Vlaanderen een grote regionale verscheidenheid van logiesvormen. Voorbeelden hiervan zijn de onderlinge verschillen tussen de Vlaamse kunststeden (Antwerpen, Gent, Brugge, Leuven en Mechelen), de Vlaamse Kust en de Vlaamse regio's. De regionale verschillen zijn groot, niet alleen in het aantal logiesvormen maar ook naar diversiteit van logiesvormen (zie tabellen 24 en 25). Van de 308 Vlaamse gemeenten bieden er 266 één of meerdere logiesvormen aan (ongeveer 85% van de Vlaamse gemeenten).

Tabel 24
Aantal logiesaanbieders per logiesvorm en per provincie, 1 juli 2004 (N=3.192)

	Antwerpen	Limburg	Oost- Vlaanderen	Vlaams- Brabant	West- Vlaanderen	Totaal
Hotelinrichtingen	141	158	137	97	609	1.142
Campings	46	41	39	34	124	284
Vakantieparken	1	3	-	-	6	10
Individuele huurvakantie- woningen (a)	59	197	101	12	283	652
Kamers bij particulieren	100	49	108	51	286	594
Logiesvormen voor doelgroepen	125	135	69	58	123	510
Totaal	472	583	454	252	1431	

(a) Exclusief huurvakantiewoningen via particulieren aan de Vlaamse Kust.

BRON: Steunpunt Toerisme en Recreatie.

Tabel 25
Aantal aanbieders per logiesvorm en per macroproduct, 1 juli 2004 (N=3.192)

	Kunststeden	Vlaamse Kust	Vlaamse regio's	Totaal
Hotelinrichtingen	223	340	579	1.142
Kampeerterreinen	9	110	165	284
Vakantieparken	1	6	3	10
Individuele huurvakantiewoningen (particulieren) (a)	156	-	496	652
Kamers bij particulieren	198	94	302	594
Logiesvormen voor doelgroepen	22	69	419	510
Totaal	609	619	1964	

(a) Exclusief huurvakantiewoningen via particulieren aan de Vlaamse Kust.

BRON: Steunpunt Toerisme en Recreatie.

De concentratie van het logiesaanbod aan de kust manifesteert zich in verschillende logiesvormen zoals 30% van het aantal hotels en bijna 40% van het aantal kampeerterrainen. Daarnaast omvat het totale logiesaanbod van de vijf kunststeden bijna een vijfde van het Vlaamse totaal. Van de tien vakantieparken zijn er zes gelegen in West-Vlaanderen (aan de kust), één in de provincie Antwerpen en drie in Limburg.

De betekenis van het verblijftoerisme is erg verschillend in de Vlaamse regio's. Het aanbod is veel groter in de Antwerpse Kempen en Limburg en ook vrij goed gediversifieerd. In andere regio's is dit eerder bescheiden, met uitzondering van de Westhoek (omwille van het aandeel gastenkamers op het platteland en hotels in de steden in de frontstreek).

▪ Trends aan de vraagzijde

Constante maar voorzichtige groei van de logiescapaciteit

Globaal is er een beperkte afname vast te stellen in het aantal inrichtingen die logies aanbieden in Vlaanderen. Deze observaties betreffen evenwel enkel de laatste jaren en zijn te beperkt om echt een trend vast te stellen (zie tabel 26).

Tabel 26
Evolutie van het aantal logiesaanbieders per logiesvorm in het Vlaams Gewest (2002-05)

Logiesvorm	2002	2003	2004	2005
Hotels	1.099	1.118	1.142	1.157
Campings	284	284	284	277
Vakantieparken	10	11	10	10
Logies voor doelgroepen	512	505	510	502
Kamers bij particulieren	487	536	594	650
Huurlogies	556	620	652	689
Totaal	2.948	3.074	3.192	3.285

Exclusief huurvakantiewoningen via particulieren aan de Vlaamse Kust.

BRON: Steunpunt Toerisme en Recreatie.

Vooraf in plattelandslogies (gastenkamers en individuele vakantiewoningen) wordt groei gerealiseerd. Het gaat dus om een productgerichte groei.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Verdere groei van het logiesaanbod

Uit de trends blijkt dat de groei van het logiesaanbod verder kan gaan en meer ruimte zal vragen. We gaan uit van een verdere (beperkte) groei van vraag en aanbod. De concurrentiekracht van Vlaanderen op dit vlak wordt behouden en de groeiende vraag van zowel buitenlandse toeristen (kunststeden, **SC3**) als van binnenlandse toeristen, levert een constante maar beperkte groei in de landelijke regio's (**EL1**) en kunststeden (**EN7**).

Aan de kust is eventueel een verdere transformatie van het logiespatrimonium naar tweede verblijven te verwachten. Dit manifesteert zich zowel in de hotels (omzetting naar verhuurlogies en tweede verblijven), campings (omzetting naar bungalowparken) als in de uitgestoten logiesvormen van het voormalig sociaal toerisme (zie Zon en Zee).

Vraag naar meer ruimte voor de individuele logiesfaciliteit

Op de markt van de logiesaccommodaties is er een groeiende vraag naar meer luxueuze logiesaccommodatie. Dit uit zich ook in een ontwikkeling naar meer ruimte per logiesaccommodatie (EN8).

Opkomst van recreatieve complexen

We stellen vast dat de globale vraag naar combinaties van recreatieve activiteiten op één plaats (meervoudige leisurecentra) (EN4) zich ruimtelijk manifesteert in het aanbod aan wat we een mengvorm van dag- en verblijfrecreatie kunnen noemen. Dit uit zich in de vakantieparken (zie verder) maar ook specifiek in de combinatie van attractieparken, openluchtrecreatieve domeinen en domeinen voor waterplezier waar op hetzelfde terrein of in de omgeving meer en meer logiesaccommodaties worden aangeboden (hotels, vakantiehuizen, kampeergelegenheden). Zo ontstaan geplande of spontaan gegroeide clusters. In dit verband verwijzen we naar de mogelijke ontwikkeling van resorthotels, al dan niet gekoppeld aan andere attractieve elementen (leisurecentra, golfterreinen, sport en wellness, ...).

▪ **Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie**

Hoewel een stijgend aanbod wordt vastgesteld aan logiescapaciteit, is de claim van deze evolutie op de ruimteboekhouding gering. De groei wordt immers gerealiseerd in hotels, particuliere gastenkamers en individuele vakantiewoningen. Ruimtelijk betreft dit vooral transformaties van bestaande gebouwen (gastenkamers en vakantiewoningen) of vervangingsbouw (hotels en appartementen). Dit aanbod is meestal ruimtelijk verweven in het stedelijk weefsel en in de kernen in het buitengebied of manifesteert zich in het bestaande gebouwenpatrimonium in het buitengebied.

Ook de transformaties aan de kust, van hotel naar verhuurlogies en tweede verblijven, blijven grotendeels binnen de krijtlijnen van het bestaande gebouwde patrimonium. Voor de campings is er evenwel een bijkomende druk op de ruimte te verwachten omwille van interne optimalisatieprocessen.

Dit wordt uitgewerkt in de bespreking van het logiesaanbod bij openluchtrecreatieve bedrijven en de bepaling van de ruimteboekhouding van deze bedrijven. Daarnaast wordt ook de ruimteboekhouding van de voormalige verblijven voor sociaal toerisme (nu zijn dit de verblijven voor volwassenen als specifieke doelgroep van het beleid inzake 'Toerisme voor allen') besproken.

▪ **Basisregelgeving/richtlijnen**

Hier verwijzen we enkel naar de regelgeving van de hotels. De regelgeving van de verder nog besproken elementen wordt weergegeven in de specifieke hoofdstukken.

Decreet van 20 maart 1984 houdende het statuut van de logiesverstreckende bedrijven.

Ieder logiesverstreckend bedrijf met meer dan vier kamers en/of accommodatie voor tien of meer personen moet beantwoorden aan het decreet op de logiesverstreckende bedrijven en kan niet zonder vergunning uitgebaat worden.

Besluit van de Vlaamse Regering van 27 januari 1988 (gewijzigd 15 juli 2002) tot vaststelling van de specifieke brandveiligheidsnormen waaraan de logiesverstreckende bedrijven moeten voldoen .

Ieder logiesverstreckend bedrijf dat moet beantwoorden aan het decreet op de logiesverstreckende bedrijven moet verplicht voldoen aan de brandveiligheidsvoorwaarden. Bedrijven met minder dan vier kamers en accommodatie voor minder dan tien personen, vallen niet onder de bepalingen van het decreet, en kunnen werken zonder vergunning.

Momenteel wordt er gewerkt aan het koepeldecreeet waarbij het decreet van de logiesverstreckende bedrijven zal worden herzien.

▪ **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Niet van toepassing.

3.1. Logies voor doelgroepen

3.1.1. Verblijven voor volwassenen

▪ Omschrijving

Verblijven voor volwassenen zijn sociaaltoeristische verblijven waar overwegend door volwassenen, in gezins- of groepsverband, gelogeerd wordt. Deze sociaaltoeristische verblijven omvatten enerzijds vakantiecentra en andere vakantiehuizen (bezienshuizen, ...) en anderzijds openluchtrecreatieve terreinen. Om een zicht te krijgen op het aanbod van de verblijven voor volwassenen werd een beroep gedaan op de logiesdatabank van het Steunpunt Toerisme en Recreatie, aangevuld met de databank van de erkende verblijven voor volwassenen door Toerisme Vlaanderen.

De meeste van deze sociaaltoeristische verblijven kunnen een erkenning aanvragen binnen het kader 'Toerisme voor allen'¹ en kunnen dan onder bepaalde voorwaarden genieten van subsidiëring. Toerisme Vlaanderen erkende in 2006 30 sociaal-toeristische verblijven en 10 openluchtrecreatieve terreinen.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik²

Tabel 27 deelt de verblijven voor volwassenen in twee delen in namelijk: '(sociale) vakantiecentra en andere vakantiehuizen' en 'openluchtrecreatieve terreinen'.

Tabel 27
Samenvatting van het aanbod van verblijven voor volwassenen, naar provincie en type, WES-onderzoek 2006

Logiesvorm	Provincies											
	Antwerpen		Vlaams-Brabant		West-Vlaanderen		Oost-Vlaanderen		Limburg		Totaal	
	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit
Sociaaltoeristische verblijven	6	638	4	313	29	6.065	1	148	4	270	44	7.434
Openluchtrecreatieve terreinen	4	1.031	0	0	4	2.009	2	477	0	0	10	3.517
Totaal	10	1.669	4	313	33	8.074	3	625	4	270	54	10.951

BRON: Databestand Toerisme voor allen: Toerisme Vlaanderen, 2006.
(gecorrigeerd) databestand logies voor doelgroepen, Steunpunt Toerisme en Recreatie, 2004.

¹ Toerisme voor allen: via het Decreet van 18 juli 2003 zijnde het decreet betreffende de verblijven en verenigingen die een werking uitoefenen in het kader van 'Toerisme voor allen', voeren de Vlaamse Regering en Toerisme Vlaanderen een vernieuwd beleid inzake vakantieparticipatie van bepaalde doelgroepen in de samenleving (jeugd, kansarmen, personen met een handicap, gezinnen, senioren, socioculturele groepen). Tezelfdertijd biedt dit decreet een nieuw kader, nieuwe doelstellingen en mogelijkheden aan bestaande instellingen en organisaties van sociaal toerisme. Veel aandacht wordt gegeven aan het jeugdtoerisme waar Toerisme Vlaanderen streeft naar behoud van de capaciteit en opwaardering van de kwaliteit en de brandveiligheid. De wetgeving inzake Toerisme voor allen heeft dus betrekking op de verblijven zelf en op de organisaties die hier verband mee houden.

² We bespreken hier enkel het aanbod en niet de vraag omdat het NIS de globale overnachtingen in doelgroepen publiceert zonder onderscheid naar vakantiehuizen/centra Toerisme voor allen én jeugdlogies.

Tabel 28

Procentuele verdeling van het aanbod van verblijven voor volwassenen, naar provincie, WES-onderzoek 2006

Logiesvorm	Provincies											
	Antwerpen		Vlaams-Brabant		West-Vlaanderen		Oost-Vlaanderen		Limburg		Totaal	
	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit
Sociaaltoeristische verblijven	13,6	8,6	9,1	4,2	65,9	81,6	2,3	2,0	9,1	3,6	100	100
Openluchtrecreatieve terreinen	40,0	29,3	0,0	0,0	40,0	57,1	20,0	13,6	0,0	0,0	100	100
Totaal	18,5	15,2	7,4	2,9	61,1	73,7	5,6	5,7	7,4	2,5	100	100

BRON: databestand Toerisme voor allen: Toerisme Vlaanderen, 2006
(gecorrigeerd) databestand logies voor doelgroepen, Steunpunt Toerisme en Recreatie, 2004

Het aanbod van sociaaltoeristische verblijven in Vlaanderen heeft **zesenveertig verblijven** behorende tot deze categorie met een globale capaciteit van 7.434 personen. Hiervan zijn 30 verblijven effectieve vakantiecentra voor Sociaal Toerisme (of centra voor Toerisme voor allen zoals ze nu genoemd worden), de bijhorende capaciteit bedraagt 6.668 personen. Procentueel gezien is dit 68% van het totaal aantal verblijven en 90% van de totale capaciteit. De overige 16 centra uit deze groep zijn divers van aard, bijvoorbeeld bezinningscentra, ontmoetingscentra, enz. Qua capaciteit zijn deze centra gemiddeld kleiner dan centra voor Toerisme voor allen.

De grootste logieseenheden zijn merendeels Centra voor Sociaal Toerisme. Vijf centra hiervan hebben bovendien een capaciteit van meer dan vierhonderd personen. Het betreft Ravelingen en de Kinkhoorn in Oostende, Floreal en Duinse Polders in Blankenberge en Floreal Club in Nieuwpoort.

De meerderheid van de sociaaltoeristische verblijven en bijhorende capaciteit situeert zich in West-Vlaanderen, in het bijzonder aan de kust. Procentueel gezien heeft West-Vlaanderen respectievelijk 65.9% van het totaal sociaaltoeristische verblijven en 81.6% van de totale capaciteit (zie tabel 28).

Het aanbod van de openluchtrecreatieve terreinen (in het kader van Toerisme voor allen)

Openluchtrecreatieve verblijven die onder de noemer 'Toerisme voor allen' vallen, moeten ook voldoen aan de decreetgeving op de openluchtrecreatieve verblijven. Dit aanbod is beschreven in de paragraaf over openluchtrecreatieve verblijven. Er zijn tien kampeerterreinen met 3.517 staanplaatsen. Hiervan zijn vier kampeerterreinen gelegen in de provincie Antwerpen, twee bevinden zich in Oost-Vlaanderen en vier bevinden zich aan de Kust.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Het beleid dat gevoerd wordt in het kader van Toerisme voor allen richt zich vooral op initiatieven die de participatie van specifieke doelgroepen aan de vakantie vergroten.

Het beleid is minder gericht op het vergroten van een specifiek infrastructureel aanbod van de vakantiecentra (zoals in het verleden het geval was) maar men probeert wel de sociale, economische, culturele en andere drempels te verlagen zodat de doelgroepen gemakkelijker van het bestaande toeristisch-recreatief aanbod kunnen gebruikmaken.

Behoudens de specifieke noden voor het jeugdtoerisme (zie jeugdlogies) zijn er geen bijzondere ruimtebehoeften voor de centra (voor volwassenen) die vergund zijn in het kader van Toerisme voor allen te signaleren. Er zijn ook geen beleidsinitiatieven die concrete ontwikkelingsperspectieven aan deze centra geven of nieuwe in het vooruitzicht stellen. De analyse van de trends aan de vraagzijde geven aan dat de consument zijn verlangens op andere vormen van logiesaccommodatie richt (**EN1, EN6, EN8, EN10, EL1**) zodat in deze sector geen groei te verwachten is. Dit belet niet dat het huidige aanbod een bepaalde vraag in de markt bedient en eventueel kan bijgestuurd worden naargelang de demografische veranderingen (eenoudergezinnen, ...).

Op termijn kan rekening gehouden worden met een transformatie van deze verblijfcentra, weg uit de sfeer van sociaal toerisme, naar een aangepast aanbod in een concurrentiële marktomgeving. De site van de bestaande centra hebben door hun ligging en ruimte (oppervlakte) immers heel wat potenties. Om die reden is het aangewezen om dit aanbod aan ruimte op termijn binnen de sector van toerisme en recreatie te houden.

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

De planologische toestand van deze ruimte is als volgt.

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	3,4
Woonuitbreidingsgebied (0105)	4,9
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	2,7
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	4,9
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	0,3
Parkgebieden (0500)	1,0
Totaal	17,2

De grotere sociale vakantiecentra en vakantiehuizen die we als 'ruimtelijke entiteiten'¹ herkennen nemen op vandaag **17 ha** ruimte in. Er wordt geen uitbreidingsbehoefte gedetecteerd, wel is er behoefte aan kwaliteits- en structuurverbetering.

¹ Het betreft hier: Floréal, Duinse Polder, Ravelingen, De Kinkhoorn vzw, Floréal Club.

- **Overzichtkaart**

- **Basisregelgeving/richtlijnen**

Het Decreet van 18 juli 2003: Decreet betreffende de verblijven en verenigingen die een werking uitoefenen in het kader van Toerisme voor allen - (ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - N.2003 - 3634 (C - 2003/200873).

Nota Toerisme Vlaanderen: een nieuwe regelgeving voor jeugdverblijfcentra en jeugdherbergen in Vlaanderen.

- **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Kampeerdecreet

3.1.2. Jeugdlogies

▪ Omschrijving

Jeugdlogies zijn verblijven waar overwegend jongeren en jeugd logeren tot en met de leeftijd van 25 jaar. Onder 'verblijven voor jeugdtoerisme' vallen diverse verblijfvormen. We kunnen ze grosso modo in vier categorieën indelen, namelijk jeugdkampeerterrainen, jeugdverblijven, jongerenherbergen en ander jeugdtoerisme (verblijfaccommodatie voor sport, vormingscentra, ...).

Jeugdverblijven worden op basis van classificatienormen ingedeeld in jeugdverblijfcentra met uitrustingsniveau A, B, C¹ al naargelang het uitrustingsniveau.

Jeugdkampeerterrainen zijn terreinen waar de jeugd op georganiseerde wijze, in groepsverband, met eigen of gehuurd materiaal kampeert. Dit kamperen beperkt zich meestal tot de vakantieperiodes. Het decreet Toerisme voor allen is niet van toepassing op deze jeugdkampeerterrainen. In deze inrichtingen mag maximum 75 dagen per jaar gekampeerd worden (zonder dat het kampeerdecreet van toepassing wordt).

De meeste van deze jeugdverblijven (uitgezonderd de jeugdkampeerterrainen) kunnen bij Toerisme Vlaanderen een erkenning aanvragen binnen het kader 'Toerisme voor allen'². Om deze erkenning te krijgen, dient men te voldoen aan een aantal criteria inzake kwaliteit, veiligheid, hygiëne. In dit kader worden onder bepaalde voorwaarden infrastructuursubsidies voor nieuwbouw, modernisering, brandveiligheidswerken, ... gegeven. Toerisme Vlaanderen erkende in 2006 253 jeugdlogies.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik ³

Om een zicht te krijgen op het aanbod van de jeugdlogies werd een beroep gedaan op de logiesdatabank van het Steunpunt voor Toerisme en Recreatie, aangevuld met de databank van de erkende jeugdlogies door Toerisme Vlaanderen. Onder jeugdverblijfcentra catalogiseren we zowel de jeugdverblijven als de andere logies voor jeugd (vormingscentra, sportcentra, ...).

¹ Type A: centrum met eenvoudig basiscomfort, geen ingerichte bedden.

Type B: centrum met eenvoudig basiscomfort, met ingerichte bedden.

Type C: centrum met een degelijk comfort, met mogelijkheden voor vormingsinitiatieven en volpension.

² Toerisme voor allen: via het Decreet van 18 juli 2003 zijnde het decreet betreffende de verblijven en verenigingen die een werking uitoefenen in het kader van 'Toerisme voor allen', voeren de Vlaamse regering en Toerisme Vlaanderen een vernieuwd beleid inzake vakantieparticipatie van bepaalde doelgroepen in de samenleving (jeugd, kansarmen, personen met een handicap, gezinnen, senioren, socioculturele groepen). Terzelfdertijd biedt dit decreet een nieuw kader, nieuwe doelstellingen en mogelijkheden aan bestaande instellingen en organisaties van sociaal toerisme. Veel aandacht wordt gegeven aan het jeugdtoerisme waar Toerisme Vlaanderen streeft naar behoud van de capaciteit en opwaardering van de kwaliteit en de brandveiligheid. De wetgeving inzake Toerisme voor allen heeft dus betrekking op de verblijven zelf en op de organisaties die hier verband houden.

³ We bespreken niet het aanbod van jeugdkampeerterrainen maar verwijzen hiervoor naar het Steunpunt Jeugd (www.steunpuntjeugd.be) die het Repertorium Kampeercentra bijhoudt (www.kampeercentra.be).

Vlaanderen telt ongeveer een **450-tal jongerenverblijven** met een globale capaciteit van **39.549 bedden**. Dit is exclusief het aantal kampeerplaatsen op jeugdkampeerterreinen. De provincies Antwerpen, West-Vlaanderen en Limburg hebben de grootste capaciteit op het vlak van jeugdtoerisme (respectievelijk circa 9.547, 11.100 en 11.127 bedden, ongeveer telkens een kwart tot bijna een derde van alle Vlaamse bedden voor het jeugdtoerisme), terwijl Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen een veel geringere capaciteit hebben (circa 3.548 en 4.227 bedden, telkens ongeveer 10% van de bedden capaciteit).

Structureel bevindt zich de grootste capaciteit in de jeugdverblijfcentra. Op Vlaams niveau betekent dit dat ongeveer 94% van de capaciteit zich bevindt in de jeugdverblijfcentra en 6% in de jongerenherbergen.

Bij een groot aantal jeugdverblijven bestaat ook de mogelijkheid om tenten te plaatsen (zie bijlage 9.4.). We hebben echter geen informatie over de capaciteit van de eigenlijke jeugdkampeerterreinen maar verwijzen hiervoor naar het repertorium kampeercentra (www.jeugdkampeercentra.be). Volgens gegevens van het Steunpunt Toerisme en Recreatie zijn er van het totaal aantal aanbieders van jeugdlogies ongeveer 239 aanbieders (situatie 1 juli 2002) die een bepaalde oppervlakte van hun terrein voor tenten voorzien. In totaal gaat dit over **bijna 500 ha tentenweiden (Steunpunt Toerisme en Recreatie, 2002)**.

Ruimtelijke spreiding

Jeugdkampeerterreinen en jeugdverblijven zijn meestal in het buitengebied gelegen. De open en groene ruimte van het buitengebied oefent een grote aantrekkingskracht uit voor het organiseren van jeugdkampen en andere jeugdvakanties.

De verdeling over de Vlaamse provincies kan afgeleid worden uit tabel 29 (situatie 1 juli 2002).

Tabel 29
Verdeling van het jeugdlogies per provincie

Logiesvorm	Provincies											
	Antwerpen		Vlaams-Brabant		West-Vlaanderen		Oost-Vlaanderen		Limburg		Totaal	
	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit	Aantal	Capaciteit
Jeugdverblijfcentra	113	9077	43	3374	99	10.058	58	3858	129	10851	442	37218
Jongerenherberg	6	470	2	174	10	1.042	4	369	3	276	25	2331
Totaal	119	9.547	45	3.548	109	11.100	62	4.227	132	11.127	467	39.549

BRON: databestand Toerisme voor allen: Toerisme Vlaanderen, 2006
(gecorrigeerd) databestand logies voor doelgroepen, Steunpunt Recreatie en Toerisme, 2004

De jeugdverblijfcentra zijn typisch voor de provincies Antwerpen, West-Vlaanderen en Limburg. De meeste jongerenherbergen zijn terug te vinden in West-Vlaanderen.

Andere voorzieningen of repertoria

Volledigheidshalve moeten we meegeven dat andere bronnen nog andere jeugdvoorzieningen vermelden. We vermelden ze indicatief omdat er overlappingsen zijn met hierboven vermelde cijfers.

Het Repertorium Kampeercentra¹ telt vandaag over heel België **708 centra** (640 kamphuizen en andere vakantiecentra, weekendplaatsen, ...) en daarnaast **221 kampterreinen** (voor een tentenkamp).

Daarnaast worden in Vlaanderen nog militaire bivakterreinen aangeboden voor de jeugd

(www.mil.be/ipr/subject/index.asp?LAN=nl&FILE=&ID=217&MENU=95&PAGE=1). In de vijf Vlaamse provincies betreft dit een drieëntwintigtal bivakplaatsen (kampeerweiden, loodsen of gebouwen) verspreid over een twaalfal sites. Deze gegevens zijn niet opgenomen in de inventaris (supra).

▪ Trends aan de vraagzijde

Toenemende behoefte aan spel en verblijf in groep in het buitengebied

Binnen de patronen inzake vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren enerzijds en het bevorderen van het jeugdtoerisme anderzijds, is **het verblijven in groep en in de open ruimte** een belangrijk aandachtspunt. Voor kinderen en jongeren is het belangrijk om samen met leeftijdsgenoten de vrije tijd door te brengen. Jeugdkampen zijn sociale vormen van vrije tijd en van groot belang in het aangaan van en omgaan met sociale contacten. Omwille van de steeds kleiner wordende gezinnen en het ontbreken van informele speelruimte in het publieke domein (op straat wordt niet meer gespeeld) zijn georganiseerde verblijven in groepsverband van groot belang geworden².

Kamperen en spelen in de open ruimte biedt jongeren een direct contact met de natuur (of een meer natuurlijke omgeving) die in andere omstandigheden in onze verstedelijkte samenleving niet meer mogelijk is. Kamperen en spelen in de natuur biedt ook mogelijkheden om de behoefte aan meer avontuurlijke en uitdagende spelvormen te beoefenen.

Hoge participatie aan jeugdverenigingen en jeugdkampen

De participatiegraad van kinderen en jongeren aan jeugd- en jongerenverenigingen in Vlaanderen is hoog, net als het aanbod. In bijna alle Vlaamse gemeenten is er minstens één jeugdbeweging en in meer dan twee derden een vakantiespeelpleinwerking.

Het aantal overnachtingen in jeugdlogies in Vlaanderen was in stijgende lijn (ongeveer **+3%** in de periode 1998-2002). Uitgezet naar het aantal aankomsten in jeugdlogies is de stijging in dezelfde periode meer dan 4%.

¹ Het Repertorium Kampeercentra schetst een beeld maar is onvolledig omdat er in de praktijk meer jeugdverblijven (kamphuizen) zijn. Deze zijn niet erkend en in sommige gevallen niet behoorlijk (stedenbouwkundig) vergund. Op het terrein blijkt dat eigenaars van zonevreemde of niet behoorlijk vergunde jeugdverblijven beperkt zijn in hun mogelijkheden om het jeugdverblijf te renoveren, te verbouwen, uit te breiden of te vervangen door nieuwbouw.

² Afdeling Jeugd en Sport (2004), Veldbeschrijving - Omgevingsanalyse - Sectorale beleidsontwikkelingen Jeugd, administratie Cultuur, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

- **Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's**

Verdere vraag naar kamp- en speelmogelijkheden in het buitengebied

In haar Advies (05/08) van 11 maart 2005 over 'ruimte voor jongeren' vraagt de Vlaamse Jeugdraad expliciet aandacht voor (en regulering van zonevreemde) jeugdinfrastructuur zoals jeugdlokalen, jeugdkampeerterrainen en jeugdkampeercentra bij de planningsprocessen van het buitengebied en bij de opmaak van ruimtelijke uitvoeringsplannen. Deze vraag sluit aan bij de nood aan ruimte voor jongeren om te verblijven en te spelen in het buitengebied (**EL1, SC2, DE3**).

Uit onderzoek van Toerisme Vlaanderen en Steunpunt Jeugd¹ blijkt dat de **vier belangrijkste omgevingsfactoren voor een kampplaats zijn:**

- de aanwezigheid van een speelweide;
- de aanwezigheid van een kampvuurplaats;
- de aanwezigheid van een bosrijke omgeving;
- de aanwezigheid van een verkeersarme buurt.

Deze eisen duiden aan dat jeugdverblijfcentra bij uitstek in het buitengebied gevestigd (moeten) worden en derhalve (mede)gebruikmaken van het buitengebied (landelijke omgeving met weiden en bossen en een traag wegennetwerk).

Invulling van de nood aan kwalitatieve jeugdverblijfcentra

Onderzoek naar de **oorzaken van het dalende aantal (kwalitatieve) jeugdverblijfmogelijkheden** bracht een aantal pijnpunten aan het licht. Veel gewezen uitbaters van jeugdverblijfplaatsen verklaren te zijn gestopt met het verhuuren van hun gebouw vanwege de onduidelijke ruimtelijke zonering ervan. Dat leidt tot rechtsonzekerheid, wat de eigenaars afschrikt om nog langer te investeren in kwaliteitsverbeteringen. Deze ontwikkeling kan vooral opgevangen worden door **de optimalisatie van de ruimte van de bestaande verblijven (herstructurering en eventuele herlokalisatie)**.

De roep om een kwaliteitsvol (veilig, hygiënisch, op jeugdmaat) en gevarieerd (van eenvoudige kamphuizen en -terreinen tot comfortabele vormingsinfrastructuur) aanbod is niet nieuw. De vraag naar goede verblijfinfrastructuur vertoont een enorme piek in de zomervakantie. Dat leidt tot overbevraging, tot stijgende huurprijzen en tot huurcontracten die steeds vroeger worden afgesloten.

Een **groei van het aanbod in type A en B**, de meest eenvoudige verblijfcentra, is volgens het Steunpunt Jeugd wenselijk. Hiervoor is **meer ruimte** nodig. Tegelijk is er een grote nood aan kwaliteitsverbetering.

¹ Toerisme Vlaanderen en Steunpunt Jeugd (2001): Onderzoek naar de belangrijkheid van omgevingsfactoren bij de keuze van jeugdverblijfplaatsen.

Meer jongerenherbergen met een betere spreiding en jeugdverblijven in stedelijke centra

Het beleid inzake jongerenherbergen bepleitte met de hervormingen van het decreet 'Toerisme voor allen' een goede spreiding van infrastructuur en streefde naar minimum één goed gelokaliseerde jeugdherberg in de historische steden en drie goed gelokaliseerde jeugdherbergen aan zee, daarnaast naar enkele gethematiseerde jeugdverblijfinfrastructuren in de landelijke regio's¹. (EN1, SC2, SC3)

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

Onderzoek van Toerisme Vlaanderen (2004) wees uit dat van 376 jeugdverblijven er ongeveer 203 in een toegelaten planologische zone gelegen zijn (of 54%). Het betreft jeugdverblijven in de woongebieden, de recreatiegebieden, de gebieden voor verblijfrecreatie.

30% van de jeugdverblijven zijn in principe zonevreemd omwille van hun ligging in een agrarisch gebied (ongeveer twee derde van de zonevreemde verblijven). Minder dan één op tien van de zonevreemde jeugdverblijven is gelegen in natuurgebieden. De overige zonevreemde jeugdverblijven zijn gelegen in gebieden voor dagrecreatie, gebieden voor jeugdcamping, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen, parkgebieden en bosgebieden (zie tabel hierna).

Betreffende de zonevreemde jeugdverblijven is een afweging noodzakelijk over de ruimtelijke inplanting van jeugdverblijfplaatsen, gesteund op een visie voor recreatieve mogelijkheden, verkeersveiligheid en de ruimtelijke draagkracht van de omgeving enerzijds en een inschatting van de kwalitatieve eisen van de jeugdverblijfplaats anderzijds.

Bij deze afweging, geval per geval, zijn volgende conclusies mogelijk:

- het jeugdverblijf (kampeerweide met of zonder voorzieningen, verblijfgebouwen) is omwille van zijn schaal en omwille van de bestemming en aard van de omgeving inpasbaar (recreatief medegebruik) binnen de bestaande gebouwen en/of gebouwde constructies. **Er is geen bestemmingswijziging nodig (geen effect op de ruimteboekhouding)**. Dit geldt voor de meeste van de zonevreemde jeugdverblijven in het agrarisch gebied. Wanneer zich in deze gevallen, omwille van de herstructurering van het verblijf (kwaliteitsverbetering), aanpassingen opdringen die de schaal van de bestaande gebouwen overstijgen, kan **een specifieke zonering voor jeugdverblijfrecreatie** voorzien worden (met eventueel een nabestemming volgens de aard van de omgeving);
- het jeugdverblijf is omwille van de schaal, bestemming en aard van de omgeving niet verenigbaar zodat een uitdovingsbeleid geldt. In deze gevallen moet rekening gehouden worden met **een planologische en/of bedrijfseconomische compensatie (herlokalisatie)** om het aanbod inzake jeugdverblijven op peil te houden.

¹ Strategisch actieplan 'Jeugdverblijfsinfrastructuur in Vlaanderen', augustus 2005.

Overzichtstabel: huidige wetgeving

	Jeugdverblijfcentra		Jeugdkampeerreinen
	In bestaande gebouwen	Nieuwe infrastructuur	
Agrarisch gebied	Mogelijk in een actief landbouwbedrijf	Niet toegestaan	Mogelijk
Bosgebied	Niet toegestaan	Niet toegestaan	Niet toegestaan
Natuurgebied	Niet toegestaan	Niet toegestaan	Niet toegestaan
Parkgebied	Niet toegestaan	Niet toegestaan	Niet toegestaan
Woongebied	Mogelijk indien verenigbaar met de onmiddellijk omgeving	Mogelijk indien verenigbaar met de onmiddellijk omgeving	Mogelijk indien verenigbaar met de onmiddellijk omgeving
Gebieden voor gemeenschaps- en openbare nutsvoorzieningen	Mogelijk indien verenigbaar met de onmiddellijk omgeving	Mogelijk indien verenigbaar met de onmiddellijk omgeving	Niet toegestaan
Gebieden voor recreatie	Mogelijk	Mogelijk	Mogelijk
Gebieden voor verblijfrecreatie	Mogelijk	Mogelijk	Mogelijk
Gebieden voor dagrecreatie	Niet toegestaan	Niet toegestaan	Niet toegestaan
Gebieden voor jeugdcamping	Niet toegestaan	Niet toegestaan	Mogelijk

Tabel
Ligging jeugdverblijven volgens bestemmingscategorie

Woongebied	167
Gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut	19
Recreatie	10
Dagrecreatie	8
Verblijfrecreatie	26
Jeugdcamping	4
Parkgebied	8
Natuurgebied	15
Bosgebied	5
Agrarisch gebied	112
Bestaande waterwegen	2
Totaal	376

BRON: Lien Devriese (2004)

Opmaak van een afwegingskader voor regularisatie van zonevreemde jeugdverblijven, Universiteit Antwerpen.

Naast de afweging van bestaande jeugdverblijven moet rekening gehouden worden met de sanering en vervanging van bestaande (al dan niet planologisch correct gelegen) verblijven die omwille van het gebrekkige kwaliteitsniveau zullen verdwijnen. Een deel van dit aanbod kan ruimtelijk opgevangen worden in agrarische gebieden als recreatief medegebruik of binnen nieuw te bestemmen zones voor jeugdverblijfrecreatie.

Ten slotte kan de blijvende en toenemende vraag naar kwalitatieve jeugdverblijven aanleiding geven tot nieuwe jeugdverblijven (afhankelijk van de overheidssteun ter zake).

Als besluit kunnen we stellen dat op basis van de schaal van de accommodatie en de aard van de omgeving van de site er voor de niet in recreatie- of woongebied gelegen jeugdaccommodaties een afweging zal moeten gebeuren. Hieruit moet blijken of de oplossing inzake het aanreiken van ruimtelijke ontwikkelingsperspectieven al dan niet met een planinstrument moet gebeuren. In deze gevallen zal er een effect zijn op de ruimteboekhouding.

Voor deze gevallen wordt best een reservepakket aan 'planologische ruimte' voorzien. Typegevallen zijn:

- oplossing van de zonevreemdheid door planologische herbestemming van jeugdlogies die nu gelegen zijn buiten de recreatieve bestemming (inpassing);
- compensatie voor 'uitdovende jeugdverblijven' in kwetsbare gebieden of in niet-inpasbare verblijven (dus de niet-inpasbare).

Daarnaast zal met volgende gevallen rekening moeten gehouden worden:

- sanering en vervanging van (kwaliteitsarme) jeugdverblijven;
- voorzien van nieuwe jeugdverblijven omwille van de groeiende vraag.

Voorzichtigheidshalve kunnen we de nood aan planologische ruimte benaderen vanuit de wetenschap dat er op vandaag ongeveer een honderdtal zonevreemde jeugdlogies zijn die al dan niet herbestemd kunnen worden op dezelfde plaats of gecompenseerd kunnen worden op een ander terrein. Wanneer we de gemiddelde grootte op ongeveer 1 ha inschatten, bekomen we een planologische ruimtevrage van ongeveer **100 ha**. Hierbij zal een onzekerheidsmarge moeten ingeschat worden.

Het inschatten van de vervanging van kwaliteitsarme verblijven en de invulling van de toenemende vraag is moeilijker. Waarschijnlijk moeten we rekenen op enkele tientallen voorzieningen, zodat we voorzichtigheidshalve nog een reserve inzake een effectieve ruimtevrage van **50 ha** rekenen.

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

Indien een jeugdverblijfcentrum of jeugdherberg voldoet aan de verschillende voorwaarden opgesomd in artikel 13 van het **Decreet van 3 maart 2004 houdende erkenning en subsidiëring van jeugdherbergen, jeugdverblijfcentra, ondersteuningsstructuren en de vzw Algemene Dienst voor Jeugdtoerisme**, maakt het aanspraak op een basis-, werkings-, en/of personeelssubsidie.

De uitvoering van dit decreet wordt geregeld door het **Besluit van de Vlaamse Regering van 28 mei 2004 inzake de erkenning en subsidiëring van jeugdherbergen, jeugdverblijfcentra, ondersteuningsstructuren en de vzw Algemene Dienst voor Jeugdtoerisme (ADJ)**.

Zo moeten ze voor jeugdverenigingen een specifieke, lagere prijscategorie vastleggen en voorzien in een voorrangboekingsperiode van ten minste zes maanden, voor elke vakantieperiode. Vooraleer jeugdherbergen en jeugdverblijfcentra voor erkenning en subsidiëring in aanmerking komen bij de afdeling Jeugd en Sport, moeten ze erkend zijn in het kader van het decreet 'Toerisme voor allen'. Centra worden onderverdeeld in type A, B of C, afhankelijk van de voorwaarden waaraan de jeugdherbergen en jeugdverblijfcentra op **infrastructureel** vlak voldoen. Dit gebeurt op basis van de normen die vermeld staan in de uitvoeringsbesluiten inzake het **Decreet van 9 juli 2003 betreffende de erkenning en de financiële ondersteuning van verblijven in het kader van 'Toerisme voor allen' (BS 19/08/2004)**. De uitvoeringsbesluiten stellen normen op inzake brandveiligheid en de hygiënische voorwaarden.

- **Verwante regelgeving/richtlijnen**

Omzendbrief RO/98/05 inzake het sectoraal BPA (bijzonder plan van aanleg) **voor zonevreemde jeugd- en sportinfrastructuur** en de toepassing ervan op het terrein.

- **Stedenbouwkundige voorschriften**

Volgens het **bosdecreet** is het in principe niet mogelijk om een tentenkamp op te slaan in het bos, tenzij er een toelating wordt verkregen van de boswachter.

Recente gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen nemen bijvoorbeeld een nieuwe bestemmingscategorie op: 'recreatief bosgebied' (zie *rup* voor de afbakening van het grootstedelijk gebied Gent (definitief vastgesteld door de Vlaamse Regering op 16 december 2005, BS 19/01/2006).

Hierin is uitdrukkelijk voorzien in het behoud van een bestaand jeugdverblijfcentrum in het bos.

Vermeld wordt dat "De bestaande recreatieve bebouwing van het jeugdverblijfcentrum kan behouden blijven en verder uitgebouwd worden."

Verder geldt dat onder meer volgende werken, handelingen, voorzieningen, inrichtingen en functiewijzigingen - waarvoor volgens artikel 99 van het Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening een stedenbouwkundige vergunning vereist is – vergunbaar zijn: "Werken en handelingen in functie van het geschikt maken en verder uitbouwen van het gebied voor recreatief gebruik (het bestaande jeugdverblijfcentrum)".

3.2. Openluchtrecreatieve verblijven: kampeerterreinen, kampeerverblijfparken en vakantieparken

▪ Omschrijving

De openluchtrecreatieve verblijven omvatten alle verblijfvormen, ten eerste de tenten, caravans, mobilhomes, kampeerauto's, woonauto's en ten tweede de chalets, bungalows, huisjes en paviljoenen die niet ontworpen zijn om als vaste woonplaats te dienen of niet als dusdanig worden gebruikt.

Deze verblijfvormen komen meestal gegroepeerd voor op kampeerterreinen, kampeerverblijfparken, kampeerautoterreinen en vakantieparken. Terreinen die onder één beheer uitgebaat worden, kunnen een menging van verschillende verblijfvormen herbergen.

Voor toelichting over deze begrippen verwijzen we naar de paragraaf 'basisregelgeving/richtlijnen'.

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Ruimte-inname

In Vlaanderen tellen we **248 vergunde openluchtrecreatieve verblijven** met **56.913 staanplaatsen** op een oppervlakte van **26.074.062 m² (2.607 ha)**. Het betreft de vergunde openluchtrecreatieve verblijven (gegevens van Toerisme Vlaanderen 2005).

Naar onderverdeling betekent dit:

- **77 kampeerterreinen;**
- **163 kampeerverblijfparken;**
- **8 vakantieparken** (de vroegere vakantiedorpen en weekendverblijfparken met vaste constructies die toeristisch uitgebaat worden).

In het geheel van deze door openluchtrecreatieve bedrijven ingenomen oppervlakte, wordt ongeveer 1.055,52 ha gebruikt voor openluchtrecreatieve sport- en spelactiviteiten. In deze ruimteomschrijving zitten soms ook eerder wandelbosachtige omgevingen.

Naast deze vergunde terreinen zijn er naar schatting nog ongeveer **drieënvijftig niet-vergunde terreinen**, waarvan **twintig** op vandaag omwille van het zonevreemde karakter niet vergunbaar worden geacht en **drieëndertig** die in hoofdzaak zone-eigen zijn en om deze reden vergunbaar worden geacht.

Meer dan vier vijfden van het totaal aantal plaatsen in Vlaanderen wordt ingenomen door de kampeer- en verblijfplaatsen (respectievelijk 73,5% en 14,2%). Minder dan 20% van het aantal plaatsen wordt ingenomen door toeristische kampeerplaatsen, trekkershutten en kampeerautoplaatsen, met respectievelijk 12,1%, 0,2% en 0,1%¹ van het totaal aantal plaatsen.

¹ In het basisbestand van Toerisme Vlaanderen wordt de totaal kolom 'aantal plaatsen' bepaald als zijnde de som van de kampeerplaatsen, verblijfplaatsen, toeristische kampeerplaatsen, trekkershutten en kampeerautoplaatsen. Het aantal tenten op een kampeerweide wordt echter niet in deze totaal kolom genomen. De totaal kolom 'totale oppervlakte' bevat wel de oppervlakte van de kampeerweide.

In de operationele ruimte-inventaris worden de terreinen voor openluchtrecreatieve terreinen opgedeeld, confer hoofdstuk 3, op basis van het ruimtelijk voorkomen. We onderscheiden enerzijds de zogenaamde 'openluchtrecreatieve terreinen' (met minder dan 50% ruimte voor sport en spel) en anderzijds de 'multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen' (hoofdfunctie verblijven, maar met meer dan 50% van de ruimte benut voor sport en spel). Daarnaast zijn er nog de terreinen met een zeer beperkte oppervlakte voor openluchtrecreatieve verblijven (minder dan 5%) en meer dan 95% ruimte voor sport en spel die als hoofdfunctie dagrecreatie hebben. Deze terreinen worden naar ruimtebehoefte toe in dit hoofdstuk niet besproken, maar zijn mee opgenomen in het hoofdstuk rond de openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen (zie hiervoor).

Naar ruimte-inname geeft dit het volgende beeld (zie tabellen 30, 31 en 32).

Tabel 30
Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor (vergunde) openluchtrecreatieve terreinen

Regio	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	217,9	17,9
Limburg	299,8	24,7
Oost-Vlaanderen	118,7	9,8
Vlaams-Brabant	109,4	9,0
West-Vlaanderen	468,3	38,6
Totaal	1214,1	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Tabel 31
Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor (niet-vergunde) openluchtrecreatieve terreinen

Regio	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	136,0	33,7
Limburg	18,1	4,5
Oost-Vlaanderen	49,8	12,4
Vlaams-Brabant	34,6	8,6
West-Vlaanderen	164,5	40,8
Totaal	403	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Tabel 32**Overzicht per provincie volgens ruimte-inventaris voor multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen**

Regio	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	213,7	22,6
Limburg	632,7	66,8
Oost-Vlaanderen	26,4	2,8
Vlaams-Brabant	10,1	1,1
West-Vlaanderen	64,7	6,8
Totaal	947,6	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

Ruimtelijke spreiding

De provincie West-Vlaanderen telt ruim 40% van het aantal inrichtingen en bijna de helft van het totaal aantal plaatsen. De overige provincies hebben een aandeel dat varieert tussen 12% en 16% van het aantal inrichtingen maar hebben wisselende verhoudingen in het aantal plaatsen.

Niettegenstaande de dominantie op het vlak van het aantal plaatsen, neemt West-Vlaanderen slechts 22% van de oppervlakte in. De ruimte is vrij gelijkmatig verdeeld over de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen, Limburg en West-Vlaanderen. Hun ruimtegebruik varieert tussen 21% en 25% van de totale oppervlakte voor openluchtrecreatieve verblijven in Vlaanderen. Vlaams-Brabant daarentegen neemt slechts 4% van de ruimte in. De Vlaamse Kust heeft quasi 40% van het aantal inrichtingen en 46% van het aantal plaatsen. De kampeerverblijven nabij de steden zijn op zich gering in aantal en zijn in verhouding tot de totale toeristische capaciteit beperkt betekenisvol. Niettemin kunnen deze stadskampeerinrichtingen een waardevolle aanvulling bieden op het toeristisch aanbod van de stad.

De verhouding tussen vaste staanplaatsen (kampeer- en verblijfplaatsen) en toeristische staanplaatsen (toeristische kampeerplaatsen, trekkershutten, kampeerweide, kampeerautoplaatsen) verschilt enigszins per provincie. Limburg bezit een iets groter aantal toeristische staanplaatsen in vergelijking met de overige provincies. Dit komt vooral door de aanwezigheid van enkele grotere eenheden zoals bijvoorbeeld Molenheide en Hengelhoef. De kust telt verhoudingsgewijs dan weer meer vaste kampeer- en verblijfplaatsen in vergelijking met de rest van Vlaanderen, waar het aanbod iets meer toeristisch gericht is.

Deze differentiatie drukt zich ook uit in de verhoudingen naar type terreinen. In Vlaams-Brabant echter is 86% van de terreinen vergund als kampeerverblijfpark. Antwerpen heeft relatief gezien het grootste aandeel kampeerterreinen (42,1%). Verhoudingsgewijs vinden we aan de kust inderdaad iets minder kampeerterreinen. De kust telt daarentegen vijf van de acht vergunde vakantieparken in Vlaanderen.

Ruimtelijke kengetallen

146 terreinen of quasi 60% van het totaal aantal terreinen telt minder dan 200 staanplaatsen. Deze kleinere bedrijven nemen nauwelijks 16,1% van de totale oppervlakte in beslag.

Er zijn slechts enkele zeer grote terreinen zoals Lispanne in De Haan en het Provinciaal Domein Zilvermeer in Mol die meer dan 1.000 staanplaatsen hebben. Daarnaast zijn er zesentwintig terreinen met 500 staanplaatsen. In functie van het aantal toeristische kampeerplaatsen zijn er slechts achttien terreinen die over meer dan honderd toeristische kampeerplaatsen beschikken.

Er is een wettelijke norm inzake oppervlakte per kampeerplaats die minimum 80 m² bedraagt. De 248 vergunde openluchtrecreatieve verblijven in Vlaanderen tellen samen 56.913 staanplaatsen op een oppervlakte van 26.074.062 m², dit is 458 m² per staanplaats. Dit cijfer is hoog omwille van de grote oppervlakte bos en groen die er in vele grootschalige terreinen aanwezig is. Wanneer de oppervlakte voor sport en spel (ongeveer 1.050 ha) in mindering wordt gebracht, daalt de beschikbare oppervlakte tot 274 m². Ter vergelijking, in het kader van de gewenste vernieuwing van het aanbod verblijfrecreatie, wordt in Zeeland uitgegaan van een bruto-staanplaatsoppervlakte van 300 m².

Bevraging van de sector leert dat in de laatste jaren de beschikbare ruimte per staanplaats eerder is toegenomen.

▪ Trends aan de vraagzijde

Dalend aanbod aan openluchtrecreatieve bedrijven

Een kenmerkende evolutie in de vergunde terreinen in Vlaanderen van 1993 tot en met 2005 is het sluiten van vele openluchtrecreatieve bedrijven omwille van de sanering van de (zonevreemde) niet-vergunde kampeerterreinen. Daarnaast is de transformatie van kampeergelegenheden naar weekendverblijven, de zogenaamde 'witte huisjes', een opvallend fenomeen aan de kust.

Dalend aantal overnachtingen op campings en in vakantieparken

Kampeerterreinen en kampeerverblijfparken

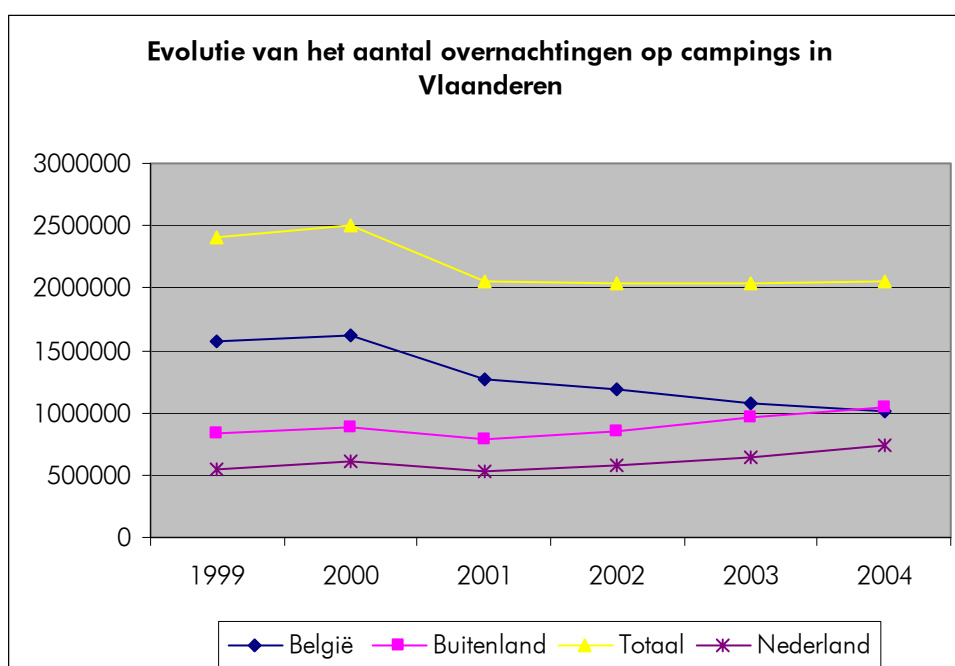
Een inschatting maken van de 'vraag' of met andere woorden : het aantal overnachtingen in de kampeersector/sector van de openluchtrecreatieve verblijven is sowieso een vrij moeilijke aangelegenheid. Reden hiervoor is het feit dat slechts een gedeelte van de overnachtingen, met name de toeristische overnachtingen, via de algemene directie statistiek (ADS) in kaart zijn gebracht. Doordat de overnachtingen op de tweede verblijfsvormen, dit wil zeggen de overnachtingen in stacaravans, chalets, woningen, op kampeerverblijfparken en andere vergunde openluchtrecreatieve verblijven niet geregistreerd worden, ontstaat een lacune in het cijfermateriaal, die slechts mits additioneel onderzoek in kaart kan worden gebracht. Afgaande op de gegevens van het aanbod waarin we zien dat dit aanbod voor de grote meerderheid bestaat uit **niet**-toeristische staanplaatsen, is dus een onderschatting van de werkelijke vraag in de sector van de openluchtrecreatieve verblijven groot en een voorlopig ongekend veelvoud in vergelijking met de huidige door het ADS-registreerde overnachtingen.

De analyse die volgt is een combinatie van de ADS-geregistreerde toeristische overnachtingen en de resultaten uit het WES-onderzoek naar het reisgedrag van de Belgen. Beide onderzoeken geven een zeker inzicht in de materie terzake.

Volgens ADS werden in Vlaanderen in 2004 ongeveer 385.000 aankomsten en 2.054.000 overnachtingen op campings geteld. Het zijn vooral buitenlanders die gebruikmaken van de Vlaamse kampeerterrainen en kampeerverblijfparken (circa 213.000 of 55% van het totaal). Er is duidelijk sprake van een daling van het aantal overnachtingen op kampeerterrainen en kampeerverblijfparken in Vlaanderen. Het aantal aankomsten daarentegen steeg in dezelfde periode. Het aantal aankomsten steeg van 363.000 in 1999 tot 385.000 in 2004, het aantal overnachtingen daalde van 2.236.000 tot 2.054.000 (zie figuur 6). Het aantal aankomsten steeg dus procentueel met 6%, terwijl het aantal overnachtingen daalde met 8%. De gemiddelde verblijfsduur is dan ook gedaald van 6,1 nachten in 1999 tot 5,3 nachten in 2004. Volledigheidshalve moeten we eraan toevoegen dat het aantal overnachtingen sinds 2001 relatief constant is gebleven. **De daling is vooral toe te schrijven aan een daling aan de kust.**

Het aantal vakanties van Belgen op kampeerterrainen en kampeerverblijfparken in binnen- en buitenland bereikte zijn hoogtepunt in de jaren 1991-94 met ongeveer 1,2 miljoen eenheden. De tendens is sindsdien eerder negatief. Deze neerwaartse beweging is nog beter te merken bij het marktaandeel van de kampeerterrainen en kampeerverblijfparken binnen alle logiesvormen, dat zakt van ongeveer 15% in de beginjaren '80 tot 10% op vandaag.

Figuur 6

Van belang is hier de vaststelling dat het aanbod vrij drastisch is gedaald. In heel Vlaanderen zijn veel zonevreemde niet-vergunde campings verdwenen na sanering. Aan de kust is deze ontwikkeling versterkt door de transformatie van kampeerterrinen en kampeerverblijfparken tot tweedeverblijfparken (fenomeen 'witte huisjes'). Men kan echter niet om de vaststelling heen dat de Belgische vakantieganger steeds minder kampeervakanties neemt.

Vakantieparken

Volgens ADS ligt het aantal aankomsten in vakantieparken in Vlaanderen merkelijk hoger dan op kampeerterrinen en kampeerverblijfparken. In 2003 registreerde deze instelling bijna 770.000 aankomsten en 3.483.000 overnachtingen. Dit komt neer op een gemiddelde verblijfsduur van 4,5 nachten. Vakantieparken zijn minder seizoensgebonden.

Buitenlanders zijn in de meerderheid. Ze zijn goed voor 59% van de aankomsten en 62% van de overnachtingen. Opnieuw is de Nederlandse markt erg belangrijk met 60% van de buitenlandse aankomsten en 58% van de buitenlandse overnachtingen. Daarnaast is praktisch alleen nog de Duitse markt te vermelden (26% van de buitenlandse aankomsten en 28% van de buitenlandse overnachtingen).

De trend is ook voor de vakantieparken negatief. Het aantal aankomsten verminderde sinds 1999 met 12%, het aantal overnachtingen met 13%. Het aantal vakanties doorgebracht door Belgen in een vakantiepark is eerder dalend. Dit aantal overschreed nog 400.000 eenheden in 1994-96 maar bedraagt de laatste jaren slechts iets meer dan 300.000. Gelijklopend met deze evolutie is ook het aandeel van de vakantieparken gedaald in de logieskeuze van de Belg voor zijn vakantie. Op vandaag worden iets meer dan 3% van alle vakanties van Belgen in een vakantiepark doorgebracht tegenover meer dan 4% in 1994-96.

Hier is de vaststelling dat het aanbod in deze periode niet is gewijzigd, met andere woorden het marktaandeel is wel gedaald.

Dalende vraag ten aanzien van kampeerterrinen en kampeerverblijfparken

De vraag naar overnachtingen op kampeerterrinen is globaal dalende (vooral voor de Belgische markt) (**EN9**). Dit heeft te maken met de veranderende consumenteneisen en de concurrentie met andere mogelijkheden: meer comfortabele verblijven omwille van de verhoogde koopkracht, de groei van de doelgroep vijftigplus (**DE5**) die meer comfortabele verblijven uitkiest (zoals tweede verblijven (**EN10**) en de keuze voor andere types van reizen en bestemmingen (succes van citytrips, korte breaks, ... (**SC4**) (**EN1**)).

Meer luxe en ruimte

Vergelijkbaar Nederlands onderzoek gaf aan dat er een toename te verwachten is van de gemiddelde grootte van zowel toeristische als vaste staanplaatsen in de periode 1991 tot 2015 van ongeveer 25% tot 30% (Zandvoort Kappelhoff Advies "Ruimte voor economische activiteiten", 1994, geciteerd in ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Rijksplanologische dienst (2002) 'Ruimtebehoefte voor recreatie, water, natuur, infrastructuur en landbouw. Voorstudie deel 2, vijfde nota, Den Haag.) De gevolgen van dit scenario zijn dat per eenheid van verblijf meer ruimte en rust (**EL2**) zal gevraagd worden gelet op de vraag van de consument naar meer luxe en comfort (**EN8**), hoewel dit effect minder uitgesproken is bij kampeergelegenheden in vergelijking met andere overnachtingsmogelijkheden (**EN8**).

Aanbod natuurgericht kamperen

Meer aandacht voor verblijven en ontspanning in ongerepte natuur en platteland (groeïend plattelands- en natuurtoerisme) (**EL1**) kan ook een accent inhouden naar hoeve-, natuurkamperen, kasteelkamperen en andere kleinschalige kampeervormen (bv. 'camping municipal' in Frankrijk). Het zijn verblijfvormen waar het aspect 'beleving' centraal staat. De toerist komt omwille van de kleinschaligheid, rust en de natuurlijke omgeving. In die zin is het hoevekamperen een passende invulling van de vraag naar individualisering en kleinschaligheid.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Ruimtebehoefte

Voor de analyse van de ruimtevraag maken we opnieuw een operationeel ruimtelijk onderscheid tussen openluchtrecreatieve terreinen (met minder dan 50% van de ruimte ingenomen door sport en spel) en multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen (hoofdfunctie eveneens verblijven, met meer dan 50% van de ruimte ingenomen door sport en spel).

1. Ruimtevraag van de uitbaters van openluchtrecreatieve terreinen

Provincie	Aantal uitbaters met uitbreidingsplannen	Huidige oppervlakte van deze uitbaters	Oppervlakte-uitbreiding (b)	% oppervlakte-uitbreiding ten opzichte van oorspronkelijke oppervlakte	Oppervlakte van de uitbreiding in niet-geschikte planologische zone	% van de uitbreidingsoppervlakte buiten de geschikte planologische zone
Antwerpen	11	107,7	32,3	30,0	25,8	79,9
Limburg (a)	17	220,4	166,8	75,7	91,7	54,9
Oost-Vlaanderen	11	48,8	22,2	45,5	20,5	92,2
Vlaams-Brabant	4	10,9	7,7	70,7	7,3	94,6
West-Vlaanderen	35	155,2	71,6	46,1	56,2	78,5
Vlaanderen	78	543,1	300,7	55,4	201,5	67,0

(a) De gegevens voor de provincie Limburg zijn gebaseerd op de resultaten van het campingonderzoek voor 42 openluchtrecreatieve terreinen uitgevoerd door Toerisme Limburg vzw (2004, bevraging van de uitbaters in 2003). Voor dit onderzoek wordt enkel rekening gehouden met de openluchtrecreatieve terreinen (volgens de operationele ruimtelijke definitie) die vergund zijn. Bij de gegevens inzake uitbreiding wordt in bovenstaande overzichtstabel geen onderscheid gemaakt tussen concrete en minder of niet-concrete uitbreidingsplannen. Hiervoor wordt verwezen naar de bijlage 9.2.

(b) Oppervlakte-uitbreiding: deze cijfers zijn te beschouwen als minima (behalve de cijfers voor de provincie Limburg). Sommige uitbaters geven immers een bepaalde behoefte aan zonder deze te kwantificeren. Dit geldt vooral voor de cijfers voor West- en Oost-Vlaanderen, in mindere mate voor Antwerpen. Bovendien hebben niet alle uitbaters gereageerd.

Gevraagde ruimte voor uitbreiding

De uitbreidingsplannen beslaan (bij een respons van 155 uitbaters op 220 vergunde openluchtrecreatieve terreinen in Vlaanderen) in totaal een oppervlakte van ruim **300 ha** (minimale vraag). Dit betekent een verruiming van de huidige oppervlakte van deze uitbaters met meer dan 50%. Geëxtrapoleerd naar het totaal van de uitbaters (waarbij we verhoudingsgewijs de helft van de groeivraag bijrekenen) bekommen we een maximale vraag van **363 ha**.

In deze cijfers merken we regionale verschillen. Ongeveer de helft van de gevraagde oppervlakte wordt door uitbaters van Limburgse openluchtrecreatieve terreinen gevraagd. Dit hoge cijfer kan te maken hebben met het feit dat deze gegevens uit een andere studie werden overgenomen waar de respons beduidend hoger was dan voor de bevraging in het kader van deze studie (de bevraging door Toerisme Limburg dateert van 2003). Daarnaast wordt relatief veel ruimte gevraagd door de uitbaters in West-Vlaanderen. Het gaat voornamelijk om uitbaters die in de kustregio gesitueerd zijn. Een typisch knelpunt bij de West-Vlaamse uitbaters met uitbreidingsbehoefte is de ingeslotenheid van de terreinen. Aan de kust zijn ze immers volledig omringd door andere openluchtrecreatieve terreinen, andere bebouwde functies of de polders. Daarom geven veel West-Vlaamse uitbaters aan dat ze wel zouden willen uitbreiden, maar geen ruimte vinden in de onmiddellijke nabijheid. Sommige uitbaters zoeken een oplossing in het overkopen van andere reeds bestaande openluchtrecreatieve terreinen in de buurt. In de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen vragen de uitbaters telkens minimum 8 tot 33 ha.

Planologische geschiktheid van de ruimte voor uitbreiding

Het geheel van de gevraagde uitbreidingen ligt grotendeels buiten de geschikte planologische zone. Voor geheel Vlaanderen is dit 201,5 ha of 67% van de gevraagde uitbreiding.

Dit beeld is vrij gelijkaardig over alle Vlaamse provincies. Enkel voor de provincie Limburg blijkt de gevraagde uitbreiding iets vaker in recreatiegebied te liggen.

Reden van de uitbreiding

De uitbreidingsplannen betreffen een toename van het aantal toeristische en vaste staanplaatsen (met bijna 89 ha voor de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, West- en Oost-Vlaanderen), een verruiming van de gemiddelde staanplaats en de uitbreiding van de bestaande of de creatie van nieuwe voorzieningen (met bijna 35 ha voor dezelfde vier provincies).

Gevolgen van de herstructurering: latente niet-ingevulde ruimtevrage

De herstructurering van de kampeersector heeft tot een daling van de capaciteit geleid. De geselecteerde individuele ruimtevragen en de investeringsbereidheid van de overgebleven uitbaters geven aan dat er een latente niet-ingevulde behoefte is.

Aangezien verdichting meestal niet mogelijk is in de sector, de kampeersector is per definitie ruimte-extensief, is slechts een ruimtelijke uitbreiding of ruimtelijke herstructurering in rendabele en volwaardige kampeerterreinen de oplossing om de sector marktconform te houden.

2. Ruimtevrage van de uitbaters van multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen

Aantal uitbaters met uitbreidingsplannen	Huidige oppervlakte van deze uitbaters	Oppervlakte-uitbreiding (a)	% oppervlakte-uitbreiding ten opzichte van oorspronkelijke oppervlakte	Oppervlakte van de uitbreiding in niet-geschikte planologische zone	% van de uitbreidingsoppervlakte buiten de geschikte planologische zone
8	283,6	90,0	31,7	83,3	92,5

(a) Oppervlakte-uitbreiding: deze cijfers zijn te beschouwen als minima. Slechts de helft van alle uitbaters heeft gereageerd, en acht van deze negen uitbaters geven aan te willen uitbreiden.

Gevraagde ruimte voor uitbreiding

De uitbreidingsplannen beslaan (bij een respons van 9 uitbaters op 18 multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen in Vlaanderen) in totaal een oppervlakte van ruim **90 ha** (minimale vraag). Dit betekent een verruiming van de huidige oppervlakte van deze uitbaters met meer dan 30 %. Wanneer we deze groeivraag extrapoleren naar het totaal aantal uitbaters (waarbij we verhoudingsgewijs de helft van de groeivraag rekenen) bekomen we een extra vraag voor bijkomend **45 ha**.

Planologische geschiktheid van de ruimte voor uitbreiding

Het geheel van de gevraagde uitbreidingen ligt grotendeels buiten de geschikte planologische zone. Voor geheel Vlaanderen is dit 83,3 ha of meer dan 92 % van de gevraagde uitbreiding.

Reden van de uitbreiding

De uitbreidingsplannen betreffen een toename van het aantal toeristische en vaste staanplaatsen (met bijna 27 ha), maar vooral de uitbreiding van de bestaande of de creatie van nieuwe voorzieningen (meer dan 47 ha).

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

Kampeerterreinen, kampeerverblijfparken en vakantieparken vormen een sterk gereguleerde sector. Deze logiesvorm komt voor in goed afgebakende ruimtelijke entiteiten. Deze entiteiten zijn formeel afgebakend omwille van de kampeerregelgeving. De bestemming in het kader van de ruimtelijke ordening is per definitie 'verblijfrecreatie', hoewel in de praktijk, zoals blijkt uit onze analyses, (delen van) bedrijven voor openluchtrecreatieve verblijven in verschillende bestemmingszones voorkomen. We verwijzen hierbij naar tabellen 33, 34 en 35.

Natuurkamperen en hoevekamperen zijn voorwerp van de problematiek van het recreatief medegebruik. In beide gevallen zullen er, om aan een eventuele groeiende vraag te beantwoorden, wel passende maatregelen nodig zijn om het stedenbouwkundig aspect 'kamperen in agrarisch en natuurgebied' toe te laten.

Tabel 33**Huidige bestemmingen (vergunde) openluchtrecreatieve terreinen volgens ruimte-inventaris
(met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode)**

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	37,6
Woongebied met landelijk karakter (0102)	2,2
Woonpark (0104)	1,1
Woonuitbreidingsgebied (0105)	3,1
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	0,3
Recreatiegebieden (0400)	184,2
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	8,8
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	698,7
Gebieden voor dag- en verblijfrecreatie (0403)	2,9
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	10,0
Gebieden voor jeugdcamping (0430)	0,2
Reservegebied voor recreatie (0480)	28,7
Parkgebieden (0500)	15,2
Bufferzones (0600)	4,9
Natuurgebied (0701)	57,6
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurrezervaten (0702)	3,1
Bosgebieden (0800)	6,7
Bosgebieden met ecologisch belang (0810)	0,7
Agrarische gebieden (0900)	7,0
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	34,4
Agrarische gebieden met ecologisch belang (0910)	0,4
Ontginningsgebieden (1200)	0,1
Bestaande waterwegen (1504)	0,4
Gebied voor dagrecreatie (02102)	105,7
Totaal	1.214

BRON: Eigen gegevens (WES).

Tabel 34

Huidige bestemmingen (niet-vergunde) openluchtrecreatieve terreinen volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	16,7
Woongebied met landelijk karakter (0102)	3,0
Woonpark (0104)	0,1
Woonuitbreidingsgebied (0105)	1,7
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	0,8
Recreatiegebieden (0400)	27,8
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	26,7
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	237,7
Gebied voor toeristische recreatieparken (0410)	17,6
Gebieden voor jeugdcamping (0430)	4,3
Reservegebied voor (dag)recreatie (0481)	0,2
Parkgebieden (0500)	2,2
Bufferzones (0600)	1,8
Groengebied (0700)	2,3
Natuurgebied (0701)	34,7
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten (0702)	1,6
Bosgebieden (0800)	3,9
Agrarische gebieden (0900)	8,7
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	0,5
Industriegebieden (1000)	0,1
Militaire gebieden (1400)	10,6
Totaal	402,9

BRON: Eigen gegevens (WES).

Tabel 35

Huidige bestemmingen multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen volgens ruimte-inventaris (met foutenmarge omwille van verwerkingsmethode)

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	1,8
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,2
Recreatiegebieden (0400)	77,1
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	23,3
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	218,4
Gebied voor recreatiepark (0412)	254,4
Bufferzones (0600)	1,4
Groengebied (0700)	8,8
Natuurgebied (0701)	53,1
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten (0702)	0,7
Bosgebieden (0800)	22,2
Bosgebieden met ecologisch belang (0810)	0,3
Agrarische gebieden (0900)	32,3
Landschappelijk waardevolle gebieden (0901)	1,6
Agrarische gebieden met ecologisch belang (0910)	0,3
Ontginningsgebieden (1200)	251,5
Totaal	947,4

BRON: Eigen gegevens (WES).

Op vandaag nemen de (vergunde) openluchtrecreatieve terreinen en de multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen respectievelijk 1.617 ha en 948 ha in.

De ruimte voor optimalisatie en uitbreiding van de bestaande (vergunde) openluchtrecreatieve terreinen en de multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen kan volgens onze bevraging ingeschat worden op:

- minimaal **300 ha** en maximaal **363 ha** voor de (vergunde) openluchtrecreatieve verblijven; en
- minimaal **90 ha** en maximaal **45 ha** voor de multifunctionele openluchtrecreatieve verblijven

- **Overzichtkaart**

Openluchtrecreatieve terreinen (vergund)

Openluchtrecreatieve terreinen (niet-vergund)

Multifunctionele openlucht recreatieve terreinen

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

Het **Decreet van 3 maart 1993** betreffende het statuut van de **openlucht recreatieve verblijven** en de aanvullende en aanverwante besluiten bepalen onder meer de logiesvormen die kunnen vergund worden als openlucht recreatief verblijf, de exploitatievoorwaarden, de classificatie- en brandveiligheidsnormen, de herkenningkentekens, ... Deze kampeerregelgeving is, met andere woorden, te beschouwen als een uitbatingsvergunning die de exploitatie van een (kampeer)terrein (in de brede zin van het woord) regelt en aan voorwaarden bindt.

Momenteel wordt er gewerkt aan het koepeldecreet waarbij het decreet voor de openlucht recreatieve bedrijven zal worden herzien.

Toelichting bij de begrippen

De kampeerregelgeving bepaalt onder meer volgende begrippen.

Artikel 2 van het kampeerdecreet¹

Art. 2:

§ 1. In dit decreet wordt onder openluchtrecreatief verblijf verstaan:

1° tent, caravan, mobilhome, kampeerauto, woonauto of iedere andere verblijfvorm die niet ontworpen is om als vaste woonplaats te dienen of niet als dusdanig wordt gebruikt en waarvoor geen vergunning² vereist is overeenkomstig artikel 44 van de Wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw;

2° chalet, bungalow, huisje, paviljoen of iedere andere verblijfvorm die niet ontworpen is om als vaste woonplaats te dienen of niet als dusdanig wordt gebruikt en waarvoor een vergunning² vereist is overeenkomstig artikel 44 van de Wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw;

§ 2. In dit decreet wordt onder terrein voor openluchtrecreatieve verblijven verstaan: ieder terrein waarop ten minste drie verblijven staan of kunnen staan zoals bedoeld in artikel 2, §1 en dat ingericht is met het oog op of bestemd is voor openluchtrecreatieve verblijven.

Artikel 1.6 tot 1.16 van het exploitatiebesluit³

6° terrein: terrein voor openluchtrecreatieve verblijven zoals bedoeld in artikel 2, §2 van het decreet;

7° kamperen: het als overnachtingsgelegenheid gebruiken van openluchtrecreatieve verblijven zoals bedoeld in artikel 2, §1, 1° van het decreet, voor vakantie en recreatie door andere personen dan kermisexploitanten of nomaden die als dusdanig handelen;

8° **kampeerterrein**: een afgebakend terrein waarop gekampeerd en/of verbleven wordt en waarvoor het volgende geldt: ten minste 15% van de plaatsen voor openluchtrecreatieve verblijven is voorbehouden voor toeristische kampeerplaatsen en ten hoogste 50% van de openluchtrecreatieve verblijven vallen onder de omschrijving bedoeld in artikel 2, §1, 2° van het decreet.

Ten hoogste de helft van de toeristische kampeerplaatsen mag vervangen worden door kampeerautoplplaatsen waarbij drie kampeerautoplplaatsen het equivalent zijn van één toeristische kampeerplaats;

9° **kampeerverblijfpark**: een afgebakend terrein waar men gebruik kan maken van tenminste één toeristische kampeerplaats en waarop gekampeerd en/of verbleven wordt in openluchtrecreatieve verblijven zoals bedoeld in artikel 2, §1, 2° van het decreet;

9° bis **kampeerautoterrein**: een afgebakend terrein waarop uitsluitend kampeerautoplplaatsen voorkomen;

10° **vakantiepark**: een afgebakend terrein waarop uitsluitend openluchtrecreatieve verblijven voorkomen zoals bedoeld in artikel 2, §1, 2° van het decreet;

¹ Zie de informatiebrochure van Toerisme Vlaanderen over de kampeerregelgeving in Vlaanderen, rubriek 'kampeerdecreet': blz. 7/86.

² De vergunning waarvan sprake is, is een bouwvergunning of volgens de nieuwe terminologie een stedenbouwkundige vergunning.

³ Zie de informatiebrochure van Toerisme Vlaanderen over de kampeerregelgeving in Vlaanderen, rubriek 'exploitatiebesluit': blz. 13-14/86.

11° **kampeerplaats**: een genummerd, afgebakend gedeelte van een kampeerterrein of kampeerverblijfspark waarop gekampeerd wordt in openluchtrecreatieve verblijven zoals bedoeld in artikel 2, §1, 1° van het decreet en waar maximum twee bijzettenten met elk een maximum grondoppervlakte van 10 m² kunnen opstaan zonder dat de maximaal toegelaten bezetting wordt overschreden. Ingeval van plaatsing van deze bijzettenten worden deze samen met het openluchtrecreatieve verblijf als een geheel beschouwd en dient er rekening gehouden te worden met de afstand tussen de openluchtrecreatieve verblijven die opgelegd wordt in de bijlage 1, deel 2, punt 1.2 van het Besluit van de Vlaamse Regering van 8 maart 1995 tot vaststelling van de specifieke brandveiligheidsnormen waaraan terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven moeten voldoen;

12° **toeristische kampeerplaats**: een kampeerplaats die gebruikt wordt door toeristen op doorreis die niet meer dan 31 dagen per jaar op het terrein aanwezig zijn en die uitsluitend gebruikmaken van openluchtrecreatieve verblijven zoals bedoeld in artikel 2, §1, 1° van het decreet;

12° bis **kampeerautoplaats**: een genummerd, afgebakend gedeelte van het kampeerterrein, kampeerverblijfspark of kampeerautoterrein dat dient als standplaats voor kampeerauto's die als overnachtingsgelegenheid gebruikt worden.

De kampeerautoplaats kan niet als toeristische kampeerplaats beschouwd worden.

13° **kampeerweide**: een speciaal daartoe afgebakend gedeelte van het kampeerterrein of kampeerverblijfspark met een minimumoppervlakte van 80 m² en een maximumoppervlakte van 15% van de totale oppervlakte van het terrein, waarop enkel tenten met een maximum grondoppervlak van 10 m² worden toegelaten.

Op de kampeerweide worden geen auto's toegelaten.

De plaatsen op de kampeerweide kunnen niet als toeristische kampeerplaats beschouwd worden.

Voor het verblijf van erkende jeugdgroepen op een kampeerweide kan afgeweken worden van de oppervlakenorm van 10 m² per tent.

14° vergunning: de vergunning zoals bedoeld in artikel 3, §1 van het decreet;

15° vergunninghouder: de natuurlijke persoon of de rechtspersoon aan wie de vergunning verleend wordt en die verantwoordelijk is voor de exploitatie van het terrein;

16° **verblijfplaats**: een genummerd, afgebakend gedeelte van een kampeerterrein, kampeerverblijfspark of vakantiepark waarop uitsluitend gebruikgemaakt wordt van het als overnachtingsgelegenheid gebruiken van bouwvergunningsplichtige openluchtrecreatieve verblijven voor vakantie en recreatie door andere personen dan kermisexploitanten of nomaden.

▪ Aanverwante regelgeving

De Decreetwijziging van 22 april 2005 betreffende het decreet houdende de organisatie van de wetgeving op de ruimtelijke ordening laat in art. 145 sexies §2 mogelijkheden open voor paalkamperen¹. Er wordt immers bepaald dat recreatief medegebruik mogelijk is in gebieden die op het gewestplan niet als recreatiegebied zijn ingekleurd als door hun beperkte impact de realisatie van de algemene bestemming niet in het gedrang wordt gebracht.

▪ Verwante regelgeving/richtlijnen

Toelichting bij het begrip weekendverblijfparken

Naast de begrippen die gedefinieerd worden in het kampeerdecreet, vraagt ook het begrip 'weekendverblijfpark' enige toelichting.

Weekendverblijfparken zijn in principe 'terreinen met vakantiewoningen' (in de ruime betekenis van het woord) die volgens de **Basiswet van 1962 op de ruimtelijke ordening en stedenbouw**, én in de gepaste bestemmingszone liggen², én over een bouwvergunning, én over een verkavelingsvergunning moeten beschikken. We verwijzen hier eveneens naar het Besluit van de Vlaamse Regering van 8 juli 2005 houdende de vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening inzake openluchtrecreatieve verblijven en de inrichting van gebieden voor dergelijke verblijven (BS 10/08/2005).

Een aantal kampeerterrinen, kampeerverblijfparken en vakantieparken die vergund zijn binnen het kampeerdecreet zijn tevens vergund als weekendverblijfpark. Dit betekent voor deze gevallen dat het kampeerdecreet fungeert als een exploitatievergunning en dus de uitbating van het terrein regelt, terwijl de vergunning als weekendverblijfpark fungeert als inrichtingsvergunning en ook toelaat om het terrein in 'kavels' op te delen.

In de discussie rond het ruimtelijk wensbeeld hebben we deze terreinen aangeduid met de terminologie van het kampeerdecreet, namelijk kampeerterrein, kampeerverblijfpark en vakantiepark en laten we als het ware het kampeerdecreet primeren boven de inrichtingsvergunning.

Daarnaast zijn er terreinen die beschouwd worden als zijnde 'weekendverblijfparken' doch die **niet** vallen onder de toepassing van het kampeerdecreet. Om deze terreinen enigszins te duiden, verwijzen we naar het antwoord van voormalig minister van Toerisme Renaat Landuyt op een parlementaire vraag. Minister Landuyt stelde dat een terrein niet-vergunningsplichtig is volgens het kampeerdecreet:

¹ Paalkamperen is een term afkomstig uit Nederland waar Staatsbosbeheer zo'n 10 jaar geleden begonnen met een proef inzake kamperen in de natuur. Principe is een vorm van beheersbaar kamperen in de natuur waarbij op specifieke plekken kamperen is toegelaten onder voorwaarden. Deze plekken zijn herkenbaar gemaakt middels een paal. Om de trekkers ook nog een zeker vorm van comfort te bieden werden er bij veel paalkampeerplekken ook nog een pomp geplaatst. Deze pomp levert grondwater.

² Zie gepaste bestemmingszone: in principe zijn dit de zones die aangeduid zijn op het gewestplan als zones voor verblijf recreatie tenzij er BPA's zijn die toelaten dat ze zich ook in woonzones situeren. 'Daar waar het planologisch en stedenbouwkundig verantwoord is en deze instellingen (campings en weekendverblijfparken) normaal deel uitmaken van het stads- of dorpsbeeld (bijvoorbeeld in zones met grote toeristische aantrekkingskracht) zullen deze zones als gebieden voor verblijfrecreatie worden aangeduid in de gewestplannen of kunnen deze gebieden als dusdanig worden aangeduid in een BPA dat de bestemmingen in het woongebied verder differentieert' - wet van 1962. Artikel 10.

Om deze terreinen enigszins te duiden, verwijzen we naar volgende beginselen¹:

- het terrein beschikt over een geldige verkavelingsvergunning (als weekendverblijfpark);
- de verblijven die erop voorkomen verkocht worden of langdurig verhuurd worden;
- er geen sprake is van toeristische exploitatie (huisjes worden niet aangeboden op de markt van de kortetermijnverhuur via bijvoorbeeld een syndicus of andere beheerder);
- er geen gemeenschappelijke voorzieningen voorkomen buiten diegene die deel uitmaken van de akte van mede-eigendom.

Deze terreinen beschouwen we in de tekst wel als zijnde 'weekendverblijfparken'.

¹ Werden verwoord naar aanleiding van een interview met Toerisme Vlaanderen, oktober 2005.

3.3. Hotels, gastenkamers, vakantiewoningen en appartementen

3.3.1. Hotels, gastenkamers en vakantiewoningen

- **Omschrijving**

Een **hotel** is een toeristische handelsexploitatie met voor logies uitgeruste kamers. Deze bedrijven bieden service aan en verstrekken voor minstens één nacht logies. Vanaf het ogenblik dat een logiesverstrekkend bedrijf over minstens vier kamers beschikt of voor ten minste tien personen slaapgelegenheid biedt, kan het slechts geëxploiteerd worden mits een vergunning. Kleinere accommodaties kunnen op vrijwillige basis een exploitatievergunning aanvragen.

Huurvakantiewoningen zijn accommodatievormen van uiteenlopende aard: studio's, appartementen, villa's, huizen, bungalows, ... die op de verhuurmarkt worden aangeboden. Vakantiewoningen kunnen onderscheiden worden volgens deze die door de eigenaar worden aangeboden of deze die via een verhuurkantoor op de markt komen.

Kamers bij particulieren zijn kamers die behoren tot de woning van de aanbieder. Het onderscheid met vakantiewoningen steunt op het al dan niet aanwezig zijn van kookfaciliteiten op de kamer. Wanneer de kamers een kitchenette hebben, dan behoren zij tot de huurvakantiewoningen en spreken we over studio's.

- **Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik**

Aanbod

Er zijn in Vlaanderen (1 juli 2004) **1.142 hotelinrichtingen** met een logiescapaciteit voor 62.916 personen. De kleinschaligheid van het hotelaanbod is opvallend. De gemiddelde capaciteit van een hotel in Vlaanderen is slechts vijfenvijftig personen of ongeveer vijfentwintig kamers. Meer dan twee derde van de hotels telt minder dan twintig kamers. Het merendeel van de hotels behoort niet tot een keten (90%).

Er worden in Vlaanderen **652 individuele huurvakantiewoningen** aangeboden met een capaciteit voor 3.738 personen (1 juli 2004). In Vlaanderen zijn er ook nog **594 particuliere aanbieders van kamers** met een capaciteit van **3.013 personen**. De meeste aanbieders van kamers bieden twee à drie kamers aan. Bijna één op vijf biedt slechts één kamer aan.

Ruimtegebruik

Hotels, individuele vakantiewoningen en kamers voor particulieren zijn vaak verweven in de bebouwde omgeving (stedelijk weefsel van de steden en badplaatsen). Een vierde van de huurvakantiewoningen (exclusief de huurvakantiewoningen aan de kust) kan als plattelandstoerisme aangeduid worden en is gelegen in de kernen van het buitengebied, behoort tot een hoeve of ligt geïsoleerd.

Ruimtelijke spreiding

Meer dan de helft van het hotelaanbod in Vlaanderen is te vinden in West-Vlaanderen (vooral aan de kust). De rest is verspreid over de overige provincies. De sterkste concentratie aan hotels komt voor aan de kust en in de kunststeden. In de kunststeden is een verhoudingsgewijs groter aandeel hotels aangesloten bij een hotelketen. Het betreft hotels van een hogere kwaliteitsklasse en met een grotere capaciteit.

Het merendeel van de aanbieders van **individuele vakantiewoningen** is gesitueerd in West-Vlaanderen (meer dan 45%). Dit is exclusief het aanbod aan de kust dat rechtstreeks verhuurd wordt door particulieren en de verhuur via verhuurkantoren. Daarnaast heeft vooral Limburg een behoorlijk aanbod (ongeveer 25% van het totaal) aan vakantiewoningen. Ruim de helft van de **kamers bij particulieren** is in West-Vlaanderen gesitueerd.

De markt van huurvakantiewoningen is typisch voor de kust. We moeten evenwel nogmaals herhalen dat ten gevolge van de ontbrekende cijfergegevens (1 juli 2004) (Steunpunt Toerisme en Recreatie) het beeld niet volledig is.

▪ Trends aan de vraagzijde

Groeiende vraag

Het **aantal hotels** in Vlaanderen is de laatste jaren licht maar constant gestegen van 1.099 in 2002 tot **1.142** (hotels en vrijwillig vergunde hotels) in 2004. De capaciteit is over dezelfde periode gestegen van 59.814 tot 62.916, of een stijging van 3.102 eenheden (**+5%**). Het gaat evenwel vooral om een stijging van het aantal vergunningsplichtige en vrijwillig vergunde gastenkamers (zie basisregelgeving).

Ook het **aantal particulieren die kamers aanbieden**, is gestaag gestegen van 487 in 2002 (of een capaciteit van 2.528 personen) tot 594 (of een capaciteit van 3.013 personen) in 2004. Uitgedrukt in personencapaciteit is dit **een stijging van +19%**. Over dezelfde periode is ook het **aantal individuele vakantiewoningen** met gelijke tred gestegen van 556 tot 652. De capaciteit van de vakantiewoningen steeg van 3.370 naar 3.738 (**+11%**). Deze laatste gegevens zijn evenwel exclusief de kust.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Opkomst van hotelzones

Omwille van de druk van tweede verblijven aan de kust (**EN10**) en de voortgaande transformatie van hotels naar appartementen (tweede verblijven) groeit de aandacht voor een beleids optie die 'hotelzones' in badplaatsen afbakent. Hiervoor zijn tot op heden, behalve het bpa Duinenwater in Knokke-Heist, geen concrete instrumenten ontwikkeld.

Opkomst van hotelresorts

De vraag naar meer luxueuze logiesaccommodatie in aantrekkelijke omgevingen met een gevarieerd aanbod aan ontspanningsmogelijkheden kan resulteren in een aantal projecten van 'hotelresorts' waar hoogwaardige hotels, gecombineerd met sportieve ontspanningsmogelijkheden (zwembaden, golf) en eventueel wellness tot ontwikkeling komen.

Stijgend belang van plattelandstoerisme

De stijging van de vraag wordt voornamelijk opgevangen door het stijgend aanbod van gastenkamers op het platteland (EL1) (zie paragraaf 3.4.).

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleids categorie

Hotels komen in hoofdzaak verweven voor in stedelijk weefsel (bijvoorbeeld in de bestemming woongebied, ...). Wanneer hotelresorts tot ontwikkeling zouden komen dan zullen hiervoor hoogstwaarschijnlijk specifieke zones moeten afgebakend worden. We verwachten dat de kernzone van een hotelresort, in de Vlaamse context, een oppervlakte van 3 à 5 ha kan innemen (exclusief een golf en dergelijke maar inclusief zwembad, parkomgeving, parkeer gelegenheid, ...).

Voorzichtigheidshalve zouden we een voorafname van deze ruimtebehoefte kunnen nemen voor een vijftal resorthotels in geheel Vlaanderen. Een totale reserve van **25 ha** is daarbij verdedigbaar als minimale vraag op de korte termijn. Voorzichtigheidshalve nemen we ook een dergelijke reserve op lange termijn (bijkomende reserve van **25 ha**).

In de begroting wordt geen rekening gehouden met gastenkamers bij particulieren en toeristische vakantiewoningen. Hiervan wordt verondersteld dat deze als verweven activiteiten te beschouwen zijn.

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

Het **Vlaamse Decreet van 20 maart 1984 (en de uitvoeringsbesluiten) bevat de omschrijving van de hotelinrichtingen** en is van toepassing op de logiesaanbieders van minstens vier kamers. Dit betekent dat een aanbieder van meer dan drie gastenkamers of een accommodatie van meer dan negen personen, wettelijk verplicht is een vergunning aan te vragen. Ze vallen dan immers onder de categorie 'hotelinrichtingen'.

De regelgeving van de Vlaamse Gemeenschap bepaalt de indeling in categorieën en de mogelijke benamingen.

▪ Verwante regelgeving/richtlijnen

Niet van toepassing.

3.3.2. Plattelandstoerisme

▪ Omschrijving

Omwille van de toenemende interesse van het plattelandstoerisme besteden we hier extra aandacht aan dit aanbod.

Plattelandstoerisme wordt gedefinieerd als toerisme waarbij gebruikgemaakt wordt van de specifieke toeristisch-recreatieve infrastructuur van het buitengebied, los van de agrarische activiteiten. Evenwel is het plattelandstoerisme afhankelijk van de kwaliteiten van het (agrarische) buitengebied.

Hoevetoerisme is een specifieke vorm van plattelandstoerisme waarbij de activiteiten geïntegreerd zijn in een actief agrarisch bedrijf.

Hoewel de definitie van hoevetoerisme tamelijk éénvoudig is in de enge betekenis van het begrip, namelijk een verblijf op een actieve boerderij of op een boerderij met landbouw als nevenactiviteit, wijst de praktijk op een diversiteit in de logiesvormen. Dit geldt evenzeer voor het plattelandstoerisme.

Algemene kenmerken van hoeve- en plattelandstoerisme zijn:

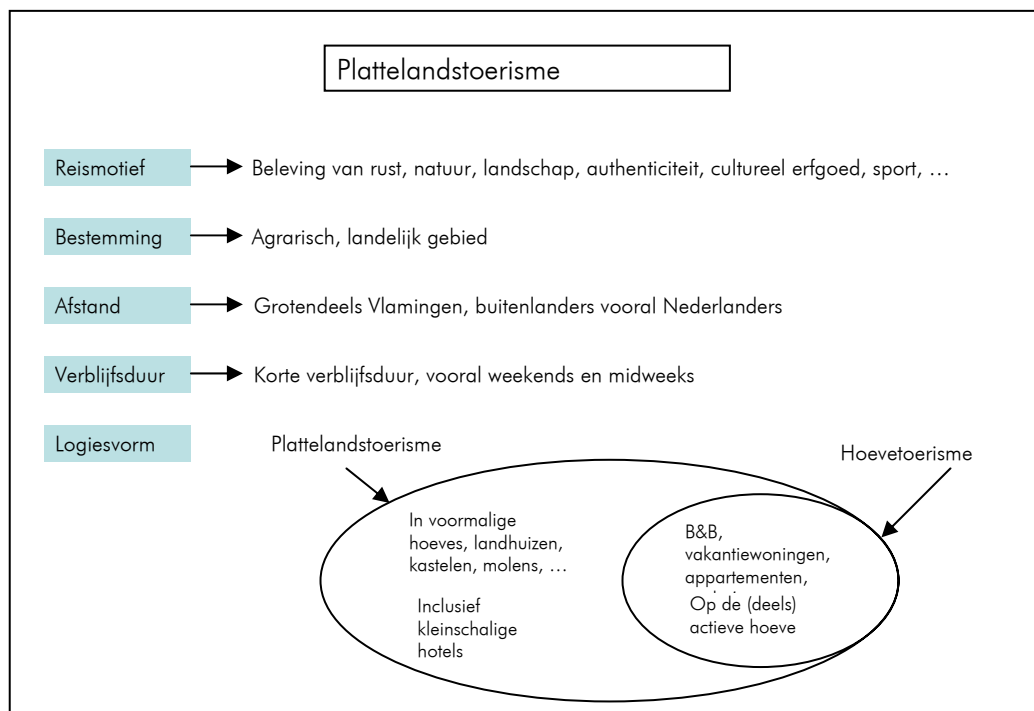
- gelokaliseerd in niet-verstedelijkte gebieden met agrarisch karakter;
- gebaseerd op de bijzondere karakteristieken van het platteland: kleinschalige ondernemingen, open ruimte, contact met de natuur en het erfgoed, traditionele samenlevingen en gewoontes;
- maakt deelname in de activiteiten, tradities en levensstijl van de lokale bevolking mogelijk en voorziet in persoonlijk contact;
- plattelandstoerisme wordt in hoofdzaak lokaal georganiseerd en beleidsmatig aangestuurd vanuit een perspectief van de ontwikkeling van de streek op lange termijn;
- duurzaamheid, in die zin dat de toeristische ontwikkeling bijdraagt aan het inkomen van de lokale bevolking en dat de ontwikkeling duurzaam verloopt op het vlak van het gebruik van natuurlijke rijkdommen. Plattelandstoerisme moet beschouwd worden als een potentieel instrument voor behoud en bescherming en dus niet als een instrument voor urbanisatie. Veel uitbreiding van infrastructuur is vaak niet nodig voor dit type van toerisme.

De activiteiten ondernomen door de hoeve- en plattelandstoerist kunnen zeer uiteenlopend zijn: rusten, beleving van natuur en landschap (wandelen, fietsen), beleving van authenticiteit, activiteiten gericht op gezondheid, avontuurlijke activiteiten, sportieve activiteiten en activiteiten gericht op leren, cultuur en erfgoed leren kennen, kinderen laten kennismaken met het platteland en het buitenleven, ...

In **Vlaanderen** is de betekenis van het plattelandstoerisme de afgelopen jaren gegroeid. De Boerenbond heeft in 1989 een overkoepelende organisatie opgericht: de Vlaamse Federatie Hoeve- en Plattelandstoerisme. Deze is in 2004 omgevormd tot de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen. Deze organisatie behartigt de belangen van kleinschalige aanbieders van kamers en vakantiewoningen.

De definitie van plattelandstoerisme zoals vastgelegd door de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen is: het plattelandstoerisme staat voor verblijven in kleinschalige logies (gastenkamers, kleinschalige hotels tot vijftien kamers en vakantiewoningen/appartementen¹ tot maximum zeven eenheden), gesitueerd in een landelijk kader (al dan niet op een actieve hoeve).

Het begrip plattelandstoerisme in Vlaanderen zoals gehanteerd in deze studie:

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Er zijn geen precieze cijfers voorhanden over het **globale aantal uitbatingen** actief in hoeve- en plattelandstoerisme. Op basis van een **raming** van het aanbod van **plattelandstoerisme** in de brede zin² bleek Vlaanderen in 2004 ruim **1.000 plattelandslgiesbedrijven**³ te tellen die logies kunnen verschaffen aan 12.500 personen. Deze bedrijven ontvingen in 2004 bijna een half miljoen verblijfgasten, die anderhalf miljoen overnachtingen doorbrachten. Het plattelandstoerisme genereerde in Vlaanderen in 2004 een omzet van bijna honderd miljoen euro (€ 92,5 miljoen). Daarvan werd ongeveer 56% (€ 51,6 miljoen) besteed in de logiesbedrijven en 44% (€ 40,9 miljoen) in horecazaken, winkels, attractiepunten, ... in de omgeving. Het economische effect beperkt zich dus niet tot de logiesbedrijven, maar komt het volledige lokale economische weefsel ten goede.

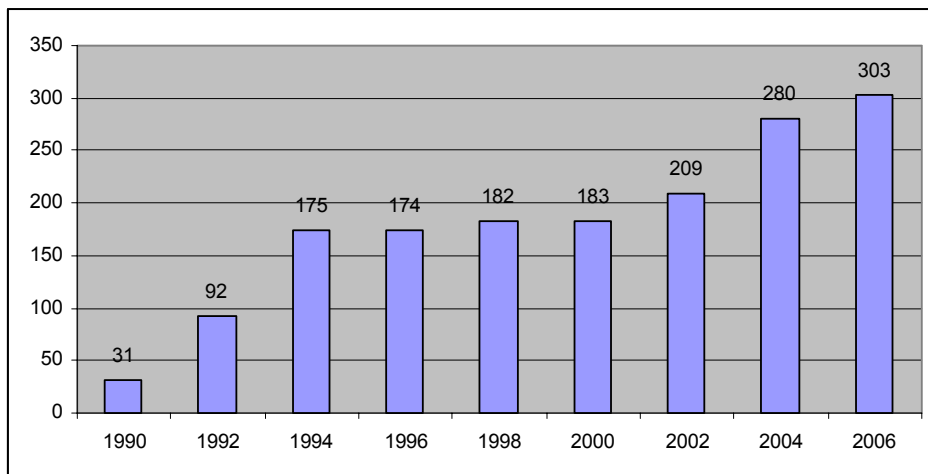
¹ Appartement: is hier bedoeld als een onderdeel van een gebouw dat als zelfstandige verhuureenheid dient.

² Raming gebaseerd op basis van de gegevens verstrekt door de provincies aan de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen in 2004.

³ Deze ruime definitie omvat zowel plattelandslgies in suburbane gebieden als plattelandslgies in plattelandsgebieden. Enkel stedelijke gebieden worden uitgesloten. Het betreft louter kleinschalige logies met maximum vijftien kamers of zeven vakantiewoningen.

Voor meer gedetailleerde gegevens inzake het huidige aanbod inzake hoeve- en plattelandstoerisme doen we een beroep op twee bronnen. Het Steunpunt Toerisme en Recreatie bracht het aantal aanbieders van hoevetoerisme in kaart. De vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen beschikt over cijfers van de leden sinds 1989 (zie figuur 7).

Figuur 7
Aantal leden van de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen, 1990-2006 (situatie mei 2006)

BRON: vzw Plattelandstoerisme (2006).

Uit de analyse van het logiesaanbod door het Steunpunt Toerisme en Recreatie blijkt dat het totale aanbod van **225 eenheden** (1 juli 2002) aan **hoevetoerisme** zowel individuele vakantiewoningen (143) als hotelinrichtingen (39), kamers bij particulieren (29), logies voor doelgroepen (12) en zelfs 2 campings omvat¹. Onder het label hoevetoerisme zijn dus zeer verschillende logiesaanbieders te vinden.

In mei 2006 zijn 303 gecontroleerde Vlaamse uitbatingen die verblijf aanbieden op het platteland lid van de **vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen**. Het gaat dus om ongeveer 30% van het totale aanbod. Gemiddeld verleent een aanbieder aan maximaal twaalf personen onderdak. Ongeveer 40% van de leden zijn actieve boeren, de rest zijn particulieren en niet-actieve boeren.

Uit de jaarresultaten van de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen van 2005 blijkt ook dat de gasten gemiddeld drie nachten blijven. Mei, juli en augustus zijn de topmaanden voor toerisme op het platteland. Het gros van de gasten is afkomstig uit Vlaanderen (75%) en 10% komt uit Nederland. Duitse gasten trekken vooral naar Limburg en Engelsen vind je vooral in de Westhoek in het kader van het toerisme naar de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog. De vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen kent een kwaliteitslabel (één tot vier klavertjes) toe naargelang de aangeboden kwaliteit. Drie vierde van de gasten kiest voor een verblijf met drie of vier klavertjes.

¹ Het hoevetoerisme omvat alle logiesvormen op actieve boerderijen of op boerderijen met landbouw als nevenactiviteit.

Profiel van de consument:

- families met kinderen voornamelijk van 5 tot 11 jaar;
- koppels in de leeftijdscategorie 50 tot 65 jaar;
- daarnaast ook het zakentoeisme; een aantal uitbatingen gelegen in de buurt van industrieterreinen profiteren hiervan;
- tenslotte ook kleine groepen (familie, vriendengroep, wandelclub).

Tot 2000 steeg het aantal leden niet boven de tweehonderd. Na 2000 kwam hierin een trendbreuk. Het aantal leden nam in de periode 2000-06 toe met 45%.

Ruimtelijke spreiding

Hiervoor hebben we uitsluitend gegevens van het hoevetoerisme. De aanduiding hoevetoerisme is een vrij recente benaming die in eerste instantie in West-Vlaanderen en Limburg enige betekenis heeft gekregen. De meeste logiesverblijven met het label hoevetoerisme zijn daarnaast zelfs geconcentreerd in een aantal gemeenten in West-Vlaanderen (de Westhoek en de polderstreek), Limburg (Haspengouw, de Maasstreek en Voeren) en Oost-Vlaanderen (Vlaamse Ardennen en Krekengebied) en het noorden van de provincie Antwerpen.

Tabel 36a

Aantal logiesaanbieders per logiesvorm en per provincie, 1 juli 2004 (N=3.192)

Naam	Antwerpen	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Vlaanderen
Hotelinrichtingen	2	11	2	3	21	39
Campings	1	0	1	0	0	2
Individuele huurvakantiewoningen	10	71	7	6	49	143
Kamers bij particulieren	2	4	7	5	11	29
Logiesvormen voor doelgroepen	4	1	5	0	2	12
Totaal	19	87	22	14	83	225

BRON: Te gast in Vlaanderen, het logiesaanbod per 1 juli 2002, Steunpunt Toerisme en Recreatie, KU Leuven, Toerisme Research Papers nr 5, December 2003.

Tabel 36b toont hoe het totale aantal logieseenheden in het aanbod van de leden van de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen procentueel verdeeld is over de provincies en de logiestypes (vakantiewoningen en gastenkamers). De gastenkamers vertegenwoordigen ruim 60% van het aanbod. Ruim de helft van de logieseenheden ligt in West-Vlaanderen, ongeveer één vierde in Limburg en één tiende in Oost-Vlaanderen.

Tabel 36b

Verdeling van aanbod leden vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen over provincies en logiestypes (in %), 2004

	Vakantiewoning	Gastenkamer (B&B)	Totaal
Antwerpen	1,7	3,6	5,3
Limburg	13,6	11,8	25,4
Oost-Vlaanderen	4,6	5,3	10,0
Vlaams-Brabant	1,6	5,2	6,8
West-Vlaanderen	16,3	36,2	52,5
Totaal	37,8	62,2	100,0

BRON: Onderzoek bij plattelandstoeristen in Vlaanderen - 2004, juni 2005.

▪ Trends aan de vraagzijde

Trends die de groei in de hand werken:

▪ Beleving en authenticiteit

De belangstelling voor het platteland als een aantrekkelijk gebied voor vakanties hangt samen met een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Als reactie op de versnelling van een groot aantal processen is er een opmerkelijke herleving van de belangstelling voor het verleden. Het platteland wordt gezien als een andere dan de alledaagse hectische werkelijkheid. Men heeft de perceptie dat het leven er nog traag en authentiek is. Het wordt bovendien versterkt door de marketing- en promotieactiviteiten. Zo ondervindt het plattelandstoerisme in Vlaanderen onrechtstreekse ondersteuning via de succesformule van Vlaanderen Vakantieland.

Bij vakantie op het platteland denkt men aan het bezoeken van kleine dorpjes, aan het bezoeken van minder bekende gebieden, aan cultuurhistorie en folklore en aan activiteiten als wandelen, fietsen in een aangenaam cultuurlandschap, kinderen laten kennismaken met het platteland. Volgende activiteiten zijn favoriet bij een bezoek aan het Vlaamse platteland: fietsen, sportbeoefening, uitrusten en wandelen.

▪ Versnipperd gebruik van de tijd

Het platteland in eigen land is bovendien de ideale bestemming voor kortere vakanties gespreid over het jaar, een groeiende trend zowel bij ouderen met meer vrije tijd als bij tweeverdieners met een drukke job. Het past ook in de groeiende aandacht voor een gezonde levensstijl.

Om dit segment succesvol te vermarkten in de toekomst moet men rekening houden met een aantal **criteria** die belangrijk zijn voor de plattelandstoerist:

- wens voor persoonlijkheid (hoe staat onafhankelijkheid in relatie tot de grootte van de accommodatie?): de accommodatie moet kleinschalig zijn (maximum vijftien personen), met goede toegankelijkheid voor eigen wagen;
- men zoekt naar een zekere stijl, authenticiteit en een gepersonaliseerde verwelkoming (niet zoals in de hotelindustrie);
- men zoekt naar rust, natuur, agrarische omgeving;
- een goede kwaliteit is noodzakelijk. Een rustige ligging en een mooi uitzicht zijn voor de logiesuitbater mooi meegenomen, maar vormen geen garantie voor succes (blijkt uit onderzoek naar het plattelandstoerisme in Vlaanderen 2004). Enkel indien ook de dienstverlening en het comfort in orde is, krijg je tevreden klanten;
- prijsverhouding in vergelijking met de hotelsector moet aanvaardbaar zijn;
- men is aangetrokken tot vakanties die 'content' bieden, intellectuele ontdekking en contact met de lokale bevolking;
- de vraag is sterk toegespitst op toerisme voor korte verblijven (lange weekends of maximaal één week).

Wat met kamperen in het buitengebied?

Nederlandse toeristen maken graag gebruik van kamperen bij de boer. Zij kiezen vaak bewust voor deze vorm van kamperen op grond van de relatief sobere uitrusting van de campings (geen hinder van grootschalige recreatievoorzieningen op het terrein), de kleinschaligheid en de persoonlijke behandeling. Daarnaast speelt ook de aantrekkelijke prijs een rol, zeker wanneer men kan kamperen in toeristisch zeer aantrekkelijke gebieden (bijvoorbeeld in de omgeving van de kust en meren). Er is op dit vlak dus ongetwijfeld nog ruimte voor productverbreding.

Hetzelfde geldt voor de (kleine) niches inzake natuurkamperen, kasteelkamperen of andere.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Door de eigenheid van het hoeve- en plattelandstoerisme en de verscheidenheid van zowel de aanbieders als de gebruikers is het **niet mogelijk het plattelandstoerisme te ontwikkelen als een uniform product**.

De ontwikkeling van het plattelandstoerisme is geen zaak van enkele ondernemers die accommodaties beschikbaar stellen. Bij de ontwikkeling zijn verschillende partijen betrokken (lokale overheid, Europese subsidiestromen, natuurbeschermingsorganisaties, agrarische bedrijven). Het is essentieel om een coherent geheel te ontwikkelen waarin de verschillende productcomponenten goed op elkaar aansluiten. Omdat een aantal van deze componenten een duidelijk lokale kleur heeft, kan de succesformule van plattelandstoerisme in regio X niet zonder meer worden gekopieerd naar regio Y. Feitelijk betekent dit dat verschillende types plattelandstoerisme tot ontwikkeling zijn gekomen. De regionale verscheidenheid is geen probleem, integendeel, de eigen identiteit van het product is het beste argument voor de marketingstrategie¹.

Het **plattelandstoerisme is niet in elke regio in Vlaanderen even sterk ontwikkeld**. Factoren die een rol spelen bij de mate van ontwikkeling zijn Europese subsidiestromen, provinciale sturing, de potentie van de landschappelijke kwaliteiten en het bestaande imago. Voor heel Vlaanderen hangt het succes van vakanties op het platteland tevens samen met de groeiende vraag naar en het aanbod van het fietstoerisme.

Plattelandstoerisme ondersteunt tevens het **behoud van het landelijk bouwkundig patrimonium en van de streekidentiteit**. Door de ontwikkelingen in de landbouw (inkrimping van de landbouwzetels) komt een groot aantal, voornamelijk landbouwgerelateerde, gebouwen in agrarisch gebied vrij. Het gaat niet alleen om hoeves, maar ook om kastelen of andere streekeigen authentieke gebouwen. Door deze gebouwen een nieuwe functie te geven in het kader van plattelandstoerisme wordt het patrimonium en de streekidentiteit behouden.

¹ DIETVORST, A., Toerisme op het platteland: meer dan kamperen bij de boer, paper voorgesteld op het congres 'Toerisme op het platteland', 8 december 1994.

Er is nood aan **randvoorwaarden** waardoor het plattelandstoerisme, meer bepaald het verblijfstoerisme in agrarische gebieden, zich op kwalitatieve wijze kan ontwikkelen en waardoor het zich toch bewust blijft van de **medegebruikfunctie** in het agrarisch gebied:

- het moet gaan om ontwikkelingen binnen bestaande bouwvolumes, met eventueel een minimale functionele uitbreiding in het kader van de regelgeving (cf. IPO-advies, zoals het tegemoetkomen aan VLAREM-normen);
- plattelandslgies moeten ontwikkeld worden in gebouwen met een zeker architectonische kwaliteit, streekeigenheid en integratie in de landelijke omgeving;
- toerisme als nevenfunctie kan geen beperkingen opleggen aan de hoofdfunctie landbouw;
- er moet voldaan worden aan de milieuhygiënische voorwaarden wat betreft afvalwater;
- het moet steeds gaan om tijdelijke verblijfeenheden en niet om permanente bewoning.

Groeiend aanbod, blijvend stimulerend beleid (EL1)

Op basis van de huidige trend is een verdere jaarlijkse groei te verwachten, maar men moet geen massale verschuiving van 'massatoerisme' naar plattelandstoerisme verwachten.

Aan de aanbodzijde ondervindt de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen dat er heel veel startersaanvragen voor hoeve- en plattelandstoerisme worden ingediend. De laatste jaren gaat het om telkens ongeveer driehonderd aanvragen. De vzw houdt alle aanvragen bij: van aanvragers die een eerste verkenning van de mogelijkheden uitvoeren tot de aanvragers van wie de plannen al in een verder gevorderd stadium zijn. De ervaring leert dat jaarlijks ongeveer 10% of zowat dertig nieuwe starters ook effectief beginnen met uitbating. Niet alle starters worden ook lid van de vzw, dus het gaat hier globaal genomen om een brutoaangroei en niet enkel om de aangroei van vzw-leden. Bij de vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen verwacht men dat de groeiende vraag naar plattelandstoerisme aan de ene kant en de groeiende nood van landbouwers aan alternatieve inkomens aan de andere kant deze evolutie zal bestendigen.

Uitgaande van deze stelling kan de aangroei van aanbieders van hoeve- en plattelandstoerisme op **450 bijkomende units** (inrichtingen) geschat worden **voor de komende 15 jaar**. Deze aangroei zal allicht niet gelijkmatig gespreid over Vlaanderen plaatsvinden, maar zal zich toespitsen op de regio's die op heden de grootste troeven voor plattelandstoerisme bezitten.

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleids categorie

Plattelandstoerisme is door zijn schaal een typevoorbeeld van recreatief medegebruik die beleidsmatig ondersteund wordt. Evenwel bestaat bij de betrokken partners geen consensus over de grootheid van het medegebruik. In dit kader zal op termijn meer en meer, in het kader van een samenhangende ontwikkelingsvisie op het (toerisme en recreatie) platteland, moeten gezocht worden naar geïntegreerde planoplossingen. Hierbij moet overwogen worden wanneer een aparte planologische zonerings noodzakelijk is voor een specifiek aanbod aan plattelandstoerisme binnen een bepaalde omgeving.

Voor de ruimteboekhouding gaan we er in de eerste plaats vanuit dat de meeste ontwikkelingen kunnen ingepast worden als recreatief medegebruik, ook deze op grote erven en monumenten (kastelen). Wanneer dit niet het geval zou zijn dan rekenen we voorzichtigshalve een reserve van **50 ha** (een 50-tal eenheden op 1 ha).

Zelfde aanname geldt voor het surplus aan verblijfsmogelijkheden op het platteland (450 units). Ook hier nemen we een reserve van bij benadering **50 ha** (we rekenen per unit een perceelsoppervlakte van 1.500 à 2.500 m², gelet op het landelijk karakter).

▪ **Basisregelgeving/richtlijnen**

Decreet op de logiesverstreckende bedrijven.

▪ **Verwante regelgeving/richtlijnen**

In het huidige Decreet op de ruimtelijke ordening van 18 mei 1999 en in het Koninklijk Besluit van 28 december 1972 wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de mogelijkheden voor hoevetoerisme en plattelandstoerisme. In artikel 11 van het Koninklijk Besluit van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerp-gewestplannen en de gewestplannen blijkt dat hoevetoerisme een zone-eigen activiteit is in agrarische gebieden. In de Omzendbrief van 8 juli 1997 wordt hoevetoerisme nader omschreven. Het wordt gedefinieerd als verblijfinfrastructuur¹ bij werkelijk in uitbating zijnde landbouwbedrijven. Vaste verblijven (weekendhuizen) of afzonderlijke woningen kunnen dus niet worden toegestaan en de landbouwactiviteit dient de hoofdactiviteit te blijven.

Ondanks de zone-eigenheid van hoevetoerisme in agrarische gebieden is er volgens het nieuwe Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening toch een bouwvergunning nodig voor functiewijziging. Het artikel spreekt over 'verblijfgelegenheid voor zover deze een integrerend deel van een leefbaar bedrijf² uitmaakt'. Bepalingen over hoe groot die verblijfgelegenheid mag zijn, met andere woorden het aantal kamers, staan niet in dit artikel. De vergunning zal worden toegestaan als de goede ruimtelijke ordening wordt gerespecteerd (art. 11 in het decreet), het om een bestaand en vergund landbouwbedrijf gaat dat niet gelegen is in een recreatiegebied of een ruimtelijk kwetsbaar gebied, men er ook woont en landbouw als nevenactiviteit blijft bestaan. In vergelijking met artikel 11 van het Koninklijk Besluit van '72 is het dus nu voldoende om landbouw als nevenactiviteit te behouden en niet als hoofdactiviteit.

¹ Toeristische verblijfgelegenheid: de mogelijkheid van overnachting op een landbouwbedrijf of kampeermogelijkheid op een landbouwbedrijf (kampeerboerderij) (dus tijdelijk verblijf).

² Arresten van de Raad van State stellen dat de term 'leefbaar bedrijf' niet mag geïnterpreteerd worden vanuit zijn louter economische betekenis, maar er moet op toegezien worden dat het gaat om een werkelijk, met de bestemming agrarisch gebied overeenstemmende bedrijvigheid.

Met betrekking tot functiewijzigingen waar landbouw niet meer als nevenactiviteit blijft bestaan, gelden volgens het Decreet van 18 mei 1999 andere bepalingen. Ze worden immers in tegenstelling tot hoevetoerisme als zonevreemd beschouwd. Dit wordt verder bepaald in **artikel 4 van het Besluit van de Vlaamse Regering van 28 november 2003 tot de bepaling van de toelaatbare functiewijzigingen voor gebouwen**, gelegen buiten de geëigende bestemmingszone. De vergunning wordt slechts toegestaan als wordt voldaan aan een hele reeks voorwaarden.

Het moet gaan om een logiesverstrekking bedrijf met maximaal vier kamers, het mag geen enkele vorm van restaurant of een café betreffen, de gebouwen moeten hoofdzakelijk vergund (geacht), bestaand en niet-verkrot zijn, noch mogen ze in ruimtelijk kwetsbare gebieden, parkgebieden, recreatiegebieden of in overstromingsgebieden gelegen zijn. Daarenboven moet het gebouw aan een voldoende uitgeruste weg liggen, mag het niet meer geschikt zijn voor de huidige functie¹, maar moet het wel nog bouwfysisch geschikt zijn voor de nieuwe functie. Dit laatste houdt in dat er gedurende een periode van twee jaar geen ingrijpende werken uitgevoerd zijn, dat het gebouw zonder ingrijpende werken kan worden klaargemaakt voor de nieuwe functie en dat het gedurende tien jaar na de vergunning niet toegestaan is ingrijpende vergunningsplichtige werken uit te voeren. Tot slot moet het advies van Toerisme Vlaanderen gevraagd worden.

Hoogstwaarschijnlijk wordt dit uitvoeringsbesluit in het kader van het IPO-advies binnenkort herzien (het plafond kan dan komen te liggen op acht verblijfseenheden).

We vermelden tevens dat voor zonevreemde functiewijziging van beschermd erfgoed en zonevreemde monumenten het artikel 195bis van het Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijk ordening stelt dat er bij het verlenen van een vergunning kan afgeweken worden van de voorschriften van een plan van aanleg onder bepaalde voorwaarden.

¹ Ruimer te interpreteren dan bouwfysisch niet geschikt: economisch, maatschappelijk, ...

4. Ondersteunende recreatieve infrastructuur

4.1. Jachthavens

▪ Omschrijving

Jachthavens zijn een specifieke ondersteunende infrastructuur van het watertoerisme, namelijk voor de **toervaart**.

Watertoerisme kan vrij ruim omschreven worden als 'een occasionele verplaatsing (op of langs het water) naar en van het tijdelijk verblijf van mensen (al dan niet ook aan of op het water gelegen) in een andere dan de alledaagse leefomgeving, hetzij bij wijze van vrijetijdsbesteding, hetzij in de context van beroepsuitoefening of studie'¹. We beschouwen hier dus exclusief deze vormen van watertoerisme die te maken hebben met **toervaart** (met toervaartboten of zeilboten) en laten andere vormen buiten beschouwing (zoals watersport, fietsen en wandelen op het jaagpad, kano, kajak en roeien).

Toervaart situeert zich op de bevaarbare waterlopen en op zee². De zogenaamde kleine vaarwegen, voor schepen van minder dan 1.350 ton, vertegenwoordigen ongeveer 467,4 km. Daarnaast betreft het ook de volledige kustlijn (circa 70 km). Stilstaande wateren, zoals meren en plassen, worden niet meegenomen in de toervaart.

Een **jachthaven** is een plaats aan de kust of een waterweg waar gedurende een lange of een korte tijd jachten hun ligplaats kunnen hebben en waarbij deze ligplaatsen geen hinder uitoefenen op de scheepvaart. Deze havens beschikken over allerhande faciliteiten zoals het leveren van water en elektriciteit, de mogelijkheid om afval te deponeren en het afvalwater te lozen en om (drink)water in te slaan, de mogelijkheid om eventueel een herstellwerkplaats te voorzien, ...

Daarnaast zijn er ook **aanlegplaatsen** voor hetzij **passanten**(plaatsen) hetzij **bezoekers**. Passantenplaatsen zijn plaatsen waar gedurende korte tijd (bijvoorbeeld maximum vier uur) mag aangemeerd worden. Deze plaatsen kunnen in jachthavens of afzonderlijk (passantenhaven) voorkomen. Bezoekersplaatsen zijn plaatsen waar gedurende maximum drie dagen en nachten een ligplaats kan gekozen worden. Normaal worden deze enkel in jachthavens aangeboden gelet op de minimale vereisten om de nacht door te brengen.

Ten slotte onderscheiden we nog de zogenaamde slipway (trailerhellingen) waar boten en jachten in het water kunnen gelaten worden op een in het water lopende helling.

¹ Resource Analysis (2003, blz. 10) in het eindrapport van de studie 'Opmaken van een beleidsplan waterrecreatie en -toerisme van de waterwegen en kust in Vlaanderen'. Studie in opdracht van de afdeling Beleid Havens, Waterwegen en Zeewezen, administratie Waterwegen en Zeewezen, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

² In termen van recreatieve vaartuigen betekent 'bevaarbare waterlopen' de 1.395 km bevaarbare waterlopen in Vlaanderen (waarvan slechts 1.076 km door het handelsverkeer wordt gebruikt)

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

Vlaanderen kent een groeiend toeristisch-recreatief gebruik van de waterwegen. De 2.000 km lange vaarwegen in het binnenland zijn dan ook voor de motorbootvaarder toegankelijk en worden meer en meer gepromoot en gebruikt voor de toervaart. Voor de toervaart zijn toeristische vaargidsen verkrijgbaar: Toervaren tussen Maas en Schelde en de toeristische vaargids voor de provincies West- en Oost- Vlaanderen, Vlaams-Brabant.

Vooral deze waterwegen waar de beroepsvaart aanzienlijk is afgenomen kennen succes. In totaal heeft Vlaanderen ongeveer 108 jachthavens (zowel aan de binnenwateren als aan de kust). Daarnaast zijn er nog tal van passantenplaatsen (deze zijn niet geïnventariseerd en ook moeilijk in te schatten) en zogenaamde slipways. De aanlegplaatsen voor passanten en trailerhellingen vergen meestal geen bijkomende ruimteclaims. Ze behoren tot het gebruik van de waterweg en zijn toegankelijk via bestaande wegen of jaagpaden.

Het aantal op de Vlaamse waterwegen circulerende vaartuigen onderstreept het belang van deze sector. Op basis van de immatriculatieplaten kon gereconstrueerd worden dat er in België zo'n 35.000 vaartuigen geregistreerd zijn. Een andere indicatie is het gegeven dat in België een vlaggenbrief verplicht is voor pleziervaartuigen die varen op de Beneden-Zeeschelde, het Kanaal Gent-Terneuzen, het Boudewijnkanaal, het Kanaal Brugge-Oostende en alle kustwateren. Men schat het aantal vlaggenbrieven op zo'n 15.000 exemplaren¹.

Ruimte-inname

De jachthavens zelf variëren in grootte wat betreft aantal ligplaatsen en nemen daarom ook aan de oever ruimte in. In sommige gevallen maken jachthavens gebruik van een gedeeltelijk afgesloten arm van de rivier (voorbeelden te Gent aan de Leie en te Menen aan de Leie). De jachthavens in het binnenland zijn kleiner (meestal kleiner dan 5 ha) en liggen vaker langs de rivieren en grotere havens vooral aan open wateren. Aan de Maas zijn een aantal grotere jachthavens die gebruikmaken van de voormalige grindplassen. Voor een overzicht van de ruimte-inname door jachthavens verwijzen we naar tabel 37.

Tabel 37
Overzicht per provincie van de ruimte-inname door jachthavens

Provincie	Oppervlakte (in ha)	%
Antwerpen	44,0	21,0
Limburg	28,2	13,5
Oost-Vlaanderen	21,5	10,3
Vlaams-Brabant	3,8	1,8
West-Vlaanderen	112,2	53,5
Totaal	209,7	100,0

BRON: Eigen gegevens (WES).

¹ GAYTANT (2001). Resource Analysis (2003, blz. 15). Ook het aantal vaarvignetten vormt een indicatie. Maar dit is hier niet onderzocht.

▪ Trends aan de vraagzijde

Om een beeld te krijgen op de specifieke trends van toepassing binnen de sector van de toervaart werden gesprekken gevoerd met enkel bevoorrechte getuigen.

In België beschikt 1 op 324 inwoners over een boot of een ander pleziervaarttuig (Watersporteconomie in België, Vlerick Leuven Gent Management School). Ter vergelijking: deze verhouding bedraagt 1 op 184 in Duitsland, 1 op 66 in Frankrijk en 1 op 41 in Nederland. De Belgen hebben een minder grote watersporttraditie dan de inwoners uit de buurlanden maar nergens gaat de groei in deze branche zo snel omhoog als in ons land. Dit komt tot uiting door de vraag naar ligplaatsen voor jachten, de groei van het gemiddeld aantal passanten in havens en aan sluizen en het optimisme van de watersportverenigingen die steeds meer leden tellen.

De trends die deze groeiende vraag in de hand werken zijn veelvoudig:

Het toervaartaanbod speelt sterk in op het **veranderend belevingsgedrag**. Toervaart biedt een goede combinatie tussen actieve beleving, georganiseerd avontuur, het zoeken naar ontspanning, onthaasting en symbiose met de natuur.

Dankzij de toenemende koopkracht is er een stijgende vraag naar grotere en meer **luxueuze jachten**. Dit heeft tot gevolg dat er in de havens nood is aan grotere ligplaatsen en stallingen. De trend naar meer luxueuze en comfortabele boten heeft ook tot gevolg dat een seizoensverlenging optreedt en het vaarseizoen langer wordt. Toervaart blijft een seizoensgebonden activiteit (vooral tussen april en oktober).

De daling van de moeilijkheidsgraad van het varen met toervaartboten door de spectaculaire **technologische evolutie** in navigatie- en communicatieinstrumenten, veiligheidsmiddelen, ... maakt het toervaren toegankelijk voor een brede doelgroep.

Verbetering van de toegankelijkheid van de **watersportclubs** en de verbetering van hun dienstenpakket (opleiding, administratie, activiteiten) kan de groei van het aantal toervaarders in Vlaanderen bevorderen.

Men stelt ook een toenemende interesse van toervaarders uit onze **buurlanden** vast. Vooral Nederlanders zouden uitwijken naar Vlaanderen omwille van de verzadiging van de Nederlandse toervaartmarkt.

Integratie van het watersportbeeld in het toeristische decor door de aanleg of verbetering van jachthavens en waterfronten in het centrum van de Vlaamse steden creëert voor Vlaanderen een uniek **toervaartaanbod**, waar ook buitenlanders een groeiende interesse voor tonen (en de goedkopere brandstof in België).

Ten slotte is er een stijgende vraag naar het huren van een zeil- of motorjacht zonder of met schipper.

▪ Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's

Op basis van de kwalitatieve gesprekken met woordvoerders uit de toervaartsector kunnen we besluiten dat de vraag naar bijkomende ligplaatsen vooral acuut is in de kustjachthavens. De toervaarders op de binnenwateren zijn eveneens vragende partij voor uitbreiding van het aanbod aan ligplaatsen. Hier gaat het eerder om een gestage groei.

Door de ingeschatte aangroei van de toervaart (zie Resource Analysis, 2003, 29 en verder) zal er een toenemende behoefte ontstaan aan meer en goede walvoorzieningen, van waaruit aantrekkelijke gebieden kunnen bezocht worden.

Groeiende belangstelling voor kustjachthavens

De kustjachthavens aan de Vlaamse Kust kennen een groeiend succes. Vooral de vraag naar ligplaatsen overstijgt het aanbod en de bezettingsgraad is zeer hoog. De sector breidt echter steeds verder uit waardoor het tekort aan beschikbare ligplaatsen vrij aanzienlijk is en werd geraamd op bijna **2.000 ligplaatsen**¹. Op dit ogenblik zijn er in de vier kustjachthavens in Vlaanderen (Zeebrugge, Blankenberge, Oostende en Nieuwpoort) ruim 4.000 ligplaatsen beschikbaar. Er wordt gewerkt aan diverse kleine en grootschalige uitbreidingen die in totaal 700 tot 800 bijkomende ligplaatsen zullen genereren in de komende tien jaar. Er kan dan op basis van de bevraging rekening gehouden worden met een extra ruimtevraag van ongeveer **30 ha** om de vraag op te vangen.

Zelfs met de uitbreidingen die nu op stapel staan blijft een tekort voor de komende jaren van meer dan 1.000 ligplaatsen bestaan. De enorme vraag naar ligplaatsen is een internationaal fenomeen. Voor Frankrijk bijvoorbeeld heeft men becijferd dat er een tekort bestaat aan 80.000 ligplaatsen. Zelfs wanneer men aan de kust (en vooral aan de kust) de ruimte zou vinden om bovenop de geplande uitbreidingen nog eens 1.000 ligplaatsen te creëren is de verwachting dat ook deze plaatsen onmiddellijk vol zouden liggen. Daarom zoekt de sector naar ruimtebesparende oplossingen.

Een piste die nu bekeken wordt, is een systeem waarbij de kleinere boten op een snelle manier te water gelaten worden. Deze boten zouden tijdens het vaarseizoen geparkeerd worden op de winterstalling (die dan grotendeels leeg staat en tevens als autoparking fungeert) en enkel in het water gelegd worden wanneer men effectief wil gaan varen.

In het licht van de toenemende koopkracht en de evolutie naar een meer actieve vrijetijdsbesteding in een natuurlijke omgeving wordt nog een groei van het aantal zeiljachten verwacht.

De trend naar grotere boten is reeds twintig jaar aan de gang en sectorspecialisten verwachten ook de komende decennia dat de bootlengte nog sterk zal toenemen (**EN13**). Op basis van de evolutie van de bootlengte van zeilboten de afgelopen twintig jaar (van gemiddeld negen meter naar ruim twaalf meter) verwacht men **een toename van de gemiddelde lengte van de boten met ongeveer 30% in de komende twintig jaar**. Op eenzelfde oppervlakte zullen op deze termijn met andere woorden 30% minder boten kunnen liggen. Bovendien stelt men vast dat vrij recente investeringen in aanlegplaatsen nu reeds moeten aangepast worden aan de groter wordende schepen. Grotere schepen vragen niet alleen meer oppervlakte maar ook een grotere diepgang van de aanlegplaatsen en van de vaarweg ernaartoe. Het is zeer belangrijk bij de aanleg van jachthavens met deze evolutie in bootmaten rekening te houden.

Wat ten slotte de groeiende ruimtenood per boot nog meer in de hand werkt, is de groeiende interesse van zeilers voor catamarans. Deze boten zijn anderhalf keer zo breed als zeilboten.

¹ Volgens BARDYN 1.879 (2001), Resource Analysis (2003, blz. 14).

De kustjachthavens hebben een enorme **aantrekkingskracht op de recreant en de toerist die in deze unieke omgeving wil komen wandelen, fietsen of hengelen**. Daarom is het volgens de sector nodig om verder te kijken dan de dokken en de aandacht niet enkel te richten op de wateroppervlakken. De oevers en de directe omgeving van de jachthavens moeten worden afgestemd op de recreatieve gebruiker. Men benadrukt dat het aanleggen van fiets- en wandelpaden, het restaureren van staketsels, het bouwen van wandelpromenades en evengoed de realisatie van veerdiensten die de beide oevers van de havengeulen met elkaar verbinden relevante en noodzakelijke investeringen zijn. Rekening houdende met de schaarse ruimte aan de kust komt het er op aan multifunctionele voorzieningen aan te brengen daar waar medegebruik mogelijk is.

Opwaardering van de kleine waterwegen

De Vlaamse overheid besteedt binnen haar beleidsaandacht voor de promotie van de binnenvaart (handelsvaart) een hernieuwde aandacht aan kleine waterwegen. De Vlaamse overheid voert dit beleid om toch vooral ook deze secundaire waterwegen te blijven betrekken in de benutting van de vrachtvaart. In het algemeen kan gesteld worden dat de opwaardering van de waterwegen, ten behoeve van de beroepsvaart (baggeren, bedieningsregimes, ...), ook de toervaart ten goede komt. Evenwel zullen functie-eisen die eigen zijn aan de toervaart in acht moeten worden genomen.

Investeringen in toervaartinfrastructuur in het binnenland

In het kader van Euregio-projecten gebeurden er diverse investeringen in aanleginfrastructuur voor de toervaart in Limburg, Vlaams-Brabant, Antwerpen en de Westhoek waardoor in deze regio's een voldoende dekking gecreëerd is. In de andere delen van Vlaanderen is er een tekort aan aanlegplaatsen (vaste, bezoekers- en passantenplaatsen). Als vuistregel geldt in de toervaart dat er om de vier uur varen een aanlegplaats zou moeten voorhanden zijn. Op basis van deze stelregel besluit men dat het aanbod in grote delen van Vlaanderen (met uitzondering van Limburg en de Westhoek) op heden ontoereikend is.

Het uitbreiden van de bestaande jachthavens is geen oplossing omwille van twee redenen: er is nood aan een betere spreiding en de beschikbare ruimte op de waterweg aan de bestaande jachthavens is veelal te beperkt om een voldoende uitbreiding te kunnen realiseren. Daarenboven stelt zich ook het probleem van de locatie van de jachthavens. Toervaarders willen kunnen aanleggen in een groene omgeving (en niet in een industriezone). De jachthavens zijn veelal zonevreemd en er mag geen ondersteunende infrastructuur (kantoor, toiletten, douches, milieustations, ...) gebouwd worden. Er is een constant spanningsveld tussen waterrecreatie en milieu en natuur.

Ook voor de toervaartboten op de binnenwateren verwacht men een evolutie naar grotere boten met een begrenzing tot vijftien meter. Onderzoek heeft uitgewezen dat gemiddeld twee personen aan boord zijn tijdens een toevaarttrip op de binnenwateren. Het is niet zo eenvoudig om met slechts twee personen een boot van meer dan vijftien meter te manoeuvreren door de sluisen. Bovendien is voor het besturen van boten langer dan vijftien meter een stuurbrevet verplicht.

Deze gedetecteerde vraag resulteert in opties om nieuwe jachthavens en aanlegplaatsen te voorzien. We schatten een ruimtevraag in van ongeveer **50 ha**.

Opkomst van de 'drijvende campinggast'

De gesprekspartners zijn het niet eens met de vaststelling dat jachthavens drijvende campings zijn. In de kustjachthavens liggen voornamelijk zeilboten (85%) waarvan het merendeel met vrij kleine kajuiten waar je niet in kunt rechtstaan. Dergelijke boten bieden zeker niet het comfort om meerdere dagen na elkaar in te verblijven. Ook in de binnenjachthavens worden de toervaartboten relatief weinig als kampeeraccommodatie gebruikt. De clubs worden steeds actiever en motiveren de leden om actief met hun boot bezig te zijn (voorbeeld toervaren in groep).

Wel is het zo dat personen die toervaren meestal slapen in hun boot en deze zijn in het Benelux-middengebied gemiddeld 37 dagen onderweg. (Resource Analysis, WES e.a., 2003).

Het klopt wel dat de boten zowel in het binnenland als aan de kust het grootste deel van het jaar ongebruikt in de jachthaven liggen. Dit heeft te maken met de seizoensgebondenheid van de activiteit. Afhankelijk van het weer loopt een doorsnee toervaartseizoen van april tot oktober.

▪ Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie

Tabel 38 geeft een overzicht van de huidige bestemmingen van de jachthavens.

Tabel 38
Huidige bestemmingen jachthavens volgens ruimte-inventaris

Bestemming	Oppervlakte (in ha)
Woongebied (0100)	6,6
Woongebied met cultuur, historische en/of esthetische waarde (0101)	0,8
Woongebied met landelijk karakter (0102)	0,3
Woonuitbreidingsgebied (0105)	0,5
Gebied voor stedelijke ontwikkeling (0132)	6,0
Gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200)	4,1
Dienstverleningsgebieden (0300)	4,0
Recreatiegebieden (0400)	10,6
Gebieden voor dagrecreatie (0401)	14,9
Gebieden voor verblijfrecreatie (0402)	2,4
Gebieden voor dag- en verblijfrecreatie (0403)	1,5
Zone voor jachthavenontwikkeling (0413)	42,7
Parkgebieden (0500)	0,6
Bufferzones (0600)	0,1
Groengebied (0700)	0,1
Natuurgebied (0701)	5,0
Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten (0702)	0,2
Agrarische gebieden (0900)	3,4
Landschappelijke waardevolle gebieden (0901)	3,1
Agrarische gebieden met ecologisch belang (0910)	0,1
Industriegebieden (1000)	4,5
Milieubelastende industrieën (1002)	4,0
Regionaal bedrijventerrein met openbaar karakter (1011)	0,6
Gebied voor zeehaven- en watergebonden bedrijven (1044)	0,5
Ambachtelijke bedrijven en KMO's (1100)	1,3
Ontginningsgebieden (1200)	18,4
Bestaande waterwegen (1504)	73,0
Watergebonden recreatie (02106)	0,1
Totaal	209,4

Op vandaag nemen de jachthavens 2.010 ha in. Naast de uitvoering van de voorzieningen voor aanlegplaatsen die uitgevoerd kunnen worden op de waterweg, zonder de scheepvaart te hinderen, kan voor deze toeristisch-recreatieve sector een bijkomende ruimtevrage (binnenlandse jachthavens) van **50 ha** ingeschat worden. Voor de kustjachthavens wordt uitgekeken naar de mogelijkheden die dokken met een andere functie (visserij, ferries, ...) op termijn kunnen bieden voor toeristisch-recreatief gebruik. Daarnaast schatten we de mogelijke uitbreiding in op ongeveer **30 ha**.

Grotere en beter uitgeruste jachthavens nemen evenwel omwille van de bijhorende faciliteiten (sanitair, bevoorrading, clubhuis, parking, ...) ruimte in op het land. In de meeste stedelijke gebieden zijn de kleinere jachthavens veelal opgenomen in het stedelijk weefsel als verweven elementen in verschillende bestemmingszones. Grotere jachthavens aan de kust en in het Maasland komen voor in eigen planologische zones. Sommige van de jachthavens komen voor in of aansluitend bij zeehavens.

▪ Overzichtkaart

Ruimtelijke spreiding

Aan de kust zijn er jachthavens in de havens van Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge en Zeebrugge. Zeewaardige zeilboten leggen ook aan in de jachthavens van het Kanaal Gent-Terneuzen en Antwerpen.

▪ Basisregelgeving/richtlijnen

Niet van toepassing.

▪ Verwante regelgeving/richtlijnen

Zie beleidsplan Waterrecreatie en Watertoerisme in Vlaanderen.

4.2. Fiets- en wandelroutes/netwerken en ruiterspaden

▪ Omschrijving

Fietsen en wandelen zijn een populaire ontspanningsvorm die door een groot deel van de populatie, individueel of in groep, beoefend wordt. Paardrijden is vandaag minder populair maar neemt alsmaar toe in belang.

Naast vele informele wandel- en fietsmogelijkheden zijn in de verschillende regio's in Vlaanderen bewegwijzerde wandel- en fietsroutes en ruiterspaden uitgewerkt, zowel in lusvorm als in netwerkvorm. De **routestructuren** zijn een ondersteunende infrastructuur die een belangrijk element vormen in de commercialisering van het toeristisch product in Vlaanderen (beleving van het buitengebied).

▪ Huidig aanbod, patroon en ruimtegebruik

In het kader van het recreatief medegebruik van de agrarische ruimte en bosrijke gebieden is een uitgebreid net van wandel-, fiets- en ruiterroutes ontwikkeld. Op heden vormen zij een goed ingeburgerd recreatief product.

Algemeen kan men bij deze recreatieve producten drie types onderscheiden:

- doorgaande routes, bijvoorbeeld GR-paden voor wandelaars en LF-routes voor fietsers, zijn vele kilometers lang en maken de verbinding tussen diverse landstreken. Ze richten zich tot een specifieke doelgroep van geoefende wandelaars en fietsers, die het traject voor meerdere dagen na elkaar volgen;
- lusvormige routes, waarbij begin- en eindpunt samenvallen, hebben een meer lokale functie. Zij vereisen minder uithoudingsvermogen van de recreanten en spreken dan ook een ruimere groep van gelegenheidswandelaars, recreatieve fietsers of ruiters aan;
- wandel-, fiets- en ruiternetwerken zijn een sluitend geheel van wegen, dreven en paden, geselecteerd op wandel-, fiets- of ruiterscomfort. Het geheel moet gesitueerd worden binnen een ruimer landschappelijk kader dat toelaat om zich als recreant vrij in dit gebied te bewegen met het oog op de beleving van het landschap als drager van natuur- en cultuurwaarden.

Regelmatig voorkomende problemen bij het inrichten van recreatieve routestructuren zijn:

- het openstellen van buurtwegen;
- het gebruik van paden in private eigendom;
- het oneigenlijk gebruik van (onverharde) wandelpaden door quads en ATF-fietsen waardoor deze stuk worden gereden. Wandelsluizen vormen hier niet altijd een oplossing, want deze verhinderen ook buggy's en rolstoelen;
- geluidshinder in bepaalde wandelgebieden door quads, modelbouwvliegtuigjes, motorcross(oefen)terreinen;
- overaanbod aan recreatieve wandel- en fietspaden: routes van verschillende kwaliteit, geen eenduidige promotie en overbewegwijzering op het terrein;
- conflicten tussen wandelaars, fietsers, ruiters, memmers en mountainbikers.

- **Trends aan de vraagzijde**

Vraag naar bereikbare en fijnmazige wandel-, fiets- en ruiternetwerken (in een rustige omgeving)

De toenemende vrijetijds mogelijkheden en vraag naar ontspannend vertier van de vijftigplusdoelgroep (**DE1**) en de trend naar meer versnipperde vrijetijdsactiviteiten en vraag naar korte dagrecreatieve ontspanningen (**EN1**) leiden tot een toenemende aandacht voor wandel-, fiets- en ruiternetwerken in een groene en plattelandsomgeving (**EL1**) waarbij de vraag naar rust groot is (tegenaan van verstorig door quads, motorcrossers, ...). Dit zorgt voor een vraag naar meer goed bereikbare en fijnmazige netwerken met een dichte graad aan ondersteunende voorzieningen op een aanvaardbare afstand van centra (**DE2**).

Behoeftte aan logistieke ondersteuning bij wandel-, fiets- en ruiterecreatie

Zowel in het algemeen als specifiek bij gezinnen met kinderen (**DE4**) of de vijftigplusdoelgroep (**DE1**) is er een behoefte om bij het genieten van wandel- en fietsrecreatie in het buitengebied te beschikken over adequate ondersteunende infrastructuur. Goede logistieke of dienstverlenende ondersteuning betreft de bereikbaarheid met het openbaar vervoer, parkeergelegenheid nabij de wandel- en fietsvertrekpunten, voldoende schuilvoorzieningen en rustplaatsen op de routes en netwerken en een voldoende dichtheid aan horecagelegenheden en speelvoorzieningen (**EN2**) in het buitengebied (**EL1**). Specifieke logistieke ondersteuning bij ruiterecreatie betreft voldoende grote parkings bij de vertrekpunten en infrastructuur voor het tijdelijk stallen van paarden (bij parkings of horecagelegenheden).

- **Ruimtelijke ontwikkelingsscenario's**

Wandel-, fiets- en ruiternetwerken als productelementen in de toeristische regio's

In de strategische beleidsvorming van de toeristische regio's in Vlaanderen is de ontwikkeling van wandel- en fietsroutes en -netwerken een belangrijk aandachtspunt. Toerisme Vlaanderen ondersteunt dit onder meer door de promotie en het ter beschikking stellen van praktische knowhow en subsidies voor bewegwijzering en randinfrastructuur. Deze ondersteuning gebeurt binnen het kader dat vastgelegd is in de richtlijnen voor de bewegwijzering en het besluit van de toeristisch-recreatieve projecten.

De ontwikkeling van wandel- en fietsnetwerken in natuur en landschap vereist een minimale dichtheid aan routes en een voldoende graad van onverharde wegen, een aangenaam en afwisselend landschappelijk kader en voldoende ondersteunende voorzieningen (toegankelijkheid, parkeerplaatsen, logiesvormen, restaurants en cafés, lokale voorzieningen, toeristische aantrekkingselementen). In deze zin is de ontwikkeling van wandel- en fietsrecreatie gekoppeld aan de ontwikkeling van recreatie en toerisme in het buitengebied als geheel.

Er bestaan ook reeds initiatieven om ruiternetwerken uit te bouwen.

Wandel- en fietsmogelijkheden in de omgeving van stedelijke gebieden.

Naast de ontwikkeling van wandel- en fietsmogelijkheden in toeristische regio's resulteert de behoefte aan ontspanningsmogelijkheden in een groene omgeving op korte afstand van de stedelijke wooncentra in meer en meer (lokale) initiatieven om de groene stadsranden te ontsluiten en de landschappelijke aantrekkelijkheid van deze omgevingen te verhogen.

- **Ruimteboekhouding en ruimtelijke beleidscategorie**

Recreatief medegebruik van vooral landelijke gebieden.

Wandel-, fiets- en rutterroutes maken gebruik van het bestaande openbaar domein (fiets- en voetpaden langs wegen, aangelegde buurtwegen, vrijliggende fietspaden), de (verharde of onverharde) padeninfrastructuur in het agrarisch, bos- en natuurgebied. Waar nodig kunnen in de stedenbouwkundige voorschriften van ruimtelijke uitvoeringsplannen de mogelijkheid voorzien worden voor de aanleg om deze ondersteunende infrastructuur vergunbaar te maken. Via zonering kunnen afgebakende wandelgebieden, waar storende functies worden uitgesloten, voorzien worden.

- **Basisregelgeving/richtlijnen**

We verwijzen naar de **'Atlassen voor buurtwegen'** (Wet van 10 april 1841 op de buurtwegen) die de erfdienstbaarheid van kerk- en voetwegels regelt. In de atlas wordt een onderscheid gemaakt tussen buurtwegen met een openbare bedding die eigendom zijn van de overheid en buurtwegen met een private bedding, maar waarvan het gebruik openbaar is. Naast de buurtwegen uit de atlas bestaan er ook 'erfdienstbaarheden van doorgang'. Een erfdienstbaarheid is een beperking van het privaat eigendomsrecht in functie van het algemeen belang (in dit geval een recht van doorgang voor het publiek). Deze erfdienstbaarheid van doorgang worden meestal ingesteld om toegang te verlenen tot achterliggende percelen. Daarnaast zijn er heel wat voetwegels die spontaan gegroeid zijn door het gebruik en onder geen enkel juridisch statuut vallen. Het betreft vaak verbindingen tussen bestaande buurtwegen. Deze spontaan gegroeide voetwegels kunnen wel een openbaar karakter verkrijgen door een dertigjarige verjaring: indien dergelijke weg gedurende dertig jaar ondubbelzinning werd gebruikt voor openbaar verkeer, kan de gemeente door verjaring een publiekrechtelijke erfdienstbaarheid van doorgang verkrijgen. Om de toegankelijkheid van een sedert lang afgesloten, ingepalmde of verdwenen buurtweg te herstellen, moet het openbaar karakter ervan of minstens het bestaan van een recht op doorgang actief bewezen worden.

Naast de voetwegels die vallen onder buurtwegen van de Wet van 1841 en de erfdienstbaarheden, zijn er ook verschillende voetwegels waarop een andere wetgeving van toepassing is. Zo vallen bijvoorbeeld wandelwegen in bossen onder het bosdecreet, wegen in natuurgebieden onder het natuurdecreet, is het juridisch statuut van vroegere trein- of trambeddingen meestal afhankelijk van de bestemming op het gewestplan en zijn dijkpaden in beheer van polders en wateringen.

▪ Verwante regelgeving/richtlijnen

In bossen en natuurgebieden zijn conform het **bos- en natuurdecreet** de aanleg van recreatieve voorzieningen mogelijk binnen bos- of natuurbeheerplannen (zoals de aanleg van wandelpaden, voorzieningen voor rustplaatsen, schuilhutten, kijkhutten, ...).

Van belang is de recente wijziging van 22 april 2005 betreffende het Decreet houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening van 18 mei 1999, meer bepaald artikel 4. Door de toevoeging van het artikel 145 sexies §2 werd recreatief medegebruik, voor zover het door de beperkte impact de realisatie van de bestemming niet in het gedrang brengt, in het decreet ingeschreven. Ook wordt bepaald dat voor stedenbouwkundig vergunningsplichtige werkzaamheden, handelingen of wijzigingen die verbonden zijn met occasionele of hoogdynamische recreatieve activiteiten slechts een tijdelijke vergunning kan afgeleverd worden of een vergunning met als voorwaarde dat de werkzaamheden, handelingen of wijzigingen slechts gedurende een specifieke of op bepaalde momenten aanwezig kunnen zijn.

In stedenbouwkundige voorschriften van ruimtelijke uitvoeringsplannen kunnen specifieke voorwaarden opgenomen worden inzake de vergunbaarheid voor het aanbrengen van kleinschalige infrastructuur (paden, toegangsconstructies, zitbanken, wegwijzers en wegafsluitingen) die het wandelen, fietsen en ruiteren in bos- en natuurgebieden mogelijk moet maken. Het betreft deze werken, handelingen, voorzieningen, inrichtingen en functiewijzigingen waarvoor volgens artikel 99 van het Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening een stedenbouwkundige vergunning vereist is.

7. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

7.1 Ruimteboekhouding voor toerisme en recreatie

7.1.1 Feitelijke oppervlakte ingenomen door toerisme en recreatie

	Oppervlakte (in ha)
Wandelbossen	11.043
Speelbossen	2.210
Natuurgebieden met bezoekerscentra	4.779
Openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen	3.073
Attractie- en themaparken	137
Zoo's en dierenparken	67
(Sociale) vakantiecentra en vakantiehuizen	17
Openluchtrecreatieve terreinen vergund	1.214
Openluchtrecreatieve terreinen niet-vergund	403
Multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen	947
Jachthavens	209
Totaal	24.100

De bovenstaande tabel geeft slechts een gedeeltelijk inzicht in de ruimte ingenomen door toerisme en recreatie. De gehanteerde methode voor de ruimtelijke inventarisatie selecteerde toeristische en recreatieve voorzieningen die als duidelijk afgebakende 'ruimtelijke entiteiten' kunnen herkend worden.

Dit betekent dat afzonderlijke, in het stedenbouwkundige weefsel geïntegreerde aanbodelementen zoals stedelijke musea, bepaalde attracties in steden, horeca en een deel van de (sociale) vakantiecentra en vakantiehuizen, niet in de ruimte-inventaris zijn opgenomen. Voor wat betreft de jeugdlogies is een goed beeld op het aantal en spreiding verworven maar geen inzicht in de ruimte-inname naar oppervlakte.

Voor **de meeste economisch belangrijke toeristisch-recreatieve bedrijven** (met uitzondering van hotels) is wel een vrij volledig beeld op de ruimte-inname verworven. Het betreft de openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen, de attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken, openluchtrecreatieve verblijven (in de ruimte-inventaris opgesplitst in 'openluchtrecreatieve terreinen' en 'multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen'), de (sociale) vakantiecentra en vakantiehuizen en jachthavens. We besluiten dat we voor deze gebieden waar de recreatieve en toeristische functie overweegt een goed beeld hebben op de feitelijke ruimte-inname. Uit de analyse van de bestemmingen van deze zones (zie verder) blijkt ook dat deze in hoofdzaak een bestemming als recreatiegebied hebben.

Zo kennen we **de ruimte die 'hard' door toerisme en recreatie is ingenomen:** een totaal van **6.067 ha**. Het zijn voorbeelden van intensief voor recreatie gebruikte ruimten:

- 296 (al dan niet vergunde) openluchtrecreatieve verblijven nemen **2.564 ha** in en 5 (sociale) vakantiecentra en huizen nemen **17 ha** in;
- 19 attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken nemen **204 ha** in;
- 108 jachthavens nemen **209 ha** in;
- 31 openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen nemen **3.073 ha** in.

Ter vergelijking vermelden we dat binnen de gewestplannen (situatie 1994, Ruimteboekhouding Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen) ongeveer **17.500 ha** is aangeduid binnen de bestemmingscategorie '**recreatie**'.

Voor andere **gebieden** die voor **toeristisch en recreatief gebruik** aantrekkelijk en belangrijk zijn, maar waar recreatie in tijd en intensiteit **eerder medegebruiker** is van de ruimte, is eveneens voor grote delen een goed beeld op de ruimte-inname verworven. We hebben het hier over grote ruimtelijke eenheden (zoals natuurgebieden met bezoekerscentra en wandelbossen) waar recreatie als een expliciet medegebruik naar voor komt. Deze zones hebben dan ook over het algemeen een niet-recreatieve bestemming (zie verder). Het recreatief en toeristisch gebruik is er meestal geregeld middels het beheer (organisatie en beheerplan) van de sites volgens het bos- of natuurdecreet. Het beeld is vertekend voor de natuurgebieden omdat hier slechts 19 gebieden zijn geselecteerd. Het betreft gebieden met een hoge toegankelijkheidsgraad (promotie, bekendheid, bezoekerscentra).

Voor hoeve- en plattelandstoerisme beschikken we enkel over een indicatie van het aantal op niveau Vlaanderen; ook voor wandelwegen en fietspaden is geen inventaris beschikbaar. Het overgrote deel van het buitengebied in Vlaanderen kent dus wel een impliciet recreatief medegebruik, maar dit is hier niet gekwantificeerd.

Op deze wijze kennen we ook **de ruimte die 'zacht' door toerisme en recreatie is ingenomen**: een totaal van **18.032 ha**:

- 61 wandelbossen nemen **11.043 ha** in en 408 speelbossen en speelzones in bossen nemen **2.210 ha** in;
- 19 natuurgebieden met bezoekerscentra nemen **4.779 ha** in.

7.1.2 Ruimteboekhouding: huidig verband met de planologische bestemmingen

- **Algemene vaststelling**

Tabel 39
Huidige bestemmingen

	Recreatiegebi ed (in ha)	Groene Ontginningsge bestemming (a) bied (in ha)	Ontginningsge bied (in ha)	Andere bestemmingen (in ha)	Totaal (in ha)
Wandelbossen	84	9.976	12	971	11.043
Speelbossen	336	1.704	10	161	2.210
Natuurgebieden en bezoekerscentra	18	4.435	58	267	4.779
Openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen	1.571	1.002	290 (b)	210	3.073
Attractie- en themaparken	99	18	0	20	137
Zoo's en dierenparken	0	0	2	65	67
(Sociale) vakantiecentra en vakantiehuizen	5	1	0	11	17
Openluchtrecreatieve terreinen vergund	1.039	89	0	86	1.214
Openluchtrecreatieve terreinen niet-vergund	314	47	0	42	403
Multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen	573	87	252 (c)	36	947
Jachthavens	72	6	18 (d)	113	209
Totaal	4.113	17.362	643	1.983	24.100

- (a) Onder groene bestemmingen worden parkgebieden, buffergebieden, groengebieden, natuurgebieden en bosgebieden gerekend.
- (b) Waarvan 37 ha in een ontginningsgebied zonder nabestemming recreatie.
- (c) Waarvan 44 ha in ontginningsgebied zonder een nabestemming recreatie.
- (d) Gerealiseerd ontginningsgebied.

Voor wat betreft de relatie tussen feitelijk ruimtegebruik en planologische bestemming valt globaal ook weer het onderscheid op tussen, enerzijds, de ruimte die eerder 'hard' en, anderzijds, eerder 'zacht' door toerisme en recreatie is ingenomen. In de ruimte die zacht wordt ingenomen door recreatie is slechts een beperkt deel van de ruimte planologisch bestemd voor recreatie. Dit komt goed overeen met de aard van het recreatief en toeristisch gebruik dat vooral als medegebruik in natuurlijke en bosrijke gebieden voorkomt.

In de ruimte die harder voor recreatie en toerisme wordt gebruikt, is de door recreatieve en toeristische voorzieningen ingenomen ruimte in grotere mate bestemd voor recreatie en toerisme. Deze niet als dusdanig bestemde ruimten zijn, enerzijds, meer natuurlijke en bosrijke gebieden die recreatieve medegebruiksmogelijkheden bieden aan bijvoorbeeld openluchtrecreatieve verblijven of zijn, anderzijds, effectief zonevreemde toeristische en recreatieve voorzieningen. Dit laatste betekent dat aanpassingen van de planologische bestemmingsstatus aan de feitelijke toestand een significante ingreep op de ruimteboekhouding inhoudt.

- **Bespreking per aanbodelement**
- **Wandelbossen**

Huidige bestemmingen

Wandelbossen zijn voor het grootste deel in groene bestemmingen (parkgebieden, buffergebieden, groengebieden, natuurgebieden en bosgebieden) gelegen: meer dan 90% van de geïnventariseerde oppervlakte. Minder dan 1% van de gebieden is gelegen in recreatiegebied.

Ondersteunende infrastructuur bij deze elementen zoals parkeervoorzieningen, horecafaciliteiten, bosmusea, ... is meestal gelegen in groene bestemmingen.

- **Speelbossen (en speelzones in bossen)**

Huidige bestemmingen

Speelbossen zijn in tegenstelling tot wandelbossen voor een groter deel gelegen in recreatiegebied: ongeveer 15% van de geïnventariseerde oppervlakte. Ongeveer 77% is gelegen in groene bestemmingen.

- **Natuurgebieden met bezoekerscentra**

Huidige bestemmingen

De natuurgebieden met bezoekerscentra zijn, zoals de wandelbossen, voor het grootste deel gelegen in groene bestemmingen: bijna 93% van de geïnventariseerde oppervlakte. Minder dan 0,5% van de gebieden is gelegen in recreatiegebied. Ondersteunende infrastructuur bij deze elementen zoals parkeervoorzieningen en bezoekerscentra is meestal gelegen in groene bestemmingen.

- **Openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen**

Huidige bestemmingen

Openluchtrecreatieve domeinen en waterrecreatieve aantrekkingspolen zijn voor iets meer dan de helft gelegen in recreatiegebied (51,1%). Ongeveer een derde van de geïnventariseerde oppervlakte is gelegen in groene bestemmingen (32,6%). Zo'n 9,4% is gelegen in ontginningsgebied. Van de 290 ha ontginningsgebied heeft 253 ha een nabestemming recreatie (die bijgevolg gerealiseerd is). Wanneer deze nabestemming in rekening wordt gebracht, ligt 60% van de geïnventariseerde oppervlakte in recreatiegebied of ontginningsgebied met nabestemming recreatie.

De wijze waarop de elementen zijn bestemd, varieert relatief sterk. Sommige openluchtrecreatieve of waterrecreatieve aantrekkingspolen zijn integraal als recreatiegebied bestemd. Andere zijn voor het grootste deel in groene bestemmingen gelegen. Bij deze elementen zijn de intensief gebruikte delen of infrastructuur meestal gelegen in recreatiegebied, terwijl de meer extensief gebruikte delen (parkachtige omgeving, wandelbos, ...) een groene bestemming hebben.

Openluchtrecreatieve aantrekkingspolen die gelegen zijn binnen of aan de rand van stedelijke gebieden en die ook een deel sportinfrastructuur omvatten, zijn vaak nagenoeg integraal als recreatiegebied bestemd.

- **Attractie- en themaparken**

Huidige bestemmingen

Attractie- en themaparken zijn voor 72,3% in recreatiegebied gelegen. Ongeveer 13% van de geïnventariseerde oppervlakte heeft een groene bestemming.

- **Zoo's en dierenparken**

Huidige bestemmingen

Van de vijf geïnventariseerde zoo's en dierenparken ligt geen enkele in recreatiegebied. Meer dan drie vierde van de geïnventariseerde oppervlakte is gelegen in gebied voor gemeenschapsvoorzieningen.

- **Logies voor volwassenen**

Huidige bestemmingen

De geselecteerde (sociale) vakantiecentra en vakantiehuizen zijn gelegen binnen de bebouwde omgeving en komen verweven voor met andere activiteiten. Ze zijn gelegen in verschillende bestemmingscategorieën. De belangrijkste zijn recreatiegebied (30%), woongebieden (48%) en gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (16%).

- **Openluchtrecreatieve terreinen (vergund)**

Huidige bestemmingen

De openluchtrecreatieve terreinen zijn voornamelijk gelegen in recreatiegebied (85,6%). Ongeveer 7,3% van de geïnventariseerde oppervlakte is gelegen in groene bestemmingen. Het betreft in de praktijk vaak ruimte voor sport en spel die niet binnen recreatiegebied is gezoneerd. In principe zijn alle vergunde terreinen in een passende bestemmingszone gelegen. Knelpunt ten aanzien van de ruimte-inventaris is dat contouren van openluchtrecreatieve terreinen op perceelsniveau niet altijd overeenkomen met bestemmingszones. Dit geldt in het bijzonder voor individuele openluchtrecreatieve terreinen (ingesloten tussen gebieden met een andere bestemming).

- **Openluchtrecreatieve terreinen (niet-vergund)**

Huidige bestemmingen

Deze categorie vertoont een sterke gelijkenis met de vergunde openluchtrecreatieve terreinen. De geïnventariseerde elementen zijn voornamelijk gelegen in recreatiegebied (78%). Ongeveer 11,5 % van de geïnventariseerde oppervlakte is gelegen in groene bestemmingen.

- **Multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen**

Huidige bestemmingen

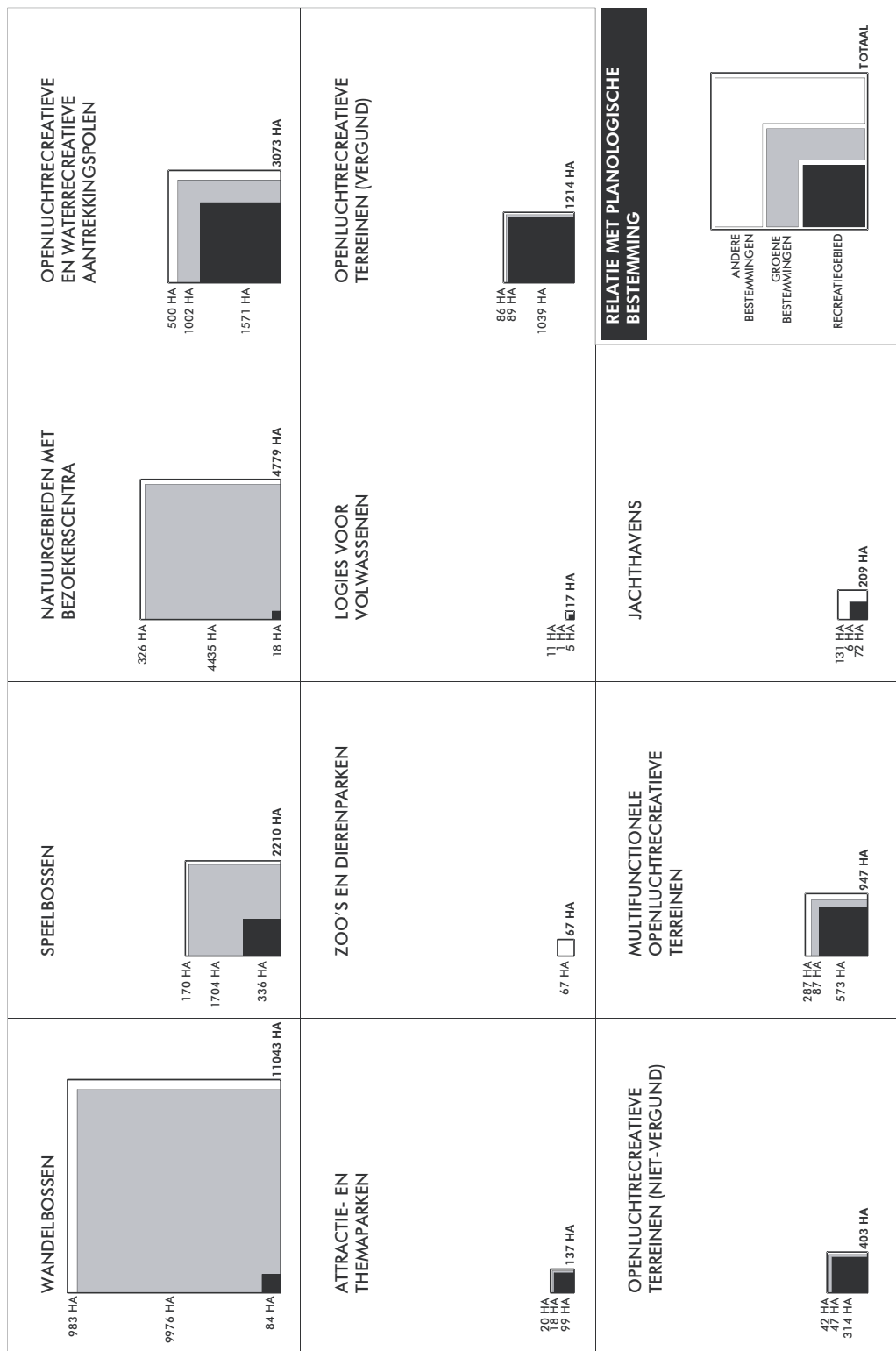
Multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen hebben in vergelijking met de openluchtrecreatieve terreinen een groter aandeel ruimte voor sport en spel en worden 'extensiever' gebruikt. Dit weerspiegelt zich eveneens in de bestemmingszones. In vergelijking met de openluchtrecreatieve terreinen ligt het aandeel gelegen in recreatiegebied lager (60,5%). Ongeveer 9,1% van de geïnventariseerde oppervlakte is gelegen in groene bestemmingen. Opvallend is het relatief groot aandeel gelegen in ontginningsgebieden 26,5%. Dit is te verklaren vanuit het feit dat een aantal elementen een vijver of meer omvat dat tot stand gekomen is door ontginning. Van de 251 ha ontginningsgebied heeft 207 ha een nabestemming recreatie (die bijgevolg gerealiseerd is). Wanneer deze nabestemming in rekening wordt gebracht, ligt 82,3% van de geïnventariseerde oppervlakte in recreatiegebied of ontginningsgebied met nabestemming recreatie.

- **Jachthavens**

Huidige bestemmingen

Jachthavens zijn voor 34,5% gelegen in recreatiegebied. Een gelijkaardig deel (34,9%) is gelegen in de bestemmingscategorie 'bestaande waterwegen'. Vooral de grotere jachthavens zijn gelegen in recreatiegebied. 42,7 ha is gelegen in zones voor jachthavenontwikkeling. Passantenhavens en kleinere jachthavens zijn over het algemeen gelegen in andere bestemmingszones (woongebieden en industriegebieden in stedelijke omgevingen en groene bestemmingen of landbouwgebied in de open ruimte).

Figuur 8

▪ **Beleidsaanbeveling bestaande ruimteboekhouding**

Ten aanzien van het ruimtelijk beleid kan aanbevolen worden om voor de ruimte die eerder 'hard' door de recreatieve en toeristische functie wordt ingenomen, na afweging, een bijstelling van de planologisch bestemming te realiseren voor deze recreatieve en toeristische functies die als 'zonevreemd' kunnen beschouwd worden. Deze bijstelling wordt voor deze aanbodelementen waar een duidelijke vraag naar uitbreiding is, vastgesteld bij voorkeur per site en in één planningsproces uitgewerkt.

Voor wat betreft de ruimteboekhouding op Vlaams niveau dient ingeschat te worden dat de feitelijke toestand aangeeft dat voor **de ruimte die 'hard' door toerisme en recreatie is ingenomen** gedeelten een niet-recreatieve bestemming hebben (zie tabel 39).

- voor de (al dan niet vergunde) (multifunctionele) openluchtrecreatieve terreinen is dit **431 ha**, waarvan 223 ha in een groene bestemming en 45 ha in ontginningsgebied (zonder nabestemming recreatie);
- voor de (sociale) vakantiecentra en huizen ligt **12 ha** in een niet-recreatieve bestemming;
- voor de attractie- en themaparken bedraagt dit **38 ha**, zoo's en dierenparken bedraagt dit **67 ha**, samen is dit 105 ha (in hoofdzaak zone voor gemeenschapsvoorzieningen);
- voor de jachthavens is dit ongeveer **119 ha** (naast 18 ha in (gerealiseerde) ontginningsgebieden);
- voor de openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen is dit **1.249 ha**, waarvan 1.002 ha in groene bestemming en 37 ha in ontginningsgebied (zonder nabestemming recreatie).

Deze cijfers zijn als **indicatief** te beschouwen voor **de spanning op de ruimteboekhouding** (relatie feitelijke toestand en planologische bestemming). Daarnaast moeten we nog rekening houden met de zonevreemde jeugdlogies. Veel van het ruimtegebruik van jeugdlogies kan begrepen worden als een vorm van recreatief medegebruik, het betreft de spel- en speelruimte in en rond het domein van de jeugdaccommodatie. We schatten in dat er ongeveer **100 ha** zal nodig zijn om de zonevreemdheid van deze verblijven op te lossen.

In totaal gaat het over **2.016 ha**. Er moet ten eerste rekening gehouden worden met een foutenmarge bij de vergelijking van de contouren van de vergunde openluchtrecreatieve terreinen en het digitale bestand van het gewestplan en bestemmingen van de ruimtelijke uitvoeringsplannen. Daarnaast is het zo dat niet alle toeristisch-recreatieve activiteiten per definitie zonevreemd zijn in een niet-recreatieve bestemming (dit geldt ook voor de openluchtrecreatieve terreinen).

Site per site zal een afweging moeten gemaakt worden om na te gaan of de bestemming conform kan gemaakt worden met het feitelijk recreatief gebruik (ruimte die 'hard' door recreatie is ingenomen), dan wel dat delen van dit gebruik als recreatief medegebruik kunnen beschouwd worden of gecompenseerd moeten worden. Beschouwen we de ruimteboekhouding op het niveau Vlaanderen dan moet rekening gehouden worden met **een verschuiving van een zekere grootheid van een niet-recreatieve bestemming naar een recreatieve bestemming**.

Dit is vooral aan de orde voor de openluchtrecreatieve en waterrecreatieve aantrekkingspolen (met of zonder verblijfaccommodatie). Deze problematiek vraagt in functie van het goed beheer van deze domeinen een beleidsoplossing.

Een belangrijke beleidsaanbeveling hierbij is het **principe** dat voor deze domeinen **de planologische bestemming op het feitelijk gebruik wordt afgestemd** waar dit ruimtelijk verantwoord is (voor 'hard' door recreatie en toerisme ingenomen ruimte). Waar de groene ruimte bij recreatieparken als recreatief medegebruik beschouwd wordt moet dit gebruik van de toeristisch-recreatieve sector gehonoreerd worden. Waar deze oplossingen niet mogelijk zijn, dient compensatie gezocht te worden. We schatten immers in dat de grootste knelpunten met de bestaande Europese en Vlaamse regelgeving en gebiedsbescherming zich voordoen in kwetsbare gebieden (VEN-, Habitat- en Vogelrichtlijngebieden). Om deze redenen houden we rekening met deze planologische ruimtevragen.

▪ **Beleidsaanbeveling feitelijke ruimtevraag**

Bij de behandeling van de verschillende aanbodelementen in hoofdstuk 6 is telkens de behoefte aan ruimte voor de uitbreiding van de respectievelijke toeristische sector onderzocht. Er werd een onderscheid gemaakt tussen de minimale vraag (vooral op de korte termijn) en een bijkomende vraag (op korte tot langere termijn). Effectieve ruimtevragen situeren zich in volgende sectoren:

- **Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken: 103 ha** uitbreiding van bestaande en reserve voor nieuwe parken
- **Openlucht recreatieve en (water)recreatieve aantrekkingspolen: 265 ha** voor uitbreiding en nieuwe projecten
- **Jeugdlogies: 50 ha** omwille van kwaliteitsverbetering en vernieuwing van het aanbod
- **Openlucht recreatieve terreinen: 363 ha** voor uitbreiding van bestaande kampeermogelijkheden
- **Multifunctionele openlucht recreatieve terreinen: 135 ha** voor uitbreiding van de bestaande parken
- **Hotelzones 50 ha** als reserve voor deze ontwikkelingen
- **Plattelandstoerisme (logies): 100 ha** voor nieuwe ontwikkelingen die niet (wanneer die niet) als recreatief medegebruik kunnen ingepast worden
- **Jachthavens 80 ha** voor uitbreiding bestaande en nieuwe locaties

7.1.3 Ruimteboekhouding: toekomstige ruimtevraag

Aambodelementen	Ingenomen ruimte	Feitelijke uitbreidingsvraag	Planologische ruimtevraag	Verwachtingen inzake recreatief medegebruik
Natuur en landschap	Ruimtelijke entiteit volgens GIS-bestand 11.036	Minimale vraag (Eerder op korter termijn 2012)	Maximale vraag na verdere afweging	
(Toegankelijke) bossen	Geselecteerde ruimtelijke entiteiten	Bijkomende vraag (op korte of op lange termijn)		
Wandelbossen en stadsbossen	2.210	-	-	<i>Faciliteren van recreatief gebruik van bijkomende bossen, wandelpaden, speelruimte, ...</i>
Speelbossen en speelzones in bossen	4.777	-	-	Inpassing speelzones in bestaande en nieuwe bossen (bosbeheer)
Natuurgebieden met bezoekerscentra	-	-	-	Inpassing paden en ondersteunende voorzieningen (natuurbeheer)
	-	-	-	<i>Niet gerealiseerde boekhouding RSV:</i>
	-	-	-	Inpassingen ondersteunende voorzieningen
Toerisme en recreatie in stedelijke omgeving				
Wandel- en fietsroutes/net-werken				
Binnensteden, openbaar domein en parken	137	62,5	38	
Retailparken en leisurecentra	67	7,5 (2)	67 (12)	
Attractie- en themaparken, zoo's en dierenparken	3.073	33 (3)	1.249	
Openluchtrecreatieve aantrekkingspolen en (water)recreatieve aantrekkingspolen	17	242		Opvolging van recreatief medegebruik, aanpassing van de planologische bestemming aan het feitelijk gebruik en of compensatie wanneer rec
Toerisme voor allen: verblijven voor volwassenen en andere: verblijven voor jeugd		-	12	Opvolging om zonevrijeende jeugdverblijven ruimtelijk in te passen of compensatie
Openluchtrecreatieve verblijven		50	100	
	1.214	300	175 (11)	
	403		89 (5)	
	948	90	167 (11)	
		25		
Hotels, gastenkamers, vakantiewoningen en appartementen		50 (7)		Opvolging van een goede ruimtelijke inpassing van het te verwachten surplus aan 450 logiesplaatsen (als recreatief medegebruik).
Plattelandstoerisme				Opvolging voor de ruimtelijke inpassing van faciliteiten voor aanlegplaatsen langsheen bestaande waterlopen (als recreatief medegebruik)
	210	40	119 (10)	
Jachthavens				
Jachthavens				
		859,5	286,5	
(Logistische en recreatieve) infrastructuur				
Indicatieve grootheden				

- (1) Voorzieningen voor grootschalige multifunctionele vrijetijdprojecten in stedelijke gebieden en stedelijke netwerken moet blijken uit verder onderzoek van het Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed - Ruimtelijke Planning.
- (2) Geëxtrapoleerde vraag (bevraging van de recreatieve ondernemers).
- (3) Inschatting ruimtevraag voor nieuwe attracties in niet-bedrade regio's.
- (4) Ruimtevraag voor oplossing zonevrijeende jeugdlogies van enige omvang en compensatie voor niet te integreren zonevrijeende jeugdlogies in kwetsbare gebieden en sanering omwille van kwaliteit- en veiligheidsdoelstellingen..
- (5) Ruimtevraag vanwege de niet-vergunde openluchtrecreatieve terreinen die zonevreeemd zijn en die als een effectieve (nog planologisch op te lossen) extra vraag te beschouwen zijn.
- (6) Indicate voor extra reserve geleet op onzekerheid van de ontwikkeling.
- (7) Ruimtevraag voor ontwikkelingen inzake plattelandstoerisme op grotere erven en monumenten (kasteelen) die moeilijk als recreatief medegebruik te faciliteren zijn.
- (8) Inschatting van een bijkomende ruimtevraag van 50 ha wanneer deze ontwikkeling van 450 bijkomende units niet gefaciliteerd worden als recreatief medegebruik.
- (9) Voor jachthavens aan de kust en in het binnenland schatten we een vraag in van ongeveer 80 ha in totaal (respectievelijk 30 en 50 ha) waarvan ongeveer de helft op korte termijn te verwachten is met geplande uitbreidingen.
- (10) Niet opgenomen zijn de hectares gelegen in ontginningsgebied (zie tabel 39).
- (11) Niet alle oppervlaktes zijn feitelijk/juridisch zonevreeemd, want deels gelegen in woongebied.
- (12) De zoo is gelegen in een zone voor openbaar nut en dus niet per definitie zonevreeemd

Samenvattende ruimtevraag

Voor **economisch belangrijke toeristisch-recreatieve bedrijven en domeinen** herkennen we aldus **een effectieve minimale ruimtevraag** (op de korte termijn) van ongeveer **859,5 ha**, met daarnaast **minstens een extra vraag** van ongeveer **286,5 ha** (omwille van extrapolatie van de ruimtevraag, onzekerheid over instrument van recreatief medegebruik en onzekerheidsmarge bij sommige ontwikkelingen). Dit geeft een indicatieve **maximale uitbreidingsvraag** van **1.146 ha**.

Daarnaast blijkt nog **een planologische ruimtevraag** van maximaal **2.016 ha** voor het bestaande toeristisch-recreatief aanbod.

We herhalen dat deze behoefte **exclusief de ruimtevraag voor sportactiviteiten** is en **exclusief de diverse overige toeristisch-recreatieve activiteiten die in verweving voorkomen** (in stedelijke en landelijke gebieden)!

De ruimtevraag van **toeristisch-recreatieve activiteiten** die eerder 'zacht' de ruimte innemen moet genuanceerder beschouwd worden. Wat betreft de recreatieve mogelijkheden van wandelbossen (inclusief stadsbossen) en natuurgebieden kan de ruimtevraag gekoppeld worden aan de nog niet-gerealiseerde oppervlaktes zoals vooropgesteld in het vigerende Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

Van belang is hierbij de vergelijking te maken met de door het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (1997) vooropgestelde ruimteboekhouding die tegen 2007 1.000 ha extra recreatiegebied vooropstelt door bestemmingswijzigingen ten opzichte van de gewestplannen. In 2007 zou er dan 18.500 ha recreatiegebied moeten zijn.

Er is binnen deze studie geen exact zicht verkregen op de evolutie van deze boekhouding.

Andere onbekenden zijn het aandeel van sportactiviteiten bij deze invulling en de verdwenen recreatieve bestemmingen die op hun beurt een compensatie vragen. Ook is er geen zicht op de ruimte die bestemd is voor recreatie maar niet voor deze functie is ingevuld (nog niet is ingevuld of door een andere functie is ingenomen).

Ten slotte kunnen we een aantal aanbevelingen ten aanzien van de verdere monitoring van de ruimteboekhouding formuleren. Het betreft onderzoeks aandacht voor de volgende vragen:

- oplossen van de spanning tussen feitelijk ruimtegebruik en planologische bestemming;
- inventaris van de door sportactiviteiten ingenomen ruimte;
- verwerven van inzicht in het feitelijk gebruik van de planologische als recreatiegebied bestemde gebieden.

7.2. Verkenning van algemene beleidsstrategieën

- **Vervaging van de temporele en geografische grenzen in de vrije tijd: toenemende verweving van toerisme en recreatie met andere functies**

De vraag van de consument naar een volwaardige dekking van zijn behoeften in de tijd (in het geheel van werkweek en weekend, in de totaliteit van verschillende seizoensgebonden vakantieperiodes) drukt zich uit in een combinatie van meer frequente maar korte momenten in de vrijetijdsbesteding (sport en ontspanning in de dagelijks leefomgeving), en meer langdurige recreatieve toeristische activiteiten (dagrecreatie en verblijfsrecreatie en toerisme).

Hiervoor gebruikt de consument meer en meer een ruimtelijk continuüm aan diensten en voorzieningen. De toenemende mobiliteit vergroot de actieradius van de consument en alhoewel voor de consument bijna alle plekken bereikbaar zijn, blijft toch de behoefte aan een beschikbaar en nabij aanbod aan recreatieve ruimten, sportinfrastructuur en aangename plaatsen om te vertoeven in de publieke ruimte. Met andere woorden een goede spreiding van het aanbod in de dagelijkse leefomgeving is noodzakelijk.

Het aanbod aan en het gebruik van recreatieve ruimten kenmerkt zich aldus meer en meer als een tijdsruimte - continuüm - en ontsnapt daarom ook meer en meer aan een strikte planologische zonering en planning. **Dit betekent dat toerisme en recreatie meer en meer verweven voorkomt met andere vormen van ruimtegebruik. Dit stelt vooral kwalitatieve eisen aan de ruimtelijke sturing en inrichting.**

- **Plattelandstoerisme en -recreatie: recreatief medegebruik of planologische zonering?**

Binnen de veranderende maatschappelijke trends is het maatschappelijk en economisch van belang dat de recreatiesector ruimte moet krijgen om te kunnen anticiperen op de veranderende behoeften van de samenleving en om zich tot een economische drager van (delen) van het platteland te ontwikkelen. Daarmee is ook de vitaliteit van de meer landelijke gebieden van Vlaanderen gebaat.

De ontwikkelingsperspectieven binnen de plannen van aanleg en de structuurplannen zijn eerder beperkend ten aanzien van deze ambitie, net zoals de bestaande reglementaire bepalingen inzake de ruimtelijke ordening. Het ruimtelijk beleid kan sterker deze behoefte aan toeristisch-recreatieve voorzieningen in de samenleving faciliteren.

Concreet betekent dit dat rekening moet worden gehouden met nieuwe vormen van recreatie en toerisme en met uitbreiding en aanpassing van bestaande toeristische en verblijfsrecreatieve voorzieningen in het buitengebied.

Het gaat daarbij ook om de problematiek van het vergroten of verbeteren van de volgende mogelijkheden voor recreatie:

- logiesvormen als nevenactiviteit op agrarische bedrijven;
- logiesmogelijkheden in niet-agrarische gebouwen op het platteland of los van de agrarische activiteiten op hoevesites;
- logiesvormen (hotelformule) en restaurants/cafetaria in landelijke gebouwen (agrarisch en niet-agrarisch);
- jeugdlogies in het buitengebied (niet-kwetsbare gebieden);

- kampeergelegenheden bij actieve hoeven, kastelen, in of nabij natuurgebieden, ...;
- faciliteiten voor routestructuren in het buitengebied, aanlegfaciliteiten voor toervaart, ...;
- gebruik van waterplassen die niet opgenomen zijn in een zone voor dagrecreatie;
- recreatief gebruik van bossen en natuurgebieden.

Vraag is ook of vanuit het perspectief van een gewenste toeristisch-recreatieve ontwikkeling de invalshoek van de 'verbrede landbouwontwikkeling' moet aangehouden worden (cf. het vigerende plattelandsontwikkelingsbeleid). Vanuit de beleidsdomeinen toerisme en recreatie en ruimtelijke ordening is dit niet noodzakelijk.

Een meer zuiver ruimtelijke, stedenbouwkundige benadering waar gebiedsgericht de mogelijkheden van het gebouw (architecturale waarde, ontsluiting, ...) worden afgewogen tegenover de condities van de omgeving is misschien meer aangewezen. Hierbij hoort een aansturingsbeleid inzake het realiseren van ruimtelijke kwaliteit op de site en naar de omgeving. **In deze gevallen is het aangewezen dat de ruimtelijke ontwikkelingsperspectieven van het recreatief medegebruik van het landelijk gebied, boven een bepaalde drempel van intensiteit, gebiedsgericht worden aangeduid in duidelijk afgebakende zones (planologische zoning).**

Aan actieve landbouwbedrijven kan in dit kader hoe dan ook een bijzondere plaats toegekend worden, niet zozeer in het ruimtelijk dan wel in het plattelandsontwikkelingsbeleid.

▪ Veranderende rol van de overheid in de vrijetijdssector?

Het overheidsbeleid inzake het aanbod aan recreatieve mogelijkheden heeft zich in de loop van de jaren aangepast, zo ook de uitingsvormen. De veranderende wensen van de bevolking, maar vooral de toegenomen democratisering en participatiegraad aan vormen van vrije tijd, zijn hiervoor bepalend geweest.

In de jaren zestig en zeventig tekenden de welvaartsstijging en de toenemende emancipatie van bredere lagen van de bevolking aan vrijetijdsvormen de inzet van het overheidshandelen inzake toerisme en recreatie. Vrije tijd werd in de naoorlogse welvaartsstaat uitgebouwd als vorm van 'sociaal recht'. Beleidsmatig werd het accent gelegd op, enerzijds, de 'volksopvoedende kant' van de vrije tijd en, anderzijds, de 'welzijnskant' van de recreatie.

In het eerste geval werden initiatieven genomen waarbij het vergroten en verbreden van de cultuurparticipatie werd nagestreefd (ondersteuning van het verenigingsleven en de planmatige realisatie van culturele centra en andere publiek (mede-)gefinancierde voorzieningen). In het andere geval werd het bevorderen van het algemeen welzijn nagestreefd door het voorzien van een aanbod om van een 'gezonde, actieve en rustgevende' recreatie te genieten. Dit aanbod bestond in de jaren zeventig dan ook vooral uit collectieve recreatiegebieden met veel groen en water.

Sedert het midden van de jaren tachtig is, mede omwille van de grotere nadruk op de individuele actieve beleving van recreatie en de professionalisering van de sector, een toenemende commercialisering merkbaar van de aangeboden recreatiemogelijkheden. Deze langjarige trend inzake de emancipatie van de bevolking en de vermaatschappelijking van de vrije tijd beïnvloedt het recreatieaanbod en de recreatiebeleving. De vermarkting van de vrijetijdssector en de individualisering van de beleving vergroot de diversiteit van de vrijetijdsvormen en de vrijetijdsdeelname.

Met de vermarkting van de vrijetijdsbesteding verliest de overheid, in vergelijking met het kenmerkende streven naar sturing van het maatschappelijk leven in de jaren zestig en zeventig, greep op het activiteitenpatroon van burgers. In de praktijk betekent vrijetijdsbesteding steeds vaker consumptie van commerciële vrijetijdsdiensten en steeds minder participatie in het door de overheid gesubsidieerde aanbod. Het vertrouwde sociale perspectief op vrije tijd (sport, cultuur, recreatie en toerisme) ruimt plaats voor een toenemende belangstelling voor de economische kant ervan.

De vraag stelt zich waar de overheid vandaag, naast faciliterend, ook corrigerend kan optreden in de markt van het vrijetijdsaanbod. Uit het onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat de marktontwikkeling in het logiesaanbod de 'toeristische verblijfplaatsen' (op kampeerterreinen en in de hotelsector) eerder verdrukken. Daarnaast blijft de overheid uiteraard een belangrijke faciliterende (fietspaden, ...) en sociaal corrigerende (Toerisme voor allen) rol opnemen.

▪ Toenemende differentiatie van het recreatieve aanbod en belevingsvormen

De vermarkting van de 'vrije tijd', met veranderende aanbieders en gewijzigde consumentenwensen, heeft zijn gevolgen voor het aanbod zelf. Naast de aandacht voor de zelfontplooiing van de mens en voor diens beleving van natuur en cultuur, die in de jaren zeventig geleid heeft tot de aanleg van recreatieve voorzieningen en de inrichting van natuurgebieden, wordt vanaf de jaren negentig onderkend dat een hoogwaardig aanbod zorgt voor een hogere economische waarde. Een grotere toeloop van toeristen betekent immers meer bestedingen in hotels, horeca en winkels.

Globaal kunnen we vaststellen dat enerzijds de attractiviteit van zachte recreatieve voorzieningen als toeristisch-recreatieve bestemming een groot belang hebben en dat anderzijds de attractiepunten, meestal opgezet door commerciële aanbieders van vertier (pretparken), aan belang winnen. De toenemende vraag naar een grotere diversiteit aan 'recreatieve' vrijetijdsvormen en de toename van de momenten waarop de consument van dit aanbod gebruik kan maken, blijven de vraag opdrijven naar een aanbod dicht bij huis (bijvoorbeeld in nabije sportinfrastructuur en groene ontspanningsruimte).

Bij de commerciële recreatiemogelijkheden is er een groot verschil te zien tussen de aanbodgestuurde voorzieningen van toen (kampeerterreinen met stacaravans op een rij, kleine pleziervaartuigen, bungalowparken vol eenvormigheid) en nu (kampeerterreinen met afwisselende staanplaatsen, bungalowparken met luxe chalets in de natuur, pleziervaartuigen met veel luxe en hogere opbouw). Ook de recreatievoorzieningen van toen (dagrecreatieterreinen voor iedereen met zwembad en ligweide) zijn aangepast aan de vraag van nu (op de specifieke individuele vraag inspelen, zoals skeelerbanen, fietscrossterreinen, skiheuvels en indoorskihellingen).

In deze toenemende markt, waarin de grens tussen losse en ogenblikkelijke momenten van vrijetijdsbesteding en het deelnemen aan toeristisch-recreatieve vrijetijdsvormen verder vervagen, is er een tweevoudige strategie bij concurrentiele marktpartijen: tijdsbesparing en belevingsverhoging. Bij tijdsbesparende strategieën gaat het over het aanbieden van verruimde openingstijden en seizoenen en het clusteren van het aanbod, bijvoorbeeld sport, vermaak en winkelen, op één plek of onder één dak, het ontwikkelen van goed bereikbare locaties.

Bij belevingsverhogende strategieën gaat het om het toevoegen van belevingswaarde in een bestaande fysieke ruimte, zoals het aanbrengen van emotie, sfeer, spektakel en amusement in de publieke of private ruimte. Belevens maken en verhogen kan ook nagestreefd worden door verschillende werelden (cultuur, vermaak, toerisme, detailhandel, entertainment en sport) niet enkel te clusteren maar ook bewust in elkaar te laten overlopen en te vermengen.

Ruimtelijke ontwikkelingsstrategieën zullen daarom meer aandacht moeten besteden aan de kwaliteitsvolle inrichting van de ruimte waar toerisme en recreatie zich voordoen. Dit kan van toepassing zijn op de sites zelf van recreatieve of toeristische voorzieningen of op de ruimtelijke omgeving van recreatieve voorzieningen. Het laatste voorbeeld geeft aan dat **werken aan landschappelijke omgevingskwaliteit**, bijvoorbeeld in de rand en periferie van stedelijke gebieden, een grote meerwaarde toevoegt aan de aantrekkelijkheid van deze gebieden om er te wandelen, fietsen, ... Dit betekent dat **een beleid inzake landschapsbehoud en -herstel** een belangrijke ondersteuning is voor het toeristische en recreatieve beleid.

- **Afnemende 'plaatsgebondenheid' (toenemende 'bereikbaarheidsgebondenheid) van het toeristisch-recreatief aanbod en beleving**

Met de groeiende aandacht voor het aspect 'beleving' in de vrijetijdsbesteding neemt ten dele ook de 'plaatspecificiteit' van het toeristisch-recreatieve aanbod af. In het streven om de naar belevingszoekende klant te binden, richten bedrijven zich steeds meer naar de ontwikkeling en verkoop van belevenissen en ervaringen. Doordat het vrijetijdsaanbod hierdoor verruimt en de mens bovendien steeds mobieler wordt, is binnen de vrijetijdssector de concurrentie om de consument steeds groter geworden. Ook steden, waarin publieke overheden en private ondernemers zij aan zij staan, stellen zich competitief op om de 'winkelende en belevingszoekende consument' aan te trekken en aan zich te binden.

Het bewust **creëren van 'belevingsruimte'** en de tegemoetkoming van de toeristisch-recreatieve sector aan de tijdsbewuste en drukke consument verschuift de vestiging van het recreatieaanbod. Het ruimtelijk beleid zal een antwoord moeten bieden aan de ontwikkelingsvraag van deze **goed bereikbare plaatsen, aan de rand van de stad en nabij vervoersknooppunten**. Voorheen werd de vestiging van de gekende 'man-made attracties', zoals de vele familiale attractieparken in Vlaanderen en België, eerder bepaald door toevallige, haast anekdotische, aan de plek gebonden factoren.

Een ander voorbeeld is de toename van grootschalige leisureprojecten die steeds vaker aan de rand van stedelijke gebieden ontstaan en, door groeiende automobilititeit, ook op steeds meer willekeurige locaties in het landelijk gebied. Bij dit soort projecten worden verschillende vormen van recreatief vermaak gecombineerd. Hier ontstaan kansen om hotels te integreren in grote vastgoedprojecten, zoals winkelcentra. Door de combinatie van recreatief vermaak met andere zaken zoals winkelen en uitgaan, kan het bestedingseffect, en daarmee het economische belang, worden vergroot.

Tevens groeit, in het kader van de door de consument verlangde 'beleving', de wens naar een voor de vrijetijdsbesteding 'aangename' inrichting van de openbare ruimte. De publieke ruimte, in de stad en op het platteland, wordt meer en meer een belangrijke drager van de recreatieve beleving. In de stad ligt de nadruk op winkelen en vertoeven. Naast het 'vrij toegankelijke openbare domein' in het klassieke winkel-wandelhart van de steden, meestal gekaderd in een historische omgeving, verschuift het accent ook naar specifiek meer 'besloten leisureruimten', zoals winkelcentra en shopping malls, in de stad of in de periferie ervan. Globaal zal in de steden de 'belevingsspecifieke' inrichting van de openbare ruimte een toenemende invloed van de private sector ondergaan.

7.3. Aandacht voor specifieke beleidstrategieën ten aanzien van de afzonderlijke aanbodelementen

- **Beschermende maatregelen voor 'toeristische' verblijven**

Overwogen moet worden om het aanbod aan toeristische verblijven in Vlaanderen, in het bijzonder aan de kust, minstens te consolideren door **beschermende maatregelen**. Deze maatregelen kunnen gecombineerd genomen worden op het vlak van het sector en het ruimtelijk beleid.

De optie tot deze maatregelen is ingegeven door de vaststelling dat concurrentiële ruimteclaims zich manifesteren op terreinen voor openluchtrecreatieve bedrijven (bestemmingscategorie 'verblijfrecreatie') en dit in hoofdzaak, maar niet exclusief, aan de kust. Het betreft de omzetting van kampeergelegenheden naar tweede verblijfvormen (witte huisjes). De problematiek treft het toeristisch beleid (afname van toeristische staanplaatsen) en het ruimtelijk beleid (verstening). Dezelfde evolutie is vast te stellen in de hotelsector. In vele badplaatsen ruimen (familiale) hotels plaats voor tweede verblijven (appartementen).

Ruimtelijke maatregelen, indien door de sector wenselijk geacht, kunnen gezocht worden in een aanscherpen van de functionele bestemming (zoning) van het gebied in ruimtelijke uitvoeringsplannen. Dit betekent dat zone per zone moet nagegaan worden waar de toeristische verblijfplaats wenselijk te behouden is en een omzetting naar tweede verblijfvormen niet is aangewezen. Argumenten die in deze afweging zullen doorwegen komen uit het gewenste sectorbeleid (gewenste verhouding toeristische plaatsen versus tweede verblijven) en uit het gewenste ruimtelijke beleid (open ruimtebeleid en tegengaan verstening).

Op korte termijn pleiten we voor een consolidatiebeleid om de huidige oppervlakte van de bestaande (aantallen) toeristische verblijfvormen te behouden (bijvoorbeeld de bescherming van de kampeerfunctie). Dit kan door enerzijds mogelijkheden te voorzien om kampeerreinen te laten uitbreiden (ruimtelijke instrumenten), en anderzijds door de sector zelf bijkomende beschermende maatregelen te laten nemen. Op de middellange tot lange termijn kan dan een meer actief grondbeleid tussenkomen in de plekgebonden en bedrijfsgebonden sturing van de gewenste ruimtelijke en sectorale ontwikkelingsperspectieven. We denken aan herkavelingsmechanismen, de beschikbaarheid van een grondbank, ... Zo kunnen geschikte zones voor kwaliteitsverbetering (productaanpassing) en/of uitbreiding aangeduid worden en voor de sector verworven worden.

Meer inzicht zou ook moeten bekomen worden in de dynamiek en ruimtelijke impact (behoefte) van tweede verblijven.

- **Faciliteren van de kwaliteitsverbetering en vernieuwing van openluchtrecreatieve verblijven**

- De trendanalyse en de bevraging van de sector heeft twee voornaamste aandachtspunten op het vlak van de programma-eisen naar voor gebracht:
- de eis, eigen aan het openluchtrecreatief bedrijf, om te komen tot een rendabele bedrijfsvoering met een marktconforme en concurrentiële omvang van aangeboden kampeerplaatsen en een mix van vaste en toeristische staanplaatsen. Dit drukt zich uit in een minimale rendabele oppervlakte per bed of naar bedrijven met een specifiek karakter. Concreet betekent dit dat we in de toekomst een herschikking van het aanbod kunnen verwachten waarbij 'grotere' kampeerbedrijven met een bredere waaier aan hoogwaardige voorzieningen te verwachten zijn naast specifieke nichespelers (groen en natuurgerichte, alle-seizoenen-verblijven, ...);
- de eis van de consument naar meer luxe en ruimte op de kampeerplaats, welke zich uitdrukt in de stijgende oppervlakte per kampeerplaats omwille van de stijgende individuele ruimtewens en de ruimtevrage voor faciliteiten.

Ook hier zal per toeristische regio en per zone een ruimtelijke afweging gemaakt moeten worden. We verwachten dat plaatselijk de druk op de ruimte-inname zal toenemen (al dan niet binnen bestaande planologisch bestemde zones voor verblijfrecreatie). Evenwel zal waarschijnlijk een deel van deze ruimtelijke ontwikkeling opgevangen worden door een interne herstructurering van de markt. Binnen de normale werking van de markt kunnen bedrijven groeien en rendabel worden door overname van nabijgelegen concurrenten of door te herlokalisieren op een betere en ruimere plek.

Aandacht voor kampeerbedrijven in een natuurlijke omgeving

In relatie tot het kampeerdecreet en de reguliere kampeersector in Vlaanderen, stellen we vast dat in het verleden een aantal kampeerterrainen gesloten werd of beperkt werd in oppervlakte omwille van de zonevreemdheid van het terrein of gedeelten van een terrein die in natuurgebieden lagen. Hierdoor daalde de concurrentiepositie van sommige terreinen ten opzichte van die kampeerterrainen waar speel- en recreatieruimte wel geïncorporeerd was binnen de vergunde oppervlakte. De reguliere kampeersector kijkt derhalve strikt toe op de verdere afweging van de op heden zonevreedde activiteit. Het is een terechte vraag om de ruimte die feitelijk is ingenomen door de kampeersector (bijvoorbeeld door niet-vergunde kampeerterrainen die niet vergund zijn omwille van het zonevreed karakter) als verworven door de kampeersector te beschouwen. Afweging moet bepalen welke de juiste plaats hiervoor is.

Daarnaast willen we toch wijzen op het principe van kamperen in de natuur, druppeltenten, ... Dit kan mogelijks wel een opportuniteit bieden voor ook de reguliere kampeersector. Naar analogie kan overwogen worden om de sector, binnen bepaalde randvoorwaarden, gebruik te laten maken van aanliggende bosgronden of een andere natuurlijke omgeving. Dit kan evenwel niet beschouwd worden als een compensatie voor het mogelijks verlies aan concurrentiekracht omwille van vroegere zonevreemdheid, het is hoogstens een vorm van productverbreding. Daarnaast is het zo dat natuur- en paalkamperen ook een geheel eigen exploitatiebenadering vraagt, de beleving van paalkamperen is niet hetzelfde op een reguliere camping.

We merken ook dat de druk om het hoevekamperen mogelijk te maken stijgende is met als gevolg dat de vraag naar ruimte groter wordt. Er zullen echter wel passende maatregelen nodig zijn om het stedenbouwkundig aspect 'kamperen in agrarisch gebied' toe te laten of te ondersteunen met een planologisch instrument (specifieke bestemmingscategorie middels ruimtelijke uitvoeringsplannen). Op vandaag kan kamperen, volgens de ruimtelijke regelgeving, bij de boer ingericht worden, er is vooral een probleem met de sectorale wetgeving.

- **Verder ontwikkelen en stimuleren van multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen en recreatieve clusters (complexen)**

Bij de ruimtelijke analyse van de openluchtrecreatieve bedrijven zijn er in Vlaanderen ongeveer 18 inrichtingen die we onder de noemer 'multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen' hebben ingedeeld. Het betreft kampeerterrainen, kampeerverblijfparken of vakantieparken waar naast het verblijfaspect veel ruimte wordt aangeboden voor ontspannende voorzieningen (zwembaden, zwemvijvers, kano- en roeivijvers, ruimte voor sport en spel, wandelmogelijkheden in bosomgeving, ...). De grootte-orde van deze inrichtingen gaat tot 300 ha.

Daarnaast zijn in vele gevallen (in het bijzonder in de Antwerpse en Limburgse Kempen en het Maasland) feitelijke clusters ontstaan van attractie-elementen en verblijfmogelijkheden. Deze clusters zijn veelal geënt op een specifiek aantrekkingspunt. In het Maasland zijn deze veelal gekoppeld aan de mogelijkheden die de grindplassen langs de Grensmaas bieden, in de Kempen zijn mogelijkheden van ontginningsplassen hieraan niet vreemd (bijvoorbeeld Molse meren). De Kempen bieden bij uitstek een draagvlak voor deze ontwikkeling omwille van de vele recreatieve mogelijkheden in de omgeving (wandelbossen, natuurgebieden, fietsroutenetwerken langs kanalen, ...). De kust is ook een cluster of netwerk van recreatieve complexen, maar dan op een groter schaalniveau. Het attractie-element dat structurerend werkt naar recreatieve verblijfinfrastructuur en andere ondersteunende voorzieningen wordt hier gevormd door de kust (zee, strand en duinen).

Het is aan te bevelen om voor sommige van deze 'multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen' en recreatieve clusters specifieke gebiedsgerichte ontwikkelingsperspectieven uit te werken waarbij ruimte wordt gegeven aan de toeristische potenties.

▪ Ruimte voor multifunctionele leisurecomplexen

De ontwikkeling van bestaande attracties (grote themaparken) tot meer **multifunctionele leisurecomplexen** (waarin complementaire activiteiten worden aangeboden naast het 'fungebeuren' zoals overnachtingsmogelijkheden, recreatiemogelijkheden (lichamelijke beweging), winkelmogelijkheden, ...) zal nabij de bestaande terreinen extra ruimte vergen.

Voortdurend vernieuwen is ook kenmerkend binnen de sector van man-made attracties. Attracties proberen te vernieuwen voornamelijk door middel van inbreiding en het verbreden van het product met andere elementen. Bij bestaande attracties zal dit eveneens leiden tot uitbreiding. Vernieuwing bij indoorattracties kan leiden tot een nieuwe attractie op een andere locatie.

▪ Toenemend recreatief medegebruik van de stedelijke en landelijke ruimte, naar een intelligent meervoudig ruimtegebruik

Het ruimtebeslag van de vrije tijd in het algemeen en van de toeristisch-recreatieve activiteiten en voorzieningen in het bijzonder is samenvattend moeilijk te vatten. Het ruimtelijk beleid in Vlaanderen is ten aanzien van deze groep van activiteiten slechts ten dele gericht ingevuld, met name wat betreft de zonering van (sport)recreatieve voorzieningen en sommige vormen van verblijfaccommodatie (kamperen en bungalowparken). Veel voorzieningen van de toeristisch-recreatieve sector zijn verweven met het ruimtelijk weefsel van stad en platteland. In steden vormen historische binnensteden, parken en cultuurhistorische attracties dit weefsel, met een doelspecifieke inrichting van de publieke ruimte en ingepaste horeca. Voormalige haven- en industriegebieden worden herbestemd met handelsfuncties, outletcentra, nieuwsoortige kunst- en theaterruimten, vrije-tijdsactiviteiten (karting, paintball, ...).

In het landelijk gebied spreekt het recreatief medegebruik van agrarische zones en het aanbod aan natuur en landschap voor zich. Het recreatief gebruik van bossen om te wandelen, vertoeven en spelen, de inrichting van wandelnetwerken in aantrekkelijke landschappen gaat er gepaard met een groei aan diverse overnachtingsmogelijkheden (plattelandshotels, kamperen en gastenkamers op de boerderij, tweede verblijven in landelijke woningen in dorp en veld).

- **Clustering van recreatieve activiteiten op goed bereikbare plaatsen**

De temporele en geografische grenzen tussen verschillende vormen van vrijetijdsbesteding vervagen en daarmee neemt de moeilijkheid toe om recreatie en toerisme als eenduidige categorieën van ruimtegebruik en ruimtelijke ordening te bekijken. Niettemin zien we tendensen waarbij duidelijk omsloten nieuwsoortige plaatsen ontwikkeld worden die mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding aanbieden onder verschillende mogelijkheden (recreatie en sport) en in verschillende gedaanten (belevingen).

Het recreatieaanbod zal meer en meer gevestigd worden op goed bereikbare plaatsen aan de rand van de stad of als onderdeel van stedelijke netwerken nabij vervoersknooppunten. Voorbeelden zijn shoppingmalls zoals Wijnegem (waarbij vrijetijdsfuncties in de sfeer van shoppen en vertoeven onder één dak worden aangeboden), de nieuwe IKEA-vestiging in Gent (die aansluit bij de complexvorming van belevingsevenementen, baanwinkels en winkelboulevards, ... in de zuidelijke stadsrand), Maasmechelen Village (herbestemming van voormalige industriële complexen). Bijkomend aan deze trend is de clustering van recreatieve activiteiten zodat perifere stedelijke ruimten als grootschalige entiteiten getransformeerd worden tot leisurennetwerken. Vrijetijdsclusters ontstaan bijvoorbeeld rond sportcomplexen. Buiten Vlaanderen is de ontwikkeling van het Heizelcomplex een typevoorbeeld (het Koning Boudewijnstadion, de Eeuwfeestpaleizen, het Atomium, Oceade en Mini-Europa, ...). In Vlaanderen is de ontwikkeling rond het Sportpaleis in Antwerpen een vergelijkbaar voorbeeld.

In de kustregio is deze complexvorming nadrukkelijker aanwezig over een grotere oppervlakte. Deze ontwikkeling is globaal vast te stellen op schaal van de kustzone. Naast de traditionele ruimtelijke samenhang tussen strand en dijk, enerzijds, (hoofdcomponenten van het toeristisch-recreatieve aanbod) en de verblijfaccommodatie, anderzijds, (appartementencomplexen en hotels geënt op de dijk, zij- en achterliggende straten en nabije kampeerterreinen) ontstaan meer plaatsen met een verdere verdichting aan vrijetijdsactiviteiten. Het betreft het inschuiven van all-weatheractiviteiten, hoogwaardigere verblijfaccommodatie, sportrecreatieve terreinen. Voorbeelden van deze ruimtelijke complexvorming zijn de omgeving van Nieuwpoort-Bad (jachthaven, Sunparks Oostduinkerke), Blankenberge (Sealife Center Belgium, ontwikkeling van de ecogolf en Zeebos) en Knokke (verkaveling voor tweede verblijven Duinenwater, ontwikkeling van nieuwe golfterreinen en geplande hotelzone). De in het gewestplan voorziene 'TRP'-zones vormen het ruimtelijke kader, aansluitend bij de bestaande morfologische bebouwing van de badplaatsen, om deze ontwikkelingen op te vangen.

8. BRONNEN EN REFERENTIES

Geraadpleegde bronnen

BOLLAERT et al, Toerisme, recreatie en vrijetijd in Vlaanderen anno 2000, Syntheserapport, VUB, 1999

BRIENE Michel en WIENHOVEN Manfred, Monitor toerisme G4, eindrapport, mei 2003

Brochure Vlaanderen Vakantieland, Toerisme Vlaanderen, 2005

BROUWERS E. en JANSEN-VERBEKE M., De toeristische definitie van attracties. Basis voor de inventarisatie van aanbod en vraag in Vlaanderen. Toerisme Research Papers, nr. 2.

David BOSSHART en Karin FRICK, The future of leisure travel - Trend survey, GDI for economic and social studies, 2006

BOSWIJK, A. et al, Een nieuwe kijk op de experience economy, betekenisvolle belevenissen, Pearson Prentice Hall, 2005

BOURGEOIS, G., Toerisme, Kwaliteitswerk voor een kwaliteitsbeleving van bestemming Vlaanderen, Beleidsnota 2004-2009

COULÉE, Ph. (2004), Fun- en runshopping. België krijgt de komende tien jaar minstens twintig nieuwe grote winkelcentra. (IMMO) Trends, 18 november 2004, blz. 80-84.

DENNIS R. JUDD and SUSAN S. FAINSTEIN, The tourist city, Yale University Press, New Haven and London

DEVRIESE Lien, Opmaak van een afwegingskader voor regularisering van zonevreemde jeugdverblijven, 2003-04

Duizend dingen op een dag. Een tijdsbeeld uitgedrukt in ruimte, Ruimtelijk Planbureau, Den Haag, mei 2004

Future Developments, Future Generations, De vakantie- en vrijetijdsconsument van 2015, TNS Nipo, Eindrapport/B9194/november 2005

GLORIEUX, I. et al, De tijd staat niet stil, Veranderingen in de tijdsbesteding van Vlamingen tussen 1999 en 2004, VUB, 2005

GOOSSEN C.M., Knelpuntenanalyse wandelen en fietsen in het landelijk gebied, 1990

GOOSSEN Martin, JOKOVI Margit, PLOEGER Bert en DE VRIES Sjerp, De recreatievogel. Een visie op de ruimtelijke ontwikkeling van de recreatie

HAENEN J.P. en VAN HUMMEL R., Is leisure alles? Alles is leisure, Recreatie en Toerisme, 2000

LOHMANN, M., New demand factors in tourism, paper presented to the European Tourism Forum, 15 October 2004

MAMPAEY Katrien, Zonering van jeugdverblijven in Vlaanderen, Toerisme Vlaanderen, juni 2003

METZ, T., Pret! Leisure en landschap, Nai uitgevers, 2002

MiNa-Raad, Advies op hoofdlijnen van 24 juni 1999 over het plattelandsbeleid in Vlaanderen, 1999

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling natuur, Richtlijn van 4 mei 2005, Recreatief medegebruik van Vlaamse natuurreservaten en (natuur)domein van het Vlaamse gewest. Een visie op openstelling en toegankelijkheid, juni 2006

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Rijksplanologische dienst (2002) 'Ruimtebehoefte voor recreatie, water, natuur, infrastructuur en landbouw. Voorstudie deel 2, vijfde nota, Den Haag

NIJS, V. en DE BRUYN, R., De Vlaanderen vakantieganger, Toerisme Cahiers, 2002

PELFRENE, E., Ontgroening en vergrijzing in Vlaanderen 1990-2050, Verkenning op basis van de NIS-bevolkingsvooruitzichten, Stativaria 36, Oktober 2005

PINE, J. and GILMORE, J., The Experience Economy, Work is theatre and every business a stage, 1999, HBS Press

Provincie Zeeland, Ruimte voor vernieuwing verblijfsrecreatie, de huidige stand van zaken en de toekomst van de verblijfsrecreatiesector tot 2015 in Zeeland, oktober 2002

PYCK Eline, Een provinciaal jeugdruimteplan, Onderzoekscentrum Kind & Samenleving vzw, 2006

Resourche Analysis, WES, CIBE, LDR, Opmaken van een beleidsplan waterrecreatie en -toerisme van de waterwegen en kust in Vlaanderen, 2003.

ROOTHART, H., Zien, Trends van vandaag, markten van morgen, Business contact, 2005

SCHOEFS Jo, Een ruimtelijk beleidskader voor terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven. Een toepassing op Limburg, januari 2006

Steunpunt Toerisme en Recreatie KU Leuven, 'Te gast in Vlaanderen. Het logiesaanbod per 1 juli 2002', Toerisme Research Papers nr. 5, december 2003

Steunpunt Toerisme en Recreatie KU Leuven, 'Toeristische attracties in Vlaanderen. Het aanbod 2003 door gelicht', KU Leuven, Toerisme Research Papers , nr. 7.

Steunpunt Toerisme en Recreatie, 'Toeristische entiteiten als beleidsinstrument', Toerisme Research Papers, nr. 1

Toerisme in cijfers, Toerisme Vlaanderen, Planning en Onderzoek, 1998-2004

Toerisme Provincie Antwerpen, Uitbreidingsbehoeften van terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven in de provincie Antwerpen

Toerisme Research Papers, 'Te gast in Vlaanderen: een analyse van het logiesaanbod op 1 juli 2002, nr. 5

Toerisme Research Papers, 'Betekenis van attracties in Vlaanderen. Een gevarieerde sociale activiteit met een belangrijke economische impact', KU Leuven, nr. 9.

Toerisme Research Papers, 'Functieverweving en medegebruik vanuit toeristisch-recreatief perspectief, nr. 12, mei 2006

Toerisme Vlaanderen, Advies Toerisme Vlaanderen. Ontwerp Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, december 2000

Toerisme Vlaanderen, Ruimtelijke problematiek van (zonevreemde) jeugdverblijven in het buitengebied, december 2004

Tourism 2020 Vision, Europe, Volume 4, WTO, 2000

Tourism 2020 Vision, Global Forecasts and Profiles of Market Segments, Volume 7, 2001

Tourism Trends for Europe, European Travel Commission, March 2004

Trends, In 2015 revolutie in vakantiegedrag, Groeipotentie op seniorenmarkt, in NRIT-magazine, jaargang 15, maart 2006

VAN DEN BROEK Andries, Het veranderde aanzien van de vrije tijd, oktober 2002, Index n° 9

VAN DER ZAAN Arie en GOSEN Mirjam, Leisure in theorie en praktijk, Recreatie en Toerisme, 2000

Vrind 2004/2005, Vlaamse Regionale Indicatoren

Werkgroep werkruimte, Advies inzake verblijfstoerisme op het platteland, januari 2006

WIERSEMAN J.S., STORK J.P.C. en VAN DER MEER L., Doorwerking rijksbeleid toerisme en recreatie - kansen en bedreigingen - hoofdrapport, september 1996

9. Bijlagen

- 9.1. Lijst aanbodelementen
- 9.2. Overzicht van de resultaten van de enquête (multifunctionele)
openluchtrecreatieve terreinen

9.1. Lijst aanbodelementen

▪ Wandelbossen

Domeinnaam	Gemeente
Arboretum	Kalmthout
Averegten	Heist-op-den-Berg
Baliekouter	Wielsbeke, Dentergem
Beisbroek	Brugge
Bertembos	Kortenberg, Bertem, Herent
Buggenhoutbos	Buggenhout, Merchtem
Chartreuzinnebossen	Brugge
D'Aertrijcke	Torhout
De Galgebossen	Ieper, Poperinge
Den Blakken	Wetteren
Doevevallei	Heuvelland
Drongengoed	Knesselare, Maldegem
Eeuwenhout	Heuvelland
Eikebos-Vleugt	Kortenberg, Bertem
Fort van Beieren	Brugge
Galgeberg	Heusden-Zolder
Gemeentebos	Herent, Bertem
Gentbos	Merelbeke
Gerstjens	Aalst
Gewestbos Ravels	Ravels, Arendonk
Groenenburg	Ieper, Zonnebeke
Hallerbos	Halle, Beersel
Hellegatbos (Rodenberg)	Heuvelland
Helleketelbos	Poperinge
Hertberg	Herselt, Laakdal
Het Broek	Willebroek, Mechelen
Het Leen	Eeklo, Waarschoot, Zomergem
Heverleebos	Oud-Heverlee, Leuven
Hoge Mouw	Kasterlee
Hoogbos	Nijlen
Kampveld	Oostkamp
Kapucijnenbos	Kraainem, Tervuren
Kemmelberg	Heuvelland
Lintbos	Grimbergen
Lippensgoed-Bulscampveld	Wingene, Oostkamp, Beernem
Meerdaalwoud	Oud-Heverlee, Bierbeek
Merkem	Houthulst, Staden
Merkemveld	Zedelgem
Nieuwenhoven	Sint-Truiden
Oefenterrein "Rijckevelde"	Damme, Brugge, Beernem
Osbroek	Aalst
Palingbeek	Ieper
Parkbos	Bornem
Polygoonbos	Zonnebeke
Prinsenpark	Dessel, Retie, Geel
Rijckevelde (+ Wit Zand)	Beernem, Brugge, Damme
Rodenberg (Kotje Piepers)	Heuvelland
Sterrebos	Roeselare
't Veld	Ardoosie
Tillegembos	Brugge
Tudor	Brugge

Domeinnaam	Gemeente
Vagevuurbos	Wingene, Beernem
Vloetenveld	Zedelgem, Jabbeke
Vrieselhof	Ranst, Schilde
Wallemote-Wolvenhof	Izegem
Wijnendale	Torhout
Wijnendale	Ichtegem
Zeebos	Brugge, Blankenberge
Zoniënwoud	Hoeilaart, Sint-Genesius-Rode, Overijse, Hoeilaart, Tervuren
Zuidwegmeer e.a.	Ravels
Zwarte Leen	Ieper

▪ **Natuurgebieden en bezoekerscentra**

Naam	Gemeente
Beninksberg	Holsbeek, Rotselaar
Blankaert en Ijzerbroeken	Diksmuide, Houthulst
Bourgoyen-Ossemersers	Gent
Donkmeer	Berlare
Doornpanne	Koksijde
Gerhagen	Tessenderlo
Het Vinne	Dilsen-Stokkem, Zoutleeuw
Het Zwin	Knokke-Heist
Kaaihoeve	Zwalm
Kalmthoutse Heide - De Vroente	Essen, Kalmthout
Katteven	Lommel, Neerpelt
Magrijsbos	Huldenberg
Molsbroek	Lokeren
Neteland – PIME	Duffel, Lier
Rodebos	Huldenberg, Overijse
Westhoeknatuurreservaat	De Panne
Wijngaardberg	Rotselaar
Zoerselbos	Zandhoven, Zoersel

▪ **Openluchtrecreatieve domeinen en waterrecreatieve domeinen**

Naam	Gemeente
Bergelen	Wevelgem
Blaarmeersen	Gent
Boerekreek	Sint-Laureins
Bokrijk	Genk, Hasselt, Zonhoven
Brielmeersen	Deinze
De Gavers	Deerlijk, Harelbeke
De Gaver	Geraardsbergen
De Mosten	Hoogstraten
De Nekker	Mechelen
De Schorre	Boom, Rumst
De Spaanjerd	Kinrooi
De Ster	Sint-Niklaas
Domein Ter Heide	Rotselaar
Halve Maan	Diest
Huizingen	Beersel
Keiheuvel	Balen
Kelchterhoef	Houthalen-Helchteren
Kessel Lo	Leuven
Kluisbos	Kluisbergen
Nationale Plantentuin Meise	Meise
Nieuwdonk	Berlare
Openluchtwembadencomplex Kapermolen	Hasselt
Paalse Plas	Beringen, Tessenderlo
Puyenbroek	Lochristi, Moerbeke, Wachtebeke
Raversijde	Oostende
Rivierenhof	Antwerpen
Roomakker	Temse
Vrijbroekpark	Mechelen
Zilvermeer	Mol
Zoetwaterpark	Oud-Heverlee
Zomerhuis	Stekene

- **Attractie- en themaparken**

Naam	Gemeente
Bellewaerde Park	Ieper, Zonnebeke
Bobbejaanland	Geel, Kasterlee
Boudewijn Seapark	Brugge
Earth Explorer	Oostende
Europlanetarium	Genk
Familiepark Aviflora	Ingelmunster
Hidrodoo	Herentals
Maritiem Themapark Seafront	Brugge
Plopsaland	De Panne
Plopsaland Indoor	Hasselt
Skibaan Kattevennen	Genk
Snow Valley	Peer
Technopolis	Mechelen
Volkssterrenwacht Beisbroek	Brugge

- **Zoo's en dierenparken**

Naam	Gemeente
Antwerpse Zoo	Antwerpen
Harry Malter	Destelbergen
Olmense Zoo	Balen
Planckendael	Mechelen
Sea Life Center	Blankenberge

- **(Sociale) vakantiecentra en vakantiehuizen**

Naam	Gemeente
De Kinkhoorn vzw	Oostende
Duinse Polder	Blankenberge, Brugge
Floreal	Blankenberge
Floreal Club	Nieuwpoort
Ravelingen	Oostende

- **Campings (vergund)**

Naam	Gemeente
A.D.B.-huis	Grobbendonk
Albatros	Middelkerke
Amazone	Koksijde
Aqua Paradiso	Lommel
Arizona	Berlare
Artevelde	Gent
Asterix	Bredene
Astrid	Bredene
Athena-Helios	Kortenberg
Baalse Hei	Oud-Turnhout, Turnhout
Baarbeek	Zemst
Bareldonk	Berlare
Batven	Kinrooi
Baudeloo	Stekene
Beersel	Beersel
Bergendal	Huldenberg
Bergheide	Kasterlee

Naam	Gemeente
Bergzicht	Voeren
Berkenstrand	Retie
Bienvenue	Bredene
Blauwe Meer	Lommel
Blekkerdal	Koksijde
Bloemenduin	Koksijde
Bonanza I	Blankenberge
Bonanza II	Blankenberge
Boomgaard I	Maaseik
Bos en Duin	Koksijde
Boskant	Olen
Boszicht	De Haan, Zuienkerke
Breebos	Beerse, Merksplas, Rijkevorsel
Canteclær	Zwalm
Capri	De Haan
Club 40	De Haan
Cosmos II - Palo Verde	Middelkerke
Dahliapark	Bredene, De Haan
Dallas	Blankenberge
De Berk	Essen
De Blekker	Koksijde
De Brabantse Ardennen	Huldenberg
De Brem	Lille
De Fiertel	Ronse
De Groene Linden	Brecht
De Heide	De Haan
De Kelle	Bredene
De Kikmolen	Maasmechelen
De Krieckaert	Lanaken
De Lage Kempen	Hechtel-Eksel
De Lange Stringen	Bredene
De Leeuwerik	Maaseik
De Lombarde	Middelkerke
De Meren	Begijnendijk
De Molen	Antwerpen
De Molenzijdse Heide	Merksplas
De Nachtegaal	Heuvelland
De Roygaerden	Begijnendijk
De Soetelaer	Sint-Laureins
De Specht	Lille
De Sterregraef	Lanaken
De Vijvers	Scherpenheuvel-Zichem
De Vlasaard	Stekene
De Vuurtoren	Knokke-Heist
De Watertoren	Antwerpen
De Wielen	Blankenberge
De Zeemeeuw	Middelkerke
Dennenlust	Aarschot
Dennenwoud	Westerlo
Diep	De Haan
Diepvennen	Londerzeel
Donkmeer	Berlare
Druivenland	Overijse
Duinenhof	Bredene
Duinenvallei	Middelkerke
Duinenzwin	Bredene
Duinzicht 17	Bredene

Naam	Gemeente
Esmeralda	De Haan
Eureka	Koksijde
Europ	Knokke-Heist
Evergreen	Middelkerke
Fauwater	Kasterlee
Floreal Club Het Veen	Brecht
Floreal Club Kempen	Kasterlee
Florida	Bredene
Fort Bedmar	Sint-Gillis-Waas
Gali	Huldenberg
Gamma	Berlare
Geerensheide	Kinrooi
Gerstekot	Waasmunster
Goolderheide	Bocholt, Peer
Green Valley	Herne
Greenpark	De Panne
Grimbergen	Grimbergen
Groeneveld	Deinze
Groenpark	Berlare
Groenpark	Zele
Hacienda	Voeren
Haerendycke	De Haan
Heidestrand	Zonhoven
Heiken	Westerlo
Hippodroom	Bredene
Hoeke	Damme
Holiday	Knokke-Heist
Holiday Parks	Huldenberg
Holsteenbron	Zonhoven
Hoogewijs	Berlare
Hoogheide	Brecht
Houtum	Kasterlee
Ijzerhoeve	Diksmuide
In t' Woud	Maaseik, Meeuwen-Gruitrode, Opglabbeek
Isabel-nobel	Aalter
Jagershof	Bredene
Jamboree	Blankenberge
Jocomo	Lanaken
K.A.C.B. Camping	Middelkerke
Kasteel Meerlaer	Laakdal
Kasteel van Viane	Geraardsbergen
Kayola	De Haan, Zuienkerke
Keienvan	Brecht, Wuustwezel
Kempenheuvel	Bree
Kerlinga	Bredene
Kindervreugde I	De Panne
Klein Strand II	Jabbeke
Klokkeberg	Rotselaar
Kloosterputten A	Berlare
Kompas Camping	Middelkerke, Nieuwpoort
Korte Heide	Kasterlee
Koutercamping	Berlare
Krekenpoort	Sint-Laureins
Kristoffel	Ham
Leeuwerikhof	Maaseik
Lispanne	De Haan
Lumma Ski	Lummen

Naam	Gemeente
Malpertuus	Kaprijke
Marva II	Middelkerke
Meinekom	Maaseik
Memling	Brugge
Mercator	Middelkerke
Mercatorpark	De Haan
Mid's Park	Middelkerke
Mijn Plezier	Middelkerke
Mispelburg	De Haan
Mooi Zutendaal	Zutendaal
New Ideal	De Haan
New Vennepark	De Haan
Noordduinen	Koksijde
Noordzee	Berlare, De Haan
Nova Sport	Bredene
Oase	De Haan
Oasis	Beersel
Ozon	Vorselaar
Panorama Kluisbergen	Kluisbergen
Park d'Heule	Bredene
Park Metsu	Bredene
Poldervallei	Middelkerke
Polderzicht	Bredene
Primavera	Berlare
R3CB	Wezembeek-Oppem
R3CB	Huldenberg
Raspaljebos	Galmaarden, Geraardsbergen
Reamerik	Haaltert
Regenboogstadion	Waregem
Rode Sluis	Moerbeke
Rodeo	Berlare
Roosdaal	Liedekerke
Roosendaal	Berlare, Mechelen, Sint-Katelijne-Waver
Salamander	Maasmechelen
San Lanaco	Lanaken
Siesta	Lille
Silico	Koksijde
Sint-Jorishof	Nieuwpoort
Sint-Michiel	Brugge
Sonnevijver	Lanaken
Sparrenhof	Aarschot, De Haan
Spitsberg	Huldenberg
Stille Kempen	Diest, Tessenderlo
Strooiendorp	De Haan
Strooienduin	De Haan
't Eiland	Maaseik
't Massenhof	Bredene
't Minnenpark	Bredene
't Rietveld	De Haan
't Soete Dal	Zutendaal
't Vennepark	Keerbergen, Tremelo
Ten Bos	De Haan
Ter Duinen	De Haan
Ter Hoeve	Bredene, De Panne
Ter Kapelle	Berlare
Terlamen	Heusden-Zolder

Naam	Gemeente
Thalassa	Bredene
Tijl	Buggenhout
Tolmzant	De Haan
Tour Camp	Middelkerke
Tourist/Zeeroos	Middelkerke
Veld en Duin	Bredene
Veronique	Kampenhout
Vissershuis	Koksijde
Visvijvers Nukerke	Maarkedal
VKT Reinaert	Stekene
Vogelzang	Antwerpen
Voorhout	Stekene
Warande	Bredene
Waterschap	Zandhoven
Weekend	De Panne
Welcome	Overijse
Westende Kampeerverblijpark	Middelkerke
Westmeerbeek	Hulshout, Westerlo
Wildertse Rust	Essen
Wilhelm Tell	Opglabbeek
Ypra	Heuvelland
Zandpolder	Bredene
Zeeberm	Koksijde
Zeepark	De Panne
Zeepolder	De Haan
Zeester	Middelkerke
Zeewind	Bredene
Zilvermeeuw	Knokke-Heist
Zoete Waters	Oud-Heverlee
Zomerzon	Middelkerke

▪ **Campings (niet-vergund)**

Naam	Gemeente
De Zon	Kampenhout
Holiday Village	De Haan
Kloosterputten B	Berlare
Landhuis bij de Wouterbron	Maaseik
Marva III	Middelkerke
Park Costa	Bredene
Ponderosa	Middelkerke
Sunparks	De Haan
Ter Duinen	Middelkerke

▪ Recreatieparken

Naam	Gemeente
Boseind	Opglabbeek
Campina strand	Dessel, Retie
Center Parks de Vossemere	Lommel
Center Parks Erperheide	Peer
De Lilse Bergen	Lille
De Watermolen	Bocholt
Familiestrand Postel	Mol, Retie
Heerenlaak	Maaseik
Hengelhoef	Genk, Houthalen-Helchteren
Hof van Eden	Hulshout, Westerlo
Kompas Camping	Oudenaarde
Molenheide	Houthalen-Helchteren
Recreatieoord Schoonhoven	Aarschot
Sunparks De Haan	De Haan
Sunparks Groendijk	Koksijde
Sunparks Kempense Meren	Mol
't Heultje	Westerlo
Wilgenhof	Hamont-Achel

▪ Jachthavens

Naam	Gemeente
Beernemse Watersportvereniging	Beernem
Bocholt Passantenhaven	Bocholt, Avelgem
Brechtse Yacht Club	Brecht
Brugse Zeil- en Yachtclub	Brugge
Centrum Yacht Club	Gent
Coloma	Mechelen
Costa Zela	Zele
De Blauwe Kei	Lommel
De Blauwe Reiger	Balen
De Eeklose Vaart	Eeklo
De Ijzervaarders	Diksmuide
Deinze Yacht Club	Deinze
Dendermonde Passantenhaven	Dendermonde
Eisden Passantenhaven	Maasmechelen
Eurojachthaven	Nieuwpoort
Fevaca	Willebroek
Gavere Passantenhaven Bovenschelde	Gavere
Genker Watersport Vereniging	Genk
Gentse Leievaarders	Gent
Izegemse Watersportvereniging	Izegem
Jabbeke Passantenhaven	Jabbeke
Jachtclub Kampenhout	Kampenhout
Jachtclub Leopoldsburg	Leopoldsburg
Jachthaven Coupure	Brugge
Jachthaven Herentals	Herentals
Jachthaven Kanne	Riemst
Jachthaven Langerbrugge	Gent
Jachthaven Lommel	Lommel
Jachthaven Veurne	Veurne
KGWV	Deinze, Gent
Klein Willebroek Yachtclub	Willebroek
Koninklijke Hasseltse Yachtingclub	Hasselt
Koninklijke Yacht Club Nieuwpoort	Nieuwpoort
Koninklijke Yacht Club Oostende	Oostende

Naam	Gemeente
Leie Snelvaarders	Gent
Leizeilersclub	Gent
Leuven Passantenhaven	Leuven
Liberty Yacht Club	Antwerpen
Maaslander Watersport Vereniging	Dilsen-Stokkem
MAREC De Spaanjerd	Kinrooi
MAREC Heerenlaak	Maaseik
Mechelse Yachtsclub	Mechelen
Menen Passantenhaven	Menen
Mercator Marina	Oostende
Motor Yachtclub Gent	Deinze
Oude Leiearm	Kortrijk
Oudenaarde Passantenhaven	Oudenaarde
Passantenhaven Afsnee	Gent
Passantenhaven Neerpelt	Neerpelt
Passantenhaven Sint-Huibrechts-Lille	Neerpelt
Passantenhaven Sint-Martens-Latem	Sint-Martens-Latem
Portus Ganda	Gent
Roeselare Passantenhaven	Roeselare
Royal Belgian Sailing Club	Zeebrugge
Royal North Sea Yacht Club	Oostende
Scaphout Yacht Club	Blankenberge
Schoten Yacht Club	Schoten
Sint Job Yacht Club	Brecht
Sint-Baafs-Vijve Passantenhaven	Wielsbeke
Sopida	Antwerpen
TWV-VKB-FKB	Bornem
Vaarcentrum Drongen	Gent
Vrije Yachtclub Antwerpen	Antwerpen
WW Aalst	Aalst
WW Blankenberge	Blankenberge
WW Brussel	Grimbergen
WW Den Bleek	Geraardsbergen
WW Emblem	Ranst
WW Grobbendonk	Grobbendonk
WW Ieperlee	Ieper
WW Kempen	Zandhoven
WW Kruikebeke	Kruikebeke
WW Kuringen	Hasselt
WW Lokeren	Lokeren
WW Mendonk	Gent
WW Moerzeke	Waasmunster
WW Nete	Lier
WW Ninove	Ninove
WW Oeterdal	Maaseik
WW Olen	Olen
WW Taxandria	Turnhout
WW Westhoek	Nieuwpoort
WW Yacht Club Bree	Bree
WW Rupelmonde	Kruikebeke
Watersport Moervaart	Wachtebeke
Wervik Passantenhaven	Wervik
Willemdok	Antwerpen
WSK Lum	Vilvoorde
WSV	Temse
WSV Baasrode Passanten	Baasrode
WW Kuurne	Kuurne

Naam	Gemeente
WV Temse Passanten	Temse
Yacht Club Geel	Geel
Yacht Club Kloron	Avelgem
Yacht Club Lido	Leopoldsburg
Yachtclub De Noord	Beveren
Yachtclub Flandria	Brugge
Yachtclub Kraanbrug	Mechelen
Yachtclub Scaldis	Antwerpen
Yachting Club Branst	Bornem
Yachting Club Cockerill	Antwerpen
Yachting Club Driegoten	Hamme
Yachting Merelbeke	Merelbeke

9.2. Overzicht van de resultaten van de enquête (multifunctionele openluchtrecreatieve terreinen)

UITBATERS MET UITBREIDINGSPLANNEN (geen uitbreidingsplannen: 4)

	aantal	huidige opp
zeker:	5	46,3 ha
misschien:	6	61,3 ha
wil wel, maar kan niet (verkeerde bestemming):	1	14,2 ha
totaal	12	121,9 ha

GEVRAAGDE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING

	gevraagde opp	
zeker		
standplaatsen en/of trekkershutten:	17,1 ha] 21,0 ha] 25,8*** ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0,3 ha	
faciliteiten (nieuwe)*:	3,6 ha	
niet gespecificeerd**:	4,7 ha	
misschien		
standplaatsen en/of trekkershutten:	3,9 ha] 5,5 ha] 6,5**** + x ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0 ha	
faciliteiten (nieuwe)*:	1,6 ha	
niet gespecificeerd**:	1,1 + x ha	
totaal	32,3 + x ha	

* faciliteiten: de meeste oppervlakte wordt in dalende volgorde gevraagd voor sport en spel (outdoor), parking en wegen en sport en spel (indoor). Ook sanitaire voorzieningen worden vaak geciteerd, maar vragen minder ruimte.

** niet gespecificeerd: in veel gevallen vragen de uitbaters meer ruimte dan wordt geëxpliciteerd onder de drie categorieën

*** 25,8 ha: waarvan ongeveer 15,9 ha in eigendom maar niet in recreatiezone, 5,3 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone, 4,3 ha niet in eigendom, maar wel in recreatiegebied en ongeveer 0,4 ha in eigendom en in recreatiezone (interne reserve).

**** 6,5 ha: waarvan ongeveer 4,6 ha in eigendom maar niet in recreatiezone, 0,2 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone, 0,7 ha niet in eigendom, maar wel in recreatiezone en minstens 1,1 ha in eigendom in recreatiezone.

**PERCENTAGE OPPERVLAKTE VAN DE
UITBREIDING TOV OORSPRONKELIJKE OPP**
(n.b. geen zicht op totale behoefte!)

**OPP VAN DE UITBREIDING IN NIET
GESCHIKTE PLANOLOGISCHE ZONE**
(n.b. geen zicht op totale behoefte!)

	percentage
zeker:	55.7 %
misschien:	10.7 %
totaal	30.0 %

25,8 ha, of 80%

het gaat voornamelijk om groengebied (13,1 ha) en landbouwgebied (12,8 ha)

GEHERSTRUCTUREERDE BEDRIJVEN SEDERT 1995: 9/16

EVOLUTIE VAN DE CAPACITEIT

	evolutie 1995-2006 (aantal plaatsen of hutten)		evolutie 1995-2006 (gemiddelde grootte van de percelen)		
	toename	afname	grotere percelen	kleinere percelen	oppervlakte percelen behouden
toeristische standplaatsen:	+41	-20	1	1	4
vaste standplaatsen:	+63	-40	1	1	5
totaal plaatsen	+104	-60			
trekkershutten:	0	-2			

EVOLUTIE VAN VOORZIENINGEN EN INFRASTRUCTUUR

	evolutie 1995-2006 (m ²)		aantal bedrijven
sanitair:	+135 m ²	-30 m ²	4
technische installaties:	+50 m ²	0	1
parking:	+160 m ²	0	1
winkel:	+24 m ²	0	1
horeca:	+150 m ²	0	1
sport en spel (indoor):	+1.000 m ²	0	1
sport en spel (outdoor):	+560 m ²	0	2
andere:	0	0	
	+2.079 m²	-30 m²	6

RELATIE MET DE EVOLUTIE VAN DE GEËXPLOITEERDE OPPERVLAKTE VAN HET TERREIN

	grotere opp	kleinere opp	opp bleef ongewijzigd
aantal bedrijven	1	1	7
evolutie in m ²	+0,2 ha	-3 ha	

OOST-VLAANDEREN

lijst van vergunde openluchtrecreatieve terreinen

Arizona, Overmere	○
Artevelde, Gent	○ ○
Bareldonk, Overmere	● ●
Baudeloo, Stekene	● ●
Canteclaer, Zwalm	● ●
Donkmeer, Overmere	○ ○
De Fiertel, Ronse	● ●
Fort Bedmar, De Klinge	● ● ●
Gamma, Overmere	○ ○
Gerstekot, Waasmunster	● ●
Groeneveld, Deinze	◐ ◐
Groenpark, Zele	● ●
Hoogewijs, Overmere	◐
Isabel-Nobel, Aalter	● ● ●
Kasteel van Viane, Viane	● ● ●
Kloosterputten A, Overmere	○ ○
Koutercamping, Overmere	○ ○ ○
Krekenpoort, Waterland-Oudeman	◐ ◐ ◐
Malpertuus, Lembeke	○ ○
Noordzee, Overmere	● ●
Panorama, Kluisbergen	● ●
Primavera, Berlare	●
Reamerik, Haaltert	○ ○
Rode Sluis, Moerbeke-Waas	● ●
Rodeo, Berlare	◐ ◐
Roosendael, Overmere	○ ○
De Soetelaer, Sint-Margriete	● ●
Ter Kapelle, Overmere	● ●
Tijl, Opdorp	○ ○
Visvijvers Nukerke, Nukerke	● ●
De Vlasaard, Stekene	○ ○ ○ ○
Voorhout, Stekene	● ● ●
VTK Reinaert, Stekene	○ ○

● enquête teruggestuurd: 17/33

○ enquête niet teruggestuurd: 12/33

◐ gedeeltelijke resultaten: 4/33

van deze 4 bedrijven geven 3 uitbaters aan geen uitbreidingsplannen te hebben (korte telefonische bevraging).

Een vierde enquête werd met de post terugbezorgd (mededeling: camping 'verhuisd')

● totale oppervlakte < 1ha

● ● totale oppervlakte tussen 1ha en 5ha

● ● ● totale oppervlakte tussen 5ha en 10ha

● ● ● ● totale oppervlakte > 10ha

	teruggestuurde enquêtes:	niet teruggestuurde enquêtes:	gedeeltelijke resultaten:
●	1	1	1
● ●	12	9	3
● ● ●	4	1	0
● ● ● ●	0	1	0

ANTWERPEN lijst van vergunde openluchtrecreatieve terreinen

A.D.B.-huis, Grobbendonk	● ●
Baalse Hei, Turnhout	● ● ● ●
Bergheide, Kasterlee	○ ○ ○
De Berk, Essen	●
Berkenstrand, Retie	○ ○ ○
Boskant, Olen	○ ○
Breebos, Rijkevorsel	● ● ● ●
De Brem, Lille	● ●
Dennenwoud, Westerlo	○ ○
Fauwater, Kasterlee	● ●
Floreal Club Kempen, Kasterlee	● ● ●
Floreal Club Het Veen, Brecht	● ● ●
De Groene Linden, Brecht	○ ○ ○ ○
Heiken, Westerlo	○
Hoogheide, Brecht	○
Houtum, Kasterlee	○ ○ ○
Kasteel Meerlaer, Laakdal	● ● ●
Keienvan, Wuustwezel	○ ○ ○
Korte Heide, Kasterlee	● ● ● ●
De Molen, Antwerpen	○ ○
De Molenzijdse Heide, Merksplas	● ● ● ●
Ozon, Vorselaar	● ●
Roosendael, Sint-Katelijne-Waver	●
Siësta, Wechelderzande	● ● ●
De Specht, Wechelderzande	● ●
Vogelzang, Antwerpen	○ ○
Waterschap, Viersel	○
De Watertoren, Berendrecht	● ● ●
Westmeerbeek, Westmeerbeek	○ ○ ○
Wildertse Rust, Essen	○ ○

● enquête teruggestuurd: 16/30
○ enquête niet teruggestuurd: 14/30

● totale oppervlakte < 1ha
●● totale oppervlakte tussen 1ha en 5ha
●●● totale oppervlakte tussen 5ha en 10ha
●●●● totale oppervlakte > 10ha

	teruggestuurde enquêtes:	niet teruggestuurde enquêtes:
●	2	3
● ●	5	5
● ● ● ●	5	5
● ● ● ● ●	4	1

OOST-VLAANDEREN

17/33 enquêtes teruggestuurd
4/33 gedeeltelijke resultaten

UITBATERS MET UITBREIDINGSPLANNEN (geen uitbreiding: 9)

	aantal	huidige opp
zeker:	8	32,6 ha
misschien:	3	16,2 ha
wil wel, maar kan niet (verkeerde bestemming):	1	1,8 ha
totaal	12	50,6 ha

GEVRAAGDE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING

	gevraagde opp		
zeker			
standplaatsen en/of trekkershutten:	10,5 ha] 16,8 + x ha] 17,5*** + x ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0,03 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	6,2 + x ha		
niet gespecificeerd**:	0,8 ha		
misschien			
standplaatsen en/of trekkershutten:	1,2 + x ha] 4,7 + x ha] 4,7**** + x ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0,5 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	3,0 ha		
niet gespecificeerd**:	0 ha		
totaal	222.208 + x m²		

* faciliteiten: de meeste oppervlakte wordt in dalende volgorde gevraagd voor sport en spel (outdoor), sport en spel (indoor) en parking. Ook sanitaire voorzieningen worden vaak geciteerd, maar vragen minder ruimte.

** niet gespecificeerd: in één geval vraagt de uitbater meer ruimte dan wordt geëxpliciteerd onder de drie categorieën.

*** 17,5 + x ha: waarvan ongeveer 13,2 ha in eigendom maar niet in recreatiezone, ongeveer 2,9 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone en minstens 1,4 ha in eigendom en in recreatiegebied (pure interne reserve).

**** 4,7 + x ha: waarvan ongeveer 1 ha in eigendom maar niet in recreatiezone, ongeveer 3,4 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone en ongeveer 0,3 ha in eigendom en in recreatiegebied (pure interne reserve).

**PERCENTAGE OPPERVLAKTE VAN DE
UITBREIDING TOV OORSPRONKELIJKE OPP**
(n.b. geen zicht op totale behoefte!)

	percentage
zeker:	53.8 %
misschien:	29.0 %
totaal	45.5 %

**OPP VAN DE UITBREIDING IN NIET
GESCHIKTE PLANOLOGISCHE ZONE**
(n.b. geen zicht op totale behoefte!)

20,5 ha, of 92%

het gaat voornamelijk om landbouwgebied (12,8 ha) of groengebied (5,7 ha). Eén zone is gelegen in een zone voor gemeenschapsvoorzieningen (2 ha)

GEHERSTRUCTUREERDE BEDRIJVEN SEDERT 1995: 11/17

EVOLUTIE VAN DE CAPACITEIT

	evolutie 1995-2006 (aantal plaatsen of hutten)		evolutie 1995-2006 (gemiddelde grootte van de percelen)		
	toename	afname	grotere percelen	kleinere percelen	oppervlakte percelen behouden
toeristische standplaatsen:	+124	0	2	0	3
vaste standplaatsen:	+198	-146	2	0	6
totaal plaatsen	+322	-146			
trekkershutten:	5	0			

EVOLUTIE VAN VOORZIENINGEN EN INFRASTRUCTUUR

	evolutie 1995-2006 (m ²)		aantal bedrijven
sanitair:	+473 m ²	0	7
technische installaties:	+210 + x m ²	0	5
parking:	+1.512 + x m ²	-674 m ²	6
winkel:	+20 + x m ²	0	2
horeca:	+300 + x m ²	0	2
sport en spel (indoor):	+4.102 m ²	0	2
sport en spel (outdoor):	+875 + x m ²	0	6
andere:	0	0	
	+7.492 + x m²	-674 m²	8

RELATIE MET DE EVOLUTIE VAN DE GEËXPLOITEERDE OPPERVLAKTE VAN HET TERREIN

	grotere opp	kleinere opp	opp bleef ongewijzigd
aantal bedrijven	1	3	7
evolutie in m ²	+ x* m ²	-1 ha	

* x m²: een aanpalende camping werd aangekocht

VLAAMS-BRABANT lijst van vergunde openluchtrecreatieve terreinen

Athena-Helios, Meerbeek	○ ○
Baarbeek, Zemst	● ●
Beersel, Beersel	● ●
Bergendal, Loonbeek	○ ○ ○
De Brabantse Ardennen, Huldenberg	○ ○
Dennenlust, Aarschot	○ ○
Diepvennen, Londerzeel	● ● ●
Druivenland, Overijse	○ ○
Gali, Huldenberg	● ●
Green Valley, Herne	○
Grimbergen, Grimbergen	◐ ◑
Holiday Parks, Huldenberg	● ●
Klokkeberg, Rotselaar	○ ○ ○
De Meren, Begijnendijk	○ ○
Oasis, Huizingen	◐
Raspaljebos, Galmaarden	○ ○
Roosdaal, Liedekerke	● ●
R3CB/Royal Camping & Caravaning Club Belgique, Huldenberg	○ ○
R3CB/Royal Camping & Caravaning Club Belgique, Wezembeek-Oppem	● ●
De Roygaerden, Begijnendijk	● ● ●
Sparrenhof, Aarschot	○ ○ ○
Spitsberg, Huldenberg	● ●
Stille Kempen, Molenstede	● ●
't Vennepark, Tremelo	● ●
Veronique, Kampenhout	◐ ◑
De Vijvers, Averbode	○ ○ ○ ○
Welcome, Overijse	● ●
Zoete Waters, Oud-Heverlee	○ ○

● enquête teruggestuurd: 12/28

○ enquête niet teruggestuurd: 13/28

◐ gedeeltelijke resultaten: 3/28

deze 3 bedrijven geven aan geen uitbreidingsplannen te hebben (korte telefonische bevraging).

● totale oppervlakte < 1ha

●● totale oppervlakte tussen 1ha en 5ha

●●● totale oppervlakte tussen 5ha en 10ha

●●●● totale oppervlakte > 10ha

	teruggestuurde enquêtes:	niet teruggestuurde enquêtes:	gedeeltelijke resultaten:
●	0	1	1
●●	11	8	2
●●●	1	3	0
●●●●	0	1	0

UITBATERS MET UITBREIDINGSPLANNEN (geen uitbreidingsplannen: 11)

	aantal	huidige opp
zeker:	2	6,1 ha
misschien:	2	4,9 ha
totaal	4	10,9 ha

GEVRAAGDE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING

	gevraagde opp		
zeker			
standplaatsen en/of trekkershutten:	1,7 ha	2,4 ha	2,4*** ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0,05 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	0,7 ha		
niet gespecificeerd:	0 ha		
misschien			
standplaatsen en/of trekkershutten:	4,6 ha	5,3 ha	5,3**** ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	0,7 ha		
niet gespecificeerd:	0 ha		
totaal	7,7 ha		

* faciliteiten: de meeste oppervlakte wordt in dalende volgorde gevraagd voor parking en wegen en sport en spel (outdoor). Ook technische installaties, sanitaire voorzieningen en een winkel worden meermaals geciteerd, maar vragen minder ruimte.

*** 2,4 ha: waarvan ongeveer 0,2 ha in eigendom maar niet in recreatiezone, 2,1 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone en ongeveer 0,1 ha in eigendom en in recreatiezone (te beschouwen als interne reserve).

**** 5,3 ha: waarvan 5 ha in eigendom maar niet in recreatiezone en 0,3 ha niet in eigendom maar wel in recreatiezone.

PERCENTAGE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING TOV OORSPRONKELIJKE OPP

	percentage
zeker:	40.0 %
misschien:	108.9 %
totaal	70.7 %

OPP VAN DE UITBREIDING IN NIET GESCHIKTE PLANOLOGISCHE ZONE

7,3 ha, of 95%

het gaat voornamelijk om landbouwgebied (6,8 ha), daarnaast zijn twee zones aangeduid als groengebied (0,5 ha).

GEHERSTRUCTUREERDE BEDRIJVEN SEDERT 1995: 6/12

EVOLUTIE VAN DE CAPACITEIT

	evolutie 1995-2006 (aantal plaatsen of hutten)		evolutie 1995-2006 (gemiddelde grootte van de percelen)		
	toename	afname	grotere percelen	kleinere percelen	oppervlakte percelen behouden
toeristische standplaatsen:	0	-10	0	1	0
vaste standplaatsen:	+4	-118	3	0	3
totaal plaatsen	+4	-128			
trekkershutten:	0	0			

EVOLUTIE VAN VOORZIENINGEN EN INFRASTRUCTUUR

	evolutie 1995-2006 (m ²)		aantal bedrijven
sanitair:	+150 m ²	0	1
technische installaties:	+450 m ²	0	2
parking:	+1.300 m ²	0	2
winkel:	0	0	0
horeca:	+200 m ²	0	1
sport en spel (indoor):	0	0	0
sport en spel (outdoor):	+3.200 m ²	0	1
andere:	0	0	0
	+5.300 m²	-0 m²	3

RELATIE MET DE EVOLUTIE VAN DE GEËXPLOITEERDE OPPERVLAKTE VAN HET TERREIN

	grotere opp	kleinere opp	opp bleef ongewijzigd
aantal bedrijven	0	1	5
evolutie in m ²		-0,2 ha	

WEST-VLAANDEREN

lijst van vergunde openluchtrecreatieve terreinen

Albatros, Lombardsijde	● ● ●
Amazones, Oostduinkerke	● ●
Asterix, Bredene	● ●
Astrid, Bredene	● ●
Bienvenue, Bredene	○
De Blekker, Koksijde	○ ○
Blekkerdal, Koksijde	○
Bloemenduin, Koksijde	● ●
Bonanza I, Blankenberge	● ● ●
Bonanza II, Blankenberge	● ● ●
Bos en Duin, Koksijde	○
Boszicht, Nieuwmunster	● ●
Capri, De Haan	○ ○
Club 40, De Haan	○
Dahliapark, Bredene	● ●
Dallas, Blankenberge	● ●
Diep, De Haan	●
Duinenhof, Bredene	○ ○
Duinenvallei, Middelkerke	○ ○
Duinezwin, Bredene	● ● ●
Duinzicht 17, Bredene	● ● ● ●
Esmeralda, Wenduine	● ● ●
Eureka, Koksijde	● ●
Europ, Knokke-Heist	● ●
Evergreen, Westende	○
Florida, Bredene	◐
Greenpark, De Panne	● ●
Haerendycke, Wenduine	● ● ● ●
De Heide, De Haan	● ●
Hippodroom, Bredene	○ ○
Hoeko, Hoeko	◐
Holiday, Knokke-Heist	● ●
IJzerhoeve, Diksmuide	○ ○ ○
Jagershof, Bredene	● ● ●
Jamboree, Blankenberge	● ●
K.A.C.B., Westende	◐ ◐ ◐
Kayola, Nieuwmunster	●
De Kelle, Bredene	○
Kerlinga, Bredene	● ● ●
Kindervreugde I, Adinkerke	● ●
Klein Strand II, Jabbeke	◐ ◐ ◐
Kompas Camping, Westende	○ ○ ○ ○
Kompas Camping, Sint-Joris (N)	○ ○ ○ ○
De Lange Stringen, Bredene	● ●
Lispanne, De Haan	● ● ● ●
De Lombarde, Lombardsijde	● ● ●
Marva II, Middelkerke	● ● ●
't Massenhof, Bredene	● ● ●
Memling, Sint-Kruis (Brugge)	● ●
Mercator, Wilskerke	○ ○
Mercatorpark, Wenduine	○ ○ ○
Mid's Park, Middelkerke	○ ○
Mijn Plezier, Middelkerke	● ●
't Minnepark, Bredene	● ● ●
Mispelburg, De Haan	○
De Nachtegaal, Westouter	○
New Ideal, Wenduine	● ● ●
New Vennepark, Wenduine	○ ○ ○ ○
Noordduinen, Koksijde	● ●
Noordzee, De Haan	● ●
Nova Sport, Bredene	●
Oase, Vlissegem	○

Park d'Heule, Bredene	● ●
Park Metsu, Bredene	◐ ◐ ◐
Poldervallei, Westende	● ● ● ●
Polderzicht, Bredene	● ●
Regenboogstadion, Waregem	○ ○ ○ ○
Residentiepark Cosmos, Middelkerke	● ● ●
't Rietveld, De Haan	● ●
Silico, Koksijde	●
Sint-Jorishof, Nieuwpoort	● ●
Sint-Michiel, Sint-Michiels	○ ○ ○
Sparrenhof, Vlissegem	◐
Strooiendorp, Vlissegem	● ●
Strooienduin, De Haan	● ● ● ●
Ten Bos, De Haan	○ ○
Ter Duinen, Vlissegem	○ ○ ○ ○
Ter Hoeve, Adinkerke	● ● ●
Ter Hoeve, Bredene	● ● ●
Thalassa, Bredene	○ ○
Tolmzant, Vlissegem	● ● ●
Tour Camp, Westende	○ ○ ○
Tourist, Middelkerke	● ● ●
Veld en Duin, Bredene	● ● ●
Vissershuis, Koksijde	● ●
De Vuurtoren, Heist-aan-Zee	◐ ◐ ◐
Warande, Bredene	● ● ●
Weekend, De Panne	● ●
Westende, Westende	● ●
De Wielen, Blankenberge	● ●
Ypra, Kemmel	○ ○ ○
Zandpolder, Bredene	● ●
Zeeberm, Oostduinkerke	● ●
De Zeemeeuw, Middelkerke	◐ ◐ ◐
Zeepark, De Panne	◐ ◐ ◐ ◐
Zeepolder, De Haan	● ● ●
Zeester, Middelkerke	● ●
Zeewind, Bredene	● ● ● ●
Zilvermeeuw, Heist-aan-Zee	● ● ●
Zomerzon, Lombardsijde	● ● ●

● enquête teruggestuurd: 63/100 (62/99)*

○ enquête niet teruggestuurd: 28/100

◐ gedeeltelijke resultaten: 9/100

deze 9 bedrijven geven aan geen uitbreidingsplannen te hebben (korte telefonische bevraging).

* 63: twee campings in Bredene, Jagershof en Kerlinga werden recent samengevoegd en worden nu door dezelfde uitbater geëxploiteerd. Deze uitbater heeft 1 enquêteformulier ingevuld dat geldig is voor de samengevoegde campings. Het gaat dus in feite om 62 enquêtes op 99 uitbatingen.

● totale oppervlakte < 1ha

● ● totale oppervlakte tussen 1ha en 5ha

● ● ● totale oppervlakte tussen 5ha en 10ha

● ● ● ● totale oppervlakte > 10ha

	teruggestuurde enquêtes:	niet teruggestuurde enquêtes:	gedeeltelijke resultaten:
●	4	9	3
● ●	33	9	0
● ● ●	20	5	5
● ● ● ●	6	5	1

WEST-VLAANDEREN

62/99 enquêtes teruggestuurd
9/99 gedeeltelijke resultaten

UITBATERS MET UITBREIDINGSPLANNEN (geen uitbreidingsplannen: 30)

	aantal	huidige opp
zeker:	12	53,0 ha
misschien:	23	102,2 ha
wil wel, maar kan niet*:	6	36,4 ha
totaal	41	191,7 ha

*wil wel, kan niet: dit heeft voor 1 camping te maken met het ontbreken van recreatiezones in de omgeving, voor de andere 5 bedrijven is de onmogelijkheid om uit te breiden te wijten aan het ingesloten zijn van de camping (omringd door andere campings of andere bebouwde functies).
Ook enkele campings uit de categorieën 'zeker' en 'misschien' zijn ingesloten, maar deze uitbaters geven aan elders in de omgeving (niet aansluitend aan hun camping) ruimte te willen kopen.

GEVRAAGDE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING

	gevraagde opp		
zeker			
standplaatsen en/of trekkershutten:	20,9 ha] 23,6 ha]] 24,3*** ha]
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	0,06 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	2,7 ha		
niet gespecificeerd**:	0,7 ha		
misschien			
standplaatsen en/of trekkershutten:	28,8 + x ha] 44,2 + x ha]] 47,2**** + x ha]
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	3,6 + x ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	11,9 + x ha		
niet gespecificeerd**:	3,0 ha		
totaal	71,6 + x ha		

* faciliteiten: de meeste oppervlakte wordt in dalende volgorde gevraagd voor sport en spel (outdoor), parking en sport en spel (indoor). Ook sanitaire voorzieningen worden vaak geciteerd, maar vragen minder ruimte.

** niet gespecificeerd: enkele uitbaters vragen meer ruimte dan wordt geëxpliciteerd onder de drie categorieën.

*** 24,3 ha: waarvan minstens 15 ha in eigendom maar met verkeerde bestemming en minstens 5 ha pure interne reserve (grond is in eigendom en heeft juiste bestemming). Minstens 2,5 ha is niet in eigendom en is niet gelegen in recreatiegebied.

**** 47,2 ha: waarvan minstens 7,5 ha in eigendom maar met verkeerde bestemming, geen pure interne reserve. Minstens 9 ha is gelegen in de juiste planologische zone, maar is geen eigendom van de uitbaters. Minstens 30 ha is niet in eigendom en heeft niet de juiste bestemming.

PERCENTAGE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING TOV OORSPRONKELIJKE OPP (n.b. geen zicht op totale behoefte!)

	percentage
zeker:	45.9 %
misschien:	46.2 %
totaal	46.1 %

OPP VAN DE UITBREIDING IN NIET GESCHIKTE PLANOLOGISCHE ZONE (n.b. geen zicht op totale behoefte!)

56,2 ha, of 79%

het gaat voornamelijk om landbouwgebied (38,5 ha). Daarnaast liggen de uitbreidingszones ook in woongebied (7,9 ha) of groengebied (7,3 ha). Van ongeveer 2,5 ha is de bestemming niet gekend.

GEHERSTRUCTUREERDE BEDRIJVEN SEDERT 1995: 37/62

EVOLUTIE VAN DE CAPACITEIT

	evolutie 1995-2006 (aantal plaatsen of hutten)		evolutie 1995-2006 (gemiddelde grootte van de percelen)		
	toename	afname	grotere percelen	kleinere percelen	oppervlakte percelen behouden
toeristische standplaatsen:	+189 + x	-224	7	2	13
vaste standplaatsen:	+460	-379 + x	16	2	14
totaal plaatsen	+679 + x	-603 + x			
trekkershutten:	+1	0			

EVOLUTIE VAN VOORZIENINGEN EN INFRASTRUCTUUR

	evolutie 1995-2006 (m ²)		aantal bedrijven
sanitair:	+1.387 m ²	-120 m ²	10
technische installaties:	0	0	0
parking:	+1.580 m ²	-175 + x m ²	12
winkel:	0	-140 m ²	2
horeca:	+100 m ²	-1.350 m ²	4
sport en spel (indoor):	+ 970 m ²	-150 m ²	8
sport en spel (outdoor):	+13.400 + x m ²	-1.150 m ²	16
andere:	+260 m ²	0	3
	+17.697 + x m²	-3.085 + x m²	24

RELATIE MET DE EVOLUTIE VAN DE GEËXPLOITEERDE OPPERVLAKTE VAN HET TERREIN

	grotere opp	kleinere opp	opp bleef ongewijzigd
aantal bedrijven	8	3	26
evolutie in m ²	+3,2 ha nieuw terrein	-1,1 ha	
	+6,4 + x ha braakliggende grond op het oorspronkelijke terrein		

Aqua Paradiso, Lommel	● ● ● ●
Batven, Kinrooi	● ●
Bergzicht, Voeren	● ●
Blauwe Meer, Lommel	● ● ● ●
Boomgaard I, Maaseik	● ●
't Eiland, Maaseik	● ●
Geerensheide, Kinrooi	● ● ●
Goolderheide, Bocholt	● ● ● ●
Hacienda, Voeren	● ●
Heidestransd, Zonhoven	● ● ● ●
Holsteenbron, Zonhoven	● ●
In 't Woud, Maaseik	● ●
Jocomo, Lanaken	● ● ● ●
Kempeneuvel, Bree	● ●
De Kikmolen, Maasmechelen	● ● ● ●
De Krieckaert, Lanaken	● ● ● ●
Kristoffel, Ham	● ●
De Lage Kempen, Hechtel-Eksel	● ●
De Leeuwerik, Maaseik	● ●
Leeuwerikhof, Maaseik	● ●
Lumma Ski, Lummen	○
Meinekom, Maaseik	●
Mooi Zutendaal, Zutendaal	● ● ● ●
Salamander, Maasmechelen	● ●
San Lanaco, Lanaken	● ●
't Soete Dal, Lanaken	● ● ● ●
Sonnevijver, Lanaken	● ● ● ●
De Sterregraef, Lanaken	● ● ●
Terlamen, Heusden-Zolder	● ● ●
Wilhelm Tell, Opglabbeek	● ●

● resultaten onderzoek 2003: 29/30
○ geen resultaten uit onderzoek 2003: 1/30

● totale oppervlakte < 1ha
●● totale oppervlakte tussen 1ha en 5ha
●●● totale oppervlakte tussen 5ha en 10ha
●●●● totale oppervlakte > 10ha
● totale oppervlakte in 2003 (indien afwijkend van GIS-bestand 2006)

	resultaten:	geen resultaat:
●	1	1
●●	16	0
●●●	3	0
●●●●	9	0

UITBATERS MET UITBREIDINGSPLANNEN IN 2003 (geen uitbreidingsplannen: 12)

	aantal	opp in 2003
totaal	17	220,4 ha

GEVRAAGDE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING in 2003

	gevraagde opp
totaal	166,8 ha

PERCENTAGE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING TOV OORSPRONKELIJKE OPP 2003

	percentage
totaal	75.7 %

OPP VAN DE UITBREIDING IN NIET GESCHIKTE PLANOLOGISCHE ZONE 2003

91,7 ha, of 55%

MULTIFUNCTIONELE OPENLUCHTRECREATIEVE TERREINEN

lijst van geënuquëeerde terreinen

		● enquête teruggestuurd: 9/18	○ enquête niet teruggestuurd: 9/18
Boseind (Het Laer), Opglabbeek	●		
Campina Strand, Dessel	○ ○		
Center Parcs De Vossemeren, Lommel	● ● ● ●		
Center Parcs Erperheide, Peer	● ● ●		
Familiestrand Postel, Mol	● ●		
Heerenlaak, Maaseik	○ ○ ○ ○		
Hengelhoef, Genk/Houthalen	○ ○ ○ ○		
't Heultje, Westerlo	● ● ●		
Hof van Eeden, Westerlo	● ● ●		
Kompas Camping, Oudenaarde	○ ○		
De Lilse Bergen, Lille	● ● ● ●		
Molenheide, Houthalen-Helchteren	○ ○ ○		
Recreatieoord Schoonhoven, Aarschot	● ●		
Sunparks De Haan, Vlissegem	○ ○ ○		
Sunparks Groendijk, Oostduinkerke	○ ○ ○		
Sunparks Kempense Meren, Mol	○ ○ ○		
De Watermolen, Bocholt	○		
Wilgenhof, Hamont-Achel	●		
		● totale oppervlakte < 10 ha	
		● ● totale oppervlakte tussen 10 ha en 30 ha	
		● ● ● totale oppervlakte tussen 30 ha en 50 ha	
		● ● ● ● totale oppervlakte > 50 ha	
		teruggestuurde	niet
		enquêtes:	teruggestuurde
			enquêtes:
		●	1
		● ●	2
		● ● ●	3
		● ● ● ●	2

MULTIFUNCTIONELE OPENLUCHTRECREATIEVE TERREINEN

9/18 enquêtes terugstuurd

UITBATERS MET UITBREIDINGSPLANNEN (geen uitbreidingsplannen: 1)

	aantal	huidige opp
zeker:	7	276,6 ha
misschien:	1	6,9 ha
totaal	8	283,6 ha

GEVRAAGDE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING

	gevraagde opp		
zeker			
stand/verblijfplaatsen/trekkershutten:	16,7 ha] 59,0 ha] 75,0*** ha (100 ha incl Molenheide)
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	15,7 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	26,5 ha		
niet gespecificeerd**:	16,0 + 25 ¹ ha		
misschien			
standverblijfplaatsen/trekkershutten:	10,0 ha] 15,0 ha] 15,0**** ha
faciliteiten (uitbreiding bestaande)*:	5,0 ha		
faciliteiten (nieuwe)*:	0 ha		
niet gespecificeerd**:	0 ha		
totaal	90,0 ha (115 ha incl Molenheide)		

* faciliteiten: de meeste oppervlakte wordt gevraagd voor outdoor attracties (sportvelden, golfbaan, wandelbos, vijver: minstens 35,5 ha). Ook wordt vrij veel ruimte gevraagd voor parking en wegen (minstens 6 ha). Er wordt geen ruimte gevraagd voor indoor attracties, horeca of winkels.

** niet gespecificeerd: in twee gevallen vragen de uitbaters meer ruimte dan wordt geëxpliciteerd onder de drie categorieën.

*** 75 ha: waarvan ongeveer 34 ha in eigendom maar niet in recreatiezone, 36,5 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone, 4,7 ha niet in eigendom, maar wel in recreatiegebied.

**** 15 ha: waarvan ongeveer 13 ha niet in eigendom en niet in recreatiezone en 2 ha niet in eigendom, maar wel in recreatiezone.

¹ 25 ha: dit cijfer werd niet uit de bevraging gehaald (het betreft Molenheide). Bron: ZO-magazine, 17/03/06, blz. 39. Deze 25 ha is momenteel landbouwgebied.

PERCENTAGE OPPERVLAKTE VAN DE UITBREIDING TOV OORSPRONKELIJKE OPP (n.b. geen zicht op totale behoefte!)

	percentage
zeker:	27.1 %
misschien:	216.2 %
totaal	31.7 %

OPP VAN DE UITBREIDING IN NIET GESCHIKTE PLANOLOGISCHE ZONE (n.b. geen zicht op totale behoefte!)

83,3 ha, of 93%

het gaat voornamelijk om landbouwgebied (55,3 ha), daarnaast ook om groengebied (28 ha)

MULTIFUNCTIONELE OPENLUCHTRECREATIEVE TERREINEN

9/18 enquêtes terugstuurd

GEHERSTRUCTUREERDE BEDRIJVEN SEDERT 1995: 3/9

EVOLUTIE VAN DE CAPACITEIT

	evolutie 1995-2006 (aantal plaatsen of hutten)		evolutie 1995-2006 (gemiddelde grootte van de percelen)		
	toename	afname	grotere percelen	kleinere percelen	oppervlakte percelen behouden
toeristische standplaatsen:	0	-200	0	0	2
vaste standplaatsen:	+165	0	1	0	0
toeristische verblijfplaatsen:	0	0	0	0	0
vaste verblijfplaatsen:	0	-92	0	0	2
totaal plaatsen	+165	-292			
trekkershutten:	+2	0			

EVOLUTIE VAN VOORZIENINGEN EN INFRASTRUCTUUR

	evolutie 1995-2006 (m ²)		aantal bedrijven
sanitair:	+180 m ²	0	2
technische installaties:	+1.700 m ²	0	1
andere:	4.000 + x ¹ m ²	0	0 (1)
	+1.880 m² (+4.000 m²)	-0 m²	2 (3)

¹ 4.000 + x m²: dit cijfer werd niet uit de enquête gehaald (het betreft Molenheide). Molenheide werd recent uitgebreid met een overdekte speeltuin (4.000m²) en een sporthal. Bron: ZO-magazine, 17/03/06, blz. 39

RELATIE MET DE EVOLUTIE VAN DE GEËXPLOITEERDE OPPERVLAKTE VAN HET TERREIN

	grotere opp	kleinere opp	opp bleef ongewijzigd
aantal bedrijven	0	2	1
evolutie in m ²	+0 m ²	-14,5 ha	

WES

Baron Ruzetteaan 33
B-8310 ASSEBROEK-BRUGGE
tel. + 32 50 36 71 36
fax + 32 50 36 31 86
www.wes.be
info@wes.be